

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв**

**ДІАЛОГ КУЛЬТУР УКРАЇНА – ГРЕЦІЯ:
КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ХХІ СТ. В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ
РЕТРОСПЕКТИВІ**

Збірник праць

Київ – 2016

УДК 378.1:80:811.161.2:811.14

ББК 74 (Укр): 71:81

У45

Діалог культур Україна – Греція: культурна політика ХХІ ст. в європейській ретроспективі: зб. праць (за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції «Діалог культур Україна - Греція: культурна політика ХХІ ст. в європейській ретроспективі», Київ, 21-23 вересня 2016 р.). – К.: Міленіум, 2016. – 200 с.

Збірник укладено за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції «Діалог культур Україна – Греція: культурна політика ХХІ ст. в європейській ретроспективі», яку провів гуманітарно-педагогічний факультет Національного університету біоресурсів і природокористування спільно з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв 21-23 вересня 2016 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань філософії, філології, історії, педагогіки України та Греції.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться культурою, мовою, історією та сучасністю українсько-грецьких відносин.

Редакційна колегія:

Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф.;

Шинкарук В. Д., д-р філол. наук, проф.;

Чернець В.Г., д-р філософії, проф.;

Ціватий В.Г., канд. істор. наук, доц.;

Майданюк І.З., д-р філос. наук, проф.;

Терещенко-Кайдан Л. В., канд. мистецтвознавства, доц.;

Харченко С. В., канд. філол. наук, доц.;

Сидоренко І.Г., канд. філос. наук, доц.

Відповідальна за випуск канд. філос. наук Сидоренко І.Г.

Схвалено до друку на засіданні вченої ради гуманітарно-педагогічного факультету,
протокол № 1 від 25.08.2016

Статті і тези подано в авторській редакції

Автори статей і тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу,
за правильне цитування джерел, покликання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику матеріали
дозволяється тільки за згодою авторів

© НУБіП України, 2016

© НАКККІМ, 2016

© Автори, 2016

ЗМІСТ

НІКОЛАЄНКО С.М. Вітальне слово	8
ЧЕРНЕЦЬ В.Г. Вітальне слово	9
ПАПАДОПУЛОС В. Вітальне слово	10

ГРЕЦІЯ І СЛОВ'ЯНСЬКИЙ СВІТ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ

КОРНІЙЧУК С., ДОБРИЦЬКИЙ Я. Історико-культурні взаємини між Грецією та Слов'янським світом	11
КРАВЧЕНКО Н.Б., ЛАНОВІЮК Л.П. Українсько-грецькі відносини наприкінці ХХ – початку ХХІ століть	15
ТЕРЕЩЕНКО-КАЙДАН Л.В. Міжнародний науково-практичний проект «Діалог культур: Україна – Греція»: культурна політика та нові здобутки	16
УВАРОВА О.О. До питання про етнічний склад та міжнаціональні відносини у греко-болгарських колоніях Херсонської губернії на початку ХІХ ст.	19
ХВІСТ В.О. Русько-візантійські відносини за Святослава (965-971 рр.)	20
ХРИСТЮК С.Б. Українсько-грецькі дипломатичні та політичні відносини на сучасному етапі	22
ЦВАТИЙ В.Г. Історико-культурні традиції формування моделі дипломатії Грецької Республіки доби раннього Нового і Нового часу: інституціонально політичний вимір	23
ШКВАРУН Л.І. Вплив Греції на розвиток духовності та культури в Україні у контексті налагодження міжкультурного діалогу у світовому та європейському просторі	25

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ВІЗАНТІЯ–ГРЕЦІЯ–УКРАЇНА: ТЕОЛОГІЯ, ІСТОРІЯ, ЛІТЕРАТУРА. МОНАСТИРІ АФОНУ ТА УКРАЇНА

АСТАХОВА Т.Г. Діалог Візантія-Греція-Україна: історико-філософські взаємовпливи щодо розуміння «духовного» і «тілесного» начал	26
ДОВГАНЬ О.В., ШУБЕНКОВА Т.М. Явище чернецтва у контексті сакрального смислу	31
МАЗАРЧУК Д.В. Византийское наследие и европейская политическая и правовая культура	32
МОІСЄЄВ В.В. Діалог грецького та слов'янського культурних світів	33
СЄКУНОВА Ю.В., КОСТЮК О.В. Вплив діяльності греків на розвиток української історії	34
СМОЛІНА О.О. Культура українського православного чернецтва як простір діалогу України та Греції	35
ЦИГАНЕНКО Л.Ф. Грецькі аристократи в житті південноукраїнських міст (друга половина ХVІІІ – ХІХ ст.)	36
ЧОРНОМОРЕЦЬ Ю.П. Філософія історії візантійського богослова Максима Сповідника	38
ШИНКАРУК В.Д. Гуманітарне співробітництво між Україною та Грецією	39

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР

БАЛАЛАЄВА О.Ю. Греко-латинські дублети в ботанічній термінології	40
ЗАХУЦЬКА О.В. Greek and Latin borrowings via Ukrainian-Russian-Polish linguistic contacts	42
ІВАНОВА О.В. Dialogue of cultures in the language learning	43

ГЛУХОВСЬКА Н.А. <i>Difficulties and problems of agricultural terms translation from English into Ukrainian (based on terms of Greek origin)</i>	44
КІРАЛЬ С.С. <i>Переклади Гомера, Софокла й Вергілія в реценції української критики другої пол. XIX ст.</i>	46
КОНОВАЛОВА Т.І. <i>До питання щодо вживання підрядних речень із спонукальною семантикою та значенням сумніву або невпевненості в новогрецькій мові</i>	47
ЛИЧУК М.І. <i>Питання філософії мови в концепції Платона</i>	49
МУСІЙЧУК С.М. <i>Роль невербальних засобів комунікації у розумінні мови греків</i>	50
ОЛЬХОВСЬКА Н.С. <i>Німецькі та українські фразеологічні звороти запозичені з грецьких міфів</i>	52
ПАШ'ЯН Д. <i>Діалог культур: проблеми мовної передачі</i>	53
САГАЧ Г.М., МАРТИНЕНКО В.Ф. <i>Геніальний Григорій Сковорода - феномен культури України і світу</i>	55
СИДОРУК Г.І. <i>Семантико-морфологічні характеристики грецизмів в українській та англійській медичній термінології</i>	59

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІАСПОР. ГРЕЦЬКА ДІАСПОРА В УКРАЇНІ ТА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В ГРЕЦІЇ

ГЕДЬО А.В. <i>Матеріали фонду «зносини Росії з Грецією» РДАДА як джерело з торговельної діяльності греків м. Ніжсина (середина XVII – початок XVIII ст.)</i>	60
ДЗЮБАН О., ЮРЧЕНКО А., МАЙДАНЮК І. <i>Просвітницька діяльність українських осередків в Іспанії</i>	61
ІСАКОВА Н.П. <i>Історія формування грецької діаспори на півдні України</i>	63
КРОПИВКО О.М. <i>Депортація греків з Криму в 1944 р. та її наслідки в оцінці сучасних дослідників</i>	65
МІНЧЕВ К., ШЕЛЕПНИЦЬКА Н. <i>Болгарська діаспора в Україні та її грецькі зв'язки</i>	66
САВИЦЬКА І.М., РУМАК В.А. <i>Українська діаспора в Греції: культурно-гуманітарне співробітництво</i>	67
ТЕПЛА О.М. <i>Діяльність грецької діаспори в Україні</i>	69
ШИНКАРУК О.В. <i>Договірні-правове співробітництво України та Греції</i>	70
IAREMENKO N. <i>Famous people of Greek diaspora in Ukraine</i>	71

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ І ГРЕЦІЇ

АМЕЛІНА С.М., ТАРАСЕНКО Р.О. <i>Застосування інформаційних технологій в перекладі як засіб впливу на рейтингові позиції університету</i>	72
БАРАНОВСЬКА І.В. <i>Торговельно-економічні відносини між Україною та Грецією</i>	73
БРИЛЬ М.М. <i>Система культурно-мистецької освіти в Грецькій Республіці: стан та перспективи</i>	74
ВАСИЛЬЄВА В.В. <i>Суспільний ідеал Платона як зразок для сучасного державотворення</i>	76
ГЕЙКО С.М., КИЧКИРУК Т.В. <i>Філософські засади іронії Сократа</i>	77
ГЕРАСИМОВА О.І. <i>Формування і розвиток самоосвітньої компетентності студента на засадах активації цінності та сенсу вищої освіти</i>	78
ДАВИДОВА О.П. <i>Методологічні засади виховання лідерського стилю студентів в освітньому середовищі університету</i>	80
ЄМЕЦЬ Н.А. <i>Аристотелізм в українській філософії XVII–поч. XVIII ст.</i>	81
ЖУРАВСЬКА Н.С. <i>Професійне самовизначення майбутніх магістрантів</i>	82
ЗАЙЧЕНКО І.В. <i>Про деякі питання педагогічної етики у творчій</i>	83

спадщині стародавніх грецьких мислителів	
ЗОЛОТАРЬОВА І.М., ПОНОМАРЬОВ О.С., ХОМ'ЯКОВА О.В.	85
Формування мовно-культурних компетенцій студентів як соціокультурна проблема сучасного суспільства	
КОВАЛЬЧУК В.І. Соціально-психологічні чинники мотивації студентів до проектної діяльності	86
КРАВЧЕНКО А.Г., ПРИСТУПКО Б.О. Ейдос у Платона	87
КУШНІР А.О. Виховання краси вчинку студентів: досвід Брацлавського агроекономічного коледжу ВНАУ	89
ЛЕСИК Г.В. Соціально-гуманітарна підготовка у вищій школі України як основа діалогу культур: початок ХХІ століття	90
МАКСИМЧУК В.С. Маленька Греція – великий народ	94
МАЛИХІН О.В. Концептуальні положення самоосвітньої діяльності студента на засадах актуалізації кросскультурної складової змісту освіти	96
МАРТИНЕНКО О.П. «Друга істина» античної філософії	97
МАТВІЄНКО І.С. Філософські ідеї античної Греції та сьогодення України	98
МЕЛЬНИЧУК Т.Ф. Виховний ідеал давньогрецьких філософів у формуванні особистості	99
МОНЬКО Т.С. Соціокультурна реабілітація дітей з особливими потребами у контексті теорії і методики соціокультурної діяльності	101
НАРОЖНА Н.І. Деякі питання вдосконалення підготовки диригентів-хормейстерів	102
НІКОЛАЄНКО С.М. Культура як складова дипломатичної місії (на прикладі україно-грецьких зв'язків)	104
ОМЕЛЬЧЕНКО Л.М. Позитивна соціальна ідентичність українців: міжкультурний вимір	105
ПОПОВИЧ В.І. Вплив інтерактивних методів навчання на формування професійно-мовленнєвої компетентності фахівця	106
РУСІНА Н.Г. Удосконалення системи професійної підготовки майбутніх землевпорядників в університетах України на основі позитивного досвіду Польщі	107
САВИЦЬКА І.М., ІВАНЦОВ А.П. Історико-філософські витоки проблеми свободи: античні підходи	114
СІНЕНКО О.О. Питання організаційно-формуальної діяльності студентського хорového аматорства	115
СУПРУН А.Г., КУЛЬТЕНКО В.П. Філософія творчості та інноваційності крізь призму античної філософії	117
ТЕРЕЩЕНКО Т.С. Організаційна компетентність фахівців (психолого-педагогічний аспект)	118
ТЕРЕЩЕНКО Я. Дискурс як фундаментальний концепт сучасної науки	119
ШАМНЕ А.В. Психологічні особливості розвитку молоді у сучасному міжкультурному просторі	120
ШИНКАРУК Л.В. Економічні зв'язки України та Греції	121
ЯЩУК С.П. Правова компетентність як складова професійної компетентності майбутніх соціальних працівників	122
ARISTOVA N.O. An overview of development of higher education in Greece	124
WAKESTONE B. On the synthesis of fiber-optic cables	125

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ І МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ТА СУЧАСНИЙ СТАН

АНТОНІЮК В.Г. Українсько-грецькі вокальні зв'язки: таємниці Миколи Аркаса	127
БАРАНІЧЕНКО П.О. Синтез традиційного і новітнього в драматургії фольклорно-етнографічних свят (на прикладі свята Різдва)	130
БОГОМОЛЕЦЬ О.В. Світоглядні підвалини художньої своєрідності народних домашніх ікон України	131
БОСИК З.О. Актуальні питання збереження та популяризації	133

нематеріальної культурної спадщини в культурологічному контенті	
БРИЧКА А.В. Паїсій Величковський – видатний українець XVIII ст.	134
ВІЛЬЧИНСЬКА І.Ю. Мистецтво і політика: актуальні форми взаємодії	136
ВОЙТЮК І.В. Стан вітчизняної культури в контексті світових глобалізаційних процесів	138
ГАНДЖА І.В. Дебют Вікторії Лук'янець на грецькій сцені	139
ГРИЦЮК О. Народна тема в українській хоровій музиці. Порівняльна характеристика творів «Дударики» А. Коломійця та «Дударик» М. Леонтовича	141
ДЕНИСЮК Ж.З. Вплив медіакультури на формування ціннісних орієнтацій суспільства	142
ДИНІКОВА Л.Ш. Дар-ель-Рахат як модель досконалого культурного соціуму	143
ДОНДИК О.І. Концертно-експериментальна діяльність Академічного камерного хору «Хрещатик» крізь призму художніх засад естрадно-ансамблевого і музично-театрального мистецтва	145
ДУБРІВНА А.П. Геометрична орнаментика українського писанкарства як основа абстрактної знаковості	146
ЗАКРАСНЯНА Ж.М. Специфіка стилю бельканто в контексті вокального співу	148
КІЯК В., САДОХА П. До питання про походження і діяльність рапсодів	150
КИРИЛЮК В.М. Проблеми розвитку народної хореографії на сучасному етапі	151
КОВАЛЬЧУК Н.Д. «Дім»-«Поле»-«Храм» як екзистенціали української культури	152
КРАВЧЕНКО А.І. Інтермедіальний аналіз в системі дослідження явищ музичного мистецтва	154
КРЕЧКО Н.М. Академічний хор «Аніма» Київського національного університету культури і мистецтв – носій культурної політики у культурному діалозі між Україною та Грецією	155
ЛОКОТЬ О.М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в процесі вокальної діяльності	159
МАКОДА С.Л., ФЕДОРЕНКО А.А. Особливості давньогрецького театру	160
МАЛИНЕВСЬКА В.М. Особливості культуротворчого та музично-освітнього процесу на Чернігівщині наприкінці XIX – початку XX ст.	162
МАЛИШКО С.В. Тенденції розвитку сучасної мистецької освіти Чернігово-Сіверського краю	163
МИСЮРА Т.М. Трансформація міста у мегаполіс	165
МУЗАЛЬОВ В.О. Пісенно-танцювальна природа жанрів українського мистецтва	166
МУРАШКО И.А. Взаимодействие государства и частного сектора в сохранении историко-культурного наследия: белорусский опыт	167
ОЛІЙНИК Н.П. Троїцька і купальська обрядовість українсько-російського покордоння	169
ПАВЛЕНКО Л.О. Бандурне мистецтво в міжкультурному діалогові сучасності	170
ПАНТАЛІЄНКО В.В. Масова культура і моральний стан суспільства	172
ПУЗИРЕНКО Я.В. Техніка оригамі як засіб поза навчальної виховної роботи у вищому навчальному закладі	173
ПІЩАНСЬКА В.М. Символічна суть українського барокового мистецтва XVII–XVIII ст.	174
РАДЗІЄВСЬКИЙ В.О. Субкультурна теорія розвитку: загальнолюдський вимір	175
РУДИЙ Р.А., ІВАНЕЦЬ М., КОСТІВ Б. Аріон Метімнейський як зразок грецького музиканта	177
САДОВЕНКО С.М. Ціннісна сфера української народної художньої культури: регіональний вимір	179
САУРІНА О.І., МІХНО І. Танцювальне мистецтво Греції	181

СИДОРЕНКО І.Г. <i>Еволюція естетичної свідомості: від первісності до феномену „грецького дива”</i>	183
СТЕЦИК В.М. <i>Україна і Греція: сучасний стан діалогу двох культур</i>	184
СТОЛЯР М.Б. <i>Постісторичний дискурс античності за філософсько-епічним твором С.В. Пролєєва «Єлена прекрасна: трагедія краси»</i>	185
СТОРОЖУК С.В. <i>Національна культура як чинник консолідації сучасного українського суспільства</i>	191
ТЕРЕЩЕНКО-КАЙДАН Л.В. <i>Формула «Я» «ΑΡΤΑΔΟΚΣΗΣ» «Інший» – яскравий виразник сучасного культурного діалогу (прикладний аспект)</i>	193
ТИЛИК І.В. <i>Музично-стильовий синтез в творчості Артемія Веделя</i>	194
ТИЩЕНКО І.В. <i>Давньогрецька міфологія в радіомистецтві</i>	195
ТІТЕНКО Н.М., МЕЛІКОВА Н.В. <i>Походження та організація театру в Древній Греції</i>	196
ЧУМАЧЕНКО М.О. <i>Світло і темрява як символи конструювання „травмованого суб’єкта” в агіографічному міфі</i>	197
ШКІЛЬ С.О. <i>Лжерела традиційних російських наративів у візантійській культурі</i>	198

Шановні учасники конференції!

Міжнародна наукова конференція «Діалог культур: Україна – Греція» відбувається вже всьоме, і щоразу є визначною науковою подією, форумом для професійного спілкування, місцем творчої дискусії науковців.

Україна та Греція – активні учасники світового наукового співтовариства. Історичні традиції українсько-грецьких зв'язків, сучасна українсько-грецька співпраця засвідчують, що сьогодні обом країнам відкриваються нові перспективи до продовження, оновлення і розвитку цієї співпраці. Без сумніву, проведення такого масштабного заходу, що проходить під патронатом Надзвичайного та Повноважного Посла Греції в Україні Васіліса Пападопулоса, є надзвичайно важливою подією в житті двох дружніх країн, історія та культура яких нерозривно пов'язані між собою.

Діалог та співпраця між представниками різних культур дає добрі плоди. Приємно констатувати, що в багатьох питаннях наші позиції подібні. Світове співтовариство, орієнтуючись на успіхи в матеріальному, економічному житті, оминає своєю увагою внутрішнє життя людини. Саме тому питання мови, культури, літератури, історії, філософії, педагогіки є одними із тих тем, що повинні стати пріоритетними в державній доктрині розвитку країни. Окреслені напрями роботи конференції відкривають простір унікального спілкування, дають глибше зрозуміння світу й тих можливостей, що у ньому закладені й ще не реалізовані.

Вагоме значення має ця наукова конференція і для поглиблення дружніх відносин між Україною та Грецією в справі сприяння збереженню національної самобутності та етнічної ідентичності українців, що проживають в Греції, та греків, що проживають в Україні.

Бажаю, аби виголошені доповіді й спільне обговорення питань під час «круглого столу» навколо історії, культури, мови, літератури, мистецтва стали достойною реплікою в сучасному діалозі людини зі світом. Сподіваюся, що Ви отримаєте професійне задоволення від результатів роботи Конференції, задоволення від нашої гостинності й організації зустрічі в столиці України – місті Києві.

З повагою
Ректор Національного університету
біоресурсів і природокористування України
доктор педагогічних наук, професор,
Голова громадської ради освітян і науковців України

Станіслав Миколайович Ніколашенко

***Шановні пані та панове, викладачі, музикознавці, культурологи,
науковці, представники грецьких товариств та культурних центрів!
Шановні співвітчизники!***

Щиро вітаю вас із початком роботи VII Міжнародної науково-практичної конференції «Діалог культур: Україна – Греція. Культурна політика в європейській ретроспективі».

Також дозвольте окремо привітати Національну академію керівних кадрів культури і мистецтв – ініціатора та організатора проведення названої конференції, яка є авторитетним вищим навчальним закладом України та Європи, тим центром співробітництва, в якому зосереджені найкращі сили наукового потенціалу України.

Міжнародна науково-практична конференція «Діалог культур: Україна – Греція» проходить вже всьоме з метою поглиблення діалогу культур як у галузі грецько-українських зв'язків, так і в інших аспектах представленої тематики.

Діалог культур Україна – Греція має давнішні традиції й залишив глибокий слід в історії грецького та українського народів. Історико-культурні взаємовпливи поширювалися фактично на всі галузі культурно-мистецького простору. Тому тематика конференції є актуальною та науково доцільною.

Високий рівень наукових праць, широке коло представлених проблем сприятимуть ефективній, результативній співпраці та новим науковим зверненням. Переконалися, що висновки конференції привернуть увагу наукової спільноти і стануть вагомим стимулом для подальших досліджень.

Бажаю плідної роботи, високого рівня наукових досягнень, всебічного міжнародного співробітництва та повсякденного взаємозбагачення української і грецької культур.

З повагою,

Ректор НАКККиМ,
доктор філософії, професор,
заслужений працівник освіти України,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки,
академік Академії наук вищої освіти України,
член Національної спілки
журналістів України

Василь Гнатович Чернець

***Шановні ректори, панове професори,
панове учасники!***

Численними й багатосторонніми є зв'язки, які будь-яке Посольство має культивувати в країні, в якій воно акредитоване.

Однак я переконаний, що для Греції пріоритетом є саме культурні зв'язки.

Я представляю давню країну та її культуру, яка лишила вагомий слід у світовому культурному масиві – слід, що подолав час, місце, мовні бар'єри й поширився по всьому світові: в науці, в мистецтві, в освіті.

В Україні я всюди бачу цей слід: в античних містах Криму й Причорномор'я, в прекрасних грецьких спорудах Одеси, звідки розпочалось грецьке повстання проти османської Туреччини, в хресті над банями київських церков, в селах Маріупольщини, де місцеві греки розмовляють на прадавньому грецькому діалекті.

Там, де лишився фундамент Десятинної церкви, я уявляю собі принцесу Анну, яка прибула в 989 році з Константинополя, аби взяти шлюб з правителем Київської Русі князем Володимиром і поширювати на цих теренах давню й візантійську грецьку культуру. Разом з нею прибули вчителі, священики, майстри, механіки, які залишилися й активно діяли на цій землі. В ті часи розпочався діалог двох культур, який продовжується й нині.

Події, що їх переживали обидві країни впродовж історії, часом дозволяли розвивати цей діалог, а часом його обмежували. Однак підвалини й наша спорідненість, яка на них постала, є вічними.

Стрімке зростання туристичного потоку до Греції, яке спостерігається останнім часом, не є випадковим. Воно пояснюється не лише економічними причинами, гарним кліматом чи морем. Я твердо впевнений, що маємо завдячувати, головним чином, саме нашій культурній спорідненості, завдяки якій українці почуваються комфортно на моїй батьківщині, як і я почуваю себе комфортно в Києві, поруч із вами.

Сьогодні, коли наші дві країни мають свободу в багатополюсному і полікультурному світі, відкриваються нові перспективи. Зі свого боку я докладаю всіх зусиль, аби ще більше наблизити Україну до сучасної грецької культури – зокрема, сприяти знайомству з творчістю великого поета Константиноса Кавафіса (присвячені йому заходи чекають вас попереду), а також до античної та візантійської культури. Зародження трагедії в давньогрецькому театрі, спільна для наших народів православна традиція, сучасна мистецька і духовна творчість у наших країнах – це лише декотрі з тем, якими варто зайнятись.

З великою зацікавленістю чекаю обговорення на вашій конференції і сподіваюсь, що ви матимете продуктивний і суттєвий обмін думками. Тема конференції є невичерпною і перспективною, на мою думку, відкриваються великі. Бажаю успіху!

Надзвичайний та Повноважний Посол Греції в Україні

Васіліс Панадопулос

УДК 811.14'06'271-057.87

**Корнійчук Софія,
Добрицький Ярослав,**
студенти 1 курсу, 4 групи агробіологічного факультету,
Науковий керівник – Лаута Олена Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМИНИ МІЖ ГРЕЦІЄЮ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИМ СВІТОМ

Анотація. У статті подано історію взаємин Греції та слов'янського світу. Зокрема автор звертає свою увагу на взаємовплив у сфері релігії, історії та культури. У роботі також здійснено аналіз походження терміну «слов'яни» у взаємозв'язку з грецькою культурою. Автор приходиться до висновку, що протягом цілого ряду століть Візантія була наймогутнішою країною християнського світу і розповсюджувачкою православної культури. Жодна держава Європи і Азії не зробила на Русь настільки глибокого і сильного впливу, як православна Візантія. Сприймаючи все корисне від Візантії, Русь розвивала свою православну культуру.

Ключові слова: слов'янський світ, культура, духовний діалог, культурний вплив.

Аннотация. В статье представлена история взаимоотношений Греции и славянского мира. В частности автор обращает свое внимание на взаимовлияние в сфере религии, истории и культуры. В работе также осуществлен анализ происхождения термина «славяне» во взаимосвязи с греческой культурой. Автор приходит к выводу, что в течение целого ряда веков Византия была самой могущественной страной христианского мира и распространительницей православной культуры. Ни одно государство Европы и Азии не оказало на Русь столь глубокого и сильного влияния, как православная Византия. Воспринимая все полезное от Византии, Русь развивала свою православную культуру.

Ключевые слова: славянский мир, культура, духовный диалог, культурное влияние.

Annotation. The article presents the history of relations between Greece and the Slavic world. In particular, the author focuses his attention on interaction in the sphere of religion, history and culture. The paper also analyzed the origin of the term "Slavs" in the relationship with Greek culture. The author comes to the conclusion that for a number of centuries, Byzantium was the most powerful country of the Christian world and rasprostranitel'ya Orthodox culture. No state in Europe and Asia, not to Russia had such a profound and strong influence of the Orthodox Byzantine Empire. Seeing everything useful from the Byzantine Empire, the Rus developed its Orthodox culture.

Key words: Slavic world, culture, spiritual dialogue, and cultural influence.

Вступ. Походження терміна «слов'яни», що викликає великий інтерес громадськості останнім часом, є досить складним і заплутаним. Визначення слов'ян як етноконфесійної спільності, в силу досить великої території, займаної слов'янами, часто буває утруднено, а використання поняття «слов'янської спільності» в політичних цілях протягом століть викликало серйозне спотворення картини реальних взаємозв'язків між слов'янськими народами.

Походження самого терміна «слов'яни» сучасній науці невідомо. Імовірно, воно сходить до якогось загальноіндоевропейського кореня, смисловим змістом якого є поняття «людина», «люди». Існує також дві теорії, одна з яких виводить латинські назви *Scavi*, *Stlavi*, *Sklaveni* від закінчення імен «-слав», яке, в свою чергу пов'язується зі словом «слава». Інша теорія пов'язує назву «слов'яни» з терміном «слово», наводячи на підтвердження наявність російського слова «німці», похідного від слова «німий». Обидві ці теорії, однак, спростовуються практично всіма сучасними лінгвістами, які стверджують, що суфікс «-янин» однозначно вказує на приналежність до певної місцевості. Так як місцевість під назвою «Слав» історії невідома, то і походження назви слов'ян залишається нез'ясованим [6, с. 3].

Основні знання, які є у сучасної науки про древніх слов'ян, ґрунтуються на даних археологічних розкопках (які самі по собі не дають ніяких теоретичних знань), або на основі літописів, як правило, не відомих в оригінальному вигляді, а у вигляді пізніших списків,

описів і тлумачень. Очевидно, що подібного фактичного матеріалу для яких-небудь серйозних теоретичних побудов абсолютно недостатньо.

Цілком зрозумілим всім постає вплив античності та грецької культури на розвиток слов'янства, що і є метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Слід зауважити, що в науці XIX-XX ст. відбулася серйозна розбіжність у поглядах на історію слов'ян між російськими і зарубіжними дослідниками. З одного боку, воно було викликано особливими політичними відносинами Росії з іншими слов'янськими державами, різко зростаючим впливом Росії на європейську політику та необхідністю історичного (або псевдоісторичного) обґрунтування цієї політики, як і зворотної реакції на неї, в тому числі з боку відверто фашистських етнографів-теоретиків (наприклад, Ратцеля). З іншого боку, були (і є) принципові відмінності наукових і методологічних шкіл Росії (особливо радянської) і західних країн. На спостережувану розбіжність не могли не вплинути і релігійні моменти – претензії російського православ'я на особливу і надзвичайну роль у світовому християнському процесі, які корінням сягають ще в історію хрещення Русі, що також вимагали певного перегляду деяких поглядів на історію слов'ян [5, с. 30].

У поняття «слов'ян» ті або інші народи часто включаються з певною часткою умовності. Ряд народностей за свою історію зазнав настільки значних змін, що вони можуть називатися слов'янськими лише з великими застереженнями. Багато народів, переважно на межах традиційного слов'янського розселення, мають ознаки як слов'ян, так і їх сусідів, що вимагає введення поняття «маргінальні слов'яни». До таких народів безумовно відносяться дакорумуни, албанці та іллірійці, літо-слов'яни.

Велика частина слов'янського населення, переживши численні історичні перипетії, так і чи інакше змішалася з іншими народами. Багато з цих процесів відбувалися вже в новий час; так, російські поселенці в Забайкаллі, змішавшись з місцевим бурятським населенням, породили нову спільність, відому як чалдони. За великим рахунком, є сенс виведення поняття «мезослов'яни» щодо народів, які мають прямий генетичний зв'язок лише з венедовами, антами й склавенами.

Використовувати лінгвістичний метод при ідентифікації слов'ян, як це пропонується рядом дослідників, слід з крайньою обережністю. Є маса прикладів подібної невідповідності або синкретизму в лінгвістиці деяких народів; так, полабські і кашубські слов'яни де-факто говорять німецькою мовою, а багато балканських народів тільки за останні півтора тисячоліття кілька разів змінили початкову мову до невпізнання.

Такий цінний метод досліджень, як антропологічний, до слов'ян, на жаль, практично непридатний, так як єдиний антропологічний тип, характерний для всього ареалу проживання слов'ян, так і не сформувався. Традиційно-побутова антропологічна характеристика слов'ян відноситься переважно до північних і східних слов'ян, які протягом століть асимілювали з прибалтами і скандинавами, і не може бути віднесена до східних і тим більше до південних слов'ян. Більше того – в результаті значних зовнішніх впливів з боку, зокрема, мусульманських завойовників, істотно змінювалися антропологічні ознаки не тільки слов'ян, а й всіх жителів Європи. Приміром, корінні жителі Апенінського півострова в період розквіту Римської імперії мали зовнішність, характерну для жителів Центральної Росії XIX ст.: світле кучеряве волосся, блакитні очі і округлі обриси [2].

Як вже було сказано вище, інформація про праслов'ян відома нам виключно з античних, а пізніше – візантійських джерел початку I тисячоліття н. е. Греки і римляни давали праслов'янським народностям довільні назви, відносячи їх до місцевості, зовнішнього вигляду або бойових характеристик племен. Внаслідок цього у назвах праслов'янських народів спостерігається відома плутанина і надмірність. При цьому, однак, в Римській імперії слов'янські племена, що узагальнено називалися термінами *Stavani*, *Stlavani*, *Suoveni*, *Slavi*, *Slavini*, *Sklavini*, мають очевидно, спільне походження, проте залишають широкий простір для міркувань про первинне значення цього слова, як вже було сказано вище.

Сучасна етнографія досить умовно ділить слов'ян нового часу на три групи:

- Східних, до яких відносить росіян, українців і білорусів; деякі дослідники виділяють лише російську націю, яка має три гілки: великоруську, малоруську і білоруську;
- Західних, до яких відносить поляків, чехів, словаків, лужичан;
- Південних, до яких відносить болгар, сербів, хорватів, словенців, македонців, боснійців, чорногорців.

Легко помітити, що цей поділ відповідає скоріше лінгвістичним відмінностям між народами, ніж етнографічним та антропологічними; так, поділ основного населення колишньої Російської імперії на росіян і українців носить досить суперечливий характер, а

об'єднання в одну національність запорожців, галійців, східних поляків, північних молдаван і гуцулів відноситься скоріше до політики, ніж до науки [6, с. 5].

На жаль, виходячи з вищесказаного, дослідник слов'янських спільностей навряд чи може ґрунтуватися на іншому методі досліджень і наступної з нього класифікації, ніж лінгвістичний. Однак, при всьому багатстві і ефективності лінгвістичних методів, у історичному аспекті вони вельми схильні зовнішнім діям, і, як наслідок цього, в історичній перспективі можуть виявитися недостовірними.

Проте беззаперечним постає той факт, що Греція справила неабиякий вплив на розвиток слов'ян.

У сучасній (переважно російській) науці склалися погляди на формування первинної слов'янської спільності між Одером і Віслою (одерсько-вісленська теорія), або між Одером і Середнім Дніпром (одерсько-дніпровська теорія). Не менша дискусія ведеться з питання про те, чи на північ або південь від Карпат знаходилася прабатьківщина слов'ян; у цій дискусії існує дві теорії: сарматська (північна) та дунайська (південна). У сучасній світовій науці дунайська теорія практично втратила своє значення, однак більшість російських істориків, спираючись на «Київський літопис», дотримується саме її.

У 330 році з'явилася держава Візантія, яка мала, ймовірно, найбільш значний вплив на слов'ян – як у політичному, так і в культурному, в тому числі релігійному, плані. Після IX ст. так звана «варязька гвардія», що складалася з скандинавів і північних слов'ян, була одним з трьох найбільших іноземних військових об'єднань Візантії.

Писемні відомості про слов'ян з'явилися на початку I тисячоліття н. е. Автори, починаючи з античних I – II ст. н. е. і до візантійських VI – VII ст. згадували слов'ян під різними назвами: або звали їх узагальнено «венедями», або виділяючи серед них «антів» та «склавинів». Готський єпископ Йордан чітко розділяє слов'ян на три великі угруповання – венедів, антів і склавенів. Очевидно, що ці автори не вдавалися в етнолінгвістичних особливостей описуваних народів, і подібні назви використовувалися для позначення не тільки слов'янських, а й сусідніх і пов'язаних зі слов'янами народів. Тим не менш, при відсутності іншої ранньої класифікації слов'янських народів, сучасна наука змушена використовувати термінологію античних авторів [4].

З цього моменту і до кінця розглянутого періоду (т. е. до VI ст. н. е.) починається поступове просування слов'ян у південно-західному, західному і північному напрямках, що збігається в цілому з заключною стадією Великого переселення народів. В процесі цього розселення слов'яни вступали в контакт з балтійськими, фінно-угорськими, німецькими, кельтськими, дакськими, фракійськими та іранськими народами і племенами, які при цьому, як правило, не витісняли їх, а займали вільні досить великі місцевості більш-менш мирним шляхом. До VI ст. н. е. слов'янські племена зайняли придунайські території, що входили до складу Візантійської імперії, перетнули Дунай (імовірно в 577 р.) і попрямували в бік Балкан. В цей же час (VI століття) слов'яни освоїли Дакію і Паннонію, досягли передгір'їв Альп і розселилися між Одером і Ельбою.

Слов'янські поселення простежуються по всій території сучасних Німеччини і Австрії, як за їх назвами, так і за елементами культури. Найбільш явно це проявляється в східній частині цієї території.

Один з найбільш спірних моментів у слов'янській археології – черняхівська культура, яка поруч дослідників належить до слов'янських. Черняхівська культура була зруйнована в період Великого переселення народів у IV – V ст. н. е., коли з північного заходу в Наддніпрянщині прийшли готи.

Описувані візантійськими авторами анти локалізувалися в Північному Причорномор'ї (між Сіверським Дінцем і Карпатами), а склавини були їхніми західними сусідами (Середня і Південна Польща, Прип'ятське Полісся). На території польського Помор'я і пониззя Вісли жили венеди. Більшість сучасних дослідників дотримується точки зору візантійських авторів, яка підтверджується і рядом археологічних доказів, зокрема, різною культурою кераміки. З письмових джерел відомо, що в VI столітті анти і склавини брали участь у війнах проти Візантії і частково осіли на Балканах.

У VII ст. слов'яни, ймовірно, вступили у відносини з іранськими кочівниками, які в цей час проникли на територію, відповідні сучасним південноруським областям [6, с. 5].

Слід зазначити, що описувана інтенсивність розселення в кінці періоду, визначеного як античний, викликана не реальною активізацією переміщень народів, а швидше появою письмових джерел про переміщення слов'янських племен.

Зокрема при переміщенні слов'яни запозичили багато з культури Греції. Стародавня Русь прийняла від Візантії музичну культуру практично. До нас не дійшли ніякі музично – теоретичні праці, що відображали теорію візантійської музики. Практичне освоєння

музичних жанрів Візантії на Русі йшло паралельно з оволодінням всіма трьома видами нотації. Стародавня Русь сприйняла візантійську музичну культуру і нову музичну естетику разом з хрещенням як безпосереднє джерело, з якого розвинувся новий струмінь музики, яка протиставила себе споконвічним народним жанрам.

У другій половині IX ст. створюється слов'янська писемність на основі грецького уставного письма з додаванням кількох літер. Брати Кирило (827-869гг.) та Мефодій (815-885 рр.) прибули з Візантії в Великомуравську державу на запрошення князя Ростислава з місіонерськими цілями в 863 році. Договір 911 року між Олегом і Візантією вже був написаний двома мовами - грецькою і слов'янською. Про досить широке розповсюдження грамотності серед різних верств суспільства свідчать літописи та археологічні знахідки, що відносяться до XI століття, а так само численні новгородські берестяні грамоти [4].

Під великим впливом церкви знаходився інший вид давнього мистецтва - архітектура. З приходом на Русь християнства широко починається будівництво культових споруд, церков і монастирів. Візантійське зодчество не могло прищепитися на російському ґрунті раніше IX століття, тобто раніше прийняття християнства на Русі, воно було чуже й вороже країні, де ще тільки складалося класове суспільство і держава. Звичайно і тепер розвиненість соціальних стосунків Візантії і Русі не співпадала – у Візантії це було сформоване феодальне суспільство, а на Русі – період складання ранньої феодальної держави. Але в обох випадках це вже було класове суспільство. Різниця рівнів їх соціального розвитку тепер не могла перешкодити проникненню зовнішніх впливів, хоча і сприяла швидкому розходженню шляхів зодчества. На ранньому етапі візантійські майстри змогли знайти способи вирішення завдань, які ставили перед ними дещо інше замовлення. Відсутність власної традиції кам'яно – цегляної архітектури та власних майстрів призвело до того, що будівництво в Києві на ранній його стадії було цілком в руках приїжджих грецьких зодчих. Тим не менш повного збігу візантійських і київських будівель навіть в цей період не спостерігається [4].

Висновки. Протягом цілого ряду століть Візантія була наймогутнішою країною християнського світу і розповсюджувачкою православної культури. Жодна держава Європи і Азії не зробила на Русь настільки глибокого і сильного впливу, як православна Візантія. Сприймаючи все корисне від Візантії, Русь розвивала свою православну культуру.

Культурний діалог грецького і східно-слов'янського культурного світів, на різних етапах, виконував роль стимулюючого фактора цивілізаційного розвитку. Наявність істотних і сутнісних паралелей і взаємодій учасників цього діалогу вказує на історичну обумовленість «зустрічі» грецького і східно-слов'янського культурного світів в сингулярній точці цивілізаційного сходження - прийняття Руссю східного християнства Візантії.

Внаслідок передання грецької духовності та різноаспектних культурних досягнень східнослов'янського світу, останній став приймачем і продовжувачем Візантійської імперії в геополітичному та релігійно-культурному вимірах, шляхом створення на величезних просторах Євразії сильної централізованої держави і активної інтелектуально-культурної та місіонерсько-просвітницької діяльності.

Вельми численні і різноманітні перетини, паралелі і взаємодії грецького і східнослов'янського культурних світів, зокрема у сферах духовно-релігійного, історико-подієвого, культурного та ментального середовища, значно посилили імпульс передачі Візантією Русі віри і культурно-технологічних досягнень.

Синергія грецького і східно-слов'янського світів у зазначених сферах діяльності зумовила історичну тривалість, інтенсивність і ефективність їх культурного діалогу.

Список використаних джерел

1. Андреев Ю.В. Цена свободы и гармоний / Ю.В.Андреев. - СПб.: Алейтея1999. - 400 с.
2. Бычков В.В. Византия // История эстетической мысли. Т. 1.– М., 1985.
3. Великая Русь: Историко-художественная культура X–XVII века / Подг. текста Д.С. Лихачева и др. – М.: «Искусство», 1994.
4. Другинина А.А. Греция далекая и близкая [/ А.А. Другинина. – М.: Наука, 1989. - 170 с.
5. Костакис Г. О моей коллекции [/ Г.Костакис // - Слово. – 1991. –№4. - с.30-40.
6. Литаврин Г. Византия и Русь // «Наше наследие», 1992. - № 25, – с. 3–5.
7. Неведомский Н.П. Архип Иванович Куинджи / М.П. Неведомский.-Ростов-наДону / 1997. - 320 с

*Кравченко Наталія Борисівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Лановіюк Людмила Петрівна,
доцент, кандидат історичних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Українсько-грецькі відносини на межі тисячоліть спираються на давнє історичне коріння та включають системні двосторонні та багатосторонні контакти у всіх сферах життя, міцність і якість яких визначається відсутністю принципових розбіжностей з ключових питань. Суттєвий вплив мають світові (США, НАТО), європейські (Рада Європи, ЄС) та регіональні (російський, турецький, македонський) чинники. Вагомою ланкою підтримання стабільного рівня відносин Україна-Греція є грецька діаспора, в меншій мірі – українська діаспора.

Сучасний стан історіографії свідчить про інтерес до проблематики українсько-грецьких відносин, що дозволяє визначити основні напрямки досліджень: передумови формування та розбудова зовнішньополітичних відносин Україна-Греція (Н. Терентьєва), українсько-грецьке співробітництво (К. Балабанова, Н. Ішуніна, С. Мякушко, О. Реєнт, О. Слюсаренко), грецька діаспора України (М. Дмитрієнко, Н. Терентьєва, О. Терентьєва, В. Томазов, М. Араджіоні, Є. Чернухін, І. Лильо, Н. Бацак, М. Абдуллаєва, С. Мякушко), українська еміграція в Греції (Г. Дубчак, Є. Конопацький, Б. Корнієнко, В. Самохвалов, Н. Терентьєва, О. Слюсаренко, Г. Тищенко).

Серед грецьких дослідників вивченням греко-українських відносин на сучасному етапі займаються Х. Ласкезіс, Я. Драгасакіс, А. Харламбіді, В. Панайотопулос, Ф. Папудакіс; історією греків в Україні – К. Авгітідіс, К. Папулідіс, С. Пападопулос, Е. Ніколаїдіс, А. Каратанасіс, К. Хатзопулос, С. Парадісопулос.

В історичній літературі виділяють три етапи процесу становлення та розвитку українсько-грецьких відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ століття: підготовчий (кінець 80-х років – початок 90-х років ХХ століття); розбудовчий (від проголошення незалежності України до підписання Договору про дружбу і співробітництво між Україною та Грецією в листопаді 1996 р.); структуротворчий (з 1996 р. по даний час) [1]. Договірні-правова база відносин на сьогодні складається з 44 чинних документів.

31 грудня 1991 р. Греція визнала незалежну Україну, а 15 січня 1992 р. обидві країни встановили дипломатичні відносини. Греція відкрила посольство в Києві у травні 1993 р., генеральні консульства діють у Маріуполі та Одесі. Україна відкрила посольство в Афінах, а з квітня 2004 р. діє генеральне консульство в Салоніках. Обидві країни — повноправні члени Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). Постійна делегація України бере участь у роботі Парламентської асамблеї Чорноморського економічного співробітництва (ПАЧЕС). До її складу входять 9 народних депутатів України. Члени української делегації також беруть участь у роботі комітетів ПАЧЕС.

Важливий фактор зміцнення дружніх відносин — інтенсивні гуманітарні зв'язки та наявність української громади в Греції та грецької громади в Україні. За даними перепису 2001 р. в Україні мешкає 91,5 тисяч етнічних греків, з них 77,5 у Приазов'ї, Донецькій області. Згідно з Всегрецьким переписом населення 2001 р. українська громада становить 1,8 % від загальної кількості іммігрантів, які проживають у Греції, що відповідає приблизно 50 000 осіб [4, с.215].

Під час Революції Гідності Греція зайняла активну позицію щодо підтримки України, а також щодо незаконної окупації Криму та російської військової агресії на Сході України. Греція послідовно виступає за підтримку територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України, підтримує євроінтеграційний курс офіційного Києва та ініціативи української сторони щодо подальшої розбудови відносин з НАТО [3].

Разом з тим, опозиційні сили Греції (Лідер ліворадикальних сил Греції СІРІЗА Алексіс Ципрас, ультраправа екстремістська партія «Золотий світанок», грецькі комуністи) були сповнені антиукраїнської риторики. А прагнення політичної еліти Греції зберегти доступ до російського ринку і енергоресурсів в умовах кризової ситуації в соціально-економічній сфері зумовило їх обачне ставлення до приєднання до санкцій США і ЄС проти Росії.

У січні 2015 р. в Греції було проведено парламентські вибори, на яких перемогу одержала Коаліція радикальних лівих сил – СІРІЗА, що сформувала правлячу коаліцію з правоцентристською партією «Незалежні греки». У лютому 2015 р. був також обраний новий президент Грецької Республіки – Прокопіс Павлопулос, член партії Нова Демократія (правоцентристська).

Прийшовши до влади, СІРІЗА, незважаючи на радикальне коріння Алексіса Ціпрас і його партії, значно змінилася, позиціонуючи себе як ліву, але не обов'язково антиєвропейську політичну партію. По-перше, Грецька Республіка визнала новий уряд України та готова співпрацювати з ним, як на двосторонньому рівні так і в рамках ЄС. Хоча півроку тому, знаходячись в опозиції, Ціпрас називав уряд неонацистами. По-друге, ставши офіційним представником інтересів грецького народу, партія СІРІЗА не визнає анексію Криму. Це пов'язано з проблемою Кіпру, який фактично розділений між турками-кіпріотами і греками-кіпріотами. Цього поділу греки не визнають, називаючи дії Туреччини окупацією. Таким чином, визнавши приналежність Криму до Росії, Греція може створити сама для себе міжнародний прецедент. На сьогоднішній день А. Ціпрас виступає за мирне врегулювання ситуації на Донбасі і перетворення України в «міст співробітництва» між ЄС і Росією. Керівництво партії схильне до пошуку компромісу з Кремлем щодо політики по Україні [2, с.56].

Список використаних джерел

1. Дьоміна М.О. Українсько-грецькі відносини: історичні передумови та сучасний стан розвитку. Автореф. дис. канд. іст. наук.- К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2004. - 18 с.
2. Лисак В.Ф. Відносини з Грецькою Республікою в контексті Середземноморського напрямку зовнішньої політики України. Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. - №4. - с.53-62.
3. Політичні відносини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://greece.mfa.gov.ua/ua/ukraine-gr/diplomacy>.
4. Терентьєва Н. Українсько-грецькі культурні зв'язки: формування та культурне життя діаспори в Греції. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць. - К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — Випуск 18. — С. 215-228.

УДК. 783 (477. 043.3)

*Терещенко-Кайдан Лілія Володимирівна,
кандидат мистецтвознавства, доктор філософії (Ph. D),
докторант, професор Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, автор і керівник міжнародного
науково-практичного проекту «Діалог культур: Україна – Греція»,
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПРОЕКТ «ДІАЛОГ КУЛЬТУР:

УКРАЇНА – ГРЕЦІЯ»: КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ТА НОВІ ЗДОБУТКИ

2015–2016 рр. Для міжнародного науково-практичного проекту «діалог культур: Україна – Греція» стали роками розширення кордонів його діяльності та потужної співпраці проекту з численними провідними ВНЗ України, Греції, Сербії та інших країн Європи. Після тогорічної київської конференції, що вперше відбулася 21-22 вересня на базі Національного університету біоресурсів і природокористування, до діяльності проекту приєдналися численні провідні ВНЗ м. Києва. До проекту надходять численні заявки на предмет місця проведення наступних київських конференцій. Серед замовників є, наприклад, Дипломатична академія при МЗС України. Це свідчить про те, що міжнародний науково-практичний проект «Діалог культур: Україна – Греція» дійсно розширює кордони своєї діяльності. Він набуває статусу міжвузівської, самостійної одиниці, яка має свій статут, свою мету та завдання діяльності, що сприяє поглибленню культурного діалогу України з іншими країнами світу, на даний момент, це Греція.

Міжвузівська співпраця та вже традиційні зв'язки з ВНЗ Греції й українсько-сербсько-грецьким центром дружби трьох святителів, Василя Великого, Іоана Золотоустого та Григорія Богослова та Кирила й Мефодія, під керівництвом о. Сотіріса Коскоріса, призвела до унікального відрядження української, київської групи до Греції, що відбулося з 3 по 16 липня 2016 р.

Культурну політику та культурний діалог між Україною та Грецією нині формували провідні наукові та творчі сили м. Києва. І, дійсно, замість «тере» у формулі сучасного культурного діалогу «Я» – «інший», стала духовність. Дійсно суцільний хаос перетворюється на чітку співпрацю де урівнюючим важилем є духовність.

В цьому році науково-мистецька група, у складі 36 осіб вирушила до Греції автотранспортом. Наявність власного транспорту, не зважаючи на виснажливості переїздів, дала можливість широкого, вільного спілкування. Група мала можливість відвідати багато наукових, мистецьких та релігійно-духовних осередків, починаючи від Салонікійського та Афінського університетів і закінчуючи наскельними монастирями Еліути та Калавріт, іконописною школою та монастирями Метеор.

До складу групи входили науковці з Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (канд. мистецтвознавства, проф. Терещенко-Кайдан Л.В., канд. пед. наук, проф. Овчарук О.В.), Київського національного університету культури і мистецтв (засл. артистка України, проф., зав. кафедрою академічного хорового мистецтва Кречко Н.М., канд. мистецтвознавства, проф. Терещенко-Кайдан Л. В., канд. мистецтвознавства, доц., зам. декана факультету мистецтв, Дорофієва В.Ю., канд. мистецтвознавства, доц. Левчук Я.М., лауреат міжнародних конкурсів, симфонічний диригент оркестру муніципального театру оперети, Якобенчук Н.О. (перекладав зустрічі), Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського (аспірантка Кондратенко І.А.), Київського університету біоресурсів та природокористування (канд. мистецтвознавства, проф. Терещенко-Кайдан Л.В.), Київського технічного університету «Київський політехнічний інститут» (канд. культурології Динікова Л.Ш., інженер 1-ї категорії аналітичного центру науково-дослідницької лабораторії Троценко Л. П.), Дипломатичної академії при МЗС України (Шубенкова Т. Н.).

Такий потужний склад української делегації призводив до змістовних наукових розмов, наприклад на круглому столі в Національному університеті ім. Кападістрії (м. Афіни), або при зустрічі з проф. А.-Е. Н. Тахіаосом, чи під час численних спілкувань в центрі українсько-сербсько-грецької дружби (м. Акрата).

Мистецьку складову групи складав академічний хор «Аніма» Київського національного університету культури і мистецтв, головний диригент та художній керівник, заслужена артистка України, професор Кречко Н. М.

Греція, що має власний потужний монодійний спів, почула професійний хоровий багатоголосний спів України. Це були неповторні моменти, коли на берегах іонічного моря, разом із цикадами, звучала українська духовна музика. Коли високо у скелях, у закритих від стороннього ока грецьких монастирях (наприклад, Еліута) звучав багатоголосний український хоровий спів.

Знаковою подією було те, що у храмі Андрія Первозданного, що у м. Патра, хор співав «Молитву за Україну» та твір з літургії М.М. Кречка «Нехай буде». Україна в такий спосіб почитала свого Святого, моці котрого зберігаються у грецькому місті Патра.

Проект «Діалог культур: Україна – Греція» дійсно розширює свої кордони, культурна політика та духовність в черговий раз об'єднали Україну та Грецію, створили незабутню атмосферу чогось спільного, об'єданого, рідного й довгоочікуваного.

УДК: 94(477.7-52)(=14/=163.2)"18":327/39

*Уварова Олена Олександрівна,
доцент, кандидат історичних наук,
доцент Одеського національного медичного
університету, м. Одеса, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕТНІЧНИЙ СКЛАД ТА МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ У ГРЕКО-БОЛГАРСЬКИХ КОЛОНІЯХ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ.

Протягом 1801–1806 рр. на території Херсонської губернії виникає декілька колоній, населення яких складалося переважно з греків та болгар – Малий Буялик, Великий Буялик, Кубанка, Катаржина (всі чотири неподалік Одеси), Тернівка та Інгулка поблизу Миколаєва, Слов'яносербська (на півночі від Одеси), Паркани - поблизу Тирасполя. Цих переселенців можна віднести разом з іншими представниками країн Балканського півострову і Подунав'я до однієї групи – так званих «задунайських переселенців». Особливістю колоній був змішаний етнічний склад населення. В архівних документах і літературі ці колонії позначалися як болгарські, грецькі, болгаро-грецькі і греко-болгарські.

У 1815 р. Кубанка, Малий та Великий Буялики були об'єднані у Буяликський колоністський округ, і, як повідомляє у своєму дослідженні «Южная Украина в 1800- 1825 гг.» Дружиніна О.І., «тут були греки, болгары, молдаване, гагаузы, вѣрмени, цыгани та інші. В подальшому значна частина греків розійшлася по містам. Кількість болгар навпаки зросла за рахунок задунайських переселенців». На думку дослідника Калмакана М.О., подану в роботі «Малобуялыкские греки», в етнічній структурі колоністів Малеого Буялику склад грецьких переселенців був під час переселення навіть більшим, на відміну від інших греко-болгарських поселень. Сучасні етнографічні дослідження виявили там великий відсоток мешканців з грецькими прізвищами і самосвідомістю, які пам'ятали грецьку мову і традиції. Деякі респонденти свідчили, що етнічні групи в колонії намагалися селитися окремо.

У 1816 р. мешканці Великого Буялика збудували біля церкви за свій рахунок кам'яний дім для розташування там училища для своїх дітей (відкрилося лише у 1850 р.). Згідно архівним документам навчання повинно було проходити російською та грецькою мовами, болгарська не згадувалась. Тому постає питання, чому болгарська мова не передбачалася, якщо в колонії мешкали болгары. Можливо, через наявність порівняно великої кількості греків. Село Паркани, яке зараз знаходиться на території Молдови, у досліджуваний період

входило до складу Херсонської губернії. Перших його мешканців часто називаються молдаванами, оскільки вони прибули з Молдавії, перейшовши через Дністер. Насправді, це були представники різних національностей. Особливо численним виявився прошарок болгар.

Міжнаціональні відносини у греко-болгарських колоніях не були такі вже й прості. Греки і болгари чітко розділяли себе одні від інших. Наприклад, під час заснування Тернівки болгар хотіли «зайняти цю землю, для того, щоб відокремити себе від греків і скласти село тільки зі своїх співвітчизників-болгар». Але досить швидко у Тернівці оселилися і грецькі родини. Спільне життя представників різних народів у колоніях, іноді дещо перебільшуючи, характеризує Клаус О. у дослідженні «Наши колонии», говорячи, що болгаро-греки відчують один до одного історично обумовлену ворожнечу, що, правда, не заважає їм іноді збиратися і битися проти спільного ворога, але це зовсім не змінює не зовсім добрі побутові взаємини. Особливо цікавим, на його думку, був етнічний склад у Малому Буялику, населення якого складалося наполовину з греків, наполовину з болгар, які в свою чергу розпадалися на власне болгар і на болгар-гагаузів, котрі майже переродилися у турок, розмовляли турецькою.

Відзначимо, що переселенці розглядали нову країну не як місце свого тимчасового притулку, а як свою другу батьківщину. Під час Вітчизняної війни 1812 р. колоністи, як вірні піддані та з почуттів вдячності уряду, пожертвували 6780 руб. на користь війська. В лихі роки уряд також допомагав колоністам. Наприклад, у зв'язку з російсько-турецькою війною 1828–1829 рр. колоністам, оселеним на казенних землях Катеринославської, Херсонської і Таврійської губерній, у т.ч. грекам, пробачили недоплату, яка значилася на них за 1829 р.

Греко-болгарські колонії є дуже цікавим предметом дослідження. Неоднорідний етнічний склад населення наклав свій відбиток на внутрішні взаємини цих двох основних груп. Не зважаючи на те, що греки і болгар, а в основному це були переселенці з Румелії, знаходилися фактично в однаковому становищі в Османській імперії, тобто мали триматися разом, все ж це не виключало певної ворожнечі на нових місцях проживання. Переселенські групи взагалі є феноменом функціонування етнічної ідентичності. Тим більше важливий механізм збереження і трансформації ідентичності в умовах, коли ці групи формувалися як бікультурні, біетнічні, двомовні і протягом певного часу зберегли не тільки усвідомлення своєї відмінності, але й зберегли свою культуру. І хоч грецький компонент у греко-болгарських колоніях поступово зменшувався, до сьогодні у деяких з них існує пам'ять про різноетнічне походження сучасного населення, яке має стійку бікультурну основу. Причини збереження своєї окремішності полягали в особливому, спільному положенні в іноетнічному оточенні – греки і болгар в Російській імперії. Етнічна відмінність – «іноземці» – стала засобом пристосування греків і болгар в нових економічних умовах в новій державі. Етнічна ідентифікація, економічне становище, культура і побут стають одними з головних питань під час подальшого вивчення історії греко-болгарських колоній. Такі дослідження допомогли б краще висвітлити історію новогрецької діаспори, а також відкрити нові горизонти для вивчення україно-греко-болгарських відносин.

УДК 325.454

*Хвіст Вікторія Олексіївна,
кандидат історичних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування, м. Київ, Україна*

РУСЬКО-ВІЗАНТІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА СВЯТОСЛАВА (965-971 РР.)

Царгород та Грецьке царство в IX-X ст.ст. стає стратегічним партнером Давньоруської держави. Дійсно, між державами встановилися тісні зв'язки. Політична, економічна, культурно-релігійна співпраця тривала віками. Однак, в період становлення Київської держави ці стосунки не завжди були мирними. Так, в період правління одного з найвойовничих київських князів – Святослава Хороброго тривав військовий конфлікт між двома державами.

Інтерес до Північного Причорномор'я відразу виявили Хозарія, Русь та Візантія. Однак, після вдалого східного походу, Святославу вдалося вивести з гри каганат назавжди. Договір 944 року не виконувався, руські поселенці впритул підійшли до візантійських володінь і в Криму поволі розвивався конфлікт між Візантією та Руссю та посилювалося протистояння Русі з провізантійськи налаштованими правлячими колами Болгарії. Отож, Святослав готувався до походу на Дунай.

Загострення ж відносин Візантії та Русі відбулося в 965 – 966 роках в районі Криму та Північного Причорномор'я. В 966 році виникає відвертий конфлікт між Візантією та Болгарією. Мирні відносини були розірвані й імператор Никифор Фока направив своє військо до болгарських кордонів та захопив прикордонні міста. В таких умовах імператор відсилає таємне посольство до Києва з проханням припинити тиск на Херсонес та інші імперські володіння в Криму й Північному Причорномор'ї. В обмін на це греки погоджувалися не перешкоджати Святославу у встановленні контролю над гирлом Дунаю, що князь і здійснив в 967 році.

968 рік вважається офіційною датою вторгнення Святослава на Дунай. Цей факт кардинально змінює політику імперії щодо Болгарії. Розпочавши активну підготовку до війни з русами Никифор Фока налагоджує дружні відносини з болгарським урядом. Цього ж року спочатку греки, а потім й болгари обмінюються посольськими візитами. Візантія починає активну боротьбу проти присутності русів на Дунаї.

968 рік був важким для Святослава, оскільки печеніги взяли в облогу Київ і він вимушений був поспішати на допомогу своєму стольному граду. Цей напад не був випадковим, а наслідком підступної гри князевих супротивників. Думки науковців розходяться щодо авторства цього рейду печенігів на Київ: частина переконана, що він був здійснений за намовою греків, а частина – болгар. Зрештою, Святослав був змушений запропонувати мир.

В 970 році, коли візантійський престол посів Іоан Цимісхій, русько-візантійський конфлікт розгорається по новому. Греки вимагали від Святослава піти з Болгарії. Русь відповіла війною. Однак, імперія виявилася не готовою тримати удар з огляду складних внутрішньо- та зовнішньополітичними труднощами, що перебували в стадії загострення на той момент. В таких умовах Цимісхій був вимушений залагоджувати цю ситуацію мирним шляхом і направити до Святослава своє перше посольство. Греки зобов'язувалися виплатити русам велику данину і вимагали залишити Болгарію. Руси не пристали на такі умови і вимагали або ще більшого відкупу або ж залишення греками Європи. Логічно, що й греки не погодилися на такі умови, що і визначило початок військових дій.

Початок війни був надзвичайно вдалим для київського князя. Його війська отримали перемогу над ворогом, після чого вирушили на Константинополь. Імператор не одноразово відправляв дипломатів на переговори щодо припинення військових дій і зрештою Святослав знову уклав мир влітку 970 року. Умови нового договору зводилися до відновлення сплати данини імперією, а також контрибуції та інших дарів князю. Мова про залишення руськими військами Болгарії не йшла.

Зрозуміло, що дана угода не встановлювала остаточно мир, а скоріше розцінювалася як певний крок до тимчасового примирення, яке в свою чергу давала можливість візантійцям вирішити свої нагальні проблеми.

Впродовж 970 – 971 років тривала досить велика дипломатична активність сторін. Здавалося, що прийшов мир і руси вийшли переможцями. Установилася стабільність у відносинах, впевненість у нездатності Візантії здійснити швидкий наступ і головне, що Святослав повірив в реальність цього миру. Однак, така самовпевненість і безпечність мала свої негативні наслідки.

В пасхальні дні 971 року цілковито несподівано для русів війська Цимісхія перейшли через Балкани й напали на Преславу, де знаходився гарнізон русів. Почався наступний етап військового протистояння.

У війні з Болгарією та Візантією Святослав намагався забезпечити свою військову кампанію і дипломатичними засобами: він спочатку уклав договір про невтручання в його дії на Дунаї з боку Візантії, врегулював свої відносини з кримськими володарями, вступив у дипломатичні контакти з уграми та разом з ними виступив проти болгарського війська. Після ж захоплення Нижнього Подунав'я, князь уклав договір з Болгарією, а пізніше, після перемоги над печенігами, також врегулював відносини з ними, уклавши мирну угоду. Важливо не забувати й той факт, що деякі з цих угод, скоріш за все, були таємними, оскільки були направлені проти третьої сторони.

Прослідкувавши лише фрагментарно русько-візантійський конфлікт 967 – 971 років, можна вже зробити деякі висновки. Зокрема, зовнішня політика Святослава є закономірним продовженням зусиль його попередників щодо зміцнення позицій Русі в Північному Причорномор'ї та на підступах до Балкан. Очевидний і той факт, що дипломатія давньоруської держави була націлена на виведення її на міжнародну політичну арену, що в свою чергу стало потужним фактором подальшого розвитку руської державності.

*Христюк Світлана Борисівна,
кандидат історичних наук, старший викладач
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Докорінні суспільно-політичні трансформації ХХ століття змусили будувати всю систему міжнародних відносин по-новому, на засадах демократизації і гуманізації. Етнополітичний ренесанс народів Східної Європи та створення нових суверенних держав на теренах колишнього Радянського Союзу стали складовими нової історичної реальності в світі. Україна та Греція, як активні учасники світового співтовариства, також розвиваються під безпосереднім впливом цих змін і прагнуть налагоджувати свої взаємини на цивілізований і рівноправній партнерській основі.

Новий етап розвитку двосторонніх міждержавних відносин України і Греції був започаткований з моменту визнання Грецією незалежності України 31 грудня 1991 року та встановлення дипломатичних відносин 15 січня 1992 року. Станом на квітень 2016 року договірно-правова база українсько-грецьких відносин складається з 45 чинних міжнародно-правових документів, з яких ключовими є: Договір про дружбу і співробітництво (01.07.98), Угода про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво (15.01.92), Угода про військове співробітництво (06.10.97), Угода про співробітництво в галузі культури, освіти і науки (11.11.96), Договір про правову допомогу у цивільних справах (27.01.07), Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій (04.12.96), Угода про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно (26.09.03), Угода про взаємну охорону секретної інформації у сфері оборони (16.10.12), Угода про повітряне сполучення (19.04.13), Протокол з консульських відносин між Урядом України і Урядом Грецької Республіки (15.12.97). Крім того, на опрацюванні сторін перебувають 12 двосторонніх угод, які потребують здійснення внутрішньодержавних процедур для підписання чи ратифікації (дві з них були ініційовані українською стороною та внесені на розгляд контрагента у 2015 р.).

Відносини України та Греції мають давні історичні корені і характеризуються високим рівнем співробітництва та взаємодії. Греція, яка головує в ЄС у першому півріччі 2014 року, зайняла активну позицію щодо підтримки України з перших днів Революції гідності, а також щодо незаконної окупації Криму та російської військової агресії на Сході України. Греція послідовно виступає за підтримку територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України, активно підтримує євроінтеграційний курс офіційного Києва та ініціативи української сторони щодо подальшої розбудови відносин з НАТО.

Україна та Греція підтримують багатосторонній діалог та політичні контакти на всіх рівнях. Остання зустріч Президента України П. Порошенка з Президентом Греції К. Папуліасом відбулась у рамках заходів в Нормандії 6 червня 2014 року. 22 травня 2015 року в рамках робочого візиту до Риги Президент України П. Порошенко зустрівся з Прем'єр-міністром Греції Алексісом Ципрасом. Позитивною динамікою відзначається розвиток двостороннього політичного діалогу на рівні керівників зовнішньополітичних відомств. З початку 2015 року Міністр закордонних справ України П. Клімкін провів три зустрічі зі своїм грецьким колегою Н. Котзіасом (у січні в Брюсселі, у лютому в Києві та у травні в Анталії).

У Парламенті України існує Група дружби з міжпарламентських зв'язків з Грецькою Республікою, сформована у березні 2015 року. До її складу входить 10 народних депутатів України. Попередню групу дружби, до складу якої входило 14 депутатів на чолі з депутатом від партії Нова Демократія Л. Тсавдарідісом, розпущено після Парламентських виборів в Греції у січні 2015 р. Постійна делегація України бере участь у роботі Парламентської Асамблеї Чорноморського економічного співробітництва (ПАЧЕС). Члени української делегації також беруть участь у роботі комітетів ПАЧЕС.

Греція є одним з найважливіших партнерів України в регіоні Південних Балкан та Східного Середземномор'я. З огляду на це, важливою сферою співробітництва між Україною та Грецією є розвиток відносин між містами-побратимами та областями, який відбувається на підставі укладених між двома країнами низки договірно-правових документів про міжрегіональне співробітництво. На сьогоднішній день підписано близько 15 таких угод - між Житомирською ОДА та регіональною адміністрацією Західної Македонії, між

Київською МДА та мерією м. Афіни, між м. Одеса та м. Пірей, м. Дніпро та м. Салоніки, м. Маріуполь та м. Пірей, м. Ніжин та м. Яніна, м. Сартана Донецької області та муніципалітетом Зографу м. Афіни, Миколаївською міською державною адміністрацією та Муніципалітетом о. Мінос і т.д.

З огляду на важливість економічної складової регіонального співробітництва між Україною та Грецькою Республікою підписані: Угода про співробітництво між Житомирською ТПП та Греко-Українською ТПП, Меморандум про співробітництво між ТПП України та Федерацією грецької промисловості, Угода про співробітництво між Хмельницькою ТПП та ТПП м. Пірей.

Започаткуванню нових та поглибленню існуючих партнерських зв'язків між адміністративно-територіальними одиницями України та Греції, розширенню взаємовигідної двосторонньої співпраці між представниками впливових бізнесових та підприємницьких структур сприяють робочі поїздки Посла України у Грецькій Республіці до регіонів країни акредитації.

Отже, на сьогодні існує цілісна структура міждержавних українсько-грецьких відносин, які виступають складовою світової системи держав і піднімаються на новий рівень розвитку, головною метою якого є використання потенціалу двосторонніх зв'язків та пошук оптимальної моделі політичного, економічного та гуманітарного співробітництва.

УДК 94:327

Ціватий Вячеслав Григорович,
*ректор Дипломатичної академії України при МЗС України,
кандидат історичних наук, доцент кафедри дипломатичної
та консульської служби, Заслужений працівник освіти України,
м. Київ, Україна*

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТІЇ ГРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ДОБИ РАНЬОГО НОВОГО І НОВОГО ЧАСУ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

Історико-культурні традиції формування моделі дипломатії Грецької Республіки тісно пов'язані з особливостями інституціонального та політико-дипломатичного розвитку й становлення слов'янського світу. Культурно-історичний розвиток суспільства, потреба ще в більшому налагодженні міжцивілізаційних відносин вже на більш масштабному рівні та інші фактори сприяли виникненню міждержавних стосунків і домовленостей.

Давня Греція – колыска зародження явища дипломатії. Слово «дипломатія» походить від грец. *δίπλωμα* (у Стародавній Греції так називалися здвоєні дощечки з нанесеними на них написами, що видавалися посланцям як вірчі грамоти і документи, що підтверджувала їхні повноваження) [1]. Найдавнішою формою мирних міжнародних відносин та міжнародного права у Греції була «проксенія», тобто гостинність. Варто зазначити, що походження цього слова завдячує грецькій мові, від *πρόξενος* у сучасній новогрецькій мові перекладається як «консул» та *προξενείο* – «консульство» [2]. Конфлікти, що виникали між, общинами та полісами, вирішували за допомогою спеціально уповноважених, або послів. Зокрема, в епоху Гомера їх називали вісниками, а в класичну – старійшинами. Такі основні міста-держави, як Афіни, Спарта і Коринф, обирали послів на народних зборах серед багатих жителів, які відповідали певним вимогам (мали належні ораторські здібності, навіть акторські, яким виповнилося 50 років). Звідси і походить термін «старійшини». Часто посольські доручення отримували вищі посадові особи міст. Інститут проксенії, отримавши у Греції широке розповсюдження, був закладений в основу всіх наступних міжнародних зв'язків. Інша форма міжнародного співробітництва, яка існувала в Давній Греції, має назву *συνμαχία*, що в перекладі з грецької означає «союз». У Стародавній Греції, це були договори щодо військово-політичних союзів. Найвищим союзним органом був *σύλλογος*, тобто зібрання, товариство. Але відносини між симахіями не завжди були мирні, все ж таки вони псувалися, наслідком чого були війни.

У культурно-історичному світі Давня Греція і справді була колыскою дипломатії. Перша спроба зберегти письмові дипломатичні джерела (дипломатичні архіви), була зроблена через рік після початку грецької революції. Уже в січні 1822 року, перша Конституція Греції, відома як Конституція Епідавра, закріпила поняття інституту «канцлера держави», на якого, крім прямої відповідальності закордонних справ країни, накладалася відповідальність за збирання й зберігання дипломатичних документів. У квітні 1833 року,

Оттон видав королівський указ, який мав сприяти структурній перебудові держави, зміни практично усіх основних установ. Указ передбачає, зокрема, створення Відділу Архіву за підтримки «Секретаріату закордонних справ» [3].

Відділ архівів із своїми повноваженнями був створений в межах Міністерства Закордонних Справ в 1910 році, і підпорядковувалося Директору відділу з питань політики (цивільних питань). Міністерство Закордонних Справ було першим у списку із семи основних інституцій грецької держави, які були засновані згідно з королівським указом від 3 квітня 1833 року. Тоді отримало назву «Секретаріат Королівського Палацу та Закордонних Справ». У революційний період, також існували аналогічні установи, як наприклад, Управління Головного Державного Секретаря, яке окрім ролі координатора і спостерігача, брав на себе відповідальність у вирішенні закордонних справ держави. Таким чином, згідно зі статтею 22 першої Конституції грецької держави (1822 року) (της Επιδουρου), «виконавчий корпус обирав вісім міністрів, першим серед яких був Головний Державний Секретар у закордонних справах». Згідно зі статтею 25 Конституції 1823 року του Αστρους, «виконавчий корпус обирав сім міністрів... та одного Головного Секретаря, до обов'язків якого входили й закордонні справи».

Варто зазначити, що в революційний період та період постійних військових сутичок, коли країна ще не була цілісною, ускладнювався процес її міжнародного визнання. Ці самі фактори вплинули і на те, що в цей період не можна ще говорити про якісні та добре організовані державні структури (інституції). Це також неминуче відбивається й на відсутності цілісного та повноцінного Міністерства Закордонних Справ.

Ситуація значно покращилася і все почало поступово систематизуватися після приїзду до Греції – Іоанніса Каподистрії [4]. І. Каподистрія прибув до країни 12 січня 1828 року та взяв на себе віжки правління. Згідно зі статтею 41 третьої Конституції Греції 1827 року (της Τροϊζήνας), «законодавча влада належить лише Главі держави...». Після урядових змін, які провів І. Каподистрія, обов'язки Державного Секретаря та Закордонних Справ взяв на себе Спірідон Трікупіс з лютого 1829 року. З того часу та за часів служби С. Трікупіса, було відкрито та сформовано вже на офіційному рівні Список міністрів закордонних справ Греції.

Пізніше, після того, як термін перебування Іоанна Каподистрії при владі закінчився, до влади проходить Оттон з лютого 1833 року. З цього часу формування центральної та регіональної влади новоутвореної держави тимчасово призупинилося. У квітні 1833 року відбулося формування фундаментальних інституцій держави, які включали в себе центральні установи управління та установи місцевого самоврядування. Згідно з Конституцією 1844 року (статті 20, 22, 24), посада Державного Секретаря була перейменована в Міністра, а відповідні державні установи – у Міністерства. Ці зміни були більш деталізовані Законом від 7 червня 1846 року «про організація міністерств». Згідно зі статтею 1 відповідного Закону, зберігалася кількість та порядок організацій семи класичних міністерств, які були утворені Королівським указом від 3 квітня 1833 року.

Отже, назва «міністерство» для інституції зовнішніх справ була введена у використання саме в цей період та була затверджена у багатьох подальших конституційних та законодавчих текстах. Двадцять років по тому була прийнята Резолюція № 7 «...про формування та обов'язки уряду» від 4 лютого 1863 року. Згідно з цією Резолюцією, було спрощено назву Міністерства, замість довгої назви «Секретаріат Королівського Палацу та Закордонних Справ», залишилося лише – «Міністерство Закордонних Справ», яке існує й донині [5].

Інституціональний розвиток органів зовнішніх зносин Греції та моделі грецької дипломатії відбувався в контексті формування європейської моделі дипломатії та дипломатичної служби доби раннього Нового (XVI-XVIII ст.) і Нового часу (XIX – початку XX століття). Історично склалося так, що Міністерство закордонних справ грецької держави було одним із головних важелів урядового механізму в Греції у всі історичні періоди розвитку й становлення грецької державності. Міністерство закордонних справ Греції, його центральний апарат та дипломатичні представництва протягом історії становлення держави, відіграли значущу роль у захисті національних інтересів грецької держави на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Σαπφώ Τλούπα Πολιτιστικό πανόραμα: νέα ελληνικά και πολιτισμός. Εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη 1994.
2. "Διεθνείς Συνθήκες" – Χαραλ. Νικολάου – Αθήνα 1996, σ.57.
3. Θάνος Βερέμης-Γιάννης Κολιόπουλος Ελλάς: η σύγχρονη συνέχεια από το 1821 μέχρι σήμερα. Εκδόσεις Καστανιώτη 2006.

4. Каподистрия Иоанн. Записка о служебной деятельности с 1798 по 1822 гг. / Пер. с фр. и прим. К.К. Злобина / Публикуется по изданию: Сборник РИО, №3, 1868.С. 163-296. – М.: Кучково поле, 2014. – 112с.

5. Циватий В.Г. Дипломатична служба Грецької Республіки: традиції, модель, інституційний розвиток (історико-політичний аспект) / В.Г. Циватий, К.О. Таранова // Зовнішні справи. – 2013. – № 03. – С. 40-45.

УДК 316.347:821.14

*Шкварун Любов Ігорівна,
старший викладач Національного університету
біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна*

ВПЛИВ ГРЕЦЬКІЙ НА РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ У СВІТОВОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Сучасний світ став принципово іншим, ніж півстоліття тому. Незважаючи на протиріччя і навіть, конфлікти, що інколи сколихують єдиний людський простір, він характеризується цілісністю та взаємозв'язками, відкритістю до діалогу й прозорістю у розгортанні внутрішніх і зовнішніх процесів, толерантністю у сприйнятті інших народів і культур та діалогічним способом життя.

Європейський вектор є провідним напрямом зовнішньої політики України. Як історично, так і в контексті сучасних економічних, політичних та соціокультурних процесів він найбільше відповідає стратегії наших національних інтересів, а тому має бути забезпеченим усілякими засобами. Розуміння одне одного, нагальних завдань, що потребують синхронного розв'язання, може бути досягненим лише за допомогою стратегій, які забезпечують проникнення в суть проблеми, тенденцій її розгортання у відповідності із загальнокультурними традиціями.

У розвитку тієї або іншої культури завжди вагома роль запозичення. Якщо ж йдеться про внутрішньокультурний розвиток, то поширення нових зразків культури, властивої одному прошарку суспільства, на інші соціальні групи завжди було, є й буде досить важливим фактором розвитку культури соціуму, адже у процесі культурної взаємодії відбувається сполучення двох культур, взаємний обмін цінностями.

Про взаємовплив культур ми згадали, оскільки Афон і його спадщина протягом багатьох століть відігравали важливу роль у розвитку вітчизняної духовності і культури як в епоху Київської Русі, так і за часів національно-визвольних змагань українського народу в XVII ст., так і в більш пізні часи, вплинувши на самобутність і неповторність національних релігійних традицій в Україні. Особливо важливим було становлення під впливом Афона Києво-Печерського монастиря, який був найбільшим центром чернецтва, духовності, книжності, культури і освіти по всій Русі-Україні.

Після спустошення Київської Русі монголо-татарськими ордами зв'язки з Афоном хоча й ослабли, але остаточно ніколи не припинялися. Так, в XIV - XV ст. видатним афонітом, який здійснив вагомий внесок у розвиток української духовності і культури, був митрополит Київський св. Кипріян (Шамблак). Під час його митрополитства на Русь з Афона завозиться багато книг, здійснюють перекази богослужбової літератури тощо. Таким чином, на Русі починається період «ісихастського відродження», яке істотно позначилося на формуванні самобутньої і глибоко духовної культури Русі-України. Іншим видатним подвижником-ісихастом, який здійснив вагомий внесок у розвиток вітчизняної духовності, культури та писемності, був також учень старців Афона - митрополит Григорій, який залишив після себе більше трьох десятків цінних літературно-богословських творів.

Важливу роль Афон і його подвижники зіграли в духовно-культурному відродженні в Україні в XVII ст. Під їх впливом в Україні пишуться полемічні твори, відкриваються школи (Острозька та Києво-Братська), ґрунтуються братства, друкуються книги, здійснюється оперквлення запорізького козацтва та залучення його до боротьби за релігійне і національне визволення українського народу.

Найвидатнішим з українських афонітів того часу був старець Іоанн Вишенський, а разом з ним - Іов Княгининський, блаженний Кипріян, Ісаакій Борискевич, св. Іов Залізо (Почаївський), Опанас Межигірський, Іосаф Густинський, Ісайя Копинський, Йосип Коріятович-Курцевич і багато інших.

Тісні духовно-культурні зв'язки з Афоном в цей час підтримували Києво-Печерський, Києво-Братський, Міжгірський, Трахтемирівський, Самарський, Манявський, Почаївський,

Густинський, Святогірський, Мотронинський, Краснокутський та багато інших монастирів. Вплив Афона на духовно-культурне відродження в Україні був таким значним, що на Київському помісному соборі 1621 року в спеціальній постанові, відомій під назвою «совєтованія про благочєстя», пропонувалося «посилати русинів, схильних до благочєстя, на Афон, як у школу духовну».

Не зникла ця традиція і після розгрому російськими військами Запорозької Січі в 1775 року. Так, козаки із Задунайської Січі і з Кубані, за козацькою традицією, продовжували займатися монастирями Афона, особливо українським козацьким Свято-Ільїнським скитом (останні монахи-українці в цьому Афонському козацькому скиті знаходилися до 1992 року, коли замість українців в ньому заселилися греки, і з тих пір він став грецьким монастирем).

В середині ХХ ст. про це козацький скит на Афоні писав ще Іван Огієнко: «Це дійсно український кут на Афоні, ніби чудом перенесений сюди з України». Заснований він був вихідцем з родини українських козацьких священиків святим Паїсієм Величковським (1722 - 1794), який на Святій Горі заснував власну ісихастську школу, якій належала честь нового відродження і поширення афонського ісихазму і старецтва в Україні, Молдові, Румунії, Білорусі та Росії в ХІХ в.

2016 року відзначається тисяча років від першої писемної згадки про існування і діяльності на Святій Горі Афон (Греція) першого давньоруського монастиря, через який здійснювалися духовні і культурні взаємозв'язки між Київською Руссю і центром православного чернецтва і духовності на Афоні. Незважаючи на всі труднощі, які зараз переживає Україна, ця річниця заслуговує того, щоб бути відзначеною на загальнонаціональному рівні, адже справжнє відродження країни можливе лише через звернення до власної духовної спадщини і першоджерел, де Свята Гора Афон завжди займала одне з провідних місць.

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ВІЗАНТІЯ–ГРЕЦІЯ–УКРАЇНА: ТЕОЛОГІЯ, ІСТОРІЯ, ЛІТЕРАТУРА. МОНАСТИРІ АФОНУ ТА УКРАЇНА

УДК 1 (091)

Астахова Тетяна Григорівна,
доцент, кандидат філософських наук, доцент
Обласного комунального вищого навчального закладу
«Інститут підприємництва «Стратегія»,
м. Жовті Води, Україна

ДІАЛОГ ВІЗАНТІЯ-ГРЕЦІЯ-УКРАЇНА: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ВЗАЄМОВЛИВИ ЩОДО РОЗУМІННЯ «ДУХОВНОГО» І «ТІЛЕСНОГО» НАЧАЛ

Анотація. Серед різноманітних філософських проблем наявні такі теми, які, з одного боку, є «наскрізними» для всієї історії філософської думки, а з іншого – тісно пов'язані з сутністю метафізики як певної організації мислення. Це проблеми, крізь осмислення яких людський розум відповідним чином конститується й набуває метафізичної визначеності. Проблема «духовного» і «тілесного» є однією з таких, які становили інтерес й для мислителів Візантії, Греції та України. Зазначена проблема була базовою в їх творчості, а способи її розв'язання мають важливе значення для сучасного розвитку філософської думки.

Ключові слова: дух, душа, тіло, співвідношення духовного і тілесного, серце, христологія.

Анотація. Среди разнообразных философских проблем есть такие, которые, с одной стороны, общие для всей истории философской мысли, а с другой – тесно связаны с сущностью метафизики как определенной организации мышления. Осмысливая эти проблемы, человеческий разум конституируется и получает метафизическую определенность. Проблема «духовного» и телесного является одной из таких, которые интересовали мыслителей Византии, Греции и Украины. Данная проблема была базовой в их

творчестве, а способы её решения остаются значимыми и для современного развития философской мысли.

Ключевые слова: дух, душа, тело, соотношение духовного и телесного, сердце, христология.

Annotation. Among the variety of philosophical problems there are some topics which, on the one hand, are common for all the history of philosophical thought, and on the other hand - are closely associated with the essence of metaphysics as a certain way of thinking. While comprehending these problems the human mind becomes constituted and obtains metaphysical distinctness. The problem of spirit is one of many which were of interest to thinkers Byzantium, Greece and Ukraine. This problem was basic in their works, and the ways of solving it remain significant for the development of modern philosophical thought.

Keywords: spirit, soul, body, the interconnection of spiritual and corporeal, heart, Christology.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні не викликає сумнівів той факт, що близькість України до держав західноєвропейської культури позначилась на філософсько-теоретичних засадах вітчизняних мислителів, зокрема П. Юркевича та Г. Сковороди. Українська філософія культивувала ідеї візантійського християнства та має багато спільного з давньогрецькою філософією. Загалом, становлення і розвиток української філософської думки відбувалися в межах християнського віровчення, яке розглядало проблему взаємозв'язку духовного і тілесного, душі і тіла. Наразі, окреслена проблема й залишається однією з найбільш важливих у людській культурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Актуальність проблеми духовно-тілесного, проблеми тілесності людини отримала певного місця в дослідженнях з філософської антропології, пов'язаних з аналізом та вивченням сутності людини та цілісного осмислення її в працях: І.М. Биховської, М.М. Візїтея, О.Є. Гомілко, Л.В. Жарова, С.О. Лохова, М. Фуко тощо.

Аналіз духовно-тілесного з досить глибоким оглядом та класифікацією різноманітних підходів духовно-душевно-тілесної організації представлено в працях І.М. Биховської, Б. Гнасуно, І.І. Євлампієва, М.С. Когана, М.Р. Шагіяхметова, В.В. Шамшуріна, Е. Шрьодінгера (у соціально-культурологічному та соціально-правовому аспекті); Л.В. Жарова (у діяльнісно-практичному аспекті); В.Л. Круткіна, М.В. Поповича, Ю.М. Романенка, В.І. Філатова (в онтологічному аспекті); Ю.М. Зенька (онто-психологічному аспекті); Ф.В. Лазарева (інтервальному аспекті); В.М. Летцева, С.Я. Лур'є, В.І. Несмелова, В. Омельянчика, Г.Я. Стрельцова (історико-філософському аспекті); Ж. Бордіяра, Д.І. Дубровського, М.К. Мамардашвілі, О. Філіненка (в екзистенціальному аспекті), С. Бовуара (соціально-антропологічному аспекті); Андроніка (Трубачова), Г. Вера, А.Я. Кожуріна (релігійно-антропологічному аспекті); Фр. Альбероні, Б.П. Вишеславцева, Д. Гільдебранда, А.В. Гулиги, Ю.М. Давидова, Ю.Ю. Чорного (етико-антропологічному аспекті – феномен «любові»); А.О. Єрмоленка (аксіологічному аспекті). Вищенаведена багатоаспектність праць полягає в тому, що взаємозв'язок духовного і тілесного, душі і тіла хоча й виступає специфічним, самостійним об'єктом дослідження, але осмислюється в контексті інших проблем, особливо в богословській літературі, протягом розвитку всієї європейської культури й філософії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання). Теоретичну значимість для нас має звернення до корифеїв давньогрецької філософії щодо взаємозв'язку душі й тіла, а також до христологічної формули, розробленої візантійськими мислителями, адже вони робили акцент на зв'язку христології та антропології, тобто аналогії між поєднанням божественної та людської природ у Христі й поєднанням душі та тіла. В антропології поряд з парою категорій «тотожності та інакшості» (тотожність іпостасі, чи «особи», та знаковість духовної й тілесної природ у людині) широко використовувалася пара «подоби та протилежності» як протилежності Творця тваринній і живій природі, зокрема палій людині, так і подоби – «вінцю творіння» – людини самому Творцю. Дані проблеми та підходи до їхнього розв'язання, що окреслювалися насамперед в морально-етичному й естетичному планах, сформували комплекс філософсько-антропологічних досліджень українських філософів. У зв'язку з цим є необхідним здійснення змістовного аналізу вихідних понять «духовне» й «тілесне» у філософському дискурсі представників давньогрецької філософії та східнохристиянських вченнях про людину для з'ясування теоретичного підґрунтя становлення української філософії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема взаємозв'язку духовного і тілесного перебувала в полі зору давньогрецької філософії. Перехід до власне антропологічної проблематики в Давній Греції пов'язаний з критичною та просвітницькою діяльністю софістів і творцем філософської етики – Сократом.

Для Сократа, і для Платона також, основний інтерес являє собою внутрішній світ людини, її душа, удосконалення тілесного через досягнення моральної бездоганності шляхом пізнання істини. Фактор тілесності завжди виступає залежним, нижчим, земним у співвідношенні з духовністю. Демокрит, як представник матеріалізму, у вченні про людину, стверджує, що людина – це частка природи й, як уся природа, складається й душа людини. Разом зі смертю тіла знищується й душа. Мета життя, за Демокритом, – щастя, але воно не зводиться до тілесних насолод та егоїзму. Щастя – це перш за все міра та вміння її зберегти за допомогою розуму [4].

На відміну від Демокрита, Платон стоїть на позиції антропологічного дуалізму душі та тіла. Ейдологія Платона є вихідною точкою західноєвропейської метафізики у гайдеггерівському її розумінні – як онтології – учення про буття сущого [8]. Ключовим поняттям у цій диспозиції є вчення про буття сущого. Платонове вчення про суще займає серединне положення між світом ідей (ейдосів) і абстрактною тілесністю матерії. У Платоновому «Тімее» ми знаходимо першу версію онтології загальнокосмічного тіла, до якого інтегровані всі чуттєві форми, й людське тіло зокрема. Людське тіло, за Платоном, наслідує космічне тіло й не є самодостатнім, воно – це «колісниця душі» [10,с.455]. Зазначений образ у античній міфології пов'язаний з небесною символікою, через яку виражено відповідність людського тіла космосу [9]. Людське тіло складається не з фізичних елементів, а з першоначал буття (стихий Всесвіту), і відповідно до їх природи функціонують його органи [9]. Соматико-вітальні стани людського тіла, – здоров'я, хвороба, вікові зміни (старість), смерть – не є характеристиками його фізичного існування, а виражають міру відповідності первинних сутностей [9]. І все ж важливо пам'ятати, що в Платона розум керує тілом та ірраціональними функціями душі. У «Кратилі» Платон говорить про тіло як темницю людини [7,с.613]. Тіло душі необхідне, воно є опора душі, допомагає їй втілити й витримати покарання [7]. Тілесність рівняє людину з тваринами, а душа підносить до всесвіту ідей. Саме в єдності та протилежності душі і тіла криється, за Платоном, вічний трагізм людського існування. Так, на думку Платона, мислить душа найкраще, коли вона, наскільки можливо, зосередиться на собі, не зволікаючи на потреби тіла [7]. У мисленні відкривається перед душею частка справжнього буття. Тілу ж природа наказує коритися й слугувати душі, а душі – панувати й керувати. За тілом, Платон визнає видиму річ, котрій притаманна постійна видозміна, душа ж цілком і повністю схожа на вічне та незмінне. У той час, коли душа, як вічна субстанція, розлучається з тлінним тілом, заплямована й споганена, «...оскільки перебувала в повсякденному спілкуванні з ним, любила його, зачарована його пристрастями й насолодами до такої міри, що лише тілесне здавалось їй істинним, лише те, чого можна торкатись, що можна побачити, з'їсти або вжити для любовної насолоди, а все недоступне для очей і невидиме, але збагненне розумом і філософськими розмірковуваннями, звикла ненавидіти, боятися, уникати...» [9], чи може така душа розлучитися з тілом чистою та незаплямованою. Тому в «Гіппії Большому» філософ зауважує, що визнаємо: кожен річ робить прекрасною те, що кожній речі відповідає. «Душа вимагає піклування до себе, бо, відходячи до Аїду, не забирає з собою нічого, окрім освіченості та вихованості» [6,с.386]. Відомий дослідник античної культури А.Ф. Лосєв щодо платонівського розуміння взаємозв'язку духовного і тілесного робить висновок про те, що в Платона людина є носієм позаособистісного духу [3,с.595].

Арістотель у розумінні «природи» духовного, душі йде далі. По-перше, вчення про духовне у світогляді Арістотеля займає центральне місце, оскільки духовне, з одного боку, пов'язане з матерією, а з іншого – з Богом. По-друге, у трактаті «Про душу» Арістотель визначає духовне в системі понять своєї метафізики – сутності, форми, можливості, суті буття, ентелехії. Для Арістотеля наявність духовного та душі – свідчення завершеності тіла, здійсненості можливості життя [1,с.394]. Більш глибоке розуміння взаємозв'язку духовного і тілесного, душі і тіла в Арістотеля, у порівнянні з Платоном, на нашу думку, виявляє себе в тому, що духовне, душа для нього – не ентелехія живого тіла, а форма й суть буття [1,с.395]. Арістотель стверджує, що «ніщо не заважає тому, щоб деякі частини душі були відділені від тіла, так як вони не ентелехія якого-небудь тіла. Такий, наприклад, розум, який може існувати окремо від тіла» [1,с.398]. Арістотель не знаходить переконливої підстави для ствердження, що окремі частини душі (зокрема розум) з'єднані з тілом. Для нього розум не має свого органу.

Епікуреїзм також не залишався байдужим до проблеми взаємозв'язку духовного і тілесного. Зокрема, в Епікура ми виявляємо своєрідний вид психічної атомістики, про що він пише в листі до Геродота.

У візантійській філософії проблема взаємозв'язку духовного і тілесного набула характерних рис стосовно співвідношення душі і тіла й осмислювалася в контексті богословської проблематики. При цьому значну роль для з'ясування взаємозв'язку душі й тіла відіграла філософська проекція основоположень тринітарного богослов'я (тобто вчення про Трійцю), христології та богословської антропології. Це знайшло своє відображення, зокрема, у працях візантійських мислителів Немесія Емесьського, Максима Сповідника, Іоанна Дамаскіна, Михайла Псела, Григорія Палами та інших, які використовували для аналізу взаємозв'язку духовності та тілесності, як і інших проблем, розроблену ще Платоном і Арістотелем, діалектику тотожності й відмінності, подоби й протилежності. Зрозуміло, що для візантійських мислителів діалектика виступала лише засобом для обґрунтування христоцентризму. Ними робився, як правило, акцент на взаємозв'язок христології та антропології. В основі візантійської антропології лежала аналогія між поєднанням Божественної й людської природи у Христі та поєднанням духовного і тілесного в людині. Вона, як створена за образом і подобою Божою, сприймалася у Візантії крізь призму христоцентричного розуміння «обоження», зміст якого був виражений ще в тезі Афанасія Великого: «Слово олюднилося, щоб ми обожнилися». «Обоження» і є вища мета людини й людства. Зауважимо, що візантійські мислителі, з одного боку, продовжуючи працювати в межах платоно-арістотелівської парадигми, поглиблюють розуміння взаємозв'язку духовного і тілесного, зокрема, вони наголошують, що тіло знаходиться в душі [13,с.143]. Іоанн Дамаскін для уточнення, наприклад, розуміння взаємозв'язку душі і тіла розробляє витончену метафізику іпостасі, тобто способу особистісного існування [2,с.148-149]. З іншого боку, у візантійській містиці відмова від мирської й «старої» людини обґрунтовувалася по-різному й виражалася у різних антропологічних настановах. Якщо в містицизмі послідовників Макарія Єгипетського бере гору розуміння «серця» як зосередження інтелектуального й емоційного життя, то в містиці Григорія Палами широко використовувалося поняття розуму, властивого душі, який володіє духом, що животворить [5,с.152-154].

Можна сказати, що Г. Сковорода та П. Юркевич однаково уважно й дбайливо ставилися до аналізу давньогрецьких та сіднохристиянських традицій. Проте їм властиве філософсько-світське бачення з характерним методичним прийомом: осмислення поглядів тих чи інших богословів без урахування церковного життя як такого. Концептуальність поглядів давньогрецької та сіднохристиянської метафізики вирізняється двома підходами співвідношення духовно-тілесного формату та ролі моралі, моральності в них стосовно людини. Одне з уявлень, в основному в аскетичній традиції Східної церкви, формулювало специфічне розуміння мети людського буття у світі, тобто осмисленість у містичних та аскетичних термінах осягнення Духа Святого. Інше наполягає не на містичному, а на морально-правовому трактуванні відносин Бога й людини. Витоками зазначених підходів стала не стільки старозавітна, скільки Євангельська традиція, зокрема соборні послання ап. Павла, що особливо спостерігається у філософських поглядах українських філософів під час осмислення проблеми взаємозв'язку духовного та тілесного, а також визначної ролі «серця», «любові» в духовному житті людини.

Докладне вчення, або «любомудріє» Г. Сковороди щодо духовного і тілесного ми маємо в його діалогах про «Наркіс» та «Асхань». Сковорода не уявляв людину тільки як видиму істоту. У людині існує дві людини: внутрішня й зовнішня. Зовнішня людина – це тлінна, а внутрішня – Божа, нетлінна, творча, небесна, вічна. Український Сократ вважав, що найважливіше в житті людини духовне, бо «тіло людини розпадається, але Дух, що живе в ній - вічний» [12,с.47]. Щодо душі, то для Г. Сковороди вона є найціннішим і найневід'ємнішим добром, яким Бог обдарував людину. За глибину всієї душі вважав серце, що тісно пов'язане з євангельською наукою (серце – джерело життя). «Глибоке серце зрозуміле тільки одному Богові, це не що інше, як необмежена безодня наших думок, просто сказати, душа - це є справжня істота й суцільна справжність, і сама есенція, і наше зерно, і наша міць, в ній тільки міститься рідне буття й наше життя, без неї ми - тінь» [12,с.48]. Тіло Сковорода не вважав за зло, а тільки не визнавав його за єдину беззаперечну реальність. Уважаючи за основу буття духовне життя людини, Г. Сковорода став передтечею філософсько-антропологічної теорії про серце як основу людини, її фізичного й духовного життя П. Юркевича.

Для П. Юркевича, як і візантійських філософів, людина є втіленням богоподібності, що виявляється в джерелі моральних явищ. На його думку, тільки слово Боже є повною

правдою відкриває нам ту метафізичну основу любові серця до добра, як до основного морального акту, коли воно навчає, що людина створена на образ Божий [14,с.99]. Духовно-тілесний взаємозв'язок мислитель знаходить в біблійному навчанні про серце, як безпосередньому та найближчому органіві душевної діяльності та станові. Доцільним усецілим своїм складом і влаштуванням тілесним органом душі вбачає тіло. Підтримуючи християнських аскетів, П. Юркевич говорить про «отягнення» розуму, тобто серце завжди випереджає розум в пізнанні. Таким чином, серце – це охоронець і носій усіх тілесних сил людини, осереддя душевного і духовного життя людини, місце всіх пізнавальних дій душі, зосередження різноманітних душевних почуттів, хвилювань і пристрастей і осереддя морального життя людини [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Українська філософія увібрала в себе концепцію христологічної антропології, православної антропології, східної метафізики. Цим визначається людиноцентристський вектор філософських пошуків Г. Сковороди та інших українських мислителів. Оригінальна «філософія серця», основою якої було визначення першості духовного та морального начал в житті людини, була розроблена П. Юркевичем, за яким глибоке серце є носієм усіх тілесних сил людини, центром пізнавальних дій душі і морального життя. Отже, зазначений культурно-онтологічний та трансцендентно-антропологічний аналіз метафізики людини був спрямований на розкриття проблеми духовно-тілесного у світлі ретроспекції до давньогрецької філософії та експлікації до метафізики Візантії, що віднайшли себе в українській філософській спадщині Г. Сковороди та П. Юркевича, яка була належно поцінована та розвинута наступними поколіннями філософів-ідеалістів.

Список використаних джерел

1. Аристотель. О Душе / Аристотель: в 4 т. / [пер. с древнегреч. П. С. Попова, М. И. Уткина; ред. и вступ. статья В. Ф. Асмуса; примеч. А. В. Сагадеева]. – М.: Мысль, 1976. – (Сочинения). – Т.1. – 1976. – 550 с.
2. Дамаскин Иоанн. Философские главы (Диалектика) / Иоанн Дамаскин [редкол. И. Т. Фролов и др.; сост. П. С. Гуревич]. – М.: Политиздат, 1991. – 422 с. – (Человек: Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения).
3. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон / Алексей Федорович Лосев. – М.: Искусство, 1969. – 820 с.
4. Лурье С. Я. Демокрит. Тексты. Переводы. Исследования / Соломон Яковлевич Лурье. – Л.: Наука, 1970. – 664 с.
5. Палама Григорий. Главы физические, богословские, этические и практические; [редкол. И. Т. Фролов и др.; сост. П. С. Гуревич]. – М.: Политиздат, 1991. – 422 с. – (Человек. Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения).
6. Платон. Гиппий Большой / Платон: в 4 т. / [общ. ред. А. Ф. Лосева и др.; авт. вступ. статьи А. Ф. Лосев; прим. А. А. Тахо-Годи; пер с древнегреч. А. В. Болдырева]. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1. – 1990. – 860 с.
7. Платон. Кратил / Платон: в 4 т. / [общ. ред. А. Ф. Лосева и др.; авт. вступ. статьи А. Ф. Лосев; прим. А. А. Тахо-Годи; пер с древнегреч. Т. В. Васильевой]. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1. – 1990. – 860 с.
8. Платон. Собрание сочинений / Платон: в 4 т. / [общ. ред. А. Ф. Лосева и др.; авт. вступ. статьи А. Ф. Лосев; прим.. А. А. Тахо-Годи; пер с древнегреч.]. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1. – 1990. – 860 с.
9. Платон. Сочинения / Платон: в 3 т. / [пер. с древнегреч.; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса]. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. – Ч. 1. – 1971. – 687 с.
10. Платон. Тимей / Платон: в 3 т. / [пер. с древнегреч. С. С. Аверинцева; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса]. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. – Ч. 1. – 1971. – 687 с.
11. Платон. Филеб / Платон: в 3 т. / [пер. с древнегреч. С. С. Аверинцева; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса]. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. – Ч. 1. – 1971. – 687 с.
12. Флоринський І. Григорій Сковорода – передтеча українського євангелізму [Електронний ресурс] / Іван Флоринський. – Торонто, 1956. – 71 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua>
13. Эмесский Немесий. О природе человека. О соединении души и тела / Немесий Эмесский; [редкол. И. Т. Фролов и др., сост. П. С. Гуревич]. – М.: Политиздат, 1991. – 422 с. – (Человек. Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения).

14. Юркевич П. Вибрані твори: Ідея-Сердце-Розум і Досвід [Електронний ресурс] / Памфіл Юркевич. – Вінніпег, 1984. – 167 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua>

УДК 008]:130.122

Довгань Олексій Валентинович,
кандидат філологічних наук,
провідний бібліограф Наукової бібліотеки
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
Шубенкова Тетяна Миколаївна,
директор Наукової бібліотеки Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України,
м. Київ, Україна

ЯВИЩЕ ЧЕРНЕЦТВА У КОНТЕКСТІ САКРАЛЬНОГО СМISЛУ

Тиск глобальної культури, який відчувають не лише представники фінансової еліти, а також широкі верстви населення, помітний для кожного, хто замислюється над змінами, наявними у всіх сферах життя країни в тому числі культурній й духовній як її складової. Суспільство з однорідної єдиної структури перетворюється на зібрання окремих незалежних індивідів, об'єднаних економічними відносинами. Тобто для сучасного суспільства характерним стає *індивідуалістичний напрям розвитку*, який виявляється у прагненні до актуалізації свого «Я», здебільшого за рахунок пригнічення «Я» інших або *відособлення* від них. В цьому контексті особливо важливими стають явища, які не протиставляють існування індивідуумів одне одному, а, навпаки, *кооперують* окремих людських особистостей, згуртовуючи їх навколо *спільного смислу* або низки смислів.

На жаль, священне і мирське у сучасному суспільстві все більше віддаляється одне від одного: прагнення до збагачення, отримання задоволення, підвищення свого соціального статусу, домінування особистих інтересів попри все – основні складники сучасної споживацької психології, яка вже давно сформувалася у країнах Західної Європи та Америки. За умов ринкових відносин споживацька психологія стає панівною і в Україні, відбувається зміна ціннісних орієнтирів основних верств населення. Закономірно, що окреслені процеси потребують певної *соціальної компенсації*, яку можна спостерігати на прикладі розвитку релігійної сфери, а саме – *чернецтва*, зокрема православної церкви. Таким чином, церква, як носій *сакрального смислу* є, певною мірою, компонентом культури, що несе у своїй природі її специфіку та особливості побутування.

Природно, що кожна нація має свою культурно-ментальну «візитівку», яка дає уявлення про систему цінностей і пріоритетів народу, виділяє його серед світового культурного оточення. Для України такою особливістю стала її *духовна монастирська практика*, яка дала могутній поштовх для розвитку не лише всіх культурних жанрів: архітектури, живопису, скульптури, музики – але й зумовила *специфічний спосіб життя*, що сформував українську національну самосвідомість. «Барометром» і «маяком» одночасно у духовному сенсі для різних соціальних верств як в українському, так і в будь-якому християнському суспільстві, завжди виступало *чернецтво як осередок сакрального смислу*. Як соціокультурне явище можна розглядати його (сакральний смисл), як альтернативну форму, що забезпечує стабільність існування всієї соціальної системи суспільства, адже характер його побутування ніколи не набував рис девіацій (відхилень від суспільних норм, що призводять до патогенних наслідків).

Чернецтво було виразником сакрального смислу, що репрезентувався не тільки літературно. Монастирям належить головна роль у збереженні всієї сакральної культури народу. За свідченням Іпатієвського літопису, перші монастирі з'являються в кінці XI ст. Наприкінці XII ст. на Русі вже існувало до 70 монастирів, лише в Києві їх було до 17. Основою чернечого життя у православній традиції була праця. Займаючись різними промислами, ченці вимінювали власну продукцію на провізію, предмети побуту та необхідне знаряддя. Займалися переважно городництвом, садівництвом, виготовленням проскурок та церковного вина, збиванням олії, плетінням, прядінням тощо. Певного поширення у чернечому середовищі набули народні знання, першою чергою, з медицини.

У цьому контексті зрозуміло, що сумісне втримання чернечої братії формує особливий вид аскетичного співжиття, яке позбавлено пристрастей в тому числі і по відношенню один до одного і проникне чистотою любові до ближнього. Велике значення у

ньому має послух духовно досвідченим подвижникам, а також іншій братії відповідно до існуючої ієрархії, що і є послухом Богу.

Таким чином, можна зробити висновок, що будь-який смисл (сакральний зокрема) є детермінантою довільної сфери людського життя. При цьому первинною з усіх сфер виступає релігія як соціальна, психологічна, філософська тощо складова, що виступає з об'єднуючою роллю у житті індивідуума, роблячи його життя наповненим благодаттю. Сон розуму породжує чудовиськ: у такому сенсі смисл постає світлом, що змушує їх триматися в тіні. Відтак, сакральний смисл – не є сукупністю номінованих мовних одиниць, що структуровані своїм значенням, це духовне джерело, яке дозволяє переоцінити, пережити тощо своє життя віруючому, змінивши свою мовну картину світу, а відтак і світосприйняття. Свого роду кузнею світового значення справжнього чернечого духу для вселенського Православ'я є монастирська республіка Афон, Свята Гора, яка існує більше тисячі років і з 1926 року є автономною частиною Греції. Це місце на землі з абсолютним мінімумом щодо зв'язків зі світом і суспільством й безмежними духовними спрямуваннями, природна модель соціуму з встановленими цінностями, а також – складна, закрита соціальна система.

УДК 94(4)+ 94(495)

*Мазарчук Дмитрій Валерьевич,
кандидат исторических наук, доцент,
декан факультета довузовской подготовки
Академии управления при Президенте Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь*

ВИЗАНТИЙСКОЕ НАСЛЕДИЕ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА

Византия являлась важнейшим каналом трансляции многих значимых для становления и существования европейской цивилизации социальных институтов, стереотипических когнитивных установок, ментальных конструкций и идей. Поэтому оценка многовекового влияния духовной культуры Византии существенна для понимания социокультурной эволюции всей европейской цивилизации, временем рождения которой является средневековый период.

На раннем этапе средневековой истории Византия являла европейскому миру образец цивилизованности. То, к чему Западная Европа будет идти долгими столетиями, было в концентрированном виде уже заложено в Византии. Атрибуты сильной централизованной государственности – развитый бюрократический аппарат, постоянная армия, кодифицированное право – были здесь весьма чётко организованными институтами.

При этом, генетически византийская государственность имела свою специфику относительно форм организации публичной власти, сложившихся в средневековый период в странах Западной Европы. Раннесредневековую византийскую государственность можно определить как некий симбиоз новой политической системы в виде раннефеодального государства и позднеантичных форм.

Являясь явным лидером в европейском мире вплоть до X в., Византия посылала “вызов” этому миру в виде идеи централизованного государства. “Ответ” же на этот вызов не мог быть адекватен ему, будучи сформирован набором социальных связей, характерных для каждого отдельно взятого социума. Западноевропейский мир воспринял идею, но её воплощение зависело от конкретного набора факторов влияния и не всегда формулировалось в соответствии с модельным образцом. Так, получив импульс идеи государственности от страны с публично-правовым характером власти, западноевропейские государства воплощали эту идею в форме понятий частного права (например, государство как владение монарха). Понадобится несколько веков, прежде чем эти государства начнут созреть для осознания и воплощения идеи публичности власти.

Говоря о политической культуре жителей Византии мы в первую очередь имеем в виду особый ментальный склад, определяющий их поведение в отношениях с государственной властью и “полисными” (или “квазиполисными”) институтами.

Прекратив существование в качестве политической единицы, Византия стала неотъемлемой частью культурного наследия народов Европы. Можно отметить три основных канала трансляции византийских достижений в культуру Европы Нового и Новейшего времени. Во-первых, это византийское влияние в сфере книжной культуры, заметное на всём протяжении периода Ренессанса. Итальянский гуманизм XV в. в

значительной степени опирался на то, что было привнесено в Италию бежавшими после падения Константинополя в 1453 г. книжниками и учёными.

Второй канал влияния – это религиозная традиция. Немецкий протестантизм в лице своих зачинателей – Мартина Лютера и Филиппа Меланхтона – неоднократно апеллировал к православию, будучи в тот период концептуально ближе к нему, нежели к католицизму.

Наконец, третий канал перехода традиции – передача политической культуру византийцев. В частности, в начале эпохи Нового времени ярче всего “византийское присутствие” ощущается в развитии новой формы государственной власти – абсолютизма.

Средневековая европейская государственность, существенно изменяя с течением времени свою форму и функции, имела сложный типологический рисунок. В рамках европейского пространства Византия занимала место отнюдь не на обочине истории. Она заметно влияла на становление идеи государственности и её политическое воплощение в раннесредневековый период. Позднее она сама воспринимала и адаптировала к реальным условиям те импульсы развития, которые исходили из Западной Европы. Не дожив до эпохи Позднего Средневековья, Византия воздействовала однако на общие процессы в форме своего политического культурного наследия – идей централизации, абсолютизации и права. Византийские реалии различных эпох дают богатый материал для сравнения и использования опыта прошлого при строительстве современных форм социальной жизни.

УДК 37.035.6/. 7: 069

*Моїсєєв Василь Володимирович,
здобувач Національного університету
біоресурсів і природокористування, м. Київ, України*

ДІАЛОГ ГРЕЦЬКОГО ТА СЛОВ'ЯНСЬКОГО КУЛЬТУРНИХ СВІТІВ

Античність є культурним та історичним фундаментом сучасної Європи, саме античний світ заклав основи філософських, правових, політичних, художніх і наукових систем, які виникли пізніше і мав великий вплив на культуру слов'ян.

Греція (самоназва - Еллада (грец. Ελλάδα), її історія являється однією із найдавніших і налічує близько 5 тисячоліть.

Країна отримала новий імпульс для розвитку після звільнення в результаті національно-визвольного руху (1821 р.) від османського ярма. Першим президентом незалежної грецької держави став Іоанн Каподистрія, що тривалий час обіймав посаду міністра закордонних справ Російської імперії.

Слов'яни. В даний час слов'яни розселені на території Південної і Східної Європи і далі на схід - аж до Далекого Сходу Росії. Слов'янські громади також проживають в державах Західної Європи, Америки, Закавказзя і Середньої Азії. Чисельність слов'ян за різними оцінками становить близько 300 млн. чоловік.

Історично так вже склалося, що на перехресті двох світових культур, релігій, світоглядів - Сходу і Заходу, опинився слов'янський світ вбираючи в себе традиції і звичаї різних народів. Люди рідко замислюються над тим, що вони є ланкою в довгому ланцюгу розвитку, становлення певної культури, їм здається, що вони вільні у своїх вчинках. Насправді ж стереотипи нашої свідомості є витоком за сотні, а то й тисячі років.

Багато вчених вважають, що історія формування слов'ян як макроетноса йде до початку епохи бронзи.

З посиленням позицій католицизму в Південній Русі, падінням Константинополя в 1453 р. Москва стає центром православ'я - «Православним царством».

В середині XVII століття колишні східні слов'яни, а тепер росіяни, українці і білоруси знову опинилися в одній державі – Російській, зберігаючи свою культурну самобутність та православ'я, яке прийшло із Візантії.

Письмо для старослов'янської мови створили відомі проповідники і місіонери, брати Кирило і Мефодій.

Мистецтво Візантії зробило величезний вплив на художню культуру країн Балканського півострова. Візантійський стиль вплинув на розвиток будівельного мистецтва східних слов'ян, на розвиток православної архітектури в Сербії, Болгарії.

Греки - один з найдавніших етносів, що жили на території сучасної України і залишили яскраві наслідки грецьких культурних впливів. Значну роль відігравали греки і у козацькій державі - Гетьманщині, беручи активну участь у Визвольній війні українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Наприкінці XVIII ст. на Півдні України оселилися греки, які під час російсько-турецької війни 1768-1774 рр. скомпрометували себе в очах Османської влади проросійськими настроями. Вони заснували місто Маріуполь і 20 сіл. Грецьке населення Приазов'я зберегло свою національну культуру, мову, традиції. Греки оселялися також у Степовій Україні, сприяли господарському розвитку цих земель. Нові південні порти Російської імперії - Одеса, Миколаїв, Херсон, практично контролювали грецькі торгові дома. За наказом Катерини II на теренах українського Причорномор'я і в Криму було розташовано грецькі військові поселення («Жалувана грамота»).

Існують і зворотні духовні впливи східно-слов'янських культур на Візантію-Грецію. Так, одним з найбільш шанованих святих Греції є святий Іоанн Російський, українець за походженням (1690-1732 рр).

За даними перепису 2001 року в Україні налічується 91,5 тис. греків. Соціальні потрясіння XX ст. не обійшли стороною і грецькі громади України. Багато греків емігрувала, частина асимілювалася.

Закон України «Про національні меншини» забезпечує права національних меншин країни і свободу діяльності, спрямованої на їх духовний і культурний розвиток.

Таким чином, слід зазначити, що культурний діалог грецького і слов'янського культурного світів, на різних етапах, виконував роль стимулюючого фактора цивілізаційного розвитку.

Які ж перспективи слов'янської цивілізації? Східнослов'янські народи пройшли спільний історичний шлях розвитку і при всій своїй самотності, вони дуже близькі. На мій погляд, в умовах сучасної глобалізації не потрібно намагатись стати Європою в історичному плані, тим більше це погано виходить, минуле не змінити, все було так, як було. В сучасних умовах достатньо переймати та вдосконалювати світовий досвід з урахуванням своїх цивілізаційних особливостей.

УДК 94 (495:477)

*Сєкунова Юлія Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Костюк Олександр Васильович,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ГРЕКІВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Початок ХХІ століття – століття нових надій, нових досягнень, нових відносин у світовому співтоваристві, і саме тому відносини України із Грецією залишаються на сьогодні взаємовигідними щодо розвитку культури, науки та політики. Грецька культура, історія, філософія з давніх часів привертала увагу вчених всіх країн світу, а в першу чергу діяльністю таких видатних мислителів, як Солона, Платона, Аристотеля та ін. Завдяки грецьким вченим, митцям, поетам Греція – це «мате єдина й володарка знань усіх».

На сучасному етапі культурно-історичні зв'язки України і Греції мають перевагу над економічними. За даними Маріупольського міського відділу статистики (за 1999 р.) тільки у місті Маріуполі, центрі еллінізму України, проживало 25 800 греків, (зокрема біля 30 % греків, які проживають у Європі) також зареєстровано та діють 7 суспільних організацій.

З нашої токи зору, варто згадати історичні сторінки, які сягають ще Української козацької держави. Оскільки вплив греків або греків українського походження на розвиток української державності не заперечний (у сер. XVII ст.). Греки, які здавна жили на Україні, не просто співчували боротьбі, яку вів наш народ, намагаючись визволитись від іноземного панування, водночас часто підтримували національно-визвольні змагання. Особливо це відчувалось на основі нашої релігійної спільності.

Українська історіографія показує (сер. XIX – перш. чверті XX ст.), що вчені такі, як М.Костомаров, В.Антонович, Д.Коренець, Д.Бантиш-Каменський та ін., досліджуючи політичну історію формування Української козацької держави, звернули увагу на роль греків у складному державотворчому процесі розвитку українського народу. Особливо багато про це писав М.Грушевський, який неодноразово показував діяльність греків в Українській козацькій державі і використовував їх свідчення як важливі цінні джерела, що розкривали політичну діяльність Гетьманщини і ставлення до неї урядів сусідніх держав.

Дослідники відзначили діяльність в Україні багатьох грецьких, як духовних, так і державних осіб, які поряд з виконанням своїх безпосередніх обов'язків виступали також посередниками при виконанні різноманітних дипломатичних місій у відносинах між урядами Гетьманщини та Московської держави, Речі Посполитої та інших держав, повідомляли про розвиток політичної ситуації на українських землях. Багато уваги історики приділили діяльності в Україні митрополита Коринфського Іосафа. Про його роль в українській історії писав вчений Д.Бантиш-Каменський, що «цей пастир полум'янив мужність малоросіян, утримуючи їх від примирення» з ворогом у невдалий для козаків Берестецькій битві. Дослідник підкреслював, що грецький ієрарх «користувався довір'ям Б.Хмельницького і, в той же час, повідомляв російського царя про події в Україні» [1, с.200]. Також М.Грушевський у своїх дослідженнях більше звернув увагу на роль митрополита Іосафа у дипломатичних зв'язках гетьмана Б.Хмельницького.

Значний слід у політичному, військовому та культурному житті України-Гетьманщини (друг. пол. – кін. XVIII ст.) залишили представники старшинських родів грецького походження. Найбільш енергійні з них влилися в боротьбу за відстоювання прав та привілеїв української еліти – козацької старшини. Яскравим прикладом того часу був представник однієї з найвідоміших старовинних родин грецького походження В.В.Капніст, родинне коріння якого сягає давньої грецької аристократії. Перебуваючи на посту губерньського предводителя дворянства (1785-1787 рр.) він поширював рукописну «Оду на рабство», мріючи про відновлення Гетьманщини. Одночасно В.Капніст збирав прихильників для здійснення проекту відновлення козацького війська. З огляду історії зрозуміло, що поява козацького війська, за допомогою або на чолі В. Капніста, було не бажано на території царської Росії. Оскільки козаки повстали б і могла з'явитися нова Українська козацька держава.

Таким чином, саме діяльність В.Капніста та інших діячів (в кінці XVIII ст.) сприяла відродженню української національної ідеї, що стало поштовхом у майбутньому до визвольних змагань за права і свободу українського народу із фундаментальними демократичними традиціями закладеними ще в давній Греції.

Список використаних джерел

1. Греки на українських тернах. Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти / М.Ф. Дмитрієнко, В.М. Литвин, В.В. Томазов, Л.В. Яковлева, О.В. Ясь. – К., 2000. – С. 146
2. Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Україна – Греція історична спадщина і перспективи співробітництва». – Маріуполь: Маріупольський гуманітарний інститут Донецького державного університету, 1990. – Т.1, Ч. 1. – 543с.
3. Терентьева Н. А. Греки в Украине: Экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII–XX вв.). – К.: Аквилон – Пресс, 1999. – 352 с.

УДК 261.6:271

Смоліна Ольга Олегівна,
*доктор культурології, доцент, професор
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна*

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ЧЕРНЕЦТВА ЯК ПРОСТІР ДІАЛОГУ УКРАЇНИ ТА ГРЕЦІЇ

Однією з сфер культурного діалогу Україна–Греція є, безумовно, простір культури православного чернецтва. Єдність віри, яка багато в чому визначила розвиток грецької та української культур, створює умови для ментальної, культурної, художньої, соціально-політичної та ін. взаємодії та розвитку на новому етапі європейської історії. Чернецтво ж, будучи «сугубим» виразом православ'я, прагне зберігати в чистоті основи віри, тобто, власне, ту базу, яка об'єднує обидві культури. В цьому полягає актуальність теми цієї статті. Мета її – виявити напрями релігійно-культурних впливів грецького православ'я в просторі культури українського православного чернецтва.

Сліди культурного впливу Греції в культурі українського православного чернецтва можна простежити за кількома напрямками. Серед них:

- Генеза.

Саме в Греції, на Афоні отримав свій аскетичний досвід засновник українського чернецтва прп. Антоній Печерський. Засновниками низки українських монастирів вважаються грецькі ченці (монастирів Гайсинського Свято-Успенського, Зимненського

Святогірського Успенського, Балаклавського Свято-Георгіївського, Бахчисарайського Успенського, Успенської Святогірської лаври та ін.).

- Сфера релігійно-культурної спадкоємності.

За відсутністю власне національних переваг, регіони і території в православній традиції все ж не є рівноцінними, але деякі мають більший, порівняно з іншими авторитет, значніше семантичне навантаження. Греція, Афон завжди сприймалися в якості певного зразка для українського православ'я, ця, за висловом Н. Лісового, «лабораторія православної духовності». Грецька церква традиційно грає роль «паттерна» для української, російської, сербської, болгарської. Відомі мандрівники, наприклад, В. Григорович-Барський, прагнули підкреслити й підтримати ці зв'язки. У ряді українських монастирів був прийнятий афонський статут і афонські традиції поховання ченців.

- Сфера мови, номінації, понятійного апарату, мовної семантики.

Більшість термінів – богослужбових, літургійних, обрядових, молитовних, повсякденних, що використовуються ченцями, мають грецьке походження. Тексти молитов у своїй масі є перекладами з грецького. Грецькими у більшості є імена, що даються ченцеві під час постригу та прийняття великої схими. Знання монахом, церковним ієрархом (теж обов'язково ченцем) грецької мови завжди було показником його високого рівня освіченості.

- Художньо-естетична сфера.

В описах монастирського майна нерідко сповіщається з особливою повагою про наявність в монастирських церквах ікон «грецького писання» або ікон, «на Афоні писаних», або про запрошення грецьких майстрів для розписів храмів. Такі факти майже автоматично ставили ці ікони і роботи в розряд примітних, наділених особливою святістю, що безумовно, підвищувало статус обителі.

- Сфера національної самосвідомості.

Вирішальне значення тут мала та роль, яку Церква відігравала в українській культурі XVII століття. Її грецька обрядовість в очах католицьких західних сусідів України поставала як атрибут української народності. Посилення національного гніту, що супроводжувалося серйозними утисками на релігійному ґрунті, спричинило ототожнення віри і нації. За словами І. Огієнка, перестати бути православним стало тим самим, що й перестати бути українцем. Церква стала центром українського національного життя. Бачачи різні перепони для свого розвитку, українці інстинктивно тягнуться до церкви як до єдиної національної інституції, де можна було почувати себе українцем [1, с. 121].

Таким чином, протягом століть через різні релігійні, історичні, культурні та ін. причини в культурі українського православного чернецтва сформувався стійкий позитивний образ сприйняття Греції та різних артефактів грецького походження. Вони, на думку українців, наділені рисами автентичності, урочистості, високого рівня святості, мають первинний характер, здатні «підживлювати» українське православ'я.

Список використаних джерел

1. Огієнко І. Українська церква / І. Огієнко. — Київ: Україна, 1993. — 284 с.

УДК 94 (479.25+477)

Циганенко Лілія Федорівна,

доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи

Ізмаїльського державного гуманітарного університету,

м. Ізмаїл, Україна

ГРЕЦЬКІ АРИСТОКРАТИ В ЖИТТІ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ МІСТ

(друга половина XVIII – XIX ст.)

В історії появи та діяльності представників грецьких аристократичних родів у містах Південної України є чимало «білих плям» та забутих подробиць.

Загально відомо, що греки займали визначальне місце в історії багатьох південноукраїнських міст, таких як Одеса, Херсон, Миколаїв, Кілія тощо. Саме представникам грецького військового підрозділу одним з перших були надані землі в околицях Одеси. Наприкінці XVIII ст. катеринославський військовий губернатор генерал-лейтенант М. Бердяєв повідомляв, що греки становили на той час понад 15% населення міста [1, с. 115]. У 1768–1774 рр. сформувалася грецька община Херсону. На початку XIX ст. грецька община була сформована у Миколаєві.

Одними з перших у південноукраїнських землях Російської імперії кінця XVIII – початку XIX ст. опинилися представники аристократичних родин Іпсілані, Негрі, Катаказі,

Мурузі та інших. Вони сприяли активізації розвитку господарства, а також частковому поживленню громадського життя в регіоні.

Одним з основних занять більшості греків – колоністів була торгівля, й, відповідно, певна кількість відомих представників цієї етнічної групи водночас поєднували в собі аристократичне походження з приналежністю до купецького стану. Саме це поєднання було досить специфічною рисою грецької дворянської спільноти регіону. Основним центром торгівельної грецької еміграції стала Одеса. Так, у 1800 р. з 8 одеських купців I гільдії 7 були греками. З торгівлею та Одесою пов'язана діяльність і доля багатьох грецьких аристократичних родин – Інглезі, Стамерів, Маразлі.

Серед яскравих особистостей, що відіграли певну роль в історії становлення та розвитку південноукраїнських міст треба назвати прізвища деяких грецьких аристократів.

Полковник Афанасій Кесоглу (Кесь-Оглу), один з наближених віце-адмірала де Рибаса, перший бургомістр Одеси, перший піклувальник іноземців в місті. До його обов'язків входило надання допомоги переселенцям як під час переїзду на нове місце проживання, так й під час облаштування. Якщо в 1795 р. в Одесі мешкало 224 грека, то в 1797 р. їх чисельність збільшилася до 636 осіб. Це свідчить про неабияку старанність Афанасія Кесоглу щодо виконання своїх обов'язків. Також фактором визнання його чималих заслуг у будівництві та заселенні регіону може слугувати царський указ щодо надання Кесоглу чину полковника та нагородження іменною золотою медаллю [1, с. 150-151].

За відомостями початку XIX ст. в місті Тучкові-Ізмаїлі мешкало 9 родин «дворян грецької нації»: К. Попазолопрасин, Д. Попандопуло-Корфино, К. Сочагло, П. Варнаиот, А. Заравино, О. Нестерович, І. Дума, М. Драгичевич, К. Вайнуський [2, с. 25-26]. З другої половини XIX ст. найбільш помітний слід в історії міста Ізмаїл залишила родина Захаріаді. П'ять братів: Захарій, Іван, Павло, Олександр, Костянтин у дорослому віці стали одними з найбагатших людей Південної Бессарабії. Захаріаді стали першими землевласниками, що розпочали роботу з промислового освоєння регіону. Кожен з братів займався певною галуззю сільського господарства: Павло акцентував свою увагу на боротьбі з комахами-шкідниками в регіоні; Олександр – займався виноградарством та пожертвував капітал на облаштування плавучого шпиталю «Сестриця». Найбільш відомим був Іван Захаріаді, який двічі обирався на посаду міського голови [2, с. 29-30].

Серед представників грецької общини Акермана в другій половині XIX ст. ми можемо назвати Мильтіада Мутафоло – міського голову, який виконував ці обов'язки на протязі майже 20 років (1875-1895); Михайла Феміліді – судовласника і підприємця, грецького віце-консула в Акермані, міського голову (1895-1897), члена-засновника Акерманського громадського зібрання, земський гласний, голова правління товариства Червоного Хреста (1896-1897), голову Акерманського Товариства взаємного кредиту (1894-1897), почесного піклувальника міської чоловічої та жіночої прогімназій.

Серед грецьких аристократів, чиє ім'я було пов'язано з історією південноукраїнських губерній є чимало військових: Федір Алопеус – генерал-лейтенант, граф, одеський градоначальник; Олександр Попандопуло – віце-адмірал, начальник Одеського порту; Івана Попандопуло – капітан Ізмайльського порту, власник чисельних будинків на території міста Тучкова та фортеці Ізмаїл; Федір Радецький – генерал від інфантерії, Костянтин Патераки – командир одеського грецького піхотного батальйону; Олексій Меліссіно – кавалерійський генерал, представник одного зі стародавніх грецьких родів, шеф Мариупільського гусарського полку, який до речі був одружений з княжною Роксандрєю Кантакузіною; граф Доменіко Модениго – прапорщик тощо [3, с. 70-71].

Діяльність грецьких аристократів у південноукраїнських містах протягом кінця XVIII – XIX ст. мала цілком закономірні підсумки, відрізнялася поміркованістю та результативністю, розумною та активною життєвою позицією. Серед представників грецької діаспори в південноукраїнських землях було чимало ярих та видатних особистостей, що залишили помітний слід в історії регіону.

Список використаних джерел

1. Пряхин Ю.Д. Греки в истории России XVIII – XIX веков. Исторические очерки. Ю.Д. Пряхин. – СПб. : Алетей, 2008. – 272 с.
2. Циганенко Л.Ф. Греки Південної Бессарабії в XIX ст. / Л.Ф. Циганенко // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Вип. 36. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 24-30.
3. Циганенко Л.Ф. До питання про етнічний склад дворянства Півдня України (кінець XVIII – XIX ст.) / Л.Ф. Циганенко // Український історичний журнал. – 2009. – № 4. – С. 67–83.

*Чорноморець Юрій Павлович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри культурології
НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна*

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ ВІЗАНТІЙСЬКОГО БОГОСЛОВА МАКСИМА СПОВІДНИКА

Історія, згідно з Максимом, є феноменальною, але має постійний ноуменальний сенс. Протікає в постійних змінах життя особистості. Мерехтять події суспільної історії. Навіть священна історія, викладена в Біблії, є феноменальною. За всіма трьома різновидами феноменальної історичності Максим вбачає єдиний ноуменальний сенс. Цей сенс — моральний. І в особистій, і в загальній, і в священній історії має значення лише моральне. Осмислення філософії історії відбувається за допомогою неоплатонічної тріади «перебування-вихід-повернення».

Сенсом загальної історії є моральна історія людства, що мала б бути прогресом моральності, а тому процесом «повернення» до Бога. Але розпочалася ця історія із відмови «повертатися» — із гріхопадіння Адама. Згідно з Максимом, в раю Адам мав певне моральне покликання. Зміст цього покликання складають елементи морального повернення людини до Бога. Це повернення мало б викликати і повернення до Бога всього створеного. Моральним покликанням Адама було виконання морального природного закону, прагнення до Блага у всіх його вчинках. Виконання цього закону мало б наслідком наростання цілісності людської душі через реалізацію чотирьох природних чеснот — цноти, мужності, мудрості, справедливості, а також трьох особистих — віри, надії та любові. Згідно з Максимом, гріхопадіння Адама та злі діяння всіх людей взагалі є нічим іншим як невиконанням морального закону. Писаний старозавітний закон вимагав того ж, що і природний. Ці вимоги частково заявлені прямо, частково — символічно. Максим розділяв точку зору грецької патристики, що всі заповіді про жертви, їжу, суспільні відносини, висловлені в книгах Мойсея, мають своїм зашифрованим смислом саме положення морального природного закону. Отже, зрозумівши духовно писаний закон, людина теж виконувала б вимоги природного закону і поверталася б до Бога. Третій — євангельський, благодатний закон вимагає виконання норм життя надприродного, життя не етапу повернення, а вічнобуття, нового перебування. Але цими нормами вічного життя необхідно жити в умовах часу. Несумірність вимог із умовами земного життя пом'якшується тим, що виконувати євангельський закон необхідно, на думку Максима, на основі виконаного природного. Тому Максим є ворогом всякого роду юродства. Життя за умовами природного закону є фактично життям філософа, а за нормами євангельського — чернецтвом. Стати ж монахом людина може, лише попередньо ставши філософом. Життя філософа є ідеалом людяності, а чернецтво — ідеалом жертвовності заради вищого. Без фундаменту людяності така жертва обов'язково закінчується злом, а із цим фундаментом існують вже певні надії на успіх такого життя. Виконання євангельського закону можливе за допомогою Божою, що надається особистості в таїнствах хрещення, миропомазання і євхаристії. З точки зору цієї метафізики історії, Максим вважав прямим обов'язком для державних мужів дотримання природного закону і бажаним керівництвом євангельським законом. Порушення ними природного закону Максим вважав причиною кар Божих, в тому числі нападів ворогів. Зазначимо, що загальна історія так само теоцентрична, як і особиста. Смысл її в «поверненні» до Бога. Трагедія — у відмовах повертатися. Божа діяльність — в даруванні все нових законів для людської моральності, в даруванні нових можливостей «повернення». Людська діяльність в загальній історії має значення моральне, відповідальність за історичні вчинки — лише моральна. Прогрес чи регрес — також лише моральний. Історія є трагедією відносин людини і Бога, полем моральної відповідальності людини. Ніякого іншого смислу в загальній історії Максим не бачить.

Смысл священної історії є найфундаментальнішим для всіх світових подій, і вияснення його є завданням філософської теології. Максим вважав, що історія ділиться на дві половини. Перша мала своєю метою втілення Бога. Друга присвячена завданню обожнення людей. Цим самим Максим оцінює дії Бога в історії як продовження еманції, «виходу», називаючи все це процесом втілення Бога, «сходження вниз». Таким чином, історичне творення Богом ізраїльського народу, втілення та діяльність Христа, заснування Церкви та її таїнств виявляються другою еманцією від Бога, другим творінням, набагато чудеснішим за перше. Максим підкреслює, що гріхопадіння було безпосереднім приводом для появи цього другого творіння, але саме це втілення Бога, в інших обставинах, відбулося

б і без вини гріхопадіння — заради обожнення. Таким чином, і Боже дарування писаного та євангельського моральних законів, що в загальній історії бачилося як допомога в процесі повернення, стає з точки зору священної історії частиною другого творіння, еманції. У відповідь на другу еманцію людина покликана все до того ж морального «повернення», до здійснення природних і християнських чеснот. Але також люди покликані до завдання побудови нової соціальності: побудови церкви як суспільства та єдності суспільств. Ці нові суспільства мають бути засновані виключно на любові. Церковні літургійні зібрання мають являти соціальність майбутнього вічнобуття зараз, в умовах звичайної соціальності. І християни, повертаючись із соціальності літургійної в звичайну, мають зберігати навички нового типу поведінки. Виховна роль літургійного досвіду соціальності любові можлива лише при свідомому відношенні християн до власної віри, при тому, що вони дійсно стануть християнами, а не лише будуть їх зображати під час літургійних дій. Переживання есхатологічної реальності під час літургії повинно стати містерією, що трансформує відчуття, розум і волю християн, що змінить їх сприйняття часу, простору і життя. Таким чином, сенсом історичної діяльності людини в священній історії стає не лише моральне «повернення» до Бога, але і літургійне «сходження» до Нього. Ці завдання єдині, оскільки суттю обох є життя в любові та вихід із часу світу до вічності Бога. Згідно з Максимом, на літургії вічність вже є актуально присутньою для людей, Бог є явленим, любов є всемогутньою присутністю. І людям залишається лише навчитися все це переживати, стати до цього причетним. Якщо завдання моральне — це покликання до активності, то в літургії людина покликана до сприйняття того, що під час містерії дарується Богом. Літургійна зміна діяння недієвим сприйняттям є ознакою настання під час містерії життя майбутнього віку, есхатологічного вічнобуття, життя божественним життям, що є станом нового «перебування» в Богові, обожнення за неоплатонічною термінологією.

УДК 321.7:070.1

***Шинкарук Василь Дмитрович,**
доктор філологічних наук, професор,
декан гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ГРЕЦІЄЮ

Історичні традиції українсько-грецьких зв'язків доводять, що Греція є бажаним партнером України, тому необхідно будувати відносини стабільно і динамічно, на широкій державно-правовій основі, враховуючи інтереси і потреби суспільства. Обравши незалежний шлях розвитку, наша держава визначилась в основних принципах своєї зовнішньої політики, спрямованих на входження країни в світове та європейське співтовариство.

Аналіз українсько-грецьких контактів дає змогу зрозуміти закономірності взаємозв'язків між двома народами на фоні оновленої Європи, співвіднести їх із загальноєвропейськими змінами, а поглиблення зв'язків у гуманітарній сфері є однією з важливих передумов виходу українського суспільства до якісно нових показників і висот.

Гуманітарне співробітництво між Україною та Грецією має свою історію та підтверджується Угодою між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про співробітництво у галузі культури, освіти і науки (укладеною 11 листопада 1996 р.) та трирічною Програмою про співробітництво у галузі культури, освіти та науки (укладеною 22 квітня 2002 р., автоматично оновлюється на наступні періоди). Щорічно між двома країнами на виконання вищезазначених документів здійснюються численні обміни у сфері культури та освіти.

Співпраця між Україною та Грецією відбувається також у рамках побратимства міст і регіонів, на сьогодні укладено таких 15 міждержавних угод, відповідно до яких організовуються та проводяться заходи як в Україні, так і в Греції. Позитивом є мобільність, комунікація та розуміння двох народів.

Важливим чинником взаємовигідного співробітництва двох країн і запорукою їх дружніх відносин є чисельна грецька меншина України, яка нараховує понад 100 тис. осіб та українська громада Греції - понад 30 тис. осіб, з яких близько 25 тис. осіб становлять представники тимчасової трудової міграції. Основними осередками українства є мм. Афіни, Салоніки та Патра, а також острови Крит і Родос. Українські громадські об'єднання організовують та проводять чималу роботу щодо гуманітарного співробітництва двох

держав, зокрема при трьох українських об'єднаннях, а саме Товаристві Української діаспори «Українсько-Грецька Думка», Культурно-освітньому центрі «Берегиня» та Центрі збереження і розвитку української культурної спадщини «Трембіта», діють українські суботні школи, які співпрацюють з Міжнародною українською школою Міністерства освіти і науки України.

У складі Посольства України в Афінах у 2008 році та Філії Грецького фонду культури у м. Одеса у 1994 році відкрито Культурно-інформаційний центр, який сприяє культурному обміну та тісній співпраці, а також при Посольстві України в Грецькій Республіці діє Громадська рада голів українських організацій та активістів української громади Греції, що допомагає зміцнювати взаємозв'язки між двома народами, взаємоповагу та взаємну підтримку, які ґрунтуються на спільних сторінках історії з прадавніх часів, православ'ї, інтенсивними міжлюдськими контактами.

Гуманітарне співробітництво між Україною та Грецією спрямоване на забезпечення співпраці у галузях освіти, науки, вивчення мов, а також підтримки культурних заходів, спорту та молоді. Вагоме значення має відкриття в Афінах пам'ятника Тарасу Шевченку та вихід у світ влітку 2011 року двомовного (українська, грецька мови) видання творів Великого Кобзаря.

Активно реалізується потенціал співробітництва в галузі вищої освіти, укладено та виконується понад двадцять прямих угод про співробітництво між українськими та грецькими вищими навчальними закладами. Запроваджується в грецьких ВНЗ викладання української мови як навчальної дисципліни, зокрема в Афінському національному університеті з 2009 року викладається українська мова. Провідні університети Греції щорічно надають стипендії для участі українських студентів та молодих науковців у літніх школах з новогрецької мови і культури.

Особливої уваги заслуговує співпраця у такому важливому для України гуманітарному питанні як оздоровлення та відпочинок в Греції дітей з України. Добрий початок оздоровленню на грецькому острові Крит дітей з Київської області покладено у 2012 році встановленням відносин співробітництва між Регіональною владою острова Крит та Київською обласною державною адміністрацією. Протягом останніх років на цьому острові оздоровилися тисячі дітей з Київщини.

Регулярно направляє групи дітей на оздоровлення в Греції Українська Рада Миру, а налагоджений дієвий контакт з мерією Афін дозволяє Посольству оперативно організовувати в літній період відпочинок українських дітей в належному їй приморському дитячому таборі поблизу Афін.

Важливим є той факт, що Україна формує, уточнює й коригує пріоритети гуманітарного співробітництва з Грецією на основі аналітичних досліджень, а також новітніх конкурентоспроможних технологій як найсучаснішого й найефективнішого інструменту вироблення державної політики в гуманітарній сфері.

Таким чином, до стратегічних пріоритетів держави належить сприяння розширенню участі України в європейському та світовому гуманітарному співробітництві, які можуть бути реалізовані шляхом удосконалення системи співробітництва України із зарубіжними країнами та укладання міжнародних договорів.

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР

УДК 811.14+811.124 :58.001

*Балаласва Олена Юрївна,
старший викладач кафедри української
та класичних мов Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ГРЕКО-ЛАТИНСЬКІ ДУБЛЕТИ В БОТАНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Внаслідок історичних причин виникнення ботаніки як науки в античному світі, міжнародна ботанічна термінологія формувалася на базі грецького та латинського лексичних фондів. Це зумовило появу греко-латинських дублетних позначень понять. Наприклад:

грецьк. *heterophyllus* / лат. *diversifolius* – різнолистий, грецьк. *polyanthus* / лат. *multiflorus* – багатоквітковий etc.

Більшість складних ботанічних термінів має прозору внутрішню форму: значення невідомого слова може бути розкрито з його словотвірної структури через аналіз терміноелементів – морфем і блоків морфем, які регулярно відтворюються в наявних термінах або використовуються для творення нових термінів і мають певне стає значення.

Розглянемо деякі греко-латинські дублетні терміноелементи, що позначають назви рослин та їх частини.

Грецьк. *-phyt-* / лат. *-plant-* ‘рослина’. Високочастотний терміноелемент *phyt-* вживається у варіантах *phyto-*, *-phyton*: *phytobiologia* – фітобіологія, розділ біології, що вивчає життя рослин; *phytocenosis* – фітоценоз, рослинне угруповання; *phytophagus* – фітофаг, тварина, яка живиться рослинною їжею; *phytoncida* – фітонциди, біологічно активні речовини, що виробляються рослинами і вбивають бактерії чи уповільнюють їхній розвиток; *hygrophyton* – гігрофіт, рослина, пристосована до надмірних умов зволоження. Кінцевий терміноелемент *-phyta* є характерним для назв відділів рослин: *Magnoliophyta* – відділ Покритонасінні, *Equisetophyta* – відділ Хвощеподібні, *Pinophyta* – відділ Голонасінні, *Polypodiophyta* – відділ Папоротеподібні. Латинська основа *plant-* трапляється в термінах *plantalitis* – планталітет, *plantarium* – шкілка рослин, частина розсадника, *plantatio* – плантація etc.

Грецьк. *-dendr-* / лат. *-arbor-* ‘дерево’. Терміноелемент *-dendr-* може бути як початковим, так і кінцевим: *dendrologia* – дендрологія, розділ ботаніки, що вивчає деревні рослини; *dendroflora* – дендрофлора, флора деревних рослин; *dendranthema* – дендрантема; *rhododendron* – рододендрон; *sequoiadendron* – секвоядендрон. Латинська основа *arbor-* частіше вживається на початку слова: *arboriflora* – арборіфлора, сукупність видів деревних рослин. Трапляються й дублетні назви: *dendrarium* / *arboretum* – територія, відведена під культивування у відкритому ґрунті деревних рослин; *dendroideus* / *arbores*, *arborescens* – деревноподібний etc.

Грецьк. *-phyll-* / лат. *-foli-* ‘листок’. Обидва терміноелементи є високочастотними, можуть бути як початковими: *phyllocarpus* – листкоплідний, *phylloidum* – листкоподібний виріст, *foliaceus*, *foliiformis* – листкоподібний, так і кінцевими й утворювати дублетні пари: *polyphyllus* / *multifolius* – багатолистий, *macrophyllus* / *grandifolius* – великолистий, *amblyophyllus* / *obtusifolius* – туполистий, *platyphyllus* / *altifolius* – широколистий, *stenophyllus* / *angustifolius* – вузьколистий, *microphyllus* / *parvifolius* – дрібнолистий, *holophyllus* / *integrifolius* – цілолистий, *leptophyllus* / *tenuifolius* – тонколистий, *pachyphyllus* / *crassifolius* – товстолистий, *cyclophyllus* / *rotundifolius* – круглолистий etc.

Грецьк. *-anth-* / лат. *-flor-* ‘квітка’. Наприклад: *Anthophyta* – квіткові рослини, *anthesis* – цвітіння, *anthotaxis* – розташування квіток, *anthoclinium* – квітколоже, *perianthum* – оцвітина, *anthologia* – антологія, зібрання квітів; *flora* – флора, сукупність рослин, *florogenesis* – флорогенез, історичний розвиток флори, *floricultura* – квітникарство, *floristica* – флористика, *florifer* – квітконосний, *floralia* – квітник. У термінології вживаються дублети: *polyanthus* / *multiflorus* – багатоквітковий, *oliganthus* / *pauciflorus* – малоквітковий, *macranthus* / *grandiflorus* – великоквітковий, *micranthus* / *parviflorus* – дрібноквітковий etc.

Грецьк. *-carp-* / лат. *-fruct-* ‘плід’. Наприклад: *carpophyllum* – плодолисток, *carpomorphus* – плодоподібний, *pericarpium* – оплодень, частина плоду, що оточує насіння; *macrocarpus* – великоплодий, *microcarpus* – дрібноплодий, *pachycarpus* – товстоплодий, *dolichocarpus* – довгоплодий, *oxycarpus* – гостроплодий, *erythrocarpus* – червоноплодий, *apocarpium* – апокарпій, *fructifer* – плодоносний, *fructificatio* – плодоносіння, *fructescentia* – час дозрівання плодів etc.

Грецьк. *-clad-* / лат. *-ram-* ‘гілка’. Наприклад: *cladogenesis* – кладогенез, процес еволюційного розщеплення видів; *cladodium* – кладодій, видозмінене стебло, що має листкоподібну форму; *platycladus* – широкогіллястий; *polycladus* / *multiramosus* – багатогілковий; *ramosus* – гіллястий; *ramifer* – гілконосний; *ramiflorus* – такий, що має квіти на гілках; *breviramosus* – короткогілковий etc.

Грецьк. *-rhiz-* / лат. *-radic-* ‘корінь’. Наприклад: *rhizoma* – кореневище, *rhizologia* – розділ морфології рослин, що вивчає кореневі системи; *rhizotrogus* – коренегриз; *rhizocarpus* – коренеплідний; *rhizophyllus* – коренелистий; *rhizoctonia* – ризоктонія; *idiorrhizus* – кореневласний, що росте на власному корені; *gymnorrhizus* – голокореневий; *glycyrrhiza* – солодка; *radiciformis* – коренеподібний; *radicula* – первинний, зародковий корінчик; *radiculoda* – верхівка первинного корінчика у злаків; *radificatio* – коренетворення; *multiradicalis* – багатокореневий.

Грецьк. *-sperm-* / лат. *-semin-* 'насіння'. Більш продуктивним є терміноелемент грецького походження *-sperm-*: *spermatophyton* – рослина, що розмножується насінням; *monospermus* – однонасінний; *polyspermus* – багатонасінний; *leucospermus* – білонасінний; *erythrospermus* – червононасінний etc. Кінцевий терміноелемент *-spermae* трапляється у назвах відділів рослин: *Angiospermae* – відділ Покритонасінні, *Gymnospermae* – відділ Голонасінні. Рідше вживається латинська основа *-semin-*: *seminarium* – розсадник, *seminatio* – сівба, *disseminatio* – розсіювання, *seminicultura* – насіннєзнавство.

УДК 81'37:811.162.1:811.161

Захуцька Оксана Володимирівна,
PhD (доктор гуманітарних наук у галузі мовознавства),
асистент Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна

GREEK AND LATIN BORROWINGS VIA UKRAINIAN-RUSSIAN-POLISH LINGUISTIC CONTACTS

Linguistic contacts between the Polish language and its Eastern neighbours: Russian and Ukrainian have been a subject of scientific research many times. Polish, Russian and Ukrainian scientists have studied different aspects of the linguistic interaction showing various degrees of mutual impacts. Among the issues still requiring deeper analysis and discussion there is reciprocal transferring Greek and Latin borrowings between Polish, Russian and Ukrainian.

In the Xth c. after the establishment of Christianity in its Roman Rite Poland joined Latin cultural circle while Kyiv Rus joined Greek one after the establishing of Christianity in its Eastern Rite. These events caused certain linguistic differences existing today between Polish and Ukrainian or Russian originating from the common Proto-Slavic language. At the same time thanks to that in the analyzed languages there are many common words coming from Greek and/or Latin which can be defined as mutual borrowings, i.e. borrowed by Ukrainian/Russian through Polish or by Polish through Ukrainian/Russian.

The most important criterion of defining a word etymology is time of its emergence in the given language. Thus, the oldest Greek borrowings appeared in Old East Slavic even before establishing the Christianity thanks to trade and economic ties between Kyiv Rus and Greece with its colonies in Black and Azov Sea coastal areas, e.g. present-day Ukr./Rus. *кипарис*, *кит*, *корабель/корабль*, etc. [5, p. 120]. Establishing the Eastern Christianity brought Greek words relating to religion, e.g. Ukr./Rus. *ангел*, *Біблія/Библия*, *монастир/монастырь*, *псалом*, and proper names, e.g. Ukr./Rus. *Андрій/Андрей*, *Петро/Петр*, *Анастасія/Анастасия*, *Олена/Елена*.

Later Greek impacts on East Slavic languages are connected mostly with science and scientific terms. Considering the dominant role of Poland at those times most researchers agree that Polish became a kind of cultural, literary and linguistic medium between East and West and kept its status till the end of the XVIII c. For that reason a lot of Greek and Latin borrowings were adopted by Ukrainian/Russian through Polish, what is confirmed by Ukrainian/Russian and Polish etymological studies and dictionaries, e.g. Ukr./Rus. *географія/география* ~ Pol. *geografia*, *геометрія/геометрия* ~ *geometria*, *діалект/диалект* ~ *dialekt*, *дисципліна/дисциплина* ~ *disciplina*, *документ* ~ *dokument*, *консул* ~ *konsul*, *термін/термин* ~ *termin*, *фізика/физика* ~ *fizyka*, etc. At the same time the way of borrowing certain words is not that clear and well-defined. Below only a few examples are considered.

Автор ~ *autor*. This borrowing was widely used in Polish already in the XVI c. while in Russian no earlier than in the XVII c. At the same time in Ukrainian it appeared in the XVI c. as well, probably through Polish-Ukrainian contacts. Accordingly, the word could come to Russian either through Polish or through Ukrainian.

Гіпотеза/гипотеза ~ *hipoteza*. According to researchers M. Vasmer and W. Witkowski, this Greek borrowing appeared in East Slavic languages through Polish at the beginning of the XVIII c. However, in Polish sources it is mentioned for the first time only in the second half of the XIX c. Moreover, it was noted in the dictionary of the Polish language published in Vilnius in 1861 and also in a book by J. Ochrowicz who came from the territory which then belonged to the Russian Empire. Consequently, it may be supposed that actually Polish *hipoteza* was borrowed through Russian.

Хронологія/хронология ~ *chronologia*. Etymological dictionaries by M. Vasmer and W. Witkowski suggest that the lexeme was borrowed from Greek through Polish at the beginning of the XVIII c. when it appeared in written form for the first time. However, a closer look at Polish sources shows that *chronologia* appeared in Polish only at the end of the XVIII c. thanks to texts by

Ignacy Krasicki who came from Eastern Borders. So it is very likely that Ukrainian/Russian could be a medium in borrowing *chronologia* by Polish from Greek.

As one can see, Ukrainian-Russian-Polish linguistic contacts have a long history and are mutually influencing till present days. In many cases it is very difficult and sometimes even impossible to define the degree of impact and its precise time as each language is a dynamic phenomenon which constantly develops and changes.

References

1. Kochman, S. *Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII w.* – Opole, 1975.
2. Leeming, H. *Rola języka polskiego w rozwoju leksyki rosyjskiej do roku 1696. Wyrazy pochodzenia łacińskiego i romańskiego.* – Wrocław, 1976.
3. Moszyńska, D. *Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie.* – Wrocław, 1976.
4. Witkowski, W. *Słownik zapożyczeń polskich w języku rosyjskim.* – Kraków, 1999.
5. Пономарів, О. Д. Грецизм // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – С. 120.
6. Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка*, т. 1-3. – Москва, 1964–1971.
7. Черных, П. Я. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, т. 1-2. – Москва, 1999.

UDC 378.016:811.111

Ivanova Oksana,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

*Head of the Department of English for Technical and Agrobiological Specialties,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

DIALOGUE OF CULTURES IN THE LANGUAGE LEARNING

Nowadays is the age of people's interconnection and cooperation. Ukraine is also a participant of East-West dialogue which covers many fields. Cultural, economic and educational affairs are the most important because they influence on all aspects of our life. The world is polilingual today and Ukraine being the member of European Educational Area has to lead to radical changes in education, based on the principles of internationalism, polilingualism, democracy, and equality. Language education in Ukraine is being reformed, taking into consideration the best achievements of European countries in this sphere.

People use language for purposeful communication. Knowledge of cultures is an essential for facilitating communication with people. Communication and culture are tied together. Culture is communication and communication is culture. The culture is transmitted in the language. A great number of words, meanings, grammar constructions bear the identification mark of the specific culture. To become an effective and successful intercultural communicator is a challenge for every non-native speaker. Therefore learners of languages should learn about and understand cultures. Understanding culture as a practice with which people's engagement becomes really important.

Speaking a foreign language does not guarantee effective and successful intercultural communication. A language is a living phenomenon. It does not exist apart from the culture where it is presented in spoken and written forms. It is important to be aware of different behaviours, attitudes and values of people from different cultures. People's beliefs, attitudes, ideas and even emotions are reflected in the language picture of the world of every nationality.

The cultural components which present national and specific features of a nation are the following:

- customs, traditions and ceremonies;
- manners' culture;
- everyday behaviour;
- "national picture of the world";
- belles-lettres.

To be fully familiar with the language, a person has to be aware of the culture which represents this language and people who use it. Our language behaviour is mediated by our culture. Many language forms and purposes we choose to apply language as the subject to our cultural background.

Hlukhova'ska Natalya,
assistant of the department of the English language
for agrobiological and technical specialties,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

DIFFICULTIES AND PROBLEMS OF AGRICULTURAL TERMS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

(based on terms of Greek origin)

Term as a specific language unit is characterized and its role in the agricultural terminology system forming is defined. Causes of term incorrectness and ambiguity while translating English language with agricultural terms are described.

Today translation is a presentation of high linguistic experience. This type of translation as a rule connected with the usage of special knowledge in different spheres of life and technologies. There are a lot of terms which are of Greek origin

The importance of translating and interpreting in modern society has long been recognized. Practically not a single contact at the international level or even between any two foreign persons speaking different languages can be established or maintained without the help of translators or interpreters.

Equally important is translating and interpreting for uninterrupted functioning of different international bodies (conferences, symposia, congresses, etc.) to say nothing about the bodies like the E.E.C. (European Economic Council), the I.M.F. (International Monetary Fund) or the United Nations Organization with its numerous councils, assemblies, commissions, committees and sub-committees. These can function smoothly only thanks to an army of translators and interpreters representing different states and working in many different national languages [1, 23-24]. And that is why the problem of translation is so acute nowadays. Numerous branches of national economies too can keep up with the up-to-date development and progress in the modern world thanks to the everyday translating/interpreting of scientific and technical matter covering various fields of human knowledge and activities. The latter comprise nuclear science, exploration of outer space, ecological environment, plastics, mining, chemistry, biology, medicine, machine building, electronics, linguistics, etc. In the present days translation of scientific and technical matter has become a most significant and reliable source of obtaining all-round and up-to-date information on the progress in various fields of science and technology in all countries of the world.

Translating is also a perfect means of sharing achievements and enriching national languages, literatures and cultures (operas, artistic films).

The social and political role of translation/interpretation has probably been most strongly felt in the 20th century when it provided the dissemination of political (doctrinal) ideas, of social and political knowledge in various fields of sciences[.

A significant contribution to the development of the problems related to the translation of terms and terminology has been made by well-known scientists and translators V.Mysyk, H.Kochur and many others. In the field of psychology the works by Barhudarov, Kommisarov, and Korunets' are the most famous. Such scholars as Kyiak, Mostovyi and Karaban made contribution in the development of modern principles and approaches in the field of translating terminology.

Today it is impossible to imagine our modern society without translation or translators itself.

Scientific novelty is to analyze profoundly terms in both languages and receive full terminological equivalence during this process.

Practical value is to use the results of the research in the course of aspect translation, technical translation and practical course of the first and the second language.

Translating is inseparable from understanding and it goes along with conveying content and sometimes even the form of language units. As a result, the process of translation, provided it is not performed at the level of separate simple words, involves simultaneously some aspects of the source language and those of the target language.

The reasons for the existence of lexical difficulties of translation primarily the difference in the world picture of English and Ukrainian languages, especially English and Ukrainian ambiguity of words, the lack of language translation equivalents of new terms, features and terminology of word formation in English and Ukrainian languages, etc.

These are morphology (word-building and word forms), the lexicon (words, phraseologisms), syntax (the means of connection and the structure of syntaxemes), stylistics (peculiarities of speech styles, etc.).

The level or the degree of faithfulness of translation is mostly predetermined by some factors, which may be both of objective and of subjective nature. The main of them are the purpose of the translation to be performed, the skill of the translator/interpreter, the type of the matter selected for translation, etc

Among the reasons it leads to the existence of stylistic problems of scientific and technical translation should include some stylistic differences in the standards of presenting information, especially the use of words and combinations [2,5].

As for the stylistic difficulties of translation of English agricultural texts into Ukrainian translation should be called metaphorical terms and phraseological, clichés and colloquial lexical elements genre features of scientific texts. Translation as a denotative system of the target language, these units are divided into two groups: with equivalents ("translated equivalents") in the target language, and units without equivalent.

Thus, if the element is equal in the target language, the translator must choose the best variant if the element has a lot of equivalent. In this case it is advisable to choose one adequate word variant equivalent in this context of several filed in the dictionary. Translator must accurately identify lexical-semantic variant of the word (ie, where the word is used), and then choose the appropriate variant equivalent of those that are in the dictionary.

It is often necessary to use all sorts of transformations. First of all it concerns the case forms change, the number of words in the phrase, affixes, word order, morphological or syntactic status of words.

The translation of the term is already known to the interpreter and the task is relatively simple, although one should be careful when choosing equivalent of compound words.

If the word is not in the English-Ukrainian dictionary, you should try to find it in the English-Ukrainian explanatory dictionary, and then translate it. It is recommended to use a dictionary publications of recent years.

So in many cases the translator can realize the meaning of the term in the context. This stage is the most important, while the transfer of the meaning of language translation means - often a purely technical issue, although it is important to solve the most acceptable methods for language translation.

In recent decades, interest has raised sharply in linguists and specialists in various fields of science and technology to the problems of terminological individual sectors, including the terminology of agricultural subjects, because of the increasing flow of scientific and technical information, the integration and interaction of science, reinforcing the terminology [1,27].

Translation of terms is very hard work for translator in order to use more effective ways of communication that it why we found ways to translate terms correctly. The translator has to recreate and convey faithfully the content side, the style, the morphological and syntactic peculiarities, and the pragmatic potential.

References

1. [Karaban V. I. Translation of the English technical and scientific literature / V. I. Karaban. – Vinnitsya : Nova kniga, 2001. – 303 p.]
- 2.[Oliinik A.D. English–russian–Ukrainian glossary of terms in agricultural ecology and biotechnology/ A. D. Oliinik, L. L. Ritikova. – K. : Printing centre, NAU, 2008. – 960 p.]
3. [Urbanova V. Eight languages agricultural dictionary/ V. Urbanova. – 1980. – T.1. – 1045 s. – T.2. – 675 p.]
4. [Korunets' I.V. Aspective translation / I.V. Korunets'. – Vinnitsya: Nova kniga, 2001. – 341 p.]
5. Fowler H. W. Dictionary of Modern English Usage. London, 1959.
6. Managing cover crops profitably / project manager and editor, Andy Clark.-3rd ed.
- 7.Magdoff and van Es, Building Soils for Better Crops, 2009).
8. Steel in the Field: a farmer's guide to weed management tools, Greg Bowman, 1952

Кіраль Сидір Степанович,
доктор філологічних наук, професор кафедри української
та класичних мов Національного університету
біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ПЕРЕКЛАДИ ГОМЕРА, СОФОКЛА Й ВЕРГІЛІЯ В РЕЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КРИТИКИ ДРУГОЇ ПОЛ. XIX СТ.

Твори Гомера, Вергілія й Софокла посідають особливе місце у житті й творчій практиці українських критиків та письменників другої половини XIX ст., зокрема І. Франка, А. Кримського, В. Горленка, Т. Зіньківського, І. Белея, І. Кокурудза, М. Комарова та ін. Так, наприклад, для Т. Зіньківського, А. Кримського та І. Франка «Іліада» й «Одіссея» були втіленням мудрості й простоти. У гомерівському епосі їх захоплювала міфологічна старовина, архаїчні вірування, стародавні форми суспільного життя, що дивовижно вписувалися в нову суспільну свідомість новими уявленнями про силу, людський розум. Отож, Т. Зіньківський та І. Франко прихильно відгукнулися на появу VI пісні «Одісеї» в перекладі П. Ніщинського, уміщеної в літературному збірнику «Нива» (Одеса, 1885; шоста пісня описує 32-й день мандрів Одісея та прибуття його до феаків). Варто зазначити, що саме шоста пісня «Одісеї» надихнула свого часу П. Куліша на написання ідилії «Оріся», надрукованої 1857 р. у «Записках о Южной Руси», якими захоплювався Т. Зіньківський.

Про шосту пісню «Одісеї» П. Ніщинського, опубліковану в «Ниві», прихильно відізвався також відомий літературний критик, етнограф, мистецтвознавець В. Горленко на сторінках «Киевской старины». Він, як й І. Франко, доречно зауважив, що П. Ніщинський ще до виходу «Ниви» привернув до себе увагу критиків та літераторів перекладом «Антигони» Софокла. Окрім цього, В. Горленко на підставі згаданого перекладу саме українською мовою сміливо й упевнено висновує, що «юношеская простота древней культурной жизни» на відміну від сучасної західноєвропейської, зокрема поезії, більш придатна для «передачі на малорусский язык».

Оцінки В. Горленка й Т. Зіньківського щодо відтворення П. Ніщинським загального «духу» оригіналу майже збігаються. Зрештою, коли за сприяння М. Комарова та О. Кониського рукопис повного перекладу «Одісеї» П. Ніщинського потрапив з Одеси до рук І. Франка і за його сприяння був опублікований у Львові, то в невеличкій замітці про «Одісею» у газеті «*Kurier Lwowski*» (1890) він також зауважить про «розуміння мови і духу оригіналу» перекладачем. Така однотайність думок трьох критиків про переклад «Одісеї» свідчить не лише про усвідомлення ними знаковості цієї події в історії української культури, а й про ґрунтовне знання «первотвору» та його перекладів у російській та зарубіжній літературі.

Можна упевнено твердити, що перекладацька діяльність П. Ніщинського привернула увагу Т. Зіньківського не випадково, оскільки він, як постійний читач «Зорі», не міг оминати вміщеної тут розлогої статті-рецензії І. Франка «Антигона. Драматична дія Софокла (З грецького переклав Петро Ніщинський, Одеса, 1883)» (1883). Львівський критик зауважує, що П. Ніщинський «поклав собі за ціль не тільки перекласти, а й спопуляризувати величну драму Софокла, і се буде для нього найбільшою похвалою», а перекладами окремих найкращих уривків показав себе «великим знавцем духу нашої і старогрецької мови». Однак, зазначав він, переклад П. Ніщинським деяких «стихів дуже далекий від оригіналу і декуди й зовсім невірний», «водянистий» [Франко т. 26: 309–310, 313]. На такі ж недогляди згодом зверне увагу й Т. Зіньківський у рецензії про переклад П. Ніщинського «Одісеї» Гомера. Варто наголосити й на тому, що названу вище рецензію І. Франка дуже уважно прочитав Б. Грінченко, про що свідчать його позначки на полях комплексу «Зорі» (зберігається у фондах НБУ ім. В. Вернадського): поміткою «NB» він виокремив рядки, цитовані вище.

У цьому контексті доречно згадати той факт, що коли І. Франко дізнався про долю рукопису «Одісеї» в перекладі П. Ніщинського, то навіть прохав М. Драгоманова, аби той вплинув на одеситів, яким запропонував видати цей переклад своїм коштом. І. Франко наголошував на тому, що твори «читають по гімназіях», а «Одісею» залюбки сприймає простий люд, у чому він сам пересвідчився, коли розказував її «з пам'яті через кілька вечорів» своїм односельцям. Перебуваючи в тюрмі, І. Франко й там розказував «Одісею» арештантам, а тому «добре знав, яке вона вражінє робить» на людей.

Отож, Т. Зінківський та І. Франко з радістю зустріли появу першої частини «Одіссеї» Гомера в українському перекладі П. Ніщинського (Львів, 1890). Усвідомлюючи, як і Франко, важливе значення перекладів світових шедеврів в утвердженні української мови, Т. Зінківський у рецензії загалом високо оцінив цей переклад (Правда. –1891. – Т. I. – Вип. II (лютий). – С.123–129).

Цей перший повний гекзаметром зроблений переклад «Одіссеї» П. Ніщинського критика зустріла дуже прихильно, зокрема й поза межами України. Так, наприклад, М. Комаров републікує в журналі «Зоря» в перекладі українською мовою замітку про це видання, уміщену в липневому числі «Русской мысли» за 1890 р. Дописувач свідомо акцентує увагу читача на тому факті, що цей часопис належить до «видатніших і найбільше розповсюджених <...> в Росії», яких натовді було дуже обмаль. Згаданий журнал, і на цьому М. Комаров особливо наголошує, «згуртував коло себе <...> найкращі літературні сили» і є чи не єдиним «органом поступовців», що не раз виявляв «прихильність до нашої національної справи», та «ставав в <її> обороні». У замітці також йшлося про те, що редакція журналу визнавала надто важливий для нас факт, а саме: на ниві перекладу українці досягли значних успіхів і цим засвідчили, радо зауважує М. Комаров, поділяючи думку редакції «Русской мысли», спроможність самостійного розвитку української мови. Це підтвердив і переклад «Одіссеї», мова якого, зазначалося в російському часописі, «чиста, свіжа, широко народна і дуже близько, а місцями цілком дослівно переказує оригінал» (Зоря. – 1890. – Ч. 21. – С. 331). Прихильно про цей переклад П.Ніщинського відгукнулися на сторінках галицьких часописів критики І. Кокорудз та І. Белей.

З приводу рецензії Т.Зінківського, у якій автор зосереджує увагу на спостереженнях ним «хибах» і робить докладний фаховий лінгво-стилістичний розбір перекладу, розгорілася жвава фахова дискусія на сторінках «Зорі» та «Правди», у якій взяли участь А. Кримський, В. Вовк-Карачевський, Б. Грінченко. Вказуючи, як і Франко, на русизми та полонізми в перекладі П. Ніщинського, Т.Зінківський виступав за використання власне української лексики, здатної відтворити дух оригіналу.

Цікавою в аспекті сказаного видається дискусія І. Франка з проф. Г. Цеглинським на сторінках згадуваної уже «Зорі» з приводу книжки «Переводи і наслідування Осипа Шухевича» (Львів.1883). І. Франко у цьому виданні умістив своє переднє слово та передмову «Про життя і твори Вергілія» до перекладу Шухевича «Пісні про хліборобство». На думку Г. Цеглинського, І. Франко «поховзвся» не лише у «критиці Вергілія», але й у «виході своїм против педагогів, будто би они таку мертвоту як Георгіса уважали за средство образования в школі» (Зоря. 1883. – Ч. 10. – С. 166–167). І. Франко у відповідь публікує «Немиродайну замітку по поводу рецензії проф. Цеглинського на «Переводи і наслідування О.Шухевича» (Зоря. – Ч.11. – С. 183–184). На жаль, невідомо, як сприйняв цю відповідь І. Франка Т. Зінківський як уважний читач й передплатник цього часопису, однак Б. Грінченко, його близький товариш та однодумець з багатьох питань, особливо мовно-літературних, на полях «Зорі» (комплект часопису з бібліотеки Б. Грінченка зберігається у фондах НБУ ім. В.Вернадського) робить цікаву й важливу помітку-висновок: «Перша одверта схватка в 80-х рр. в «Зорі»» [Ч. 11, с. 183].

Твори класичної літератури були символом культурної і духовної єдності, свідченням спільних джерел, спільного минулого і, що найголовніше, спільних загальнолюдських ідеалів. В «Одіссеї» Гомера, наприклад, проекція на Україну, роздроблену кількома імперіями, з її кобзарями-рапсодами була більш, ніж прозорою, і це, зрозуміло, не могло не приваблювати згаданих тут критиків, які прихильно оцінили роботу П.Ніщинського та інших авторів на ниві перекладу творів античних авторів.

УДК 81'37=14

*Коновалова Тетяна Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології Київського
славістичного університету, м. Київ, Україна*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВЖИВАННЯ ПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ СПОНУКАЛЬНОЮ СЕМАНТИКОЮ ТА ЗНАЧЕННЯМ СУМНІВУ АБО НЕВПЕВНЕНОСТІ В НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Вивчення складних речень новогрецької мови пов'язане з певними труднощами, бо її синтаксична система досить ускладнена та різноманітна, хоча парадигма граматикалізованих категорій порівняно з давньогрецькою мовою, значно звузилась і спростилась.

Смислові та синтаксичні співвідношення між частинами складного речення виражаються за допомогою сполучників, сполучних слів, порядку їх розташування, інтонації, а також за допомогою лексичних засобів.

На відміну від української лінгвістики в грецькому синтаксисі складними вважаються речення, які мають більше одного підмета або іменної частини присудка або цих обох членів. Таким чином, речення, які в українській лінгвістиці вважаються простими зі складним дієслівним присудком, інфінітивною групою або однорідними членами, в граматиці новогрецької мови розглядаються як складні.

Усі підрядні речення новогрецької мови поділяються на дві категорії: іменні, які вживаються в якості імен, та прислівникові із обставинною семантикою, що визначають головним чином дієслово речення в якості прислівникових обставин.

Іменні другорядні речення можуть замінити іменне словосполучення, вживатися у ролі членів речення: підмета, іменної частини присудка, додатка, іменної обставини та ін.

Серед семантичних типів іменних другорядних речень є два різновиди, які в українському синтаксисі відносяться до підрядних із з'ясувальною семантикою. Це речення з бажальною (спонукальною) семантикою, а також із значенням сумніву або невпевненості.

Бажальні (спонукальні) другорядні речення доповнюють значення дієслова або імені, однослівного або описового члена речення та вводяться до складу складнопідрядного речення за допомогою частки *να* та (рідко) сурядного сполучника *και*. У бажальних реченнях вживається заперечення *μη(ν)*. Дієслова цих речень вживаються:

а) У залежному способі (*υποτακτική*), наприклад: *Επιθυμούσε να του πούμε την αλήθεια* (Він бажав, щоб йому сказали правду).

б) У дійсному способі, в минулому недоконаному часі (*παράτατικός*), коли дієслово другорядного речення залежить від слова в головному реченні. В цьому випадку в реченні виражається щось нереальне (бажання або волевиявлення), наприклад: *Θα ήθελα πολύ να ήμουν νέος* (Я дуже хотів би бути молодим).

с) У дійсному історичному часі, коли розповідається про щось минуле або виражається проста думка мовця, наприклад: *Αποκλείεται να πήρα λάθος τηλέφωνο* (Неможливо, щоб я неправильно зателефонував).

Бажальні речення доповнюють значення:

а) Дієслів бажання, спонукання, волевиявлення, сприйняття, пізнання та можуть вживатися в позиції додатку, наприклад: *Θέλω να μου πεις τις σκέψεις σου* (Я хочу, щоб ти мені сказав свої думки).

У структурі цих речень увагу привертає, насамперед, вживання часових форм. У грецькому підрядному бажальному реченні, на відміну від української мови, дієслово стоїть у майбутньому часі.

б) Бажальні речення можуть доповнювати значення безособових дієслів або безособових виразів, що мають значення, аналогічне вищенаведеним дієсловом, як *πρέπει*, *χρειάζεται*, *απαγορεύεται*, *συμβαίνει*, *είναι ανάγκη*, *είναι ντροπή*, *είναι φυσικό*, *είναι δυνατό*, *είναι καλύτερα* та ін. В цьому випадку ці речення вживаються в позиції підмета, наприклад: *Πρέπει να δεις αυτό το έργο οπωσδήποτε* (Треба, щоб ти обов'язково побачив цю стрічку).

в) Іменників або прикметників зі значенням, аналогічним вищеназваним дієсловом, типу *ποθός*, *ανάγκη*, *σκόλος*, *έτσιος*, *πρόθυμος*, *ασυνήθιστος* та ін., або вказівних чи неозначених займенників середнього роду. В цьому випадку бажальні речення вживаються в якості пояснення, наприклад: *Ένας ήταν ο πόθος του, να γνωρίσει καινούριος τόπους* (Його бажанням було побачити нові місця). Як і у прикладі а) дієслово підрядного речення вживається у майбутньому часі. У прикладі б), в) підрядні речення інформують про те, що має відбутися.

Вживання часових форм у новогрецькій мові, як і в багатьох інших мовах (наприклад, у німецькій) співпадає з логікою мислення.

г) Прийменників *αντί*, *ίως*, *χωρίς*, *ίσαμε* та *από*, *με*, *σε*, але в цьому випадку бажальне речення вживається з артиклем. В цих реченнях виражаються різні обставинні відношення, наприклад: *Μας προσπέρασε χωρίς να πει τίποτα* (Він пройшов повз нас, не говорячи нічого).

Слід відзначити, що:

Речення, яке вводиться часткою *να*, не завжди є бажальним. Воно може бути з'ясувальним, мети, наслідку, умови або допуску та ін.

Більшість дієслів, які вживаються в бажальному реченні (*βλέπω*, *ξέρω*, *πιστεύω*, *υπολογίζω*, *θυμάμαι*, *αρνούμαι*, *ορκίζομαι* та ін.) вживаються й у з'ясувальних реченнях, наприклад: *Δεν ξέρει να παίζει χαρτιά*.

Другорядні речення зі значенням сумніву або невпевненості виражають побоювання (сумнів), що відбудеться щось погане, неприємне, небажане або занепокоєння, турботу щодо

бажання, яке не здійсниться. Речення сумніву або невпевненості вводяться до складу складнопідрядного речення за допомогою:

сполучників μήπως, μη(ν), коли виражається побоювання, що відбудеться щось погане або небажане, наприклад: Φοβάμαι μήπως αποτύχω στις εξετάσεις (Я боюсь, що можливо не складу іспити);

Μήπως δε(ν), μη δε(ν), коли виражається побоювання, що не здійсниться щось бажане, наприклад: Φοβάμαι μη δε γράψω καλά στο διαγώνισμα (Я боюсь, що, можливо, не напишу добре роботу);

рідко за допомогою να μη(ν), και, наприклад: Φοβάμαι να μην αργήσω (Я боюсь, що знову запізнюся).

Вищезазначені підрядні речення найчастіше зустрічаються у розмовному мовленні, а також у художньому стилі сучасної новогрецької мови.

Дієслова у реченнях зі значенням сумніву вживаються в:

а) залежному способі, тому що, як правило, виражають щось, що вважається можливим у майбутньому, наприклад: Ανησυχούσε μήπως χαθεί μέσα στο πλήθος (Він хвилювався, що, можливо, загубиться у натовпі).

б) дійсному способі, коли виражають щось, що вважається неможливим, але реальним, тим, що може відбутися, наприклад: Φοβάμαι μήπως με παρακολουθούν ακόμη (Я боюсь, що за мною ще спостерігають).

в) умовно-дійсному (рідко), коли у речення є другорядні дієслова історичного часу, наприклад: Φοβήθηκα μήπως θα μου έβγαιναν σε κακό όλα αυτά (Я боявся, що все це мені нашкодить).

У другорядних реченнях зі значенням сумніву вживаються:

а) Дієслова та вирази, які виражають страх, занепокоєння, осторогу. В цьому випадку підрядне речення буде в якості додатку, наприклад: Ανησυχεί μήπως τον περιμένουν αλλού (Він хвилювався, що на нього, можливо, чекають в іншому місці).

б) Іменники, що мають значення, аналогічне вищезгаданим дієсловам υποψία, αγωνία та ін., або вказівні та неозначені займенники, зазвичай середнього роду. У цьому випадку речення вживаються в якості пояснення, наприклад: Είχα την ίδια ανησυχία, μήπως του αποκαλύψει το μυστικό μας (У мене теж саме занепокоєння, що він, можливо, розкриє нашу таємницю).

Речення зі значенням сумніву рідко вживаються в позиції підмета з безособовими дієсловами або виразами, наприклад: Με ανησυχεί μήπως αναβάλει τη συνάντησή μας (Мене хвилює, що, можливо, нашу зустріч перенесуть).

В перекладі усіх цих речення слово «можливо» буває факультативним, на відміну від новогрецької мови, де його еквівалент є обов'язковим.

УДК 821.161

*Личук Марія Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ МОВИ В КОНЦЕПЦІЇ ПЛАТОНА

Як окремий напрям гуманітарних досліджень філософія мови виникла в ХХ ст. Однак мова завжди цікавила філософів, зокрема і древньогрецьких.

Одним з найважливіших лінгвофілософських питань, які цікавили древньогрецьких філософів VI – III ст. до н. е., було питання про природу слова і характер зв'язку між словом і позначеною ним річчю.

Найповніше дискусія про природу найменувань розкрита у діалозі Платона «Кратіл, або Правильність імен». В історії європейської наукової думки цей твір вважають першим твором з лінгвофілософських проблем. Дослідники указують на складність як композиції, так і змісту твору. Вільна манера письма Платона інколи унеможливує відстеження основної думки твору чи встановлення зв'язку між його окремими частинами. Варто зауважити, що автор робить спроби пояснити і мовні питання, пояснюючи етимологію деяких слів. Однак це абсолютно не науковий підхід, інколи навіть і фантастичні міркування. Саме така псевдонаукова лінгвістика і стала причиною обмеженої популярності діалогу Платона.

Звернемося до композиції твору. Учасниками діалогу є троє осіб: Кратіл, Гермоген і Сократ, в особі якого ми вловлюємо ідеї самого автора. Кратіл представляє теорію, згідно з

якою правильність імен притаманна кожній речі від природи. Імена, які не відповідають природі речей, не є справжніми назвами. Другий учасник діалогу, Гермоген, пояснює, що назви речей, імена, встановлюються законом, тобто за згодою. З метою вирішення суперечки між двома учасниками запрошують Сократа. Сократ пропонує ідею: назви речей пов'язані з ейдосом – образом – не безпосередньо, а через наслідування. Платон уводить поняття «ідея слова», тобто внутрішня форма слова, що і повинно відповідати сутності речі. Отже, Платон уперше подає поняття «внутрішня форма слова», яке у лінгвофілософських концепціях В. фон Гумбольдта, О. Потебні та лінгвістів XIX – XX ст. є одним із провідних понять.

У своїй теорії Платон пропонує поняття «первинні і вторинні слова». За твердженням Платона, первинні слова – це прості частинки, які вже не зводяться до інших слів; утворені як наслідування образам речей за допомогою звучання. Вторинні слова можуть бути як правильними, так і неправильними, оскільки все залежить від умінь того, хто має право давати імена. У висновковій частині твору Платон досить скептично оцінює позицію Кратіла: навіть ті імена, які не мають відповідності з ейдосом речей, задовольняють потреби людей у спілкуванні.

Окрему структурну частину у творі займає розмірковування автора про правильність імен. Імена, що даються людьми, можуть бути правильними або неправильними. Однак неправильність імені не залежить від правильності чи неправильності («каліцтва») самих предметів: потворний предмет може бути названий абсолютно правильно; так само неправильність імені не залежить від його звукового складу та від різних приватних значень імені, які додаються розходженням звукового складу, наприклад, імена *Орест, Агамемнон, Атрей, Пелоп і Тантал*. Правильність найменування предмета залежить від правильності інтерпретації цього предмета, наприклад, ім'я *Зевс* є результат нашої інтерпретації Зевса як життя, ім'я *Кронос* – результат інтерпретації Кроноса як чистого і незаплямованого розуму тощо. На думку Платона, повна відповідність між річчю і її назвою відсутня, але такий зв'язок існує між образом слова й образом речі як результат наслідування. Платон пояснює, що між звучанням слова і його значенням існує опосередкований зв'язок, що між предметом і словом, яке його позначає, немає повної відповідності. Правильність або неправильність імені залежить від дій ономатета, тобто того, хто має право давати імена, а сам процес іменування – одна із дій з речами.

Отже, Платон наголошував, що ейдоси первинних слів повністю відповідають ейдосам речей через правильне наслідування. Таким чином була озвучена ідея «ідеальної мови». З позицій теорії лінгвофілософських парадигм концепція Платона належить іменній парадигмі філософії мови, оскільки не виходить за межі імені, тобто слова.

Уважаємо, що лінгвофілософські ідеї Платона були дуже важливими і сприяли творчому мисленню наступних поколінь філософів мови і лінгвістів.

УДК 81'22:811.14

*Мусійчук Світлана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ У РОЗУМІННІ МОВИ ГРЕКІВ

Комунікація відображає смисловий аспект соціальної взаємодії. Вона виступає найважливішою складовою процесу ділового спілкування і пов'язана з виявленням специфіки обміну інформацією між людьми, з урахуванням відносин між партнерами, їх установок, цілей, намірів.

Важливою характеристикою комунікативного процесу є намір його учасників вплинути на поведінку один одного, необхідною умовою чого виступає не просто використання єдиної мови, а й однакове розуміння ситуації спілкування. Дії, свідомо орієнтовані на смислове їх сприйняття іншими людьми, називаються комунікативними діями. Засобами комунікативного процесу виступають дві знакові системи: вербальна (словесна, мовна) і невербальна.

В ситуації мовного дефіциту (відсутність спільних мовних засобів) можна спілкуватися за допомогою засобів невербальних (несловесних). Вони з'явилися набагато раніше мови, тому їх іноді називають природними, тобто не винайденими людиною, а даними їй від природи інструментами спілкування.

Невербальні засоби спілкування поділяються на групи:

Кінесичні засоби спілкування (від грец. kinetis – рух) – це рухи іншої людини (міміка, пантоміма, жест, погляд, пози), які виконують виразно-регулятивну функцію у спілкуванні.

Просодичні (паралінгвістичні) засоби спілкування (від грец. prosodia – наголос, приспів) включають ритміко-інтонаційні особливості мови (висота, гучність голосового тону, тембр голосу, сила наголосу).

Екстралінгвістичні засоби спілкування (лат. extra – поза, понад, лат. lingua – мова) складають включені до мови паузи і психофізіологічні прояви людини (зітхання, сміх, плач, кашель, хмикання та ін.).

Просодичні й екстралінгвістичні засоби регулюють потік мови, з їхньою допомогою економляться мовні засоби спілкування.

Проксемічні засоби (англ. proximity – близькість) – це просторово-часові елементи ситуації спілкування, що містять важливу для учасників спілкування інформацію.

Такесичні засоби спілкування (лат. tactus – дотик, відчуття) представляють собою динамічні дотики до партнера по спілкуванню в формі рукостискання, поплескування, обіймання, поцілунку і т.п. [2].

Невербальна (немовна) система комунікації є найважливішим компонентом ділового спілкування. За оцінками фахівців саме вона є транспортером основної маси інформації в процесі спілкування і джерелом побудови точного образу партнера по спілкуванню. У спілкуванні йдеться набагато більше, ніж вимовляється. Один із дослідників невербальних засобів комунікації А. Мейерабіан доводить, що 93% інформації в процесі взаємодії передається по каналах невербальної системи (55% – мімікою, жестами, позами і 38% – висотою, тембром, інтонацією голосу). На словесну мову відводиться всього лише 7% інформації, що циркулює в процесі спілкування [3].

Подорожуючи Грецією, хочеться якомога глибше перейнятися культурою цієї легендарної нації, перейняти звички, запозичити традиції. Мовний бар'єр тут немов стирається навіть для тих, чиї знання англійської мови близькі до мінімуму. Вся справа в емоційності грецького населення. Досвідчені мандрівники кажуть, що греки так часто і сильно розмахують руками, що зрозуміти їх можна буквально без слів.

Місцеві жителі взагалі люблять поговорити. Їм абсолютно не важливо, чи розуміє співрозмовник їхню мову і чи поділяє їхні філософські погляди на вирощування апельсинів біля узбережжя. Якщо подивитися на двох греків збоку, здається, що ось-ось зав'яжеться справжня бійка: так співрозмовники активно розмахують руками і кричать. Але ні, вищеописана ситуація – звичайний грецький діалог. На допомогу приходить мова жестів, якою греки оволоділи досконало [1].

Висловити обурення грецькою можна, направивши розкриту долоню з розчепіреними пальцями в бік обличчя співрозмовника. Крайній ступінь зневаги – струсити з лацкана піджака невидимий пил. Якщо ви помітили, що співрозмовник вас обманює, погладьте себе тильною стороною пальців по правій щоці – немов перевіряючи, чи добре ви погодилися зранку – ваш грецький товариш тут же збентежиться і зрозуміє, що його розкусили.

Цікавий і спосіб спілкування з тваринами: прогнати кішку або собаку можна звичним для нас «киць-киць».

Як донести до людини, що ви не бажаєте продовжувати нудну розмову? Просто постукайте кулаком собі по лобі (без фанатизму), а потім зробіть у повітрі круговий жест кистю руки, ніби проганяєте настирливу муху.

Звичне для нас рукостискання греки використовують нечасто – виключно при знайомстві. Для того, щоб привітати друга, досить просто помахати йому рукою. Якщо ж ви хочете попрощатися з товаришем – піднімаєте руку.

Відповісти «так» або «ні» можна також без зайвих слів. Кивок головою вниз означає згоду, закидання голови вгору – заперечення. А звичне нам похитування головою вправо-вліво у греків означає сильне здивування. Цю ж емоцію в найвищому ступені (тобто «Не дай Боже, о Господи! Який жах! Я в шоці!») передає сіпання піджака за комір.

Якщо ви хочете щось сказати або, простіше кажучи, просите дати вам слово, постукайте вказівним пальцем по нижній губі – черга говорити перейде до вас. Віддячити співрозмовника можна, поклавши праву руку на серце і кивнувши головою, немов висловлюючи згоду.

Зверніть увагу на обличчя греків – і чоловіки, і жінки активно використовують м'язи обличчя, щоб висловити своє ставлення буквально до кожного вимовленого ними слова. Вони захоплено кричать і змінюють інтонації і тембр голосу, прискорюються, коли говорять про щось важливе і уповільнюють мову, згадуючи сумні події [4].

Таким чином, знання невербальних засобів спілкування, властивих тим чи іншим людям, полегшує процес комунікації. У процесі невербального спілкування вирішуються найважливіші комунікативні задачі: передача інформації, що відображує ставлення людини до партнера по спілкуванню, до подій, що відбуваються, до ділових проблем, що обговорюються; побудова точного образу партнера; створення психологічно комфортної і безпечної атмосфери спілкування, конкретизації смислу вербальних повідомлень, емоційного впливу на ділового партнера тощо.

Список використаних джерел

1. Багдасарова Н. А. Невербальные формы выражения эмоций в контексте разных культур: универсальное и национальное / Материалы межвузовского семинара по лингвострановедению – М: МГИМО МИД РФ, 2006. – МГИМО-Университет, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mgimo.ru/study/faculty>
2. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации [Текст] / И. Горелов. – М.: «Наука», 1980. – 238 с.
3. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація: навч. посібник [Текст] / І. Ковалинська. – К.: Освіта України, 2014. – 289 с.
4. Разговоры и жесты греков. Как понять жителей островов Греции без слов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grekomania.ru/greek-articles/greece-today/311-razgovory-i-zhesty-grekov>

УДК 821.14=112.2.=161.2

Ольховська Наталія Семенівна,

кандидат філологічних наук,

*доцент Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

НІМЕЦЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗВОРОТИ, ЗАПОЗИЧЕНІ З ГРЕЦЬКИХ МІФІВ

Архаїчний період давньогрецької літератури дав світові грецьку міфологію, епічну поезію в образах «Іліади» та «Одіссеї» Гомера. Грецька міфологія характеризується надзвичайною експресивністю: все позитивне в ній уособлюється в прекрасних душах і тілах героїв-богів, все негативне – у страхітливих потворах. Цим експресивним антропоморфізмом міфології зумовлений її вплив на всю європейську культуру, зокрема літературу.

В українську та німецьку літератури і мови з грецької міфології запозичено багато тем і сюжетів, образів, що стали символами, слів і виразів. Запозичені слова й вирази не тільки поповнили лексичний склад обох мов, а й стали образними засобами стилістичних систем. Серед них такі українські фразеологізми та їх німецькі відповідники, як: авгіїві стайні (Augiasstall), Аргос (Argusaugen ansehen), нитка Аріадни (Ariadnefaden), Афродіта (Aphroditische Schönheit (schön wie Aphrodite)), ахіллесова п'ята (Achillesferse), Геркулесова праця (Herkulesaufgabe, -arbeit), Кастор і Поллукс (Wie Castor und Pollux), Самозакоханий, як Нарцис (Narzissmus), Пігмаліон (Pygmalion), Прокрустове ложе (Prokrustesbett), загадковий, як Сфінкс (Sphinx), титан (Titan), яблуко незгоди (Erisapfel), Цербер (Zerberus) та ін.

Наступний німецькомовний фразеологізм розширює своє значення: Äpfel der Atalante – яблуко Атланта (коштовна річ), тоді як в українській мові Атлант – могутній титан.

Інші фразеологізми набули в українській мові іншого значення, ніж в німецькій: Ментор (менторський тон – строгий, повчальний) – Mentor (старший товариш, як батько); Amazone – сварлива, войовнича жінка, Амазонка – гарна, войовнича жінка).

Такі звороти, як Едіпів комплекс та комплекс Електри (Ödipuskomplex / Elektrakomplex) було запозичено в німецьку мову з грецького міфу про царя Едіпа, а з німецької мови як терміни психоаналізу вони увійшли до української мови. Наступні запозичення з давньогрецької міфології стали медичними поняттями і вживаються в обох мовах: Priapismus – пріапізм, Satyrismus – сатиризис, Nymphomanie – німфоманія.

Ряд фразеологізмів набув у німецькій мові інших варіантів, які відсутні в українській: Танталові муки – Tantalosqualen (Tanatalosfrüchte – танталові плоди), сізіфова праця – Sisyphearbeit (Sisyphefels – сізіфова скеля). Деякі образи, запозичені з грецької міфології, покладено в основу німецьких та українських прислів'їв: Eulen nach Athen tragen – лити воду в криницю, вести дрова у ліс; канути в Лету – піти в небуття, зникнути назавжди.

Частина німецьких фразеологізмів, запозичених з грецької міфології, не мають українських відповідників: *der Mundgeruch der Lemnische Weiber* – мати сильний запах з рота; *Kopfgeburt* – утопічна ідея; *Lichasdienst* – ведмежа послуга; *Midasberührung* – доторкання Мідаса; *Nestor* – старша та найрозумніша людина в колективі; *kunstfertig wie Dädalus* – майстровитий, як Дедал; *gerecht wie Rhadamanthys* – бути справедливим, як Радамант; *zwischen Skylla und Charybdis* – між двома вогнями, *zwischen den Symplegaden sein* – бути у великій небезпеці, *Hesperidenäpfel* – золоті яблука життя в саду Гери. І навпаки – фразеологізми, які не вживаються в німецькій мові: узи (ланцюги) Гіменея – подружній союз; дволикий Янус – лицемірна, дволика людина; терези Феміди, слуги Феміди – символ правосуддя, слуги закону, судді тощо.

Отже, класичний та еллінський періоди давньогрецької літератури залишили у спадок імена і загальні слова, що несуть не тільки інформацію, а й стилістичне забарвлення, колорит оповіді. У Київській державі грецька міфологія й антична риторика стали відомими в XI ст. Та особливою увагою в Україні користувалися грецька міфологія й антична риторика у бароковий період розвитку української культури, коли найхарактернішими його ознаками були пишномовність, урочистість, яскравість образів і прикрас.

Поширенню античної міфології та риторики сприяла і система освіти, яка склалася на той час в Україні. У школах усіх типів вивчали грецьку й латинську мови, риторику, поезику, драму. Поети працювали вчителями, а вчителі мали самі вміти віршувати, складати драми і вимагали цього від учнів. Тому давня українська книжна мова насичена грецькими та латинськими словами й виразами, що несли античну образність. Грецька міфологія та риторика живили творчість І. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, українських неокласиків.

Щодо німецької літератури, то запозичення з грецької міфології увійшли з поширенням писемності та відкриттям університетів у Європі в X-XI ст., в яких викладалося латиною, а більшість запозичених грецизмів увійшли до складу німецької мови за посередництвом латинської.

Та особливою популярністю у мистецтві користувалася грецька міфологія та антична риторика в період бароко і мала великий вплив на становлення багатьох не лише німецькомовних письменників. У період просвітництва письменники відмовлялися від теорій та ідей стародавньої Греції та Риму. Проте в наступні періоди розвитку літератури письменники знов і знов повертаються до «безсмертних» образів грецької міфології, серед них такі, як Г. Гейне, Ф. Шиллер та ін.

Вплив грецької міфології був значним не лише для мистецтва в загалом, та літератури зокрема, а і для медицини. Так, німецький психоаналітик З. Фрейд та філософ Ф. Ніцше використовували образи грецької міфології, коли давали визначення певним явищам, пов'язаним з різними проявами поведінки людей, і у такий спосіб виникли нові медичні терміни. Отже, вплив грецької міфології на європейську культуру є дуже значним, і в пошуках своїх образів автори знов і знов будуть повертатися до античності.

УДК 130.2:81'255.4

*Паш'ян Дмитро,
студент 1 курсу 2 групи агробіологічного факультету,
Науковий керівник – Лаута Олена Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

ДІАЛОГ КУЛЬТУР: ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ПЕРЕДАЧІ

У культуротворчому просторі сучасного суспільства серед багатьох видів літературно-мистецької діяльності важливе і своєрідне місце посідає інтелектуальне ремесло мовного перекладу, який давно став органічною ланкою не лише сфери дипломатії, але й інструментом здійснення необмеженого кола міжнародних зв'язків і контактів від космічних польотів до спортивних змагань.

Простий переклад зі словником доступний кожному. Але коли предметно йдеться про переклад та його виняткове значення у різних сферах життя суспільства, майже завжди виокремлюють його функціональну важливість та вагомий внесок у національно-культурне збагачення країни. І це не дивно, адже дійсно переклад – це особливий вид духовної

діяльності людини, націлений на комунікативне посередництво, тобто подолання мовних бар'єрів у людському спілкуванні, обумовлених світовим 34 лінгвістичним розмаїттям.

Сягаючи глибокої давнини, переклад завжди виконував суттєву роль як в процесі синтезу світової культури в цілому, так і в історії розвитку окремих народів. Відомий радянський вчений А.Д. Швейцер зазначав, що «переклад – це не тільки зіткнення мовних систем, але й зіткнення різних культур та різних цивілізацій» [3, с. 14]. А український видатний письменник, поет, вчений, публіцист, громадський діяч та талановитий перекладач І. Франко в передмові до своєї збірки «Поеми» підкреслив значення перекладної літератури в націєтворчих вимірах: «Передача чужоземної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями» [2, с. 239]. Важливо наголосити, що в історії кожного народу переклад посідає особливе місце, позаяк завжди є засобом опосередкованого спілкування, взаємопроникнення літератур, могутнім джерелом збагачення національної культури, засобом ведення міждержавних відносин.

Найбільша складність полягає у перекладі значень з однієї мови на іншу, кожна з яких має безліч семантичних та граматичних особливостей. Все це дає підстави вбачати надзвичайно важливу роль перекладача, адже саме він забезпечує пізнання і взаємозближення не тільки різних мов, але й різних культур, особливо якщо перекладач однаковою мірою володіє як вихідною культурою, так і культурою перекладу.

Передача значень являє собою дійсно важке завдання, особливо коли йдеться про унікальні добутки культури. Так, наприклад, довелось доволі довго чекати на переклад збірки новел «Декамерон» Джованні Боккаччо українською мовою, який би відобразив усі мовні особливості та дух епохи, у яку цей шедевр світової літератури був створений.

Наприкінці XVII – початку XVIII ст. було здійснено перший переклад Боккаччо українською мовою, але не з оригіналу, а з польської віршованої переробки. Перекладена була одна з новел четвертого дня «Декамерона». В 1879 році відбулася ще одна несмілива спроба перекладу видатного твору Дж. Боккаччо українською мовою. У львівській газеті «Правда» було надруковано початок вступу (опис чуми) «Декамерона» у перекладі М. Подолинського. Хоча автор мав намір продовжувати роботу, подальших публікацій не було.

Уперше повний «Декамерон» українською мовою з'явився у 1928 році. Це було велике двотомне видання, над яким працювало багато митців, зокрема Л. Пахаревський та П. Майорський. Переклад було виконано не з оригіналу, а з французького перекладу, з використанням російського перекладу О. Веселовського. Редактори видання звіряли готовий переклад з оригіналом. Канцони переклав М. Вороний, передмову написав В. Державін. Видання було високоякісним і ґрунтовним, але зрозуміло, що досконалим цей переклад назвати не можна.

У 1964 році українською мовою «Декамерона» переклав Микола Лукаш, один із найталановитіших майстрів українського перекладу. М. Лукаш працював з оригіналом та зумів зберегти стиль і мовну атмосферу того часу. Він не намагається «спростити» «Декамерон», подавши його зрозумілим сучасним стилем, а навпаки ніби «піднімає» читача до рівня твору, занурює його у той час, у ті події, передає красу словесного мистецтва Боккаччо [1, с. 25-26].

Отже, діалог культур базується на подоланні проблем розуміння – розуміння як діалогу культур різних епох, так і діалогу різних культур, які існують одночасно.

Список використаних джерел

1. Боккаччо Дж. Декамерон / Пер. з італ. М. Лукаша; Передмова Н. Ф. Баллоні; примітки О. Кругликової; іл. Л. Киркач-Осипової. – Харків: Фоліо, 2006. – 671 с.
2. Франко І. Поеми. Твори: в 20 т. / І. Франко. – Нью-Йорк: Книгоспілка, 1959. – Т. 14., 1959. – 490 с.
3. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика о газетно-информационном и военно-публистическом переводе / А. Д. Швейцер–М.: Воениздат, 1973. – 280 с.

Сагач Галина Михайлівна,
доктор педагогічних наук, доктор теології,
професор, академік 4-х Міжнародних академій,
проректор Всеукраїнського народного університету
ім. Григорія Сковороди,
Мартиненко Володимир Федорович,
доктор наук державного управління, професор,
академік Міжнародної академії богословських наук,
м. Київ, Україна

ГЕНІАЛЬНИЙ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА - ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ І СВІТУ

У наш час актуалізується інтерес до минулого, зростає роль традиційних цінностей, зокрема, у сфері інтеграції пізнавальних та загальнокультурних процесів із «закономірностями мегасинтезу Історії, Духу та Творчості» (С.Б. Кримський. Запити філософських смислів, К.2003. – С.93).

Як відомо, культура оптимізує людський фактор соціального буття та стверджує людину розмірний світ, альтернативний усякій механістичності, світ, що структурований за модусами творчості і свободи. Наука, філософія, мистецтво входять до складу культури, тому культура є могутнім фактором розвитку людини і майбутьотворення. (Див. там само, с.160).

Праведні люди – особливі у християнській культурі, характерні тим, що їх духовно-моральні риси відображаються в Біблії схвально, як гідні наслідування, як взірці, який має досконалість не лише власними зусиллями, але й по благодаті від Бога. У Новому Завіті святий апостол Павло характеризує святих (праведних) як «освячених в Ісусі Христі, покликаних святих, які з усіма прикликають ім'я Господа нашого Ісуса Христа, у всякому місці» (1 Кор. 1:2).

Святий апостол Павло в Посланні Ефесянам ґрунтовно описує святих, їхні переваги, які обрані у Христі «до створення світу, щоб ми були святими й непорочними перед Ним у любові» (Еф. 1:7). Це – громадянин неба, усиновлений син у родині Бога, частина святого храму (Еф.2:19-21), який почув Євангеліє, увірував у нього, як відмічений Святим Духом, воскрешається із Христом, звеличується з Ним, сідає «на небесах у Христі Ісусі» (Еф. 2:6).

Святий стає новим творінням «створеним у Христі Ісусі на добрі справи, які Бог визначив нам виконувати» (Еф.2:10).

Віра – один із основних компонентів святості: «без віри догодити Богу неможливо...» (Євр. 11:6). Апостол Павло називає плоди Святого Духа: «любов, радість, мир, довготерпіння, благість, милосердя, віра, кротість, стримання» (Гал. 5:22-23).

Основна доброчинність святих – любов, про яку читаємо у апостола Павла (1 Кор.13:1-3), де сказано, що пророцтво, мудрість, віра, великодушність, мужність не мають цінності без любові.

Святий живе у культурі любові, вчиться терпінню, милосердю, смиренню, задоволенням тим, що має; має кришталеву поведінку, безкорисливий, надсправедливий, здатний прощати, має чесну прямоту, великодушний, має надію і стійкість (1 Кор.13:4-7). «Любов ніколи не перестає», - за апостолом Павлом, тому вона – перша ознака святості й праведності.

Святість, праведність у Біблії прославляються у Псалмі 1, де святий (праведний) протиставляється грішнику, своєму антиподу. Святий утримується від небагочестивих справ, своє життя засновує на Божому Законі, є твердим і плодоносним, успішний у доброчесностях, тому його очікує нагорода на Божому Суді. У Псалмі 14 святий – це ідеальний віруючий, який має моральну поведінку, непорочне життя, відданий Істині, має гармонійні стосунки з оточуючими, чесний, великодушний. У Псалмі 111 святий – це людина, яка боїться Господа, міцно любить Його заповіді, милосердна, праведна, яка допомагає бідним. У блаженствах Ісуса описується образ ідеального учня (Мф. 5:3-12), його духовні якості, протилежні мирським нормам «успіху».

Святі у християнській традиції усвідомлюють свою духовну зубожілість, оплакують свої гріхи, відрізняються смиренням, прагнуть правди, милостиві, чисті серцем, миротворці, а гоніння переносять із радістю. Їх не надихають земні нагороди цього світу, бо вони не від цього світу: вони моляться про входження в Духовне Царство, утішання від Бога, милість від Бога, можливість побачити Бога, бути названими Божими дітьми.

Зовнішньо святі люди виглядають по-різному, але в духовному плані вони єдині у служінні Богу, поведінкою демонструють моральну доброчесність, бо покликані до святості свого життя: вони уподібнюються Христу, очікуючи від Нього нагороду.

М.І. Ковалинський – найчистіше, найповніше, найдосконаліше біографічне джерело з 1794 р.: з нього ми беремо опис християнської культури родини геніального мислителя: Г.С.Сковорода народився у доброчесній родині православних християн, які «чесністю, правдивістю, гостинністю, набожністю, миролюбним сусідством» виділялись у своєму колі. Відзначимо весь спектр християнських чеснот родини майбутнього ноосферного генія України і світу, але підкреслимо поняття «побожність» батьків, як генетичну православну християнську чесноту – базову для ... розмислів про благословенну віру (отже, від Бога, через батьків), яку отримав молодший син Григорій, який народився холодної зими 3 грудня 1722 р. в мальовничих Чорнухах на Полтавщині. Сади вишневі в грудні не квітують, але райські сади зацвіли в батьківських серцях спадкоємців козацького роду – Сави Леонтійовича і Пелагеї Степанівни.

Зауважимо, що деякі дослідники – сковородинці (В. Ерн та ін.) стверджують, що батько Г.С. Сковорода був священником у козацькому селі. А це, як відомо, особлива благодать для спадкоємців і всього роду. Святий апостол Павло пише: «А коли святий первісток, то й місто святе, а коли святий корінь, то й віття святе» (Рим. 11:16).

Біблія, Закон Божий, Псалтир, молитви, увесь традиційний церковний уклад були духовними пеленами чистої душі допитливого, розумного хлопчика, який «на сьомому році від народження відзначався схильністю до набожності, талантом до музики, охотою до наук, твердістю духа», - свідчить М.І.Ковалинський.

Отже, геніальний Григорій Сковорода - феномен культури України і світу своєю побожністю, яку протягом цілого життя, у процесі творчості можна охарактеризувати як Христоцентризм: малий Григорій чудово співав у Церкві на клиросі, дуже любив вірш «Образові золотому, що на Деїрському колі поставлений», три ... отроки не дотримали безбожного повеління». Юний Григорій усе своє життя був «подвижником істини», за словом М.І.Ковалинського, «мудрим», ... прагнув знань, освіти, науки, а тому в ранні 12 років свідомо обирає навчання в Київському училищі (Києво-Могилянській академії), яке тоді славилось науками.

Христоцентризм – любов до Христа, Істиноцентризм – любов до мудрості взаємно доповнювали одне одного, створювали дивовижний результат, бо Григорій «перевершив ровесників успіхами, похвалами». Святий апостол Павло високо цінував розум, мудрість у духовному житті. Він писав: «І не пристосовуйтеся до віку цього, але змінітесь відновленням розуму вашого, щоб вам розпізнавати, що є воля Божа: блага, угодна й досконала» (Рим. 12:2).

Отже, побожність, Христоцентризм, Істиноцентризм у синергетичній єдності віри і розуму, віри і знання творимі учеником праведності, бо, за Соломоном, премудрість є запорукою святості й безсмертя.

Г.С. Сковорода був монахом по духу, монахом у миру, а не у зовнішніх проявах аскетичності, у повній спрямованості сил душі, розуму, діла до Христа, до пізнання Вічних Істин.

Допитливий читач не може не вражатися карколомними подіями життя колишнього сільського хлопчика, який, волею Божою, так рано спізнав свою «сродну працю» на Христовій ниві, не спокусившись блискучими палатами Зимового палацу Санкт-Петербургу чи вищими церковними посадами у Києві, Переяславі, Харкові чи будь-де; не спокусився на виїзд у Європу назавжди, в лоно кращих європейських університетів (від храмів Словаччини до Італії з її потужними університетами й храмами), а усе життя линує серцем до Христа, прагнув служити мудрістю й жертвою любові в Україні й Малоросії, залишивши дивовижну автоепітафію: «Світ ловив мене, та не спіймав». «Світ» – не спіймав, а в духовні обійми Христа Г.С. Сковорода віддався раз і назавжди, зберігши білоллейні шати духу й тіла, цілісність свого Христолюбивого, Істинолюбивого розуму, як відданий Воїн Христов, де б він не жив, чим би не займався, як спудей, як співак, як приватний учитель, як викладач у Переяславі чи Харкові, як мандрівний християнський просвітител, як помічник-перекладач генерала Вишневецького у 1-му виїзді в Угорщину за Токайськими винами імператриці Єлизаветі Петрівні, чи на пасіках, садах, луках, у самоті бесіди з Богом – завжди і всюди він був з Ісусом Христом – від перших митей свідомого життя і до останнього удару серця в Пан-Іванівці на Харківщині. Святий апостол Павло пише: «...тому що все від Нього, і через Нього, і для Нього, Йому слава навіки! Амінь» (Рим.11:36).

Геніальний Г.С. Сковорода – це феномен християнської культури харизмою праведності через мудрість нагадує усім нам, християнам, подвиг преображення сердець

«через одинадцять людей невчених, простих, які не знали мов, не славетних, бідних, які не мали ні вітчизни, ні багатства, ні тілесної сили, ні слави, ні славетності пращурів, ні сили слова, ні мистецтва красномовства, ні переваг ученості, рибалок, скинотворців...» (цит.: О любові к Богу. Творения святителя Иоанна Златоуста. Изд-во Сретенского монастыря, 1996 – стр.7).

Г.С. Сковорода теж був простого походження, бідний, часом навіть нужденний, але, з Божою допомогою, у XVIII ст. здобув блискучу освіту в Україні та Європі, усе життя продовжував навчання (як вічний студент), бо, очевидно, розум його ніколи не міг насититися Божественними знаннями.

Подвиг Г.С. Сковороди – у самозреченні життя, у Христоцентризмі, у Істиноцентризмі, кордоцентризмі, свідомій відмові від ролей, пропонуваних йому обставинами, походженням, вибором шляху Ісуса Христа: жити в матеріальних нестатках, але у духовних розкошах.

М.І. Ковалинський із великою любов'ю, співчуттям свідчив про нужденність Г.С. Сковороди: «Повернувшись із чужих країв, сповнений вченістю, відомостями, знаннями, але з порожніми кишнями, у крайній нужді всього потрібного, проживав він у своїх колишніх приятелів і знайомих (див. стор.382).

Усе своє життя безсрібник Г.С. Сковорода відзначався аскетичною скромністю, не приймав грошей і подарунків навіть від найближчих людей, сподіваючись виключно на милість Божу, Промисел Божий. Показовий той факт, який засвідчив М.І.Ковалинський, який в останню земну зустріч із Учителем Г.С. Сковородою, перед його від'їздом назбирав йому подарунки й усе необхідне в далеких мандрах, з любов'ю їх вручив, але отримав рішучу негативну відповідь про християнську надію на Бога, на що його вірний учень нічим не зміг відповісти і просто «замовк...»

Культуру серця Г.С.Сковороди – праведника і мудреця можна аргументувати його особливою духовною любов'ю до Біблії, про що свідчить не лише М.І. Ковалинський, але й те, що мандрівний мудрець завжди носив її у своїй дорожній сумці, постійно пив благодать із цього Божественного Джерела, утішався Псалмами, співаючи на свої мелодії під високими зорями України, Європи, світу. У Біблії він Святим Духом відкрив основне, що стало фундаментом його геніальної філософії серця (кордоцентризму). Він говорив: «Біблія вчить, як облагородити людське серце». Г.С.Сковорода – один із найвидатніших бібліофілів світу – знавець, шанувальник, популяризатор християнських цінностей. Відблиски слави Господа осявали неземним промінням Його апостолів, святих і праведних ще за життя і по смерті. Святитель Іоанн Златоуст пише: «Справи славетних людей, поки вони живуть, процвітають, але по смерті вони гинуть» (Див. цит. праця - стор.12).

Феномен життя і христоцентричної творчості Г.С. Сковороди свідчить про те, що його слава була не від владоймущих (там були або шанування, або гоніння через заздрість), а від народу. На Сковороду народ сходився подивитися, як на ікону. Вважалося благословенням, якщо він зупинявся у якомусь домі хоча б на одну ніч. Вдячне серце народу упізнало свого Божого Благодійника, як Учителя Вічності, Учителя Мудрості, як взірць християнського благочестя, як ангелоподібну людину, богомисленника, який досконало поєднав раціональний та ірраціональний типи мислення.

Народні перекази свідчать про святість його імені, його життя, його творчості (рукописи зберігалися, як святиня!), предметів, яких торкалася його рука, святість його могили, стежок, доріг, якими ходили легкою, апостольською ногою його ноги; книги, яких він не просто торкався, читав, але й рекомендував учням, послідовникам читати (ці списки свято шанують мудреці-богослови, мудреці-філософи); музеї змагаються за можливість придбати хоч якісь його речі, вчені - за можливість відкрити ще хоча б один невідомий факт у його біографії чи творчості. Пишуться вірші, книги, захищаються дисертації на Сковородинську безмежну тематику в різних країнах (у тому числі й у братній Словаччині) - і кінця цьому дієвому потоку вічної любові, слави Г.С. Сковороди не видно, бо весь світ готується до 300-ліття від дня народження «ревнителя Істини» (М.І. Ковалинський) 3 грудня 2022 року.

Посмертна слава Г.С. Сковороди, на наш погляд, лише зростає, є вічною, бо у світ приходять нові й нові покоління людей, яких з повним правом можна назвати його духовними нащадками й послідовниками - хто у творчості, хто у добрих справах віри, хто у пошуках Істини, по-різному зростають під духовним крилом ноосферного генія, мудреця й праведника Г.С. Сковороди, розбудовуючи йому незримий земними очима Молитовний Храм вічної пам'яті й любові, яка «ніколи не перестає», за святим апостолом Павлом.

Знаком праведності Г.С. Сковороди є Божий дар думки і слова, божественною владою над душами і серцями людей – не лише учнів, які обожнювали свого вчителя поетики, екзегетики чи християнської етики, учителя мудрості й щастя, учителя Вічності, але й сучасників, з якими він постійно, невтомно спілкувався усно, письмово - через твори, у листах напряду, а також у благодаті молитви. Він лікував серця і душі людей, він перетворював їхнє життя, був геніальним поетом, співаком, проповідником, красномовцем, філософом, богословом - Мандрівною Народною Академією, рівної якій історія не знає! Вірою, любов'ю, трудами і терпінням, християнським служінням він омивав серця сучасників і нащадків божественними потоками джерельної Води Життя, хоча сам своєї слави ніколи не визнавав, був смиренний, як ангел. Його благословення, премудре вчення, творчість не тьмяніють сотні років, у потоці часу, у хвилях інформаційних штормів говорять про те, що нас переконує, дивує, надихає, вражає, підносить до небес, змушує замислитись над непізнаним і недоступним, наближає до Небес.

Можна стверджувати, що Г.С. Сковорода не лише схилявся перед Спасителем, але й мріяв певною мірою «наслідувати Христа» своїм життям, вірою, справами віри, бо він трепетав перед Ним – ідеалом досконалості. Це – торжество християнських чеснот в одному серці земної людини – мудреця, щирого послідовника Ісуса Христа.

Христоцентричний феномен Г.С. Сковороди яскраво виявилася в його земних стражданнях, знуцаннях з боку деяких сучасників, мужнє протистояння «язиковредію» заздрісників та ворогів видимих і невидимих. Святитель Іоанн Златоуст описує терновий вінець Спасителя, Його страждання, любов християн до Господа, зокрема, перед Великоднем, у суботу, коли проповідується історія страждань Спасителя, Який перетерпів такі страждання, і навчив нас усякої доброчесності (т.VII, стор.860).

Г.С. Сковорода – щирий християнин, мав багато Божих дарів, як український, європейський, світовий геній-праведник, бо в земному житті ноосферного Учителя, Просвітителя, Мислителя, Богослова і Філософа, Цілителя душ своїх сучасників він обдаровував плодами свого милосердного серця й чистого розуму, усіх, кого зустрічав на курних шляхах свого життя. Чи це не апостольське служіння?

Ми причащаємося із духовної сили Сковородинської мудрості, ми відчуваємо себе маленькими дітьми перед величчю його християнської літургії проповіді «і словом, і крилом», за словом християнського поета в інвалідному візку Юрія Тітова. Але чи ми всі гідні Вашої жертви любові?!

Сковорода був геніальним християнським педагогом-етиком, з Божою допомогою, все робив для того, щоб його молоді (чи й старші) сучасники змінили життя, залишили свої гріхи, прагнули святості шляхом доброчесності. Г.С. Сковорода – взірць християнської культури у праведності, у мирському житті, протягом якого виявив досконалу вірність Спасителю, подарував любов протягом усього життя, коли кожної миті його душа дарувала себе улюбленому Господові радісно, трепетно, безроздільно, в лоні Православної традиції, рідної Церкви, хоча цього великого мужа мудрості деякі автори різних часів прагнули віднести до якоїсь «секти», до масонства, називали «сретиком» і под.

М.І. Ковалинський глибоко філософськи висловлювався про праведність Учителя: «Подвиг, тобто правильне вживання вільної волі, робить поділ, і цей подвиг у виборі істинного, доброго, досконалого є правда, що всякому віддає своє: повне – повним, марне – марним. Тому мудрий і праведний є одне і те ж» (Див.цит.праця. – Стор.381). Це повністю збігається із премудрістю Соломона, який увічнений Божественною Премудрістю, як двері у Вічність, шлях до Безсмертя.

Концепти «праведність», «благочестя», «мир» - одні із найпродуктивніших у серці українського любомудра, як феномен культури України і світу.

М.І. Ковалинський свідчить про внутрішнє життя у благочесті Г.С.Сковороди, зокрема, у період навчання Василя Томари: «Весь час перебування його у Томари минув у навчанні сина його гуманітарних наук та мови, а себе – благочестя і самовдоволення» (стор.388). Благочестя Г.С.Сковороди найбільш сконцентровано ілюструє надгробний напис Г.С.Сковороді, написаний М.І.Ковалинським 29 жовтня 1794 року:

Ревнитель істини, духовний богочець,
І словом, й розумом, і житієм мудрець;
Любитель простоти і від суєт свободи,
Не підлий, прямо друг, вдоволений завжди,
Досяг наверх наук, пізнавши дух природи.

Сидорук Галина Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна

СЕМАНТИКО-МОРФОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРЕЦИЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Українська мова увібрала величезну кількість слів з грецької, які поступово підпорядковувались особливостям української фонетики, нормам граматики, і займали певне місце в її семантичній системі. Основними причинами запозичень іношомовної лексики визнаються відсутність відповідного поняття в когнітивній базі мови-рецептора, необхідність вираження багатозначних понять, поповнення мови виразними засобами.

Ще в давні часи між народами існували контакти шляхом обміну культурними цінностями і новими інформаційними технологіями, імпорту різноманітних товарів; через книги і перекази тощо. Ранні та пізні грецизми проникали в нашу мову через мови-посередники – старослов'янські та західноєвропейські. Вони стосувалися релігійно-церковного вжитку, науки (медицини, землеробства), мистецтва тощо, збагативши словник через номінацію іноземних предметів, явищ, ідей. Вони продовжують заповнювати лексичний простір, збагачуючи синонімами внаслідок більш точної семантичної диференціації; створюючи та поповнюючи існуючий термінологічний лексикон. Серед медичних термінів перше місце займають анатомічні терміни-іменники, що пов'язано в древній Греції з культом тіла та мистецтвом скульптури. За ними йдуть фармацевтичні терміни, назви лікарських рослин, хімічні елементи та назви ліків. Спираючись на дослідження Теплової Л. [1, с. 62], ми визначили, що термінологічне словотворення медичних термінів здійснюється двома способами: семантичне словотворення (метафоричні й метонімічні переосмислення та семантичні зміщення) і структурне словотворення (словоскладання, конверсія, афіксація як морфологічний спосіб словотворення. Існує приблизно 16 префіксів грецького походження, які володіють декількома значеннями: *amphi* – 1). просторове (локативне) (*amphiarthrosis*) 2). подвійність (*amphibatic*); *a* – 1). відсутність, заперечення (*atrophy*) 2). *ana* – 1). просторове (*anastomosis*) 2). рекурсивність (*analgesia*); *anti* – протилежність (*anticholinergic*) 3). *apo* – 1). просторове (*apoplexy*) 2). поділ, зменшення (*apocleisis*); *dys* – оціночне (відхилення від норми) (*disfunction*); *cata* – 1). просторове (*cataract*) 2). рекурсивність (*catadrome*); *hypo* – 1). просторове (*hypothalamus*) 2). оціночне (нижче норми) (*hypoplasia*); *hyper* – оцінне (вище норми) (*hypersensitivity*); *pro* – 1). просторове (*prominence*) 2). часове (*prognosis*). Префікси, приєднуючись до кореня, надають слову певного значення. Це 4 основних типи значень – просторове, направляюче, часове, оцінне та негативне. Префікси грецького походження є, в цілому, багатозначними. Поряд з багатозначністю, важливу роль при утворенні медичних термінів відіграє синонімія й антонімія префіксів. Примітною рисою функціонування грецьких префіксів в медичній термінології є майже повне дублювання значень латинських префіксів.

Ангідрид	Окислювач, що дає кислоту при з'єднанні його з водою	<i>ante</i> – без, <i>hydōr</i> – вода
Агнозія	Порушення процесів впізнавання, що настає в результаті ураження кори головного мозку	<i>a</i> – не, <i>gnosis</i> – знання
Дакріюцистит	Запалення слізного мішка	<i>dakryon</i> – сльоза, <i>kystis</i> – пухир, мішок
Діартроз	Рухоме зчленування кісток	<i>di</i> – подвійний, <i>arthron</i> – суглоб
Зигота	Клітина, що утворюється внаслідок злиття двох статевих клітин при заплідненні	<i>zygōtē</i> – з'єднаний в пару
Синартроз	Нерухоме або мало рухоме з'єднання кісток	<i>syn</i> – разом, <i>arthron</i> – суглоб
Фарингіт	Запалення слизової оболонки глотки	<i>pharynx (pharingos)</i> – зів
Енцефаліт	Запалення головного мозку	<i>enkephalos</i> – мозок

Примітною рисою функціонування грецьких префіксів в медичній термінології є майже повне дублювання значень латинських префіксів. Дублювання визначає використання одного з двох синонімів: *intradental* і *endodental* «внутрішньозубний»; *supersalivation* і *hypersalivation* «посилене слиновиділення». Можливим є синонімічне і навіть дублетне

позначення одних і тих самих денотат: *abscess* і *empyema* «нажив, гнійник», *stomach* і *abdomen* «живіт».

Можна зробити висновок, що запозичення є частиною процесу мовної варіативності та мінливості. Відображаючи контакти між мовами та культурами, запозичення слугують важливим інструментом вирішення лінгвістичних та наукових проблем. Сутність мови виявляється в постійному пристосуванні до комунікативних і когнітивних потреб спільноти. Класифікуючи лексичні грецизми за способом запозичення можна стверджувати, що велика частка слів є непрямыми запозиченнями. Національна самобутність української мови не постраждала від проникнення в неї грецьких запозичень, а тільки збагатилася. Запозичення – це закономірний шлях збагачення будь-якої мови. Грецизми широко представлені у всіх розділах сучасної української медичної термінології. Найбільше їх в клінічній термінології, де зустрічаються адаптовані грецизми – однослівні терміни, а також терміни, складені на основі кореневих або афіксальних терміноелементів. В анатомічній термінології присутні терміни-іменники, що складаються з декількох грецьких елементів, а також прикметники, складені на основі грецьких словотворчих елементів. Найбільша сфера застосування грецьких словотворчих елементів – це назви лікарських засобів, в яких ці елементи виконують важливу інформативну та змісторозрізняючу функцію.

Список використаних джерел

1. Теплова Л.И. Валентность основ в терминологическом словообразовании (на материале медицинской терминологии в современном английском языке): дисс. канд. филолог. наук, - СПб, 2002, - 202 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІАСПОР. ГРЕЦЬКА ДІАСПОРА В УКРАЇНІ ТА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В ГРЕЦІЇ

УДК 930.253:314,743 „16/18”

Гедьо Анна Володимирівна,
доктор історичних наук, професор
Донецького національного університету,
м. Вінниця, Україна

МАТЕРІАЛИ ФОНДУ «ЗНОСИНИ РОСІЇ З ГРЕЦІЄЮ» РДАДА ЯК ДЖЕРЕЛО З ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРЕКІВ М. НІЖИНА (СЕРЕДИНА XVII – ПОЧАТОК XVIII СТ.)

Історія ніжинської грецької громади бере свій початок з другої половини XVII ст. Саме в цей період в економічному житті Української держави з'явилися грецькі купці, які поступово прибрали до рук майже всі торговельні шляхи. Українські гетьмани всіляко сприяли торговельній діяльності греків, надаючи їм значні пільги.

Історію ніжинської грецької громади не можна повністю висвітлити без аналізу документів фонду 52 – «Зносини Росії з Грецією» Російського архіву давніх актів (далі – РДАДА). Він включає 3 337 справ за 1509-1719 рр. Справи 1720-1798 рр. зберігаються також в аналогічному фонді Архіву зовнішньої політики Росії.

Опис «Грецьких справ» (в оригіналі – «Реестры греческим делам старых и новых лет») був складений керуючим Московським архівом Колегії іноземних справ М. Бантиш-Каменським у 1790 р. У фонді зберігаються жалувані грамоти, прохання до царя, патріархів і митрополитів про заступництво купцям, подорожні реєстри товарів, книги збору мит, чолобитні, судові тяжби з торговельних справ. Матеріали фонду характеризують інтенсивність і обсяги торгівлі, асортимент товарів і торговельні шляхи. У фонді зберігаються чимало документів про грецьких ремісників м. Ніжина.

Аналіз матеріалів фонду свідчить, що складені у великій митниці описи товарів відправлялися потім у «Большой Приход», де торгові люди сплачували мито. Згодом списки товарів складалися безпосередньо у «Большой Таможне». Тут же купці сплачували мита.

Прибулі на Севську або Путивльську прикордонні застави були зобов'язані з'явитися в «приказную избу», де з ними проводилася бесіда, або, як називали тоді «расспрос». Купці повинні були розповісти, коли виїхали з своєї країни, яким шляхом їхали. Наприклад, прибулі 1 березня 1671 р. до Севської застави грецькі купці з Константинополя Христофор Дмитрієв і Христофор Іванов повідомили, що виїхали «з Турской земли» 15 серпня 1670 р. та

«ехали-де они Волоскою землею на Сороку да заднепровскими черкасскими городами на Лодыжин, на Лысянку, на Канев, а по сю сторону Днепра на Нежин» [1]. Греки з м. Бухареста, які приїхали 6 травня 1680 р., розповіли, що вони їдуть до Москви з товарами. «Выехали в сентябре 1679 г. и ехали Волошскою землею на Яссы, на Сычаву (Сучаву. - А. Г.) да польскими городами ... И приехали в Киев, а по сю сторону Днепра на Нежин, на Батурин, на Глухов...» [2]. Такого роду відомості містять і інші документи.

На прикордонних заставах прибулі подавали відомості і про кількість челядників. Наприклад, грек з м. Яси Василь Мікулаєв, ніжинський грек Родіон Мануйлов, що прибули у 1681 р. мали вісім слуг [3].

На прикордонних заставах також проводилася «роспись» товарів, привезених купцями. Складання опису входило до обов'язку начальника митниці прикордонного міста. Складені в прикордонній митниці списки товарів і дані розпитувань купців передавалися до Посольського приказу, де повинні були зареєструвати своє прибуття всі іноземні торгові люди. Купці в приказі повинні були знову розповісти про мету своєї поїздки і пред'явити товари, які з собою привезли. Після цього у великій митниці складався ще один опис товарів з зазначенням їхньої вартості, яку повинен був підписати власник товарів, і призначалася сума митного збору [4].

У фонді зберігається оригінал жалуваної грамоти від 2 березня 1710 р. «О дозволенни Параскеве Федорову жить в Нежине и торговать в Российском государстве на 4000 руб. на год с платежом пошлин по Указу». У ній йшлося про надання пільг торговцям-грекам, які мешкали в Москві і Ніжині. Їм надавалося право «иметь везде свободной проезд безо всякого задержания, и никто б им нигде в проезде, кроме взятия с товаров пошлин, никакого утеснения, налог и обид и озлобления напрасно не чинил; такожде и в доме его в Нежине постоя у него не ставитъ и лошадей и волов в подводы и других незвычайных запросов и поборов насильно и без указу не имать» [6].

Таким чином, матеріали фонду свідчать, що в другій половині XVII – на початку XVIII ст. в торговельно-економічному житті України особливе значення набуває східний торговельний шлях з державами турецько-балканського світу. Україні відводилася роль транзитної держави. Поява греків була пов'язана з подорожами представників грецького духовенства, разом з якими на території України проникали і торговці. Греки, перетинаючи цю територію, налагоджували необхідні вигідні торговельні зв'язки, що відіграли важливу роль в умовах політичної нестабільності, та ставали запорукою активної торговельної діяльності їх одноплемінників в подальшому.

Список використаних джерел

1. Російський державний архів давніх актів (РДАДА). - Ф.52. – Оп. 1. –1671. – Спр. 10. – Арк. 5-13.
2. Там само. –1680. – Спр. 29. – Арк. 3-4.
3. Там само. –1681. – Спр. 5. – Арк. 1. – Спр. 6. – Арк. 1.
4. Там само. –1671. – Спр. 12. – Арк. 1-2; 1672. – Спр. 16. – Арк. 6; 1689. – Спр. 10. – Арк. 119; 1690. – Спр. 10. – Арк. 122; 1691. – Спр. 11. – Арк. 148.
5. Там само. – 1710. – Спр. 21. – 3 арк.

УДК 37-054.57(477)(460)

*Дзюбан Ольга,
голова асоціації української діаспори в Іспанії «Джерело», Іспанія
Юрченко Ала,
директор фестивалю «Тарасове колосся», м. Барселона, Іспанія
Майданюк Ірина,
доктор філософських наук, завідувач кафедри
культурології Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ОСЕРЕДКІВ В ІСПАНІЇ

Сучасна епоха глобалізації, нівелювання найрізноманітніших кордонів, інтенсивних міграцій, активізації культурно-інформаційного обміну все більше вимагає відмови від ідеї стійкості культур та існування гомогенних суспільств. Проте людина, яка потрапляє за кордон, найосновніші принципи своєї ідентичності (на основі класифікації Р. Коена) – пам'ять про своє походження, чітке уявлення про своє коріння, яке не виходить за рамки

симпатії і цікавості; взаємозв'язок між уявленням про своє походження та індивідуальною ідентичністю; активний інтерес до етнічної Батьківщини і подій, які там відбуваються; збереження ключових елементів культурного спадку етнічної Батьківщини (мови, звичаїв і традицій); контакти з родичами на Батьківщині; участь у виборах влади етнічної Батьківщини; готовність цю Батьківщину захищати; прийняття рішення про повернення тощо – прагне зберегти. Цьому сприяють етнічні осередки країн, які приймають переселенців.

Яскравим тому підтвердженням є розвиток українських громад у сучасній Іспанії. Формування української діаспори в Іспанії фактично розпочалося після Другої світової війни, коли у важкі повоєнні роки перша нечисленна група українських студентів прибула до Мадрида в пошуках кращої долі, і в Іспанії утворилося перше українське товариство релігійно-конфесійного спрямування «Обнова». Остання хвиля еміграції до Іспанії припадає на середину 90-х років 20-го століття і має економічний ухил, зумовлений переважно матеріальними причинами, – втратою робочих місць, економічною та політичною нестабільністю на Батьківщині тощо. Важливим фактором, який сприяв українській еміграції саме до Іспанії, є іспанський менталітет, близький до українського, відсутність ксенофобії, гостинність, доброзичливість іспанців та їх позитивне ставлення до вихідців з країн колишнього СРСР.

Щоб не загубитися в незнайомому просторі, українці щосили намагаються інтегруватися в нове для них середовище, а, передусім, в громадські об'єднання різних спрямувань – релігійні, освітні, соціальні. На них покладена висока місія – згуртувати українців і зберегти їх самосвідомість, мову, культуру як найважливіші фактори, що не дозволять українській громаді асимілюватися. Одна з них – Федерація українських асоціацій в Іспанії – ФУАІ. Вона була зареєстрована у відділі громадських організацій Міністерства внутрішніх справ Іспанії 23 травня 2003 р. Її створення є вирішальним етапом у консолідації локальних громад [7].

Організація поступово активізує:

- культивування національних звичаїв та обрядів;
- культурні зв'язки з історичною Батьківщиною;
- збереження рідної мови як ретранслятора національної культури та засобу призупинення швидкої асиміляції;
- участь у підтримці, розвитку та укріпленні культури свого народу;
- соціальний та правовий захист співвітчизників;
- лобювання своїх інтересів для отримання додаткових прав і гарантій;
- вплив на міжнародну позицію країни проживання;
- політичну позицію як опозиційну силу для політичних сил на історичній Батьківщині.

ФУАІ належить до громадських культурних організацій. Свідченням тому є безліч культурних об'єднань – ансамблів, творчих колективів, створених на її базі. Їхніми зусиллями проводиться чимало культурних заходів не лише для української діаспори, але й для усієї поліетнічної Іспанії. Серед найперспективніших – музичний гурт під керівництвом В.Мельника „Червона калина”, який бере участь у всіх заходах Федерації, виступаючи в Мадриді, Барселоні, Валенсії, Реал-Монтрої. Крім того, низка музичних колективів, створених при ФУАІ, входить до іспанських хорових об'єднань та філармоній. У складі ФУАІ є багато українських художників та інших митців, які презентують свої роботи на іспанських та світових виставках. Фундація переймається також освітнім питанням, створюючи недільні школи, садочки, спеціалізовані гуртки для дітей, де діти-українці мають змогу вивчити свою рідну мову, історію та релігію. Такі школи або класи працюють у м. Мостолес (провінція Мадрид), у Валенсії при Українському культурному центрі (суботня школа «Дивосвіт»), при Асоціації українців у м. Мурсії діє українська школа «Джерельце». У школах, як правило, викладають українську мову та літературу, історію України та інші предмети. Наприклад, школа «Дивосвіт» є складовою Міжнародної Української школи, тому після закінчення навчального року проводяться іспити з залученням екзаменаторів з України, учні отримують атестати про освіту, дійсні при вступі в вищі навчальні заклади України. Окрім навчального процесу, в школі відбуваються святкові заходи, приурочені релігійним та національним подіям чи датам. Поширені урочистості з нагоди дня св. Миколая, Великодня, Дня Матері, Героїв Крут та ін. Діти беруть активну участь у роботі української громади в цілому, а саме у святкуванні Різдва Христового, вшануванні пам'яті Тараса Шевченка, Лесі Українки тощо [6].

Надзвичайно важливу роль у житті українських емігрантів в Іспанії відіграють Українська православна та Українська греко-католицька церкви, які зростали на іспанській

землі разом з громадами діаспорян. Роль релігії і церкви в житті кожного українця важко переоцінити: українці є одним з найрелігійніших народів світу, народом, «де віра підтримує дух». Людина є не лише “homo economicus” (людиною господарською), вона також є ще й “homo adorans” (людиною релігійною) [3, 105]. Тому присутність церкви була гарантом і виразником української традиції та моральності, стала певним стимулом не “загубитись” у чужому світі [4].

Список використаних джерел

1. Гаврилишин П. Громадсько-політична і культурна адаптація українців в Італії (1991—2007 рр.) / Петро Гаврилишин // Всеукраїнська експертна мережа. Схід - № 7 (91).
2. Герасименко О. Сучасна українська еміграція до Італії та зародження нової української діаспори [Електронний ресурс] / Олена Герасименко // Українознавство. - 2010. - № 1. - С. 199.
3. Годованська О. Новітня українська діаспора: трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії / Оксана Годованська.- Львів : Афіша, 2011. - 192 с.
4. Звіт «Української громади Іспанії за права, честь та гідність українців» (серпень 2008 р. - липень 2009 р.) // Збірник звітів. Річні загальні збори Світового конгресу українців. 20 -21 серпня 2009 р. -Львів, 2009. - С. 244-245.
5. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції (країн Європейського Союзу та Російської Федерації) / ред. І. Марков. - Львів, 2009. - 259 с.
6. Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства. Збірник наукових статей і матеріалів круглих столів / уклад. І.М. Ключковська, Н.О. Гумницька. - Львів: МІОК Національного університету «Львівська політехніка», 2010. - 248 с.
7. УГКЦ за кордонами України: короткий ілюстративний огляд / уклад Т. Гринчишин. - Львів, 2010. - 38 с.

УДК 94(495:477.7)(043.3)

*Ісакова Наталія Петрівна,
кандидат історичних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ГРЕЦЬКОЇ ДІАСПОРИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Кінець ХХ століття позначений зростанням у всьому світі інтересу до проблем існування і розвитку діаспор. На теренах України існує одна із чисельних грецьких діаспор, що зберегла традиційну грецьку культуру. Тому вивчення цього феномену викликає такий надзвичайний інтерес не лише в Україні, а й в самій Греції. Події, що відбуваються в грецькій діаспорі, впливають на суспільно-політичне життя як у нашій державі, так у місці проживання діаспори.

Впродовж довгого часу українсько-грецькі відносини у вітчизняній історіографії практично не вивчалися. З відродженням української державності історики почали розробляти окремі питання теми. Значний імпульс дослідженню грецької проблематики дало створення у 1993 р. відділу з історії українсько-грецьких відносин в Інституті історії України Національної академії наук України. Науковці відділу зосередили свою увагу на окремих аспектах українсько-грецьких відносин та, зокрема, історії грецької діаспори України. Цю проблематику розробляють учені М. Дмитрієнко, М. Дьоміна, В. Томазов, М. Араджіоні, Є. Чернухін, Є. Ісип, Н. Бацак та ін. Серед грецьких дослідників історії діаспори слід відзначити К. Авгітідіса, К. Папулідіса, С. Пападопулоса, Е. Ніколаїдіса, А. Каратанасіса. Проте залишається актуальним здійснення комплексних досліджень історії формування грецької діаспори в Україні.

Мета дослідження – вивчення теоретичних аспектів формування грецької діаспори на півдні України.

Формування сучасної грецької діаспори в Україні має свою історію. Давня експансія греків на терени України відома в історичній науці як «грецькі міста-колонії» Північного Причорномор'я ще за скіфської доби. Це міста Тіра, Ольвія, Пантікапей, Німфей, Тірітаку, Керкінітіда та Херсонес Таврійський. Однак, найдавнішою грецькою колонією вважають поселення на о. Березань. Ці колонії з часом були перетворені на самостійні рабовласницькі поліси.

З XVI ст. починає формуватися конфігурація грецької діаспори України. На західні та центральні українські землі греки переселяються з володінь Османської імперії. В роки

Визвольної війни 1648-1657 рр. і Гетьманщини грецька присутність зростає. В цей час грецькі спільноти Львова, Поділля та Ніжина створили модель торговельної грецької діаспори [1, с.11].

Нова хвиля грецької еміграції в Україну пов'язана з подіями кількох війн, які вели Росія і Туреччина за південні землі України. Ці переселення тривали в цілому 44 роки (1768-1812). Російсько-турецька війна 1768-1774 рр. викликала найчисленнішу хвилю грецької еміграції за всю багатовікову історію грецької колонізації півдня України. Ця еміграція мала політичний характер. Основну масу емігрантів складали солдати і офіцери 8 добровольчих батальйонів, сформованих з греків, які воювали з турками на боці російської армії. Разом з ними, після закінчення війни, емігрувало також кілька тисяч мешканців Архіпелагу. Ця еміграція стала можливою за умовами Кучук-Кайнарджійського мирного договору, який дозволяв переселятися балканським колоністам на територію півдня України протягом року після підписання миру.

Постійні течії греків-переселенців поповнювали нові грецькі колонії, які виникли після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. У 1775 р. з військових грецьких переселенців, які прибули до Керчі, Єнікале і Таганрога, було створено так зване Албанське військо, а у 1779-1783 рр. з переселенців, які погодилися нести військову службу, був сформований Грецький 34полк. У 1784 р. він був переведений із Керчі до Балаклави, а у 1797 р. дістав назву Балаклавський грецький батальйон, який ніс прикордонну службу на узбережжі Кримського півострова. У 1818 р. у батальйоні налічувалося 1194 чол. [4, с.54]. Але не всі грецькі поселенці перейшли на військову службу, багато з них займались мирною працею і оселилися в Керчі і Єнікале. В цей час були утворені Таганрозька і Херсонська грецькі громади.

З цією хвилею еміграції греків з Балкан збіглося переселення грецького населення з Криму на узбережжя Азовського моря. У 1775 р. Кримське ханство потрапило під владу Османської імперії. У цих умовах посилювались еміграційні настрої грецького населення Криму. Так, у 1778 р. відбулося масове переселення греків-християн на територію Маріупольського повіту Катеринославської губернії. Очолювані ініціатором міграції митрополитом Ігнатієм 31 098 переселенців на вирушили з Криму до Приазов'я. Разом з греками, яких налічувалося 18 407 чол., переселялись також вірмени, грузини, волохи. На місці Кальміуської слободи вони заснували у 1779 р. місто Маріуполь, а також 23 грецьких поселення [5, с.9]. Серед грецьких общин півдня України община маріупольських греків була найчисленнішою. У самому місті і навколишніх селах у 1816 р. проживало 11,5 тис. греків [3, с.147].

З самого початку осілі в Приазов'ї греки складали дві групи: греки-елліни і греки-татари. Греки-елліни заснували місто Маріуполь і 12 сіл біля нього: Сартана, Чермалик, Каракуба, Нова Каракуба, Стиля, Волноваха, Константинополь, Великий Янисоль, Малий Янисоль, Чердакли, Ялта й Урзуф; греки-татари — 10 сіл: Старий Крим, Карань, Ласпі, Бешеве, Богатир, Улакли, Камара, Старий Керменчик, Новий Керменчик, Мангуш [2, с.35].

Друга російсько-турецька війна 1781-1791 рр. стала причиною ще одного масового переселення греків, але цього разу - на Одещину в район містечка Олександрівка. Грецькі колоністи в Одесі змішались з місцевими торговцями і досягли значних успіхів у міжконтинентальній торгівлі. Греки на початку ХІХ ст. складали великий відсоток купецького стану м. Одеси. На поч. ХІХ ст. Одеса стає одним із найважливіших пунктів міжконтинентальної грецької торговельної мережі.

У 1783 р. до Російської імперії був приєднаний Крим, і після цього там починають з'являтися нові грецькі переселенці. На поч. ХІХ ст. грецьке населення Криму, за деякими даними, налічувало 16 500 чол. [3, с.148].

У результаті перемоги Російської імперії над Туреччиною у війні 1806-1812 рр. до її складу ввійшла Бессарабія, що зумовило подальше кількісне зростання грецького населення півдня України. Найчисельнішими грецькими громадами в Бессарабії були Ізмаїльська та Акерманська. Чимало греків-переселенців прибуло після цієї війни і на землі Північного Причорномор'я. Але масштаби грецької еміграції після 1812 р. значно зменшилися.

Таким чином, можна вважати 1812 р. важливим рубежем в історії грецької еміграції на територію півдня України. Він завершує період масштабної за географією розселення еміграції греків, що відбувалася в умовах постійних війн Російської імперії з Туреччиною за південноукраїнські землі.

Список використаних джерел

1. Дьоміна М. Українсько-грецькі відносини: Історичні передумови та сучасний стан розвитку: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / М. Дьоміна — К., 2004. — 18 с.

2. Етнічний довідник. Етнічні меншини в Україні/В. Євтух (головний редактор), Лариса Аза, Ярослав Дашкевич та ін. — К.: Фенікс, 1996. — 176 с.
3. Ісип Є. Формування діаспор балканських народів на півдні України// Українська діаспора. — Київ-Чикаго, 2003, число 3. — с.145-157.
4. Наулко В. Развитие межэтнических связей на Украине/В.Наулко. — К.: Наукова думка. — 274 с.
5. Саенко Р. Из истории основания города Мариуполя / Р. Саенко. — 2. изд., доп. — Мариуполь: Рената, 2002. — 23 с.

УДК 94:341.43(495)(477.75)

Кропивко Олена Михайлівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
історії і політології Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ДЕПОРТАЦІЯ ГРЕКІВ З КРИМУ В 1944 Р. ТА ЇЇ НАСЛІДКИ В ОЦІНЦІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Переміщення населення за етнічною ознакою стало характерною ознакою становлення тоталітарної системи, інструментом утвердження радянської влади. Починаючи з 1930-х рр. такі процеси набули регулярності і застосовувалися до не пов'язаних етнічно груп. Під хвилю депортацій попадали етнічні меншини, які проживали на території сучасної України - поляки, кримські татари, німці, болгар, греки. Наслідком цих процесів стала зміна етнічної структури населення сучасної української держави, яка в певній мірі зумовила поляризацію українського суспільства в період Революції Гідності.

Депортація малих народів з території Криму призвела до негативної демографічної ситуації, подолати яку влада намагалася за рахунок переселенців з території Російської РФСР і, пізніше, УРСР. Формування нової етнічної структури в Криму мало безпосередній вплив на події 2014 р. — та незначна кількість нащадків етнічних народів Криму, що повернулися після 1992 р. не могла суттєво знизити розгортання сепаратистських настроїв.

До цієї категорії належать і кримські греки, чисельність яких за сто років скоротилася на 77%. За даними перепису 1897 року на території Криму проживало 17114. греків, переважна більшість яких була нащадками переселенців з Балкан у XVIII-XIX ст.

Крим мав статус автономної республіки, проте це не була національна автономія — за даними перепису населення 1939 р. з 1,1 млн. чоловік, які проживали в Криму, половину становили росіяни (557 тис.), татари (218 тис.), українці (153 тис.), євреї (65 тис.), німці (51 тис.). Частка інших народів була незначною і складала менше 5%, чисельність кримських греків становила 20652 осіб.

Водночас із кримськими татарами і німцями, під хвилю політичних репресій підпадали інші малі народи, які проживали в Криму — греки, вірмени, болгар. Звинувачення в колабораціонізмі призвело до масової депортації, відповідно до постанови Держкомітету оборони СРСР № 5984сс від 2 червня 1944 р. Загальна кількість репатріантів становила 37455 чол., в т.ч. греків — 16 тисяч. Як і інших, греків виселяли з Криму цілими сім'ями, їм було заборонено залишати місця спецпоселень, їх особисте майно було реалізоване, а прибуток перейшов у державну скарбницю. Навіть через десять років, в часи хрущовської «відлиги», органи влади Криму (1954 р.) та УРСР (1956 р.) приймають постанови щодо заборони проживання в Криму і у Херсонській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській областях депортованих осіб. Тих, хто вже знаходився на означених територіях, повторно змушували виїздити в інші області і навіть за межі УРСР.

Терміни депортації були надзвичайно стислими з 1 по 5 липня 1944 р., проте вже 4 липня Л.Берія доповідав Й.Сталіну щодо її завершення. Переважна кількість спецпереселенців була направлена до РФСР, в Башкирську АРСР, до Казахстану, Узбекику РСР. Сучасні дослідники сперечаються, якою ж була кількість виселених греків серед інших виселенців. Розбіжність складає близько 3,5 тис. чоловік — наводяться цифри від 15 до 18, 5 тисяч чоловік. На думку М.Араджіоні, це пояснюється продовженням депортаційних процесів в 1946-48 рр. щодо демобілізованих і тих, хто повернувся з евакуації. Враховуючи ці фактори, дослідник вважає, що загальна кількість греків, виселених з Криму, становить приблизно 20 тисяч осіб. Дві третини серед них становили жінки і діти.

Як і кримські татари, греки також зазнали значних втрат під час переселення і облаштування на новому місці, 20% померло в перші п'ять років після депортації.

Тільки через тридцять років репресованим та членам їх сімей було надано дозвіл на повернення до Криму. Указ від 9 січня 1974 р. скасовував обмеження у виборі місць для проживання для окремих категорій населення, чим і скористалася незначна кількість колишніх виселенців. Сучасні дослідники вказують, що задля повернення колишні репатріанти застосовували різні методи: від зміни національності в паспорті, фіктивного шлюбу і аж до хабара посадовим особам.

Напередодні здобуття Україною статусу незалежної держави, в Криму проживало близько 2,5 тисяч греків, до кінця 1990-х цифра зросла до 4 тисяч, з яких депортовані становили 50% (2215 чол.). Характерною особливістю стала зміна місць проживання – якщо до депортації греки проживали в усіх районах, то після повернення вони сконцентрувалися у містах (найбільше у Сімферополі та Євпаторії).

Зміни соціально-професійного статусу супроводжувалися деформацією вікової структури – значно зменшилася частка працездатних осіб та дітей. З початку 2000-х до цього долучилися еміграційні процеси – кількість тих, хто виїжджав перевищувала новоприбулих на історичну батьківщину. Переважна добровільних емігрантів мала вищу і середню спеціальну освіту, мотивацією ж для виїзду на нове місце проживання ставали відсутність та бажання знайти роботу, занепокоєність майбутнім дітей, сімейні обставини.

Таким чином, депортаційні процеси, як характерний прояв природи тоталітарного режиму, мали незворотні наслідки. Наукові дослідження дозволять більш повно скласти уявлення щодо специфічних соціально-економічних, етно побутових умов, залучити національний потенціал до процесів розбудови Української держави на демократичних засадах.

УДК 323.15(497.2+495)(477)

*Мінчев Кразімір,
Надзвичайний і Повноважний посол
Республіки Болгарії в Україні
Шелепницька Наталія,
народна артистка України,
доцент Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

БОЛГАРСЬКА ДІАСПОРА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ГРЕЦЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

Україна і Болгарія мають давні і міцні зв'язки. Для підтвердження цієї міцності варто згадати, що у Полтавській області знаходиться національна святиня болгар – могила хана Кубрата, що жив у 7 століття нашої ери (вона була віднайдена 100 років тому). Він – засновник могутньої держави, яку історики називають Великою Болгарією. Кубрат – швидше за все почесне найменування цього хана, що зібрав та об'єднав низку племен в єдиний етнос: в його основі лежить дієслово кубрат (також варіанти квврат, куврат) «збирати (докупи)», що засвідчене в пам'ятках давньотюркської мови. Кубрат об'єднав розрізнені племена й дав поштовх майбутньої болгарської державності – хай то на Дунаї чи Волзі. Він є кимось на зразок Ярослава Мудрого чи грузинського Давида Будівничого, а болгари й досі вважають однією з найвизначніших особистостей в історії батьківщини.

Коли так звана Велика Болгарія розпалася, велика частина її мешканців переселилась на землі, де зараз розташована сучасна Болгарія, а на територію України болгари почали переселятись ще у 18 столітті. Головною причиною тому стало, звичайно, захоплення Болгарії Османською імперією (як, до речі, колись – Греції).

Нині болгар в Україні налічується понад 200 тисяч осіб (західні райони Одеської і Запорізької областей, Кіровоградська та Миколаївська область). Перші поселення болгар (400 родин) в Україні були засновані вихідцями з села Флатар біля Сілістри в долині річок Вись і Синюха (1752 р.) у Бобринецькому повіті Херсонської губернії. Вони входили до складу Бузького козацького війська, а потім військових поселень Північного Причорномор'я. Після царського маніфесту 22 липня 1763 р. із закликом до чужинців переселятися до Росії група болгар осіла на землях Києво-Братського монастиря під Києвом і на Чернігівщині. До речі, навіть так звані ніжинські “греки” насправді були переважно болгарами, носіями православної (“грецької”) релігії. У середині XVII ст. вони утворили цілу колонію — так

зване “Ніжинське купецьке грецьке братство”, в майбутньому “грецький магістрат”, який проіснував до 1873 року.

В кінці XVIII - перших десятиліттях XIX ст. під час російсько-турецьких воєн болгари масово переселялися на територію Російської імперії, рятуючись від турецьких репресій. Вони заснували великі поселення у Південній Бессарабії з центром у Болграді, в Одеському повіті, Криму і в передмісті Миколаєва (с. Тернівка). Значна кількість болгар до 90-х рр. XVIII ст. увійшла до Бузького козачого війська (скасованого в 1817 р.) і була розселена в околицях Бобринця і Вознесенська. На початку 1860-х рр., у зв'язку із захопленням значної частини Бессарабії Румунією, внаслідок чого болгари позбувалися багатьох колоністських привілеїв, наданих їм російським урядом, вони стали переселятися у Надазов'я, заснувавши там 38 поселень (30 тис. осіб). Згодом там утворилась друга велика колонія болгар в Україні з центром у Преславі біля м. Приморська Запорізької області. У середині 1920-х рр. в Україні були організовані болгарські національні райони: Романівський (пізніше Коларівський) і Цареводарівський (пізніше Ботевський на території Мелітопольщини, Благоевський — на Одещині і Вільшанський у Першотравневій окрузі (сучасна Кіровоградська область). Були утворені сільради, які комплектувалися з болгар, відкриті школи, технікуми з рідною мовою навчання. У середині 1930-х рр. болгарські національні адміністративні одиниці і національні культурно-освітні заклади, як і серед інших етнічних груп, були ліквідовані радянською владою.

Значною була болгаро-грецька (в офіційних документах болгари і греки не відокремлювалися) колонізація Криму у 1830-х рр., причому переселенці потрапляли на територію Криму морським шляхом з Варни. Ці перші 138 сімей християн були поселені поблизу Феодосії.

Саме болгари і греки, які проживали в Криму, зазнали переслідувань від Радянської влади у 1944 році. Після насильницького виселення з цих територій кримських татар, Сталін вирішив остаточно "очистити" Крим від народів, які здавна проживали там, навіть не намагаючись підшукати обґрунтування новим депортаціям. 29 травня 1944 року нарком внутрішніх справ Лаврентій Берія надіслав Йосифу Сталіну лист, який запустив механізм нових кримських депортацій. Він писав: "У період німецької окупації значна частина болгарського населення брала активну участь у проведених німцями заходах щодо заготівлі продуктів харчування для німецької армії... Німцями організовувалися поліцейські загони з болгар, а також проводилося серед болгарського населення вербування для відсилання на роботу до Німеччини й на службу до німецької армії... Значна частина греків, особливо в приморських містах, із приходом окупантів займалася торгівлею і дрібною промисловістю. Німецька влада сприяла грекам у торгівлі, транспортуванні товарів тощо».

У першу хвилю з Криму було депортовано близько 15 040 греків, 12 422 болгарини, пізніше – ще 16 006 греків, 12 628 болгар, життя яких склалося нелегко.

Проте сьогодні болгарська спільнота в Україні є однією з найбільших національних об'єднань України і живе в мирі і злагоді поруч з українцями і греками. В Україні діє Асоціація болгар України, представники етнічних болгар беруть і будуть брати активну участь в політичному і суспільному житті Української держави, у вирішенні проблем, які на сьогодні є надзвичайно актуальними і для болгар, і для українців.

Список використаних джерел

1. Чорній В. Історія Болгарії. - Львів, 2007. – 403 с.
2. Історія країн Центральної та Південно-Східної Європи. - Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 77 с.

УДК 314.74

*Савицька Інна Мікловшівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Румак Віктор Анатолійович,
студент I курсу агробіологічного факультету,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА В ГРЕЦІЇ: КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Українці, які проживають за межами своєї Батьківщини є складовою частиною українського етносу. Традиції торгових, культурних та політичних зв'язків між народами

України та Греції сягають у глибину століть. Українці — п'ята за чисельністю національна громада Греції. За офіційною статистикою, чисельність української громади - 20 тис. осіб, що становить близько 3-5 % від загальної кількості мігрантів або 0.18 % населення Греції. Однак, фактично офіційна статистика не відповідає правдивій ситуації, інші джерела називають цифру від 30 до 120 тисяч осіб [2].

Культурно-гуманітарне співробітництво – це сфера міжнародного співробітництва, пов'язана з підтриманням основ цивілізованого існування суспільства. Між Україною та Грецькою Республікою воно базується на профільній двосторонній міжурядовій угоді 1996 року про співробітництво у галузі культури, освіти та науки і здійснюється на підставі цієї угоди та чотирирічних програм співробітництва у зазначених сферах, які приймаються на її виконання і спрямовані на забезпечення співпраці у галузях ЗМІ, освіти, науки, вивчення мови, а також підтримки культурних заходів, спорту та молоді. Існуюча договірно-правова база дозволяє плідно і всебічно розвивати і поглиблювати усі напрямки двосторонньої гуманітарної співпраці, зокрема забезпечити широке представлення грецькій громадськості традицій, історії та культурно-мистецьких надбань України [1].

Важливим фактором зміцнення дружніх відносин є інтенсивні гуманітарні зв'язки та наявність української громади в Греції та грецької громади в Україні. Так, першим кроком української діаспори був, коли в 1995 р. в російськомовній газеті «Омонія» було започатковано українську сторінку під романтичною назвою «Вітер з України». Наступним кроком став вихід в 1997 р. української газети з грецьким додатком «Вісник-Агеліафорос». В грудні 1998 року, до 130-ї річниці товариства «Просвіта», редакцією газети «Вісник» було офіційно зареєстровано перше Товариство українців у Греції «Журавлиний край». У 2003 році воно розділилося на три окремо діючі організації: Товариство української діаспори та українофілів «Українсько-Грецька думка»; український культурно-освітній Центр «Берегиня»; «Український журавлиний край» — український культурний центр, відкритий у 2002 році. Завдяки Товариству української діаспори в Греції «Українсько-грецька Думка», починаючи з 2006 року в Греції систематично проводяться Форуми української діаспори в Греції. Вагоме значення для поглиблення дружніх відносин між Україною та Грецією та у справі сприяння збереженню національної самобутності та етнічної ідентичності українців, які проживають в Греції, стало відкриття в Афінах 9 березня 2006 р. та у 2010 році в парку «Гуді» муніципалітету Зографу грецької столиці пам'ятників Тарасу Шевченку, споруджених коштом українських та грецьких меценатів. Українці Греції роблять важливий крок в напрямку консолідації та активізації своєї діяльності. Так, сьогодні, періодично видається україномовний часопис «Вісник», щотижневий український додаток до грецької російськомовної газети «Афіни-Еллас», а в подальшому – в газеті «Світ і Омонія». На Афінському громадському радіо час від часу проводиться 20-хвилинна україномовна інформаційна програма з матеріалом від «Земляцтва українських студентів Греції» – неформального об'єднання студентів з України. На освітянському напрямі активно реалізується потенціал українсько-грецького співробітництва в галузі вищої освіти. На сьогодні укладено та виконується понад 20 прямих угод про співробітництво між ВНЗ України та Греції. В Афінському національному університеті з 2009 року на відділенні слов'янських мов Філософського факультету започатковано викладання української мови. Провідні університети Греції щорічно надають стипендії для участі українських студентів та молодих науковців у літніх школах з новогрецької мови і культури. Значимим етапом розвитку культурно-гуманітарного співробітництва України та Греції стало започаткування у 2008 році роботи у м. Афіни культурно-інформаційного центру у складі Посольства України в Грецькій Республіці. Протягом минулого року за сприяння Посольства України в Греції, відбулася низка заходів, присвячених 1000-літнім духовно-культурним зв'язкам Київської Русі і Афону. Українська діаспора активно підтримує Україну на шляху у становленні демократії та формуванні громадянського суспільства. В сучасних умовах важливою для нашої країни є волонтерська та благодійна діяльність громадських організацій в Греції, зокрема громадського осередку «Співтовариство - Волонтерський рух з Греції», громадського об'єднання «Українці Греції» тощо.

Підсумовуючи вищесказане, можна зауважити, що культурно-гуманітарна взаємодія між Україною та Грецією охоплює широкий спектр галузей серед яких, як події культурного життя, так і підтримання двостороннього розвитку у науковому середовищі. Для розбудови демократичної заможної України та для утвердження її позитивного іміджу необхідна синергія, яку можна досягти, поєднуючи капітал знань і можливостей українських громад як в Україні, так і поза її межами. Серйозним досягненням українців Греції є те, що з кожним роком все більше греків виявляють зацікавленість до України, до її історії, культурної та мистецької спадщини. Отже, грецькій діаспорі України належить важливе місце у здійсненні

діалогу України та Греції, а її активність у налагодженні зв'язків доповнює міждержавні контакти, сприяє їх зміцненню.

Список використаних джерел

1. Посольство українців в Грецькій Республіці. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://greece.mfa.gov.ua/ua/ukraine-gr/ukrainians-in-gr>
2. Світовий Конгрес Українців. Товариство української діаспори в Греції «Українсько-грецька Думка». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrainianworldcongress.org/index.php?id=319&inner=true>

УДК 394

Тепла Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕЦЬКОЇ ДІАСПОРИ В УКРАЇНІ

Греки, як і будь-які інші нації, що за волею долі змушені століттями проживати далеко від історичної Батьківщини, поступово асимілюються, переймають культуру країни, де проживають, а також іноді частково, іноді повністю втрачають знання мови, традицій. Саме для збереження всіх цих культурних надбань і створені в Україні грецькі товариства.

За переписом 2001 року, на території України нараховується 91,5 тис. греків. Найчисельнішою групою греків в Україні є приазовські греки, які компактно проживають у Донецькій області. Але невеликі грецькі громади існують майже в усіх регіонах України. За даними грецьких об'єднань, в Україні греків набагато більше, ніж свідчить офіційна статистика, – майже 150 тисяч. Таку розбіжність у кількості можна пояснити тим, що греками довгий час вважались тільки ті громадяни, які в радянські часи мали в документах зазначену національність «грек», а під час всеукраїнського перепису 2001 року не передбачалася документальна ідентифікація національності. У грецьких товариствах греками вважаються всі, у кого предки були грецького походження - незалежно від того, звідки вони переїхали та чи зберегли своє грецьке прізвище.

Склалося так, що греки – діаспорна нація. Багато греків проживали століттями за межами Греції, і раніше навіть цілі покоління жодного разу за життя не були на батьківщині своїх пращурів, тому зберегти свої знання у чистому вигляді не було можливості. До нашої країни греки переїжджали з різних причин, у різні часи і з різних місць. Тому, розповідаючи про сучасне грецьке населення України, можна вживати умовні назви, що за ними закріпилися і які походять від назв тих місцевостей, з яких або до яких вони прибували. *Отже, є греки приазовські, понтійські, фракійські, малобуялицькі, одеські, кримські, ніжинські, а також греки, що приїхали з самої Греції-Еллади – елладіти тощо.* Наприклад, найчисельнішу в Україні громаду греків, яка нині проживає у Донецькій області на північному узбережжі Азовського моря, сьогодні умовно називають *приазовськими або маріупольськими греками*. Вони мають свої особливі мови (урумську – тюркського походження і румейську – грецького походження), фольклор, традиції тощо. До речі, у цей регіон греків було масово переселено з Криму ще за часів Катерини II.

В Україні багато *понтійських греків*, що спершу проживали на території Понту – південно-східне узбережжя Чорного моря, або північний схід теперішньої Туреччини. Але, рятуючись від турецького війська на початку XX сторіччя, греки Понту були змушені тікати – хто в Крим, хто на Кавказ, а хто і в Грецію. Проте за ними закріпилась назва «понтійські греки». Вони міцно бережуть свою музичну культуру, намагаються зберегти й свою говірку.

Проживають також в Україні й *елладіти* – це здебільшого колишні грецькі комуністи та члени їх родин, які були змушені утікати з Греції до СРСР, і так залишились жити в колишніх радянських республіках. У кожній з них громад є щось своє, особливе, і в той же час вони всі – греки.

Сьогодні в Україні створені численні місцеві грецькі товариства, які 1995 року були об'єднані у Федерацію грецьких товариств України з центром у Маріуполі. Федерація об'єднує 102 грецьких товариства з 19 областей України. Зокрема, в Донецькій області провідними товариствами є Донецьке товариство греків імені Федіра Стамбулжи та Маріупольське міське товариство греків. Є грецькі товариства і в Києві. Перше грецьке товариство у столиці з'явилося ще у 1989 році – це було Міське товариство греків ім. Костянтина Іпсіланті. Товариство назвали на честь видатного грека, учасника грецького

антитурецького визвольного руху князя Костянтина Іпсіланти. Його сини продовжили батьківську справу боротьби проти Османського панування.

У Києві існує також грецький культурний центр «Зорбас», головою якого є приазовська грекиня Олександра Шайтан.

Кожне з цих товариств зайняло свою нішу і реалізує свої проекти.

Список використаних джерел

1. Рибалко О. Грецька діаспора України: діємо для збереження культурних надбань [Електронний ресурс]/О. Рибалко. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/interviews/20385>.

УДК 321.7:070.1

***Шинкарук Олександра Василівна,**
кандидат юридичних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ДОГОВІРНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ГРЕЦІЇ

Україна обрала незалежний шлях розвитку і визначилась в основних принципах своєї зовнішньої політики, які спрямовані на цивілізоване входження нашої держави в світове співтовариство. Пріоритетним є європейський напрям. Зв'язки України з європейськими державами, зокрема з Грецією, позитивно впливають на важливі процеси внутрішнього життя нашої держави, а також позитивний результат українсько-грецької взаємодії сприяє іміджу України у світі як цивілізовано-правової держави.

Одним з актуальних завдань, що стоять перед юридичною наукою, є дослідження проблем українсько-грецьких стосунків, що зумовлено триваючими європейськими і світовими процесами уніфікації й гармонізації вітчизняного законодавства, а також є наслідком з огляду на необхідність всебічного вивчення досвіду, набутого українським та грецьким народом у справі розбудови української державності.

Науковий пошук у цьому аспекті дозволить також поглибити знання про характер та зміст державотворчих процесів, які відбуваються сьогодні в українській державі, допоможе висвітлити найрізноманітніші аспекти українсько-грецьких стосунків у руслі формування спільного європейського дому на основі комплексного вивчення та аналізу.

Відносини України та Греції характеризуються високим рівнем взаємодії. Греція, яка головувала в ЄС у першому півріччі 2014 р., зайняла активну позицію щодо підтримки України з перших днів Революції гідності, а також щодо незаконної окупації Криму та російської військової агресії на Сході України. Греція послідовно виступає за підтримку територіальної цілісності, незалежності та суверенітету України, активно підтримує євроінтеграційний курс України.

У Парламенті України сформована у березні 2015 року група дружби з міжпарламентських зв'язків з Грецькою Республікою, до складу якої входить 10 народних депутатів України.

Договірною-правова база співробітництва України та Греції складається з 44-х чинних документів. Ключовими документами є: Договір про дружбу і співробітництво (01.07.98), Угода про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво (15.01.92), Угода про військове співробітництво (06.10.97), Угода про співробітництво в галузі культури, освіти і науки (11.11.96), Договір про правову допомогу у цивільних справах (27.01.07), Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій (04.12.96), Угода про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно (26.09.03), Угода про взаємну охорону секретної інформації у сфері оборони (16.10.12), Угода про повітряне сполучення (19.04.13), Протокол з консульських відносин між Урядом України і Урядом Грецької Республіки (15.12.97).

Позитивною динамікою відзначається розвиток двостороннього політичного діалогу. Україна та Греція підтримують діалог та політичні контакти на всіх рівнях. Зокрема, зустріч Президента України П.Порошенка з Президентом Греції К.Папуліасом, яка відбулась у рамках заходів в Нормандії 6 червня 2014 року, а також 22 травня 2015 року в рамках робочого візиту до Риги Президент України П.Порошенко зустрівся з Прем'єр-міністром Греції Алексісом Ципрасом. На рівні керівників зовнішньополітичних відомств відзначається також двосторонній діалог, а саме Міністр закордонних справ України П.Клімкін провів зустрічі зі своїм грецьким колегою Н.Котзіасом (у січні 2015 р. в Брюсселі, у лютому в Києві та у травні в Анталії).

На нашу думку, контакти українського та грецького народів розвиваються на широкій державно-правовій основі з обох сторін, а також мають чітку тенденцію до зростання і розширення.

UDK 394.94

*Iaremenko Nataliia,
PhD (Pedagogy), Ass. Prof. of the department of English for
Technical and Agrobiological Specialities,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

FAMOUS PEOPLE OF GREEK DIASPORA IN UKRAINE

In the rich Ukrainian ethnic palette a deserving place belongs to the Greek diaspora. Today in Ukraine according to the results of a census 2001. 95000 people identified itself as Greeks, 85 % of them live in Donetsk region. Historically it happened so, that after migration from Crimea, Priazovie has been the region of compact residence of Greeks for already 230 years. They saved the historical roots, national consciousness, language, culture, traditions. Due to democratic transformations and structural public national policy, 104 Greek societies in 20 areas of Ukraine worthily present the rights and interests of Greeks which have been united into Federation of Greek societies of Ukraine since 1995 [1].

Ukrainian Greeks make a significant contribution to the socio-political, socio-economic and spiritual development of Ukraine. By their glorious names and great achievements they have proved that they are the brightest ornament of the multinational Ukrainian palette.

History keeps many Greek names which have remained in our memory forever. Among them - an outstanding artist Arkhyp Kuindzhy, Kyiv Governor in 1839-1852; a public figure, scientist Ivan Fundukley; the first rector of Kharkiv University Vasiliy Karazin; educator, teacher, scientist and public figure, the founder of the first grammar school in Mariupol Teoctist Hartahay; historian, art critic, corresponding member of the Russian Academy of Sciences Dmitry Aynalov; academician Vladimir Vernadsky; Tamara Katsy - singer, laureate of republican, national and international folklore festivals; Pasha Angelina - the first female tractor driver, has organized a female tractor brigade, was repeatedly elected deputy of the Supreme Soviet of the USSR, twice awarded the title of Socialist Labor Hero. Gregory Bahchivandzhy was a pilot who became famous during the Second World War as the test pilot of the first jet airplane. He flew about 70 sorties and tragically died in 1943. We also cannot forget the name of the test engineer, developer of a unique engine T-34 Konstantin Chelpan [2].

Due to faith and fortitude, hard work and entrepreneurial spirit, heroism and tolerance, talent and love for the historical homeland and commitment to the ideals of Hellenism, the Ukrainian Greeks has not disappeared in the multicolored of people and dramatic historical vicissitudes for 26 centuries. They keep their identity and distinctiveness, they are an integral link in a multi-ethnic Ukrainian people [3].

Thus, diaspora representatives have been always making a worthy contribution to the socio-political, socio-economic and spiritual development of the country which had welcomed and become a real Motherland for them. The progressive part of Ukrainian Greeks are deeply aware that their duty to the previous generations is to preserve and transmit the unity of the democratic and spiritual values, a unique language and culture, and traditions of their ancestors, and the truth of its historical path to the descendants.

References:

1. www.greeks.ua
2. www.mikriellada.ru/interesting...greeks/greeks.../394-greeks-heroes.html
3. <http://www.spadshina.com>

УДК 378.147:004

*Амеліна Світлана Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології і перекладу,
Тарасенко Ростислав Олександрович,
кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПЕРЕКЛАДІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА РЕЙТИНГОВІ ПОЗИЦІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

У сучасному освітньому просторі одним із показників ефективності діяльності вищого навчального закладу, а також його іміджу і привабливості для абітурієнтів як вітчизняних, так і зарубіжних, є його місце у визнаних рейтингах – від міжнародних до національних. До найавторитетніших на міжнародному рівні відносяться Академічний рейтинг університетів світу, так званий Шанхайський рейтинг (The Academic Ranking of World Universities), рейтинг QS (The QS World University Rankings), рейтинг Times Higher Education. В Україні ранжування навчальних закладів здійснюється за академічним рейтингом «Топ-200 Україна», Консолідованим рейтингом вузів України, рейтингами численних видань («Кореспондент», «Фокус») тощо. Зазначені рейтинги передбачають оцінку університетів за низкою індикаторів, які можуть включати показники наукової діяльності, оцінку роботодавців, оцінку представників навчальних і наукових закладів, кількість іноземних студентів та викладачів, оцінку якості науково-педагогічного потенціалу, оцінку міжнародного визнання тощо. Серед цих показників, які впливають на загальну суму балів університетів, що визначають їх рейтингове місце, одними з найважливіших є показники кількості статей, опублікованих викладачами університету, що мають індекс цитувань, та рівень цитування за Scopus, що припадає на одного викладача. Це спонукає університети до стимулювання публікаційної активності їх викладачів у рецензованих виданнях, які забезпечують отримання таких показників. Однак, при цьому виникає проблема, пов'язана з тим, що до публікацій у міжнародних наукометричних виданнях висувається ряд досить жорстких вимог, серед яких є якісне представлення результатів наукових досліджень англійською мовою. Забезпечення виконання цієї вимоги в переважній більшості випадків можливе лише за рахунок поєднання зусиль науковця і фахівця з перекладу. При цьому фахівець з перекладу повинен спеціалізуватися у вузькій галузі науки з її специфічною термінологією. Наявність достатньої кількості таких фахівців в університеті, особливо у випадку, коли спектр наукових досліджень досить розгалужений, є скоріше винятком, ніж реальністю. Тому організація швидкої та якісної підготовки до публікації іноземними мовами за результатами наукових досліджень матеріалів, які б відповідали міжнародному рівню не тільки за актуальністю і важливістю, а й за їх мовним представленням, потребує розробки і впровадження окремої системи перекладацької підтримки наукових публікацій. Сутність такої системи полягає у створенні інформаційного забезпечення перекладу наукових матеріалів у вигляді спеціалізованих баз пам'яті перекладів та термінологічних баз за галузевою специфікою із застосуванням їх при перекладі матеріалів засобами автоматизованих систем перекладу (САТ-систем), використовуючи функції термінологічного менеджменту. Функціонування цієї системи неможливе без діяльності перекладачів, які володіють технологією колективного створення і використання інформаційних ресурсів у вигляді означених баз, реалізації перекладу з використанням САТ-систем та представлення результатів у форматах, визначених умовами видавництва. Така система дозволяє паралельно накопичувати матеріали з усіх вузькоспеціалізованих напрямів досліджень, якими займаються науковці; уніфікувати термінологію в межах певного наукового напрямку; зменшувати витрати часу на кожний наступний переклад; використовувати напрацювання колег у вигляді спільних наповнених баз для здійснення перекладу у суміжних галузях. Створення такої системи потребує забезпечення комплексу організаційно-технічних заходів на рівні навчального закладу, зокрема: придбання та встановлення системи автоматизованого перекладу (наприклад SDL

Trados) та системи термінологічного менеджменту (наприклад SDL MultiTerm); формування групи перекладачів з визначенням координатора та проведення їхньої підготовки до використання САТ-систем; встановлення серверу для зберігання і колективного доступу до баз пам'яті перекладів та термінологічних баз; розробку умов взаємодії науковців із перекладачами.

Отже, розробка та запровадження на рівні університету системи перекладацької підтримки наукових публікацій дозволить суттєво підвищити показники публікацій та їх цитувань у міжнародних наукометричних виданнях за рахунок адресного супроводу кожного наукового напрямку в перекладознавчому аспекті засобами систем автоматизованого перекладу. Крім того, це надасть науковцям можливість досягти якісно нового рівня представлення результатів своїх наукових результатів та скорочення термінів їх оприлюднення, що позитивно відобразиться на особистих індексах цитування.

УДК 321.7:070.1

Барановська Ірина Вікторівна,
кандидат економічних наук, ДУ "Інститут економіки та
прогнозування НАН України", м. Київ, Україна

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ГРЕЦІЄЮ

Україна та Греція підтримують всесторонній діалог та політичні контакти на всіх рівнях. Двостороннє торговельно-економічне співробітництво між Україною та Грецією розвивалось динамічно та в цілому відповідає національним інтересам нашої держави і здійснюється відповідно чинних документів, зокрема, Договору про дружбу і співробітництво (01.07.98), Угоди про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво (15.01.92), Угоди про військове співробітництво (06.10.97), Договору про правову допомогу у цивільних справах (27.01.07), Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій (04.12.96), Угоди про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно (26.09.03), Протоколу з консульських відносин між Урядом України і Урядом Грецької Республіки (15.12.97) тощо.

В останні роки існує можливість певних ускладнень розвитку торговельно-економічних відносин. За останніми даними Банку Греції в країні спостерігається зниження обсягів будівництва на 15-20%, внаслідок чого можна прогнозувати зменшення на аналогічний відсоток попиту на металовироби з України для будівництва. Водночас, нарощування українського експорту до Греції можливе, в першу чергу, за рахунок збільшення поставок продукції агропромислового комплексу.

У 2015 р. товарообіг товарами та послугами між Україною та Грецькою Республікою склав 204,2 млн.дол. США, скоротившись у порівнянні з відповідним періодом минулого року на 16,6 %.

Експорт товарів та послуг з України до Греції знизився на 16,8 % і склав 104,6 млн. дол. США. Водночас імпорт товарів та послуг теж зазнав скорочення на 16,4 % до 99,6 млн. дол. США. Сальдо двосторонньої торгівлі традиційно залишалось позитивним і становило 5,0 млн. дол. США (проти 6,6 млн. дол. США в I півріччі 2014р.).

Найважливішими статтями українського експорту до Греції є: чорні метали; насіння та плоди олійних рослин; зернові культури; нафта і продукти її перегонки; їстівні плоди та горіхи; жири та олії тваринного або рослинного походження. Найважливіші статті грецького імпорту: нафта і продукти її перегонки; їстівні плоди та горіхи; фармацевтична продукція; алюміній і вироби з нього; різноманітна хімічна продукція.

Обсяг прямих інвестицій з Греції до України у 2015 р. становив 192,8 млн. дол. США.

У структурі імпорту з Греції до України найбільші обсяги займають наступні товарні позиції (за даними Національної статистичної служби Греції): їстівні плоди, горіхи та цитрусові (14%), продукти хімічної промисловості (11,6%), ефірні олії та косметичні препарати (11%), котли, машини і механічні пристрої (8%), тютюн (7%), електричні машини і устаткування (4%), продукти переробки овочів та плодів (3,8%), нафта та нафтопродукти (3,2%).

Частка торговельно-економічного співробітництва України з Грецькою Республікою становить 1,5% від обсягу торгівлі з країнами ЄС та 0,46% від загального обсягу зовнішньої торгівлі.

Існує потенціал для подальшого поглиблення взаємовигідних відносин, про що свідчать дані щодо обсягів товарообігу між двома країнами протягом останніх років – збільшення більш ніж у 5 разів.

На двосторонньому рівні працює Міжурядова українсько-грецька робоча група з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва (МСРГ), пріоритетними напрямками діяльності якої є судноплавство, харчова промисловість, сільське господарство, промислове будівництво, транспортна та енергетична інфраструктура, поновлювані джерела енергії.

УДК 378

Бриль Марина Миколаївна,
кандидат психологічних наук, старший науковий співпрацівник
Українського центру культурних досліджень,
доцент Київського національного університету культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

СИСТЕМА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ГРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Аналіз сильних рис освітніх систем різних країн та врахування їх певного позитивного досвіду в організації роботи є досить потужними чинниками для впровадження реформування у сфері освіти. Серед проблем, які стоять на «порядку денному»: оновлення всіх ланок національної системи освіти, якість і доступність освіти, модернізація її змісту та методів, розвиток і впровадження нових форм, наукові та творчі зв'язки з вищими навчальними закладами Європи та іншими професійними установами. Тому досвід Грецької Республіки є цікавим з точки зору вивчення особливостей культурно-мистецької освіти та налагодження перспективної співпраці між вищими навчальними закладами цієї галузі.

Сучасна «карта вищої освіти Греції» нараховує 20 університетів та 16 технічних ВНЗ (серед них Школа педагогічної та технологічної освіти). За своїм географічним положенням більшість ВНЗ розташовані в Афінах і прилеглих районах, 2 – у Салоніках, по 1 – в районах Пелопоннесу, Епіру і Фракії та 2 – на Криті.

Усі університети впроваджують і вдосконалюють післядипломне навчання студентів, вносять зміни відповідно до європейських стандартів та сучасних вимог вищої освіти ХХІ ст.

Представимо відомі культурно-мистецькі вищі навчальні заклади Грецької Республіки з зазначенням існуючих напрямів підготовки та адресами електронних ресурсів у наступній таблиці:

Перелік відомих культурно-мистецьких ВНЗ у Грецькій Республіці

Назва ВНЗ	Факультети або відділення	Електронний ресурс
2	3	4
Афінська школа витончених Мистецтв, <i>м. Афіни</i>	відділення теорії вільних мистецтв та історії мистецтв: живопис, скульптура, гравюра, сценографія, фотографія, мультимедіа, графічний дизайн, мозаїка, мармур, штукатурка, метал, різьблення по дереву, кераміка, фрески та іконопис	asfa.gr/greek
Національна консерваторія Греції, <i>м. Афіни</i>	факультети класичної музики, візантійської музики, сучасної музики; дошкільне відділення музичної освіти; фольклор, народні інструменти	ethnikoodeio.com
Афінський університет ім. І. Каподістрія, м. Афіни	факультет театральних мистецтв; факультет музичного мистецтва	en.uoa.gr
Університет ім. Аристотеля, м. Салоніки	факультет витончених мистецтв: відділення – образотворчого та прикладних мистецтв, музикознавства, театральне та кінематографічне	auth.gr
Македонський університет, м. Салоніки	факультет музикознавства й мистецтв	uom.gr

Університет <i>м. Патра</i>	факультет культури, управління спадщиною та нових технологій; факультет досліджень театру	upatras.gr
Університет <i>м. Яніна</i>	факультети мистецтв: образотворчих мистецтв та мистецтвознавства	uoi.gr
Пелопонеський університет, <i>м. Каламата</i>	факультет гуманітарних і соціальних наук та культури, відділення мистецтвознавства та управління в сфері культури	uop.gr
Університет ім. Демокріта, м. Комотіні	факультет класичних та гуманітарних наук, відділення мовознавства та культур країн Причорноморського регіону	duth.gr
Університет Іонічного моря, о. Корфу	факультети музичного мистецтва; звуку та мультимедіа; бібліотекознавства та архівування	ionio.gr
Відкритий університет Греції, м. Патра	факультет театрального мистецтва; факультет архітектури	upatras.gr
Грецький міжнародний центр навчання мистецтву, (приватний ВНЗ)	факультет музичних мистецтв	uoa.gr

Щодо культурно-мистецьких ВНЗ, які входять до системи вищої освіти Греції, треба зазначити наступне. Єдиний спеціалізований культурно-мистецький ВНЗ – Афіньська вища школа мистецтв – як й інші вищі державні навчальні заклади підпорядковується Міністерству освіти, безперервної освіти та релігії. 9 з усіх державних університетів мають спеціалізовані відділення/факультети, які надають вищу культурно-мистецьку освіту для всіх бажаючих за загальноєвропейськими освітньо-кваліфікаційними рівнями та різноманітними освітніми програмами. Міністерство також здійснює управління спеціалізованими навчальними закладами (приватними та муніципальними), що надають спеціальну музичну освіту (консерваторії) та театральними школами, що існують при академічних театрах країни, державними та приватними освітніми закладами для навчання музичному, драматичному, хореографічному, кінематографічному та телевізійному мистецтву. Взагалі в країні діють 23 вищі навчальні заклади, в яких готують виключно фахівців галузі культури і мистецтв: 4 консерваторії, 14 вищих драматичних та 5 хореографічних шкіл.

Найбільший в країні центр професійної музичної освіти, виконавського мистецтва та музичної науки – це Національна консерваторія в Афінах. Її історія тісно пов'язана з діяльністю Маноліса Каломіріса – грецького композитора і педагога, засновника новогрецької музичної школи, ім'я якого має відношення й до України: у 1906 р. грецький музикант приїхав на роботу до м. Харкова. Тут М. Каломіріс до 1910 р. працював на посаді викладача фортепіано в Харківській музичній школі при жіночій гімназії Д. Оболенської, писав свою «Грецьку симфонію». Сам факт становлення грецького композитора є дуже цікавим для підтримки творчих зв'язків між Харківським національним університетом мистецтв ім. І. Котляревського та Національною консерваторією в Афінах.

Отже, виділимо основні особливості системи культурно-мистецької освіти в Грецькій Республіці: багаторівневність, порівняно тривалий термін підготовки для специфічних освітніх програм (5 років), автономність ВНЗ, їх профільність та зв'язок із професійним ринком (базові установи та заклади мистецтв), досить розвинена географія, існування управлінських, культурно-мистецьких факультетів в університетах. У системі культурно-мистецької освіти Греції представлені багато сучасних напрямків та спеціальностей: етномузикознавство, культурна антропологія, сучасні культурні технології, культурна інформатика, управління культурними ресурсами тощо. Більшість освітніх програм спрямовані на активне співтовариство студентів в усіх галузях досліджень, у тому числі досліджень ступеню PhD. Це свідчить про значну автономність університетів та їх можливості впроваджувати в життя сучасні підходи, відгукуватися на актуальні потреби та вимоги часу. Такий досвід має бути цікавим для науково-педагогічної та творчої спільноти культурно-мистецьких ВНЗ нашої країни. Й в цьому є певні ресурси для розвитку партнерських зв'язків та спільних університетських програм України та Греції.

СУСПІЛЬНИЙ ІДЕАЛ ПЛАТОНА ЯК ЗРАЗОК ДЛЯ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Одним з найвідоміших античних суспільствознавців є Платон, соціальну філософію якого можна вважати як реформістською, так і утопічною. Роздумуючи, що таке ідеал, він стверджував, що більшість людей завдяки лише власним зусиллям не можуть наблизитися до досконалості, що спричиняє необхідність у державі й законах.

Ідеальна держава, на його думку, створюється не в інтересах індивіда або окремого прошарку, а заради цілого, тобто самої держави, поза якою індивід існувати не може. Основне зло сучасного йому суспільства Платон бачив у людському егоїзмі, закоріненому в комерціалізації людських відносин. Жадоба, корисливість, свавілля підривають стабільність суспільства, воно починає хворіти зсередини, тому його потрібно лікувати, а кожен індивід також прагне до суспільного ідеалу, який може врегулювати держава і закони.

Платон намагається сконструювати свій ідеальний поліс за допомогою трансформації принципів східного ієрархічного управління — генерального поділу суспільства на два стани: управлінців і виробників. Людина для держави, а не держава для людини — кредо його політичної філософії. Найповніше ці питання він обґрунтовує в діалогах «Політика», «Держава», «Закони». Використовуючи принцип соціального зооморфізму, Платон стверджує, що «людина — соціальна тварина», акцентує увагу на обох частинах висловлювання. Платон досліджує типологію особистості: тимократичну, олігархічну, демократичну та тиранічну. Ідеальним типом вважає аристократичний тип особистості, а решта можуть діалектично переходити один в один.

Спочатку у Платона поняття держави ототожнюється з поняттям «суспільство», проте потім суспільство, на його думку, розпадається, зовнішнім проявом чого є поляризація справедливості й несправедливості. Внаслідок своєрідного заперечення ця протилежність усувається, і суспільство повертається до вихідного стану.

Держава Платона — це ідеократія. Його підхід до цієї побудови можна назвати етичним раціоналізмом, що насправді ототожнюється з утопізмом і впроваджуватися без насильства над людиною не може. Виховання і просвіта займають важливе місце у системі соціальних поглядів Платона, проте розглядає він їх з позицій кожної верстви окремо. Задля соціальної справедливості Платон пропонував скасувати сім'ю як соціальний інститут і підпорядковував сімейні стосунки людей державі. Він вважав, що індивідуального щастя його держава не передбачає — члени ідеальної держави щасливі гуртом.

Отже, Платон був одним з перших, хто спробував пояснити причини соціальної нерівності, тобто створив власну теорію соціальної стратифікації. На його думку, соціальна структура суспільства створювалась внаслідок дії надлюдського розуму. Він вважав, що теорія управління державою має бути заснована на вивченні людини, а здорове суспільство не може складатися з людей, яких переслідують страх і невпевненість [3].

Платонову «Державу» можна охарактеризувати як критику демократичного поняття «щасливої різнобічності», поняття, яке, на його думку, було нічим іншим, як невикорінною вадою будь-якого демократичного устрою. Теоретично здійснення свого політичного ідеалу Платон пов'язує не із завданням окремих осіб, а з визначенням загальним планом, що повинен затверджуватися в житті людей вищою мудрістю і являє собою суворий порядок спілкування. Цей порядок непохитний і найменший відступ від нього, за думкою Платона, призведе до фатального виходу, тому що "доля неминучого спаду погрожує тим суспільствам, що зійдуть із правильного шляху" [4, 127]. Свій "незмінний порядок спілкування" Платон також поставив у вузькі рамки невеличкої і замкнутої спілки, у котрій подумки намагався здійснити ідеальну єдність. Він заявив цілком точно, що ідеальне спілкування не повинно простиратися далі тих меж, за яких воно залишається єдиним. Так, у "Законах" нормальні межі суспільства визначені в 4040 сімейств, а в "Критії" у 20000 громадян вищого стану — жінок і чоловік.

Він акцентує увагу на тому, що зразок суспільного ідеалу, доступний кожному бажаючому, є на небі і даний вже ідеально. "А чи є така держава на землі і чи буде вона, це зовсім не важливо" [5, 125]. Проте Платон переконує, що в його проекті перетворення суспільства немає нічого утопічного, нічого нереального. Відповідно до основного погляду Платона, як, до речі, і у Сократа, початком правильного життя є належне виховання,

точніше, система виховання, що повинна бути підпорядкована суворому контролю держави [3].

Список використаних джерел

1. Борзенко А.В. Суспільний розвиток і проблема мети. – Львів., 1969. - 147 с.
2. Еремина Л.М. Структура общественного идеала //Некоторые вопросы марксистско-ленинской философии. - Вып.5. - Челябинск, 1973.
3. Корнієнко В. О. Політичний ідеал: проблеми еволюції та втілення в умовах сучасного суспільного розвитку // Дисертаційне дослідження, К., 2002.
4. Новгородцев П.И. Политические идеалы нового и древнего мира. - М., 1919.
5. Нерсисянц В.С. Политические учения Древней Греции. - М., 1979. 392
6. Туманов С.В. Общественный идеал: диалектика развития. - М., 1986.
7. Фаминский В.И. Религиозно-нравственные воззрения Луция Аннея Сенеки и отношение их к христианству. - К., 1906.

УДК 1 (091)

Гейко Світлана Миколаївна,

кандидат філософських наук, доцент,

Кичкирук Тетяна Василівна,

кандидат філософських наук, асистент,

Національний університет біоресурсів і

природокористування України, м. Київ, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ІРОНІЇ СОКРАТА

Філософське розуміння іронії практично культивується Сократом. Сократична іронія – це така історична форма, в якій іронія вперше виникає як певний стиль мислення – імітація незнання заради досягнення знання. Сенс сократичної іронії виражається в суперечності між видимістю (явищем) і сутністю. Ця суперечність конкретизується у трьох аспектах. По-перше, іронія виявляється у нещирому та неістинному вихваленні та піднесенні Сократом своїх співбесідників. Тут наявне протиріччя між тим, яким той чи інший співбесідник постає у словах Сократа (в його оцінці), й тим, що він представляє собою насправді. По-друге, іронія виявляється в нарочитому самоприниженні Сократа. Сократ виставляє себе убогим, смиренным, потворним, людиною незначною й такою, що всьому навчається в інших, мудрих і достойних. Але це також тільки видимість, адже ніхто інший не був вартим поваги, як Сократ. І, нарешті, по-третє, сократична іронія виявляється у видимості незнання, що приховує справжнє знання.

Проілюструємо зазначені три моменти іронії Сократа на прикладі деяких платонівських діалогів. У діалозі «Горгій» один із співбесідників – Каллікл у доволі різкій формі повчає Сократа, як йому треба жити. У відповідь на умовляння Каллікла Сократ спочатку підносить його («зустрівшись із тобою, я знайшов скарб») за володіння трьома чеснотами – знанням, доброзичливістю й цілковитою відвертістю. Потім, нарочито принижуючи себе, просить «повчати і не потроху», бо він помилявся у своєму способі життя «не з умислу, а через неосвіченість». Нарочитий характер самоприниження Сократа не залишився непоміченим Калліклом, котрий, коли Сократ просить його: «Повчай мене якось лагідніше, щоб я не дременував від тебе геть», зауважує: «Береш мене на глузи, Сократе!» [1, с. 197]. Це означає, що Каллікл, не зважаючи на дуже різкий тон своєї повчальної промови, вважає неможливою для Сократа роль учня, який терпляче вислуховує настанови вчителя. Самоприниження Сократа по відношенню до Каллікла є звичайною сократичною іронією, що приховує високе усвідомлення ним своєї справжньої значущості.

Сократ так само вихваляє своїх співбесідників, принижуючи себе, у діалозі «Бенкет». Тут, на бенкеті мудреців, Алківіад виголошує промову про Сократа, в якій йдеться саме про іронію Сократа. Відомо, що Сократ мав непривабливу зовнішність, яка уподібнювала його до козловидого сатира. Він завжди виставляє себе приниженим, убогим і навіть потворним. І багато хто таким його і вважає. Але Алківіаду пощастило заглянути в душу цього сатира. Виявилося, що він – той селеноподібний футляр, який зображується у скульптурних майстернях, але в середині наповнений статуетками – «божественними, золотими, прекрасними і дивовижними». «Бо він прийняв на себе такий вигляд...Якщо ж ви розкриєте його, то переконаєтеся, скільки там усередині здорового глузду» [2, с. 95]. Сократ вражає всіх своїм словом. Коли говорить Сократ, «захоплюємося і буваємо вражені до глибини душі». «Коли слухаю Сократа, – говорить Алківіад, – серце моє починає битися сильніше,

ніж у корибантів, а з очей течуть сльози, – така сила його промов. І з багатьма іншими, бачу, діється те ж саме» [2, с. 93]. «Коли я слухав Перікла чи інших прекрасних ораторів, то їхні промови сприймав з повагою, але нічого подібного ніколи не відчував. Душа моя не хвилювалась і жаль не брав мене за те, що я живу так по рабські. А Сократові не раз вдавалося ввести мене в такий стан, коли з'являлася думка, – годі, такому як я краще не жити» [2, с. 93-95]. «Ніхто навіть уявити собі не може, як байдуже ставиться він до...багатства чи почесних посад, що їх так возвеличує натовп. Всі ці вартості для нього не мають жодної ціни і ми самі...ніщо. І...усе життя він забавляється в той спосіб, що прикидається перед людьми» [2, с. 95]. Отже, приниження себе і піднесення інших отримує тут цілком позитивний зміст. Образною мовою та цнотливим підтакуванням він досягає зародження і зростання вищого знання у душах людей.

І, нарешті, ще одна суттєва риса сократичної іронії полягала у суперечності між видимістю незнання, яке ніби-то йому властиве, й справжнім, глибоким знанням. Коли Сократ говорив, що він не знає, його співбесідники були впевнені, що він лише робить вигляд, стверджуючи це, причому робить це з якимось таємним наміром. Іншими словами, у видимості незнання Сократа співбесідники, безумовно, вбачали якусь каверзу, насмішку, глузування, тобто іронію. Ось, наприклад, бесіда Сократа з Полемархом про справедливість (трактат «Держава»). У бесіду втручається софіст Фрасімах, який упевнений, що Сократ знає, що таке справедливість, але за якимось таємним наміром приховує це. У відповідь Сократ із звичайною для нього скромністю (або з нарочитим самоприниженням) намагається запевнити Фрасімаха, що ні він, ні Полемарх не знають, що таке справедливість, і тому займаються дослідженням цього предмета. Сократ навіть хоче навіяти Фрасімаху, що не зважаючи на те, що вони «всіма силами» намагаються розкрити, що таке справедливість, вони «не в змозі» це зробити й тому від інших людей («сильних» і «мудрих» – натяк на Фрасімаха) заслуговують «більше на співчуття, ніж гнів». Таку самопринижувальну відповідь Сократа Фрасімах оцінює не інакше, як свідчення прояву типової для нього іронії. «На ці слова, – пише Платон, – Фрасімах досить сардонічно посміхнувся і вигукнув: „О Геракле! Ось вона, звична іронія Сократа”» [3, с. 19].

Таким чином, філософське розуміння іронії започатковується Сократом через імітацію незнання заради досягнення знання, що стає методологічним засобом пізнання істини як руху крізь виявлену суперечність понять.

Список використаних джерел

1. Платон. Горгій // Платон. Діалоги: Пер. з давньогр. – К.: Основи, 1999. – С. 155 – 233.
2. Платон. Бенкет: Пер. з давньогр. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – 178 с.
3. Платон. Держава: Пер. з давньогр. – К.: Основи, 2000. – 354 с.

УДК 374.1:378

*Герасимова Ольга Іванівна,
кандидат педагогічних наук, докторант Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА НА ЗАСАДАХ АКТИВАЦІЇ ЦІННОСТІ ТА СЕНСУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Потреба в теоретичному обґрунтуванні, методичній розробці та впровадженні в практику вищої професійної освіти системи формування самоосвітньої компетентності студента класичного університету обумовлена як зовнішніми по відношенню до сфери освіти (економічними, соціокультурними), так і внутрішніми (професійно-педагогічними) факторами. В сучасних умовах величезна роль у підготовці кадрів, здатних високоефективно працювати в своїй професійній сфері й забезпечувати тим самим конкурентоспроможність нашої держави в світі, відводиться вищим навчальним закладам.

Аналіз педагогічної літератури, яка присвячена теоретичним розробкам самоосвітній компетентності, вказує на те, що в сучасній педагогіці, незважаючи на визнання актуальності самоосвіти, відсутній однозначний підхід до визначення її сутності та структури. Публікації, присвячені проблемам формування даної компетентності, в більшості своїй носять локальний характер. Крім того, технологічний рівень організації самоосвітньої компетентності в інтегрованій системі вищих навчальних закладів практично не представлений.

Здатність до проблематизації, до ціннісно-сислового самовизначення, цілепокладання і нормування в цілому, безпосередньо залежить від рівня розвитку рефлексії, що зумовило введення в структуру самоосвітньої компетентності рефлексивного компонента, що включає в себе рефлексивні процеси суб'єкта діяльності. Розгляд рефлексивного компонента задається принципом рефлексії. Спираючись на роботи Г.П. Щедровицького, де він обґрунтовує, що «рефлексія є момент, механізм і організованість діяльності» [4, с.107], ми можемо розглядати рефлексивний компонент (рефлексивні уміння) як механізм управління самоосвітньої компетентності. Призначення рефлексивного компонента полягає в забезпеченні взаємозв'язку всіх компонентів самоосвітньої компетентності, розвитку діяльності, управлінні і оцінці.

Актуалізація в сучасному науковому полі проблем, пов'язаних з вивченням рефлексивних механізмів, зумовлена загальною ситуацією як у галузі педагогічної методології дослідження людської діяльності, так і тенденціями в розвитку гуманітарного знання, наук про людину в широкому розумінні. Синтетично-інтеграційна основа цієї проблеми зумовлена складністю й неоднозначністю феномену рефлексії.

Нині вища школа та педагогічна наука знаходяться у стані активного пошуку оптимальних способів реалізації особистісно орієнтованих цілей навчання у вищій педагогічній школі, що зумовлені соціально-політичним контекстом розвитку вітчизняної освіти, визначених філософією освіти та концептуально втілених у педагогічних дослідженнях. Однак у реальній практиці відхід від ЗУН-івської парадигми мислення та дій відбувається доволі повільно. Між тим, активні інноваційні процеси в нашому суспільстві зумовили необхідність критичної переоцінки стійких теоретичних і практичних основ педагогічної діяльності, перегляду традиційних підходів до підготовки майбутніх педагогів. Однією з провідних цілей сучасної вищої педагогічної освіти є розвиток у майбутнього педагога бажання й уміння вчитися протягом усього життя, системно доповнюючи й збагачуючи професійні знання й уміння, отримані у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Уміння вчитися як потреба в самовдосконаленні є фундаментальною у професії вчителя. Педагог повинен уміти звертатися до свого внутрішнього світу, розуміти мотиви власних дій. Процес самопізнання та аналізу себе як суб'єкта педагогічної діяльності можливий для вчителя лише за умови сформованості рефлексивних умінь. Тож для студента класичного університету рефлексивні уміння є базовою властивістю, формування якої відбувається у період навчання у вищій школі.

Визначення сутнісних характеристик і механізмів управління самоосвітньої компетентності дозволяє розробити конкретні освітні технології, які ініціюють самоосвітню компетентність студентів, «запускають» механізми самоврядування.

Проте, наші дослідження вказують на те що, ці механізми можуть сприяти становленню самоосвітньої компетентності студента в процесі дотримання наступних умов:

- концептуальна розробленість (тобто визначення методологічних, філософських, аксіологічних, психолого-педагогічних основ і дидактичних засобів організації самоосвітньої компетентності студента інтегрованої форми навчання); спрямування не на інформаційно-знанцеву складову, а на «переведення студента в режим самоосвіти, саморозвитку»;

- діяльнісна організація навчального процесу (тобто долучення до змісту навчання не тільки основних блоків психолого-педагогічних знань, але й засвоєння загальних норм діяльності, оскільки самоосвітня компетентність, як і будь-який вид компетентності, нормативна). Якщо основу освіти будуть складати не тільки вузькопрофесійні знання, вміння, навички, а й методи пізнавальної, професійної, комунікативної та аксіологічного діяльності, процедури рефлексивного характеру, то в рамках будь-якого навчального курсу студент зможе опанувати певні засоби для розвитку самоосвітньої компетентності. Вільне володіння загальними нормами діяльності забезпечує абстрактну готовність до різноманіття конкретних форм самоосвітньої компетентності, є фундаментальною підставою будь-якої самозміни.

- рефлексивна організація навчального процесу (тобто включення в навчальний процес різного рівня рефлексивно-розумових тренінгів, засвоєння технік рефлексивних умінь щодо самоорганізації). Особливість здійснення самоосвіти полягає в тому, що її завдання і проблеми мають безпосереднє відношення до власної рефлексивної самоорганізації.

Включення в навчальний процес роботи з цінностями і сенсом, із розумінням, мисленням, рефлексією, а також із нормами діяльності дозволяє побудувати реальні освітні процеси, що сприяють становленню і розвитку самоосвітньої компетентності студента класичного університету.

Список використаних джерел:

1. Гулеева О.В. Становление рефлексивной компетентности студентов педагогического колледжа средствами интерактивных технологий / О.В. Гулеева. – М.: Просвещение, 1990. – 210 с.
2. Семиченко В.А. Психологія особистості / Валентина Анатоліївна Семиченко. – К.: Видавець Ешке, 2001. – 427 с.
3. Сластенин В.А. Гуманитарная культура специалиста / Виталий Александрович Сластенин // Магистр. – 1991. – №4. – С. 3-22.
4. Щедровицкий Г.П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Георгий Петрович Щедровицкий. – М.: Наследие ММК, 2005. – 800 с.

УДК 001.8:37.013:378.663-057.4

*Давидова Олена Павлівна,
старший викладач Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО СТИЛЮ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі інтеграції у європейський і світовий політико-економічний, культурний простір, де панує законність, справедливість і верховенство права, високий рівень добробуту громадян, функціонує високотехнологічне виробництво матеріальних благ і цінностей, застосовуються альтернативні джерела енергетики, розвивається органічно та екологічно чисте господарювання. Вхідження України у співтовариство передових, цивілізованих країн світу стане реальністю за умов пришвидшення переходу усіх сфер життя на нові стандарти якості, що не можливо реалізувати без підготовки висококваліфікованих фахівців з розвиненим лідерським стилем.

Лідерський стиль – це не тільки домінування та вивищення суб'єкта серед собі подібних за ознакою організаторських можливостей, а й здатність до кооперації зусиль, стимулювання і координації діяльності персоналу, розвинене почуття відповідальності за результати колективної праці, любов до своєї Батьківщини, готовність зміцнювати її обороноздатність, економічну могутність, повага до прав людини і громадянина, мотивація високих досягнень та максимальна самореалізація на кожному життєвому етапі.

Потреба виховання у студентів лідерського стилю є особливо актуальною в умовах кризи моральних цінностей, прагматизації міжособистісних відносин, девальвації високих ідеалів добра, краси, істини справедливості, чесності і порядності, самовідданого служіння людям і Батьківщині. У зв'язку із цим, молодь керується утилітарними і корисливими мотивами, для досягнення поставленої цілі використовує усі доступні, часто антигуманні методи.

Наукове дослідження у педагогіці має базуватись на відповідній методологічній основі. Методологія дослідження це його теоретичні засади, в яких відображено зв'язок феномену що вивчається із способами отримання інформації про нього. На наш погляд, доречним є виділення відповідних методологічних рівнів, а саме: 1) філософський, що включає філософські системи; 2) загальнонауковий рівень – теорії, закономірності, принципи і методи, властиві усім без винятку наукам (принцип об'єктивності, науковості, діалектичний підхід); 3) конкретно науковий рівень – включає теорії, підходи, принципи і методи педагогічної науки.

З огляду на це виділимо відповідні методологічні рівні виховання лідерського стилю студентів в університетському освітньому середовищі. До них віднесемо положення: екзистенціалізму, у координатах якого виховання розглядається як педагогічний супровід вільної самореалізації особистості студента з орієнтацією на пошук вищих життєвих смислів; поведінкової теорії К. Аргіріса, В. Врума, Г. Мінцберга, де виділяється ряд стилів управління; теорії рис Р. Кеттела і Г. Айзенка, згідно з якою стилі поведінки людини часто детерміновані якостями її душі, що розглядаються як здатність поводитись подібним чином у широкому діапазоні ситуацій; теорії «внутрішніх меж» (розкриття та реалізація особистісного потенціалу людини у справі подолання викликів та глобальних загроз ХХІ ст.) А. Печчеї; теоретичних положень вчення К. Левіна, Ф. Фідлера, Р. Лайкерта, Р. Блейка та Дж. Моутона про стилі управління та лідерства (авторитарний, демократичний, ліберальний; зорієнтований на побудову стосунків, зорієнтований на завдання); компетентнісного (коли на ряду із знаннями, уміннями і навичками виховуються лідерські риси, ціннісні орієнтації,

що детермінують поведінку і стиль), діяльнісного, суб'єкт-суб'єктного (коли студент стає носієм предметно-перетворювальної активності, змінює себе і оточуючий світ), акмеологічного (коли на кожному етапі виховання лідерського стилю студента, педагогічний супровід домагається досягнення найвищої токи розвитку, «квітучої пори») підходів у вихованні лідерського стилю студентів; методу природних наслідків і генерації моральної норми з середини при формуванні когнітивного та емоційно-ціннісного компонентів лідерського стилю студентів.

Важливо підкреслити, що під освітнім середовищем університету ми розуміємо сукупність матеріальних і духовних умов, факторів, відносин, що включають суб'єктів навчально-виховного процесу, навчально-методичне забезпечення, морально-психологічний клімат, цінності, ідеали, традиції які сприяють досягненню виховних цілей.

УДК 101.9(38) «17-18 ст.»:101.9(477) «17-18 ст.»

*Ємець Наталія Анатоліївна,
кандидат філософських наук,
доцент Чернігівського національного
технологічного університету, м. Чернігів, Україна*

АРИСТОТЕЛІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ XVII – ПОЧ. XVIII СТ.

XVII – початок XVIII ст. це час створення та розквіту Києво-Могилянської Академії – першого вищого навчального закладу не тільки на теренах українських земель, а й усієї східної Європи. В численних новітніх розвідках обґрунтовується погляд на Києво-Могилянську Академію як інституцію, з якої взагалі бере початок історія професійної філософії в Україні. Що ж до суті філософії, що викладалась тут, то вона розглядається як результат синтезу вітчизняної традиції київського “візантинізму” зі здобутками не лише західноєвропейської схоластики, а й ідей гуманізму, реформації, раннього Просвітництва. “Засновниками Києво-Могилянської Академії весь цей розмаїтий рух, — відзначає В.М.Нічик, — переосмислюється і спрямовується в одне гуманістично-просвітницьке русло...” [3, с.53].

При читанні курсів філософії у другій половині XVII – XVIII ст. професори здебільшого розробляли варіанти концепції синтезу християнського неоплатонізму та вчення Арістотеля з елементами філософії раннього Просвітництва.

У науковий вжиток тепер все більше й більше входить термін “аристотелізм” на означення філософського пояснення інтелектуального життя та наукового пізнання світу в епоху Відродження. Рання схоластика та католицька церква спочатку вороже ставилися до спадщини Арістотеля, яка проникла в Західну Європу в арабсько-іспанському тлумаченні, а в Польщу, Литву, Білорусію та Україну в XV - XVI ст. завдяки безпосередньому зверненню до античності в епоху Ренесансу.

Догматизованого Арістотеля у XV - XVII ст. широко використовують єзуїти, яких називають представниками “другої схоластики”. В епоху Відродження виникає антиаристотельська тенденція, спрямована проти псевдоаристотелізму, тобто повернення до справжнього Арістотеля, до його не сфальшованих творів. Київські вчені познайомились з Арістотелем не в гуманістичних школах, а переважно в єзуїтських колегіях, де вони навчались. Якщо єзуїти використовували Арістотеля для обґрунтування католицизму, то так само використовували його київські професори для обґрунтування православ'я. Це були релігійні вчення, що боролись між собою, з цього закономірно випливала антитомістська спрямованість викладання в Київській академії, що зумовлювала й заперечення томістської інтерпретації Арістотеля. Ця філософська течія часів Ренесансу й була властива переважній частині професорів Києво-Могилянського колегіуму другої половини XVII ст. – першої половини XVIII ст., які нехай ще і не сприймали всю гаму поглядів Арістотеля, однак бачили і заперечували упереджену його томістську інтерпретацію. Вони вже намагались прочитати твори античних авторів в оригіналі, а не в різних тлумаченнях й тим були набагато ближчі до гуманістів Ренесансу, підпорядковуючи схоластику конкретній меті.

Не останню роль у знайомстві киян з творами Арістотеля відіграли й твори грецьких отців церкви. Адже східна церква, на відміну від західної, ніколи не ставилася до Арістотеля негативно. Використання творів Арістотеля є характерним вже для богословів Антіохської школи, які прагнули звертатися до розуму, в той час як їх ідейні противники з Александрійської школи вдавалися до платонізму, містики й алегоризму. Звернення до творів візантійських богословів і мислителів мало позитивне значення ще й тому, що воно опосередковано сприяло продовженню і підтримці традиції в ставленні до Арістотеля, що

йшла від Київської Русі. Це ставлення підтримувалось і візантійськими дидаскалами, що одержали освіту в Італії і працювали на Україні в XVI – XVII ст., та візантійськими греками.

Відзначимо також, що до тверджень Арістотеля, який був великим, але не беззаперечним авторитетом, в Київській академії ніколи не ставились як до таких, що ніколи не можуть бути спростованими. Зокрема, піддавалися критиці деякі твердження Арістотеля щодо співвідношення матерії й форми, назви і предмета, переглядалися багато тез арістотелівської фізики. Так, щодо невіддільності простору від тіла київські вчені так само, як і Декарт та Лейбніц, продовжували напрям, закладений Арістотелем, протилежний напрямові, що йшов від Левкіппа – Демокріта та Ньютона. Але стосовно кінцевого і безкінечного, перервного і неперервного, відкидаючи зенонівське розуміння питання, професори академії, багато в чому розходився і з Арістотелем. Так само відходили вони від Арістотеля і щодо пояснення причин руху. Відомо, що Арістотель пояснював переміщення тіл їх прагненням до своїх природних місць. Йдучи далі теорії поштовху (*impetus* у), прийнятої представниками другої схоластики, кияни зверталися і до такого компоненту причини руху, як тяжіння. Отже, можна погодитися з думкою М.Пелеха, що твори Арістотеля використовувались київськими вченими, не як незаперечний авторитет, а як основа, виходячи з якої вони розвивали нові думки та ідеї [5]. І в цьому їх ставлення до Арістотеля було ближчим до гуманістів періоду Відродження, ніж до схоластів. До цього треба додати й те, що для країни, яка не засвоїла античної спадщини, перше дійсно широке ознайомлення з творами Арістотеля, що почалося в братських школах і Києво-Могилянській академії, мало, беззаперечно позитивне значення.

Список використаних джерел

1. Антична культура і вітчизняна філософська думка: Зб.наук.ст. – К.: Знання, 1990. – 48с.
2. Ісаєвич Я.Д. З історії викладання філософії на Україні (XVI – XVIII ст.) / Я.Д. Ісаєвич // Від Вишенського до Сковороди: З історії викладання філософії на Україні XVI – XVIII ст. – К.: Наук. Думка, 1972. – С.24 - 35
3. Нічик В.М. Києво-Могилянська Академія і німецька культура. – К.:Укр. Центр духовної культури, 2001. – 252 с.
4. Стратий Я.М. Проблемы натурфилософии в философской мысли Украины XVII века. – К., 1981. – 206 с.
5. Пелех П.М. З історії вітчизняної психології XVII ст. / П.М. Пелех // Нариси з історії вітчизняної психології (XVII – XVIII ст.): Зб. ст. за ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. шк., 1952. – С. 5 – 79.

УДК 378.4

***Журавська Ніна Станіславівна,**
доктор педагогічних наук, професор
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ МАГІСТРАНТІВ

Актуальність проблеми професійного самовизначення бакалаврів полягає насамперед в тому, що випадковий вибір професії призводить в кінцевому випадку до небажаних наслідків, а саме: низька продуктивність праці, помилки і брак в роботі, незадоволення і пригнічений стан людини (психічні розлади), економічні втрати на переучування та перекваліфікацію. Завдання викладачів педагогічного факультету: допомогти не помилитись майбутнім магістрантам і вибрати професію викладача вищого навчального закладу, адже професійна діяльність у сучасних умовах вимагає регулярного підвищення кваліфікації, психологічної готовності до обрання іншого виду діяльності. Професійне самовизначення майбутніх магістрантів – це процес прийняття особистістю рішення щодо вибору магістерської програми навчання (конкретно: вибір професії, професійного навчального закладу, місця працевлаштування) [2, с. 275, 3, с.18].

Професійне самовизначення майбутніх магістрантів педагогічного факультету полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає: самооцінку бакалавром власних індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей із психологічними вимогами професії викладача вищого

навчального закладу; усвідомлення своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей; саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення мети. Умовами ефективного формування в майбутніх магістрантів педагогічного факультету свідомого ставлення до вибору професії є: різноманітність форм організації профорієнтаційної роботи; професіографічний характер профорієнтаційних заходів; активізація пізнавальної діяльності бакалаврів, зокрема написання тез на педагогічну конференцію; індивідуальний підхід у здійсненні роботи з підготовки бакалаврів до професійного самовизначення; залучення бакалаврів до суспільно корисної та продуктивної праці, що відповідає їх нахилам і здібностям, зокрема участь у педагогічних конференціях [1, с. 12-17].

Професійно орієнтаційна компетентність майбутніх магістрантів - це володіння ними комплексом способів діяльності щодо забезпечення прийняття рішення про продовження освіти і професійному становленні в умовах суспільства і ринку праці, що змінюється. Способи діяльності професійно орієнтаційної компетентності майбутніх магістрантів: готовність у самовираженні в освітньому та професійному співтоваристві; уміння виділяти варіанти вибору із запропонованих освітнім простором або конструювати власні версії освітнього та професійного само просування; ефективно само організовувати внутрішні і зовнішні ресурси для досягнення поставленої мети; набувати досвіду створення особистісно-значущих освітніх продуктів, що грають роль професійних спроб.

Список використаних джерел

1. Войнаровська О. Перспективи застосування американського досвіду підготовки бакалаврів з економіки у вітчизняних вищих навчальних закладах / О.Н. Войнаровська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2010_5/Voynar.htm
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко; гол. ред. : С. Головка. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Уруський В. Професійна орієнтація учнів. Опорний конспект. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmc-pto.dp.ua/doc/16_Profesina_orntaccya_Opornii_konspekt.pdf

УДК 37(09)

*Зайченко Іван Васильович,
професор, доктор педагогічних наук, професор
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ СТАРОДАВНІХ ГРЕЦЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ

Найвидатніші вчені й філософи Стародавньої Греції Геракліт, Демокріт, Сократ, Ксенофонт, Платон, Антисфен, Арістотель заклали теоретичні основи моралі і педагогічної етики.

Термін “*етика*” походить від давньогрецького слова “ethos”, яке спершу означало спільне життя, домівку, звірине лігвище тощо, пізніше – звичай, норів, правило, характер а також усталену природу якогось явища.

Арістотель (384 – 322 до н.е.) утворив прикметник “ethikos” (етичний) для позначення чеснот людської вдачі, душевних якостей. Науку, що вивчає етичні чесноти, він назвав етикою, присвятивши їй праці “Нікомахова етика”, “Евдемова етика”, “Велика етика”.

Демокріт

Демокріт (460 – 370 рр. до н.е.) один з перших сформулював думку про необхідність врахування природи дитини у процесі її виховання, високо цінував роль сімейного виховання, головне в якому – навчати дитину наслідувати позитивний приклад батьків; прищеплювати дітям навички правильної поведінки, оскільки “хорошими людьми стають більше від вправ, ніж від природи”; привчати дитину до праці. Провідним мотивом самовдосконалення є дитяча допитливість, а завдання вчителя – спонукання

внутрішнього потягу дітей до навчання, перш за все, за допомогою переконання.

Завдяки заняттям розумовою працею народжується совість – основа моралі. Морально вихована людина повинна бути мужньою, володіти своїми пристрастями, мати внутрішній потяг до добра, не піддаватися святковості, легковажному способу життя, яке породжує різноманітні негаразди.

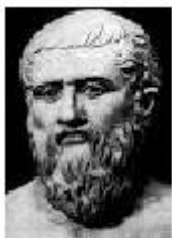
Особливе місце в історії етики посідає вчення **Сократа** (бл. 470 – 399 до н.е.).

Сократ

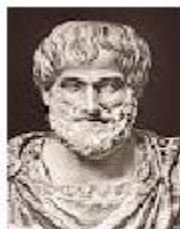
Перший мораліст-просвітник, застосовуючи метод самопізнання, прийшов до висновку, що сутність людського буття полягає в моральності. Причому для Сократа вищим було не те, що дано людині природою, а те, що набувається культурою, вихованням. Зробивши це важливе відкриття в пізнанні людської сутності, мислитель усю свою просвітницько-виховну роботу, діяльність пізнавального розуму спрямовував на моральне вдосконалення особистості, головну роль в якому відводив знанням. Саме знання роблять людину вільною за її соціальною сутністю.

Виходячи з того, що вихованням можна подолати потворне, аморальне, тобто виправити природні недоліки, Сократ висував високі вимоги як до вчителів, так і до учнів. Передусім учитель повинен мати незаперечний авторитет, а учень має послідовно звільнятися від духовного рабства: бути витриманим, освіченим, “пізнати самого себе”, в усьому дотримуватися міри, хвалитися не зовнішніми ознаками, а прекрасними справами. Сократ, як учитель, мав незаперечний авторитет серед своїх учнів.

Платон

Один з кращих учнів і послідовників Сократа – **Платон** (427–347 до н.е.) на всі часи втілював культурний ідеал людства: творення життя з допомогою науки. Свій вплив на учнів Платон, як і Сократ, намагався здійснювати шляхом усного викладу ідей. В академії, яку створив Платон, дотримувалися принципу: жодну науку вільна людина не повинна вивчати як раб; навчати треба з допомогою гри, тоді краще видно, хто до чого здібний. Вчитель, на думку Платона, має бути обережним і стриманим у своїх оцінках, висловлюваннях. Тому на посаду вчителя можуть бути допущені лише стійкі натури.

Арістотель

З академії Платона, яка проіснувала понад тисячу років, вийшло багато прекрасних педагогів, але серед них особливо виділяється **Арістотель**, який встановив предмет і особливі ознаки етики як науки, дав їй ім'я. Учень багато запозичив у вчителя. Проте, займаючись самостійними дослідженнями етичних проблем, Арістотель серйозно відходить від Платона. У своїх працях “Евдемова етика”, “Нікомахова етика”, “Велика етика”, “Про доброчесність” Арістотель підкреслював її практично-поведінкову орієнтованість, наголошував, що кожна людина, а особливо педагоги повинні володіти високими доброчесностями. Він виділив десять моральних доброчесностей: мужність, розсудливість (стриманість, поміркованість), щедрість, пишність, величавість, честолобство, рівність,

правдивість, дружелюбність, люб'язність, – кожна з яких стає предметом всебічного прискіпливого вивчення. Водночас, кожна з них є суспільною мірою поведінки в тих чи інших сферах громадського життя.

Найдосконалішою доброчесністю Арістотель називав справедливість, яка, тотожна законності й має відношення до всіх моральних доброчесностей, адже закон піклується і про мужність, і про поміркованість, і про рівність і т. ін. По-друге, вона стосується ставлення людини до інших людей.

Таким чином, у спадщині стародавніх грецьких мислителів відображені теоретичні проблеми педагогічної моралі і педагогічної діяльності, сформульовані вимоги, які пред'являються до морального образу педагога, питання морального виховання й самовиховання педагога, що є найважливішими завданнями сучасної педагогічної етики.

*Золотарьова Ірина Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Пономарьов Олександр Стефанович,
старший викладач
Хом'якова Ольга Володимирівна,
кандидат культурології, викладач,
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ МОВНО-КУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Методологія та аналітичний апарат міждисциплінарності, використані під час соціокультурного аналізу освіти, дозволяють розглядати навчальні процеси як сукупність культурних практик реалізації соціальності.

Розгляд освіти в комунікативному аспекті засвідчив її як механізм забезпечення балансу потреб, цінностей та інтересів людей на засадах культурної варіативності в межах соціальних спільнот.

Методологія освіти містить концепцію «мовної компетентності» відомого американського лінгвіста та філософа Н. Хомського, який розмежував компетентності мовну та мовленнєву, обізнаність суб'єкта з ідеальною знаковою системою та здатність практичного використання знань про мову в процесі комунікації.

Мовно-комунікативну діяльність доцільно розглядати як складову культурної компетентності, як норми загальносоціальної ерудованості людини в певному середовищі. Визначаючи мовно-педагогічне спілкування як різновид культурної практики, його можна визначити як процес мовної взаємодії викладача і студента, під час якого відбувається такий обмін інформацією, досвідом, умінями та навичками, що набуває соціокультурного впливу і сприяє змінам в особистій культурі обох учасників спілкування.

Наукове осмислення вищої освіти як соціокультурного явища перебуває в стадії становлення. Дотепер бракує узагальнень щодо соціокультурних аспектів середовища вітчизняних ВНЗ, мовних практик як домінант культурної визначеності учасників спілкування.

Згідно з уявленнями про освіту, однією із її місій є забезпечення прагнень індивіда долучитися до домінуючих у суспільстві культурних цінностей, а вищий навчальний заклад є соціально-культурним феноменом, що впливає на всю систему чинників освітніх взаємодій. Освітній процес можна вважати механізмом формування певної соціокультурної системи, елементом якої є мовно-культурне середовище.

Вища освіта репрезентує сутнісні ознаки культури. У разі невідповідності характеристик освіти і культури настає криза, вихід з якої може бути пов'язаний з узгодженням освітньої системи з вимогами нової соціокультурної ситуації. Зміна освітніх компетенцій є парадигмальними зрушеннями, їх ефективність корелюється з культурним змістом мовно-педагогічного спілкування.

Порівняльний аналіз змісту та функцій соціокультурної підготовки інженерів у вітчизняних та провідних зарубіжних ВНЗ виявив протиріччя між фаховою освітою і соціокультурним контекстом функціонування вітчизняної вищої школи. Раціональна система компетенцій, зокрема соціокультурних, та впровадження якісно нових освітніх нормативів мають орієнтуватися на потреби виробництва, забезпечення ефективності бізнесу, перспектив самих ВНЗ у контексті необхідності соціально-культурних змін.

Вища освіта передбачає входження фахівця в певне соціально середовище з його культурними нормами та стандартами та відповідну мовну підготовку до такого входження. В той же час прояви соціокультурної деформації у ВНЗ України виступають як беззастережна комерціалізація освіти, формалізація вимог до абітурієнтів, зниження рівня соціальної відповідальності за вибір майбутньої професії, нівелювання цінності самого спеціалізованого знання, втрата мотивації до системного навчання, зниження культурної престижності вищої освіти, поширення практики неформальних стосунків.

Важливий аспект мовної проблеми у вищій освіті пов'язаний з дефіцитом якісних україномовних навчально-методичних матеріалів за спеціальними дисциплінами.

Перспективність формування мовно-культурної компетентності фахівців у системі вищої освіти не викликає сумніву. Мову внутрішнього використання в кожному освітньому середовищі можливо змінити завдяки створенню в культурно-освітньому просторі ВНЗ відповідних умов для самовизначення, саморозвитку та самореалізації мовної особистості.

Особливого значення набуває посилення ролі викладача як співрозмовника у формуванні професійної компетенції студента. Подолання комунікативних бар'єрів потребує коригування існуючих мовно-культурних практик та вироблення їх позитивних стратегій.

Культурно-освітня парадигма дозволяє усвідомити освіту як соціально-організовану діяльність, детерміновану специфікою культурної динаміки певного суспільства. Академічні стандарти вищої школи України загалом відповідають модерністській культурній парадигмі освіти, з притаманною їй універсальністю та системністю знань, використанням відтворюючих способів їх засвоєння, а також застосуванням дисциплінарних принципів в організації навчального процесу.

Формування спеціаліста вищої кваліфікації зумовлене ефективністю поєднання гносеологічного та соціокультурного аспектів освіти. Засвоєння культурних стандартів та їх зміна відбуваються в процесі використання мови як засобу спілкування, притаманного певній культурі. Зважаючи на роль мови в забезпеченні процесу соціалізації та інкультурації індивіда, є доцільним використання поняття «мовно-культурна компетентність».

Мовно-культурна компетентність студентів ВНЗ – це комплекс знань, умінь і особистісних якостей, необхідних для здійснення ефективного спілкування в професійній сфері та культурному просторі суспільства. Критерієм її ефективності є збереження або формування та підтримка мовцем власної культурної ідентичності. Ця інтегративна якість особистості виявляється у здатності й готовності студентів до конструктивної взаємодії з представниками інших соціокультурних груп, реалізації в такий спосіб принципу діалогу культур.

УДК 37.015.3:005.32:004.415.26

*Ковальчук Василь Іванович,
доктор педагогічних наук, професор
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах глобалізаційних процесів, які відбуваються в світі, й мають вплив на всі сфери життєдіяльності людини, виникає проблема розвитку в молоді необхідних навичок для ефективної комунікації на ринку праці. Для вирішення цього завдання особлива увага відводиться системі освіти, яка є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку людського потенціалу. Саме освіта готує людину до складнощів сучасного життя, забезпечує їй свободу інтелектуального, професійного та соціального вибору, покликана задовольнити вимоги ринку праці – у фахівцях із необхідними навичками та молоді, яка очікує отримати сучасні, адекватні професійній діяльності знання. Успіх досягнення високих результатів такої підготовки неможливий без позитивної мотивації молоді до навчання.

В «Українському педагогічному словнику» знаходимо визначення, що мотивація – це система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. А мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії). Основою мотивів діяльності є її різноманітні потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання первинних (природжених) і вторинних (матеріальних і духовних) потреб у людини виникають певні спонуки до дії, завдяки яким ці потреби задовольняються. Мотивами можуть виступати уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні й духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватись за різних мотивів [1, с. 211].

Проте сьогодні доводиться констатувати низьку мотивацію студентів до навчання. Деякі відповіді про причини такої ситуації знаходимо у результатах загальнонаціонального опитування студентів (1001 респондент за національною вибіркою вузів України), проведеного у 2015 році Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс».

На запитання «Які сьогоднішні проблеми вищої освіти в Україні Вам здаються найбільш серйозними та такими, що потребують вирішення у найближчі 5-10 років?» 51% опитаних зазначили: «Невизнання у світі дипломів більшості вітчизняних ВНЗ»; 41,2% –

«Невідповідність викладання вимогам ринку праці»; 32,2% – «Низький рівень якості освіти в українських ВНЗ, у порівнянні зі світовим рівнем»; 29,2% – «Невідповідність структури освіти потребам ринку праці»; 27,6% – «Слабка матеріально-технічна база ВНЗ»; 27,1% – «Низький культурний рівень студентів, їх слабка зацікавленість у якісній освіті»; 24,7% – «Застарілі, ідеологізовані або кон'юнктурні підручники»; 21,9% – «Невідповідність структури освіти потребам ринку праці»; 18,7% – «Слабкий зв'язок між якістю викладання, авторитетом викладачів серед студентів і розміром зарплат»; 9,4% – «Низький професійний рівень викладачів» [2].

Все це вимагає від викладачів вищої школи організації освітньої діяльності з використання сучасних технологій навчання. Однією з таких є проектна технологія навчання. В проектній діяльності розвиваються творчі здібності студентів, самостійність, критичне мислення, вміння приймати рішення, комунікативні здібності, лідерські якості, посилюється позитивна мотивація до навчання, а найголовніше – навчання стає професійно-орієнтованим. Метод проектів є перспективним інструментом удосконалення підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, змінює її цілі і зміст, покращує якість через упровадження педагогіки співпраці, формує в студентів ефективну конкурентоспроможність.

Щоб сформувати в студентів позитивну мотивацію до проектної діяльності викладачеві необхідно: опанувати методику проектної діяльності, вміло підбирати об'єкти проектної діяльності, чітко планувати процес роботи над проектом, забезпечити студентів необхідними методичними і дидактичними матеріалами, здійснювати моніторинг реалізації проекту та надавати ефективний зворотній зв'язок, стимулювати студентів до проектної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 375с.
2. Вища освіта в Україні: громадська думка студентів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://nf.dp.ua/2015/06/vyshcha-osvita-v-ukrayini-hromadska-dumka-studentiv/>

УДК: 1(091):111.1(1.3)

Кравченко Алла Григорівна,

кандидат філософських наук, доцент,

Пристапко Богдан Олегович,

студент III курсу факультету аграрного менеджменту,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

ЕЙДОС У ПЛАТОНА

Дослідженням Платона займалися мислителі всіх епох, що існували після Платона, однак, на нашу думку, найбільш глибоко, масштабно і різнобічно розглядають цю проблему К. Ріттер, В. Соловйов, А. Лосєв, С.Аверинцев.

Для початку хотілося б піддати критиці раціоналістичний підхід до платонізму, який розуміє платонізм, як метафізику. Цей підхід варто відкинути. Раціоналізм забарвлює прапор платонізму в свої власні кольори. А.Лосєв: “насправді ж, платонізм, як сліпуче явище грецького язичництва взагалі, є славослів'я плоті, божественної матерії, вселенського тіла любові і пристрасті. Це - вічна закоханість у світ і прийняття усіх його радощів і страждань.” [1, 236]. Платонізм є “еротична філософія” [2, 622]

Прискіпливий дослідник античності А.Лосєв запропонував розуміти ейдос через неплатонічне поняття “обличчя”. На прикладі людини: “В особі найбільш виражена людина... Сенс даної людини виражений не стільки в руках або спині, скільки в обличчі” [1, 233-234]. Те ж саме можна застосувати і до будь-якої речі.

Якщо оглянутися навколо, то ми зможемо помітити навколо себе те, що ми називаємо фактами (явищами) і в той же час їх зміст. За висловом А.Лосєва: “Частіше усього ейдос для нас і не явище, і не зміст, а з'єднання того й іншого в одне суцільне і органічне буття, або Міф... Це означає, що ейдос і ідея у Платона є баченням міфологічного буття, а не якісь тьмяні і нудні гіпостазовані поняття” [1, 235].

Ейдос, як і річ має свою структуру. Серед структурних елементів ейдосу А. Лосєв виділяє: 1. “Внутрішню” категорію: ця категорія позначає ті відтінки ейдосу, які “позначають внутрішній стан речі, її приховану внутрішню організацію, приховану видимість і явленність, яка цілком або не цілком дана зовнішньої видимості.” [1,249]. 2. “Зовнішню” категорію: тут розкривається безпосередньо явлений для чуттєвого виявлення відтінок

ейдосу, той, який ми сприймаємо безпосередньо. Приміром, ми безпосередньо сприймаємо відчуття гідності при увазі військового мундира, оскільки військовий мундир є зовнішнім проявом ейдосу гідності. 3. Категорію "внутрішнє-зовнішнє": ця категорія розкривається в тому, що зовнішнє проявляється у внутрішньому. Внутрішня краса проявляється у зовнішньому. А.Лосєв вдало підмічає, що категорії цього роду "позначають явища та прояви душевного життя" [1,252]. 4. «Міфолого-натурфілософську» категорію: категорія, яка є синтезом трьох попередніх. У синтезі цих трьох категорій ми можемо спостерігати змістове та естетичне наповнення речі. Має ж річ це наповнення тільки завдяки ейдосу. Тому ця категорія дає ейдосу значення, яке дозволяє говорити про ейдоси й ідеї як про елементи, що лежать в основі всього всесвіту." [1, 254]. Також ця категорія дає зрозуміти, що за глибокого вглядання в річ ми бачимо не річ, як таку, а її сенс. При довгому спілкуванні з людиною ми бачимо сенс його існування, ніж факт її існування. Цю межу дуже тонко підмітив поет О. Мандельштам. У статті "Ранок Акмеїзму" він пише: "Любіть існування речі більше самої речі і своє буття більше самих себе – ось найвища заповідь акмеїзму" [4, 25]. 5. "Понятійну" категорію: Ця категорія вже "розглядає його (ейдос) як голий сенс" [1, 255]. Тут вже немає самих речей, лише їх зміст. Наприклад, сенс правителя є управління державою. Сам по собі зміст, хоч і має внутрішню структуру (підтримка порядку, справедливий суд, розвиток держави і т. д.), але не має прихильності до якої-небудь конкретної особистості. Тому ми можемо лише застосовувати "понятійну" категорію до тих чи інших особистостей і встановлювати ступінь відповідності фактичного правителя ідеї правителя. 6. "Загальну" категорію: поєднання попередніх п'яти категорій - в цій категорії ми вбачаємо річ цілком у її нерозривній єдності з ейдосом.

Розглянувши структуру ейдосу, можна зрозуміти, як Платон і платоніки сприймали навколишній світ - для них кожна річ мала свій сенс. Деякі речі відповідали йому, деякі його спотворювали. Теж стосувалося і людини, і, в першу чергу, самих Платона і платоніків. Тому, для платоніка ейдос не є щось сіре і умоглядне, що не стосується життя. Це підстава, наріжний камінь, надія і сподівання. За Платоном, світ створений і влаштований Деміургом, з усіх проявів у світі вищим є розум. Розумом людина здатна пізнавати і долучатися до світу ідеального, тобто безсмертного. Звідси стає ясною та радість, з яким філософи звеличують те, що "...називається філософією і краще чого не було і не буде подарунка смертного роду богів" [3 449]. Виходячи з геніальної космогонії, розкритої у "Тимей", стає ясным, що філософ, йдучи шляхом розуму і прагнення до досконалості, стає частиною світу іншого, з'єднується зі своїм прототипом, стає "ейдосом". Життєва старанність платоніка стоїть на впевненості в тому, що "той, хто проживе відміряний йому термін належним чином повернутися в обитель зірки, яка має його ім'я, і буде вести блаженне, звичайне для нього життя..." [3, 445].

Але оскільки при такому світогляді виникає колізія між емпіричним світом та світом ідеальним (ейдетичним), то виникає проблема поєднання цих світів, яке Платон вбачає в Еросі. В. Соловйов, розглядаючи цю проблему в "Життєвій драмі Платона", виділяє окремі шаблі підйому людини до світу ейдетичного, серед яких можна виділити: 1. Пекельний (Про нього В. Соловйов вирішив не говорити). 2. Шлях тварин - сутність цього шляху полягає в прийнятті Ероса з одного тільки тваринного боку" [2, 617]. Для людини високе стоїть в огорожі тілесності, він не бачить глибини душевного і духовного світів. 3. Шлях людини - цей шлях зберігає розумну міру потягам і прогрес людського роду [2,617]. 4. Аскетизм - цей шлях зустрічається досить рідко. "Його мета — вберегти силу божественного Еросу в людині від розкрадання матеріальним хаосом, зберегти цю силу в чистоті і недоторканності" [2, 618]. 5. Боголюдський шлях (Андрогінізм) - тут "Любов, в сенсі еротичного пафосу, завжди має своїм власним предметом тілесність, але тілесність, гідна любові, тобто прекрасна і безсмертна, не росте сама собою із землі і не падає готовою з неба, а добувається". [2,619]

Отже, ейдос є ідеальний першообраз (прототип), створений Деміургом, який є змістоутворюючою міфічною дійсністю для пізнаючого ейдетичний світ розуму. Платонік прагне з'єднатися з вічно тотожним буттям (ейдетичним світом) шляхом придбання розумності, досконалості і вищих сфер Ероса.

Список використаних джерел

1. Лосєв А. Ф. Нариси античного символізму і міфології/Упоряд. А. А. Тахо-Годі; Заг. ред. А. А. Тахо-Годі і В. І. Маханькова. – М: Думка, 1993. – 959 с.
2. Соловйов В. С. Твори в 2т. Т. 2 / Заг. ред. і упоряд. А. В. Гулиги, А. Ф. Лосєва; Приміт. С. Л. Кравця та ін – М: Думка, 1988. – 822 с.
3. Платон Зібрання творів у 4 т. Т. 4/ Пров. з давньо-грец.; Заг. ред. А. Ф. Лосєва, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годі; Авт. ст. в приміт. А. Ф. Лосєв; Приміт. А. А. Тахо-Годі. – М: Думка, 1994. – 830 с.

УДК 37.015.311:378

*Кушнір Антоніна Олександрівна,
здобувач Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ВИХОВАННЯ КРАСИ ВЧИНКУ СТУДЕНТІВ: ДОСВІД БРАЦЛАВСЬКОГО АГРОЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ ВНАУ

У сучасному світі створені всі умови для залучення громадян до краси, для створення прекрасного в усіх сферах життя. У вихованні краси вчинку основним орієнтиром виховання є особистість, яка втілює якості, що є загальноприйнятими цінностями і характеризують її як неповторну індивідуальність. Розуміння й творення прекрасного впливають на людину таким чином, що підвищують і ушляхетнюють її духовно.

Виховання краси вчинку – це процес цілеспрямованого формування якостей і цінностей особистості, які є невід’ємною складовою людського життя, поєднуючи індивідуальне і міжособистісне розуміння соціальної мети особистості.

Проблема виховання краси вчинку студентської молоді висвітлена у працях О. Рудницької, М. Тофтула, В. Татаркевича, С. Крилової та ін. Сутності вихованню краси вчинку присвятили дослідження І. Бех, М. Євтух, Г. Шевченко, Н. Миропольська, Р. Сопівник, В. Шинкарук, Е. Помиткін, І. Сопівник, В. Татенко та ін.

Виховна робота Брацлавського агроєкономічного коледжу Вінницького національного університету визначається Концепцією системи національної освіти і виховання студентів.

Головна мета виховної роботи коледжу:

- виховання всебічно розвинутої, високоосвіченої, соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації,
- виховання в неї почуття відповідальності, високої духовності, набуття студентами соціального досвіду, забезпечення духовно-морального розвитку,
- виховання високої політичної культури і трудової моралі, формування соціально-активної, здорової та духовно-багатої особистості.

На даний час перед колективом коледжу постало питання формування всебічно-розвинутої особистості як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів і розвиток художньо-творчих здібностей. Педагогічний колектив працює над виконанням таких основних завдань у виховній роботі: виховання в студентів естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на народній естетиці та найкращих надбаннях українського народу; вироблення вміння власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати і примножувати прекрасне у повсякденному житті; формування попиту в отриманні знань про традиційні українські знання, звичаї, фольклор; виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції.

Методична діяльність щодо виховання краси вчинку студентської молоді включає:

- проведення загальних заходів для студентів. До них відносять свято Масляної, яке проводять метою виховання почуття і бажання до красивого шляхом використання народних свят у розумінні величі та єдності українського народу. Ця весела забава великої студентсько-педагогічної родини Брацлавського агроєкономічного коледжу ВНАУ - масове дійство, що завершується єдиним великим хороводом студентів, педагогів та працівників закладу, і символізує єдність поколінь.

Ще одним важливий виховний захід коледжу, щодо виховання краси вчинку – це День української вишивки. В цей святковий день викладачі української мови та літератури проводять виховні години - «Україна вишивана», де студенти мають можливість заздалегідь підготувавшись познайомили із історією вишивки різних регіонів країни, прочитали цікаві легенди, притчі та вірші про вишиванку. На заключному етапі проводиться акція «Масове групове фото у вишиванках».

- Проведення заходів по окремих курсах. Одним із важливих заходів, який спрямований на виховання краси вчинку студентської молоді є «Студентська панахида за Небесною сотнею». Студенти Брацлавського агроєкономічного коледжу читають вірші, виконують постановки, а викладачі використовують приклади героїчних вчинків українців у

вихованні студентів. На нашу думку, проведення таких заходів спрямованих на вшанування людей, які честю і праведністю захищали право називатися українцями піднімають дух та гордість молодого покоління. Героїчні вчинки наших побратимів є прикладами добра, правди і вірності до Батьківщини, і носять характер прекрасного та героїчного.

- Проведення тренінгів для членів учнівського самоврядування, учнів-активістів. Важливим є захід «Добро лікує душу», під час якого студенти першого курсу розглядають разом з практичним психологом питання милосердя, поміркованості в діях, добра, емпатії до рідних, друзів, одногрупників і просто до навколишнього світу, в якому ми живемо. Метою заходу є формування в студентів почуття гідності, поваги, толерантності, етичних норм поведінки в суспільстві та під час спілкування один з одним; розвиток комунікативних здібностей, терпимості; бажання виражати позитивні емоції, навчитися стримувати негативні емоції; вміння проявляти милосердя і доброту до всіх, хто цього потребує; виховання культуру спілкування, самовиховання особистості.

Отже, як викладачі, так і студенти Брацлавського агроекономічного коледжу Вінницького національного університету приділяють важливе значення вихованню краси вчинку, яка є невід'ємною складовою освітньої діяльності колективу цього навчального закладу. Виховна робота в даному напрямку здійснюється відповідно Концепції національного виховання студентської молоді. Майбутніх фахівців-аграріїв виховують у кращих традиціях національної та світової культури, з урахуванням загальнолюдських пріоритетів і духовної єдності української нації

УДК 378.147.1:81(477)

Лесик Ганна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
докторант Інституту вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України, м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті окреслено основні моменти та особливості соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі України як основи міжкультурної комунікації початку ХХІ століття. Розглянуто питання впливу соціально-гуманітарної підготовки на розвиток майбутніх фахівців. Проаналізовано освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів та магістрів, які визначають змістовний бік спрямованості особистості у процесі засвоєння соціально-гуманітарного циклу дисциплін.

Ключові слова: вища освіта, соціально-гуманітарна підготовка, соціально-гуманітарний розвиток, освітня траєкторія, міжкультурна комунікація, діалог культур, загальнолюдські цінності.

Annotation. The article outlines the highlights and features of the socio-humanitarian training in high school Ukraine as a basis of intercultural communication XXI century. The question of the impact of socio-humanitarian training on the development of future professionals. Analyzed the educational and professional programs for bachelors and masters that determine the content side orientation of the individual in the process of mastering the social and humanities disciplines.

Key words: higher education, socio-humanitarian training, social and human development, educational trajectory, intercultural communication, dialogue of cultures, universal values.

Постановка проблеми та її актуальність. Вхідження України у світовий освітній та інформаційний простір нагально порушує питання формування особистості сучасного фахівця, який здатний до вибудови власного шляху у професійному та громадському житті, вільного орієнтування у світі, цивілізованого ставлення до інших культур. Глобалізація світового середовища, зокрема у процесах культурного взаємопроникнення, усвідомлення та сприйняття загальнолюдських цінностей, найбільш активно засвоюються у період становлення особистості, який характеризується мотиваційними змінами й інтелектуальною активністю.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Проблема соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі України є надзвичайно актуальною для даного етапу розвитку освітньої практики. У сучасній психолого-педагогічній літературі розглядають розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості (Г.О. Балл, І.Д. Бех, Н.Ф. Шевченко); сукупність особистісно-ціннісних якостей людини (О.М. Лисенко, Н.В. Нерух); готовність

міжособистісної взаємодії (О.П. Зеленська, В.А. Семиченко, А.В. Сущенко); шляхи гуманізації вищої школи (С. Бергель, С.Я. Клецова, Е.П. Олесина, О.І. Сандига П.П. Скляр).

Метою статті є аналіз особливостей соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі України як основи міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Дослідження процесу соціально-гуманітарної підготовки індивіда в університетських умовах привертає інтерес перш за все як діалог між учасниками освітнього процесу та між культурної взаємодії, внаслідок яких відбуваються конструктивні зміни. Ця проблема є однією з центральних у гуманітарних науках (філософії, соціології, педагогіці, психології тощо).

Поняття «соціалізація» та «гуманізація» мають декілька аспектів. В «Енциклопедії освіти» зазначено: «Соціалізація – 1) двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення до системи суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна неповторна особистість; 2) процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого складаються різноманітні зв'язки особистості із суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбуваються розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку» [5, 835-836]; «Гуманізація – 1) один із нових соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність; 2) передбачає формування цілісності, системності бачення світу і свого місця в ньому на основі єдності теорій особистого досвіду; 3) ціннісна орієнтація, в основі якої лежить побудова особистісних установок» [5, 156-158].

Таким чином, соціально-гуманітарна підготовка у вищому навчальному закладі є стратегічним напрямом освіти, що уможливорює формування фахівця як творчої особистості, який визначається професійністю і стійкими соціально-психологічними якостями. При гуманістичному підході до навчання, де людина є визначальною метою і цінністю суспільства, відмітимо, що студент переходить із категорії пасивного об'єкта соціалізаційного впливу до активного суб'єкта означеного процесу.

Роль університету в освітньому процесі полягає в тому, щоб забезпечити систему освітньої діяльності, в якій гуманізм є провідною ідеєю, що об'єднує різні освітні та управлінські структури в єдину, де зберігається баланс інтересів кожного суб'єкта. Соціально-гуманітарна підготовка у вищій школі визначається як процес засвоєння індивідом соціально-культурного досвіду, багаторівневого за своїм характером і структурою, забезпечення зв'язку участі особистості в суспільних відносинах та формуванні індивідуальності. Даний вид підготовки є унікальним тому, що людина одночасно усвідомлює свою соціальну унікальність і рівноправність, усвідомлюючи рівність інших членів соціуму.

Даний вид підготовки є міжкультурною взаємодією розвитку умінь встановлювати особистісний контакт, активної співпраці, взаєморозуміння, взаємовпливів, пізнання та формування нового знання, засвоєння соціального, гуманітарного, культурного досвіду. Особливо слід підкреслити інтерактивну соціалізуючу функцію соціально-гуманітарної підготовки, яка полягає у формуванні вмінь, здібностей і якостей особистості, які сприяють її самореалізації у взаємодії з суспільством, довколишнім середовищем, міжособистісних і професійних стосунків.

Кожна країна має свій унікальний ціннісно-орієнтований світогляд, в якому відбиває самобутність даної культури. Сучасне українське суспільство схиляється до європейських цінностей і прагне до рівності у європейському просторі, формує запит на випускника вузу, як людину нового типу, активного, творчого, гуманного.

Сучасна філософія трактує цінності як народжений культурою зміст, що вплітається в мінливе різноманіття соціального життя як його інваріанти, що дозволяють: пов'язувати різні часові модули (минуле, сучасне, майбутнє); семіотизувати простір людського життя, наділяючи всі елементи в ньому аксіологічною значимістю; задавати системи пріоритетів, способи соціального визнання, критерії оцінок; будувати складні і багаторівневі системи орієнтації у світі; обґрунтовувати смисли [2].

Однак, цінності є і засобом відображення дійсності відносно кожної людини, її життєдіяльності, що визначають змістовний бік спрямованості особистості. Вони є основою світогляду і визначають напрям діяльності людини. Укладаючись у систему, цінності об'єднують суспільство з особистістю та доєднують особу до системи суспільних відносин.

Спираючись на нормативно-методичні положення з розроблення освітньо-професійних програм підготовки фахівця та Державний стандарт вищої освіти України з

напрямку професійної підготовки в освітньо-кваліфікаційній характеристиці майбутнього фахівця виділено найбільш характерні ключові компетенції, які найчастіше фігурують у програмах підготовки бакалаврів та магістрів негуманітарних спеціальностей у вищій школі України: 1) *Соціально-особистісні компетенції*: розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); розуміння необхідності та дотримання норм здорового способу життя; здатність учитися; здатність до критики й самокритики; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; 2) *Інструментальні компетенції*: здатність до письмової й усної комунікації державною та рідною мовами; знання іншої мови (мов); навички роботи з комп'ютером; навички управління інформацією; дослідницькі навички; знання та розуміння необхідності дотримання норм безпеки життєдіяльності та охорони праці; 3) *Загальнонаукові компетенції включають*: базові знання основ філософії, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання в галузі знань, які необхідні для засвоєння загальнопрофесійних дисциплін.

Як бачимо, вивчення культури і мови (в університетському курсі це – українська мова (за професійним спрямуванням) (108 год.), історія української культури (72 год.), іноземна мова (180 год.) несе в собі не тільки загальноосвітні ідеї, а й одночасно забезпечує розвиток особистості, підтримує мотивацію студентства. Особливої актуальності нині набуває проблема володіння і студентами, і викладачами іноземною мовою на рівні навчання, освіти, науки, використання її в професійній та міжнародній діяльності. Протягом останніх років чимало ВНЗ і наукових установ набули досвіду продуктивної співпраці з іноземними партнерами; стажування, навчання студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у закордонних вищих навчальних закладах.

У процесі вивчення іноземної мови, значущим є розуміння того, що іноземна мова як власне українська є не однорідною. Культура лінгвістичної більшості – є унормованою мовою, а й культура різних груп людей – це особливі утворення. Схожість таких мовних фактів дозволяє сформулювати уявлення про культурне різноманіття як про норму співіснування культур в сучасному полікультурному світі. Відмінності – фокусують увагу, стимулюють інтерес, породжують неупередженість та толерантність до представників інших культур. Таким чином, полікультурність світу стає нормальним явищем, а діалог культур виконує функцію зв'язку і рівності.

Для поліпшення навчання і полегшення якості навчання іноземної мови викладачі досить часто вдаються до використання матеріалів пов'язаних із культурними особливостями країн, фактів історії, предметів матеріальної культури, персоналій національних героїв, міфів і переказів. «Необхідними в плані формування комунікативної і лінгвосоціокультурної компетентностей є матеріали, пов'язані з історичними, економічними, соціальними фактами країн, мову якої ми вивчаємо. Значимість матеріалів такої спрямованості дуже висока саме у, віці, коли відбувається активне становлення особистості, формується світогляд, виробляється соціальна позиція [4, с. 47].

Водночас, у процесі вивчення мовних явищ, звичаїв, традицій, мистецтва необхідне порівняння даних фактів із власною культурою, а часом відбувається запозичення певних елементів. Ці запозичення відбиваються не лише на побутовому рівні, але дедалі частіше трапляються у науковому і діловому аспекті – резюме, портфоліо, кейси завдань та інше – і це теж є однією із сторін діалогу культур. Підтримуючи і запозичуючи форми роботи, ми погоджуємося на долучення до вироблення спільних культурних і наукових площин існування. Проте у цьому доброму починанні криється і загроза для власної культури – суцільне «мавпування» призводить до знецінення здобутків і бажання плазувати. Тому вважаємо, що для внутрішньої безпеки країни та виховання гордості за власну країну із соціально-гуманітарної підготовки у вітчизняних вишах не мають зникнути такі курси як українська та зарубіжна культура, філософія, соціальна психологія та педагогіка тощо.

Творцем вчення про діалог культур є В.С. Біблер, який наголошував на розбіжності культурних процесів з процесами освіти і науки. Він зауважував, що «в наш час людина

освічена не є автоматично культурною людиною»; не можна розглядати культурний спадок за спрощеною схемою «висхідних сходів, де ігнорується і применшується цінність попереднього етапу» [3]. На разі, вища школа намагається перейти до побудови стосунків зоснованих на ідеї діалогу культур, суб'єкт-суб'єктних відносин, толерантності, науковості, формуванні гуманістичного світогляду через спілкування, прибираючи із освітнього дискурсу принцип накопичення знань.

В історії вітчизняної педагогіки (М.К. Вентцель, Т.Г. Лубенець, К.Д. Ушинський, Митрополит Никифор, С.Ф. Русова, Г.С.Сковорода) і зарубіжної (Дж. Дьюї, І.Г. Песталоцці, А. Комбс, А. Маслоу, К. Роджерс), практиці вітчизняних вищих навчальних закладів (Острозька академія, Києво-Могилянський колегіум) заклали традиції використання діалогу як інструменту навчання і виховання, який пов'язували з потребою людини зрозуміти себе і навколишній світ, розвинути свій розум.

Серед сучасних універсальї освіченості можемо виділити наступні: фундаментальні та прикладні знання для роботи в певній царині; соціо-гуманітарні та природничі для усвідомлення картини світу та органічного входження в неї; володіння інформаційними технологіями та мовами для ліпшого діалогу зі світом; медичні та психологічні – збереження здоров'я; навички самоосвіти – для більш комфортного поводження з інформацією.

Таким чином систему мотивацій особистості, а відповідно і ставлення до навчання, формує соціальна ситуація та життєві обставини, зокрема і належність до студентської спільноти. Вузькопрофесійна спрямованість з одного боку сприяє підготовці доброго спеціаліста у своїй галузі, а з іншого – загрожує не реалізації творчих здібностей через обмеженість світогляду, бідний емоціональний світ, відсутності активної життєвої позиції. Мислення випускника університету не може обмежуватися виключно оперуванням спеціальними знаннями. Без опертя на філософські, суспільні, гуманітарні науки, вміння діалектично аналізувати та інтерпретувати явища і процеси неможлива гармонізація загальнолюдського розвитку, прояв творчих здібностей у швидко змінюваному технологічно-інформаційному світі.

На думку С. Бергеля, «щоб відповісти на нові виклики науки, де традиційної етики вже не досить, слід було відкрити діалог між природничими науками та соціально-гуманітарними науками, кожна з яких має свою методологією і особливостями, а також звернутися до інших наукових широт – від філософії до медицини і біології, включаючи право, соціологію та антропологію» [1]. Це цілком відбиває тенденції багатовекторності та поліваріантності освітніх траєкторій, що можливо найближчим часом стануть основою інтегрованих соціально-гуманітарних програм або варіативних включень в освітні модулі вищої школи. Одним із таких нових утворень, що набуває все більшої популярності у вищій школі за межами нашої держави, є біоетика, яка відстоює цінності гуманізму завдяки своїм методам і прийомам, сконцентрованим на пошуку консенсусу шляхом ясного і конструктивного діалогу з усіма суміжними секторами. Виходячи з позицій неупередженості та терпимості, біоетика прагне до прийняття норм і законів, що враховують реалії міжкультурних громад і поєднують хранителів особливих традицій і вірувань.

Висновки. Отже, на сьогодні про Україну у світі відомо набагато більше ніж десять-двадцять років тому. Маємо завдячувати в цьому масштабності демократичних перетворень в ідеологічній, політичній, культурній, освітній сферах. Ставши на шлях демонстрації світу своєї цивілізаційно-європейської значущості, маємо виправдати сподівання наполегливою працею над удосконаленням освітніх траєкторій, що уможливлуватимуть взаємодію на засадах загальнолюдських цінностей особистості. Зважаючи на обмеженість в часі (10-25% на викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу) та безглуздість намагання втиснути у 2-3 кредити інформацію від початку її накопичення людством, варто змінити докорінно підхід до викладання і осягнення цих знань. Таким чином, особистісні та загальнолюдські цінності, які утворюють ядро культури і є соціально значущими мають виходити в поле діалогу культур, для того, щоб знову і знову породжувати цінності в кожній окремій людині. Соціально-гуманітарні дисципліни в негуманітарному вузі повинні виконувати функції пов'язані з переданням духовно-ціннісного досвіду людства новим поколіннями, сприяти міжкультурній комунікації, покращувати якість життя.

Список використаних джерел

1. Bergel S. Bioethics: unimagined challenges – [Electron resource] – Access mode:<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002130/213061r.pdf#page=36>
2. Авдєєва І.М., Слободянюк А.А. Психолого-педагогическое образование как средство гуманизации образовательного процесса в высшей школе // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету. Серія: Психологія. – Випуск 33. – Рівне: РДГУ, 2006. – С.12-17.

3. Библер, В.С. Культура. Диалог культур. (Опыт определения) // Вопросы философии. – 1989. – №6. – с. 31-42.

4. Добрынин Н. Ф. Внимание и память / Н.Ф. Добрынин. – М.: Знание, 1958. – 32 с.

5. Енциклопедія освіти [Текст] / Академія педагогічних наук України; головн. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Клецова С.Я., Сандыга О.И. Пути гуманизации высшего технического образования // VI Міжнародна науково-методична конференція «Проблеми та шляхи розвитку вищої технічної освіти» (6-7 червня 2002р.) : Тези доповідей. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2002. – С.187-189.

7. Олесина Е.П. «Диалог культур» как фактор формирования культуры личности / Е.П. Олесина // Материалы семинара «Воспитание искусством как фактор социализации личности». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.art-education.ru/project/seminar-2008/olesina.htm> Дата последнего доступа: 26.10.2014.

8. Скляр П.П. Гуманістичні засади перебудови «педагогічних технологій» у технічній освіті // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м.Вінниця, 21-23 вересня 2004 р. В 2-х томах. Т.1. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. – С.49-52.

УДК 327.56

Максимчук Валентин Спиридонович,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Національного університету біоресурсів і

природокористування України, м. Київ, Україна

МАЛЕНЬКА ГРЕЦІЯ – ВЕЛИКИЙ НАРОД

Особливості сучасної економіки, яка базується на знаннях та результатах інновацій, вимагають демократичного перевлаштування. Вона потребує вільних, освічених і незалежно-мислячих особистостей. Процес глобалізації стимулює поширення демократії, оскільки інформація та знання дуже швидко стають загальносвітовим надбанням. Все більше фактів свідчать на користь того, що ефективна демократія може сприяти економічному зростанню й підвищенню національної конкурентоспроможності: «Разом з тим, демократія не вирішує всіх наявних проблем і суперечностей: нерівності корупції, неефективності, несправедливості і некомпетентного прийняття рішень. Наочним прикладом цього є Греція [1, с.40-41].

В Європі в цілому при владі як одноосібно правлячі або як члени правлячих коаліцій перебуває чимало партій, як соціал-демократичних, так і соціалістичних (Іспанія, Австрія, Греція, Португалія, Словаччина, Норвегія, Данія).

Тривале перебування у передифолтній Греції при владі уряду соціалістів призвело до створення таких умов соціальної держави, якій могли б позаздрити найрозвиненіші країни Європи: наприклад, середня пенсія становила 1100 євро, мінімальна – 750 євро, причому для одержання не потрібен був ніякий стаж роботи. Було створено величезну кількість робочих місць у державному секторі. Заробітні плати службовців утричі перевищували зарплати працівників приватного сектору.

У 2012 році ситуація в Греції загострилася у зв'язку з вимогами з боку Євросоюзу в обмін на кредити вдатися до політики економії.

Грецька криза була викликана рішенням влади щодо скорочення державних витрат в обмін на одержання міжнародних багатомільярдних кредитів. На це рішення греки відповіли загальними страйками, масовими демонстраціями та погромами. Криза потягнула за собою кризу валютного союзу, поставила під сумнів подальше існування євро. «Вихід Греції з ЄС міг би запустити процес розпаду Євро союзу, що в свою чергу призвело б до відсіювання «проблемних країн» і деформування нового економічного простору «сильних» держав» [1, с.42].

Грецька влада вдалася до фальшування економічних показників перед Євросоюзом, не забуваючи брати борг все більше і більше. Але демократія, забезпечує інституціональні умови, що дозволяють гарантувати і захищати права людини. Вона виступає засобом проти тиранії і створює можливості для пошуку шляхів розв'язання інших соціальних проблем [2, с.56].

Сучасні греки хоча не можуть похвалитися навіть сотою долею досягнень своїх предків, тим не менше змогли пройти через 400-річну турецьку окупацію, одну з найжорстокіших в історії, практично зберігши в недоторканості свою самосвідомість, релігію, звичаї і мову. Вони живуть в країні, яка втратила більше 3/4 своєї колишньої території і яка постійно знаходиться на грані банкрутства.

Вони обтяжені величезним комплексом неповноцінності по відношенню до античних і візантійських греків, тому що не зуміли відродити «Велику Грецію» своїх прабатьків. З іншого боку ми, як і вони, віримо, що греки – найрозумніший, найщиріший і найсміливіший народ на землі.

Заслугою греків є те, що їх мова найменше змінилась з часів Платона (IVст. до н.е.) до наших днів, ніж скажімо, англійська. Протягом століть грецька мова була мовою спілкування стародавнього світу в районі середньомор'я. Це були мова культури і торгівлі, мова, що пропагувала нові ідеї. Такі, наприклад, як християнство.

Жоден освічений римлянин не міг обійтися без грецької мови, і тому тисячі її слів проникли в латинь, а звідти перейшли в сучасні Європейські мови. Існує велика кількість релігійних, медичних, наукових, літературних термінів, а також сотні назв рослин, тварин і хімічних елементів. Сучасна грецька мова зберегла незмінними більш 80% оригінального словникового запасу. Всі інші слова походять з французької, англійської, італійської, турецької та інших мов.

Протягом століть ведеться така собі «війна» мов між літераторами Греції. Одні хочуть, греки говорили «чистою» грецькою мовою, майже тією, якою були написані євангелія. Інші хочуть спрощеної мови, якою розмовляють на вулиці.

Найбільше греки шанують Героїв війни за незалежність, ненавидять Туреччину. Вони жили під гнітом турецького режиму, починаючи з часів масової різанини в 1453 р. В роки наступної окупації загони бійців грецького опору організовували повстання за повстанням. Сучасні греки ведуть себе так, ніби події тих часів відбулися вчора. Вони звинувачують у недоліках свого характеру турецьку окупацію. А оскільки турки мріють відродити Оттоманську імперію, відношення між цими націями дуже і дуже натягнуті.

Греки уміють насолоджуватися життям, бажають приємно проводити час і жити для свого задоволення тут і тепер.

Франція не так давно запустила в обіг новий термін «економічний патріотизм» який на практиці означає курс на активне застосування протекціоністських заходів. Незважаючи на те, що Євросоюз має статус найбільш відкритого ринку у світі, насамперед для членів ЄС, окремі країни, такі як Іспанія, Польща та інші нові члени спільноти на захист національних підприємств, протистоять іноземним компаніям та поглинанням, що в реальності суперечить законам Європейської інтеграції в цілому. Заява Великобританії про вихід з ЄС серйозно підриває його імідж.

Все більше політиків визнає, що зворотніми сторонами об'єднання світу виявляється гостре суперництво, партикуляризм, нестабільність та дезорганізація особистості. Інститути демократії витісняються владою ієрархів відбувається «поступове формування все більш контрольованого суспільства, в якому буде панувати еліта».

Все це підвищує значення національної держави як основи стабільності та інструменту в конкурентній боротьбі.

Отже, справжній сенс історичних подій визначається не минулим, а майбутнім. Як зауважував Сарт, «ми не можемо змінити минулого, але завжди можемо надати йому іншого продовження» [3, с.11].

На противагу Лютеровій максимі «На цьому стою і не можу інакше» постлютерністи проголошують: «На цьому стою і можу, як завгодно».

Постлютерн, проте не є прощанням з розумом взагалі, він прощається з унітарним розумом.

Список використаних джерел

1. Бичко А.К. Історія філософії: Підручник (А.К.Бичко, І.В.Бичко, В.Г.Табачковський. К.: Либідь, 2001. – 408 с.
2. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу: Навч. посіб. для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ / Орлова Т.В. — К., 2013. — 677 с.
3. Орлова Т.В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: Навч. посіб. / Т.В. Орлова. — К.: Знання, 2012. — 446 с. — (Вища освіта ХХІ століття).

*Малихін Олександр Володимирович,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри романо-германських мов і перекладу
Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА НА ЗАСАДАХ АКТУАЛІЗАЦІЇ КРОССКУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІТУ ОСВІТИ

Своєрідність освітньої ситуації в нашій країні характеризується формуванням нової, відкритої системи вищої професійної освіти оновленого змісту, упровадженням у вищій школі стандартів кредитно-модульної системи організації навчання, що передбачає витрати 60% навчального часу студента на самоосвітню діяльність, потребує наявності відповідного ресурсного забезпечення. Об'єднання модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць істотно змінює цінність самоосвітньої діяльності студента, її призначення, функції, зміст, засоби, а головне, мотиви й цілі професійної освіти студента, можливості його професійної самореалізації.

У багатьох сучасних наукових дослідженнях з педагогіки визначено діяльнісний та компетентнісний підходи як провідні в сучасній професійній освіті, оскільки вони дають змогу висунути на перший план не інформованість студента, а досвід розв'язання ним проблем, що виникають у пізнанні явищ дійсності відповідно до особистісного вектору розвитку, а саме – здатності до самоосвітньої діяльності. Особливу цінність у професійному плані представляють такі види діяльності, як засвоєння сучасних технік і технологій навчання, оцінка власних учинків у взаєминах з людьми, рефлексія життєвих проблем, самоорганізація під час вибору стилю й стратегії життя (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, І. Зимня, О. Лебедєв, О. Леонтьєв, Дж. Равен, С. Рубінштейн, Ю. Татур, А. Тряпцина, А. Хуторський, Г. Щукіна, V. Cheeranach, G. Weiter, J. Lefsted).

Процес самоосвітньої діяльності студента, який організовується задля його суб'єктного розвитку, що включає послідовний збір, переробку та інтерпретацію професійно значимої інформації, виступає супутнім в освітній діяльності. Як результат, у студента з'являється досвід оволодіння новими операціями, розвитку вмінь й актуалізації знань, що реалізується студентом у ситуаціях проектування особистісного саморозвитку.

З цих позицій науковий напрям, що пов'язується з актуалізацією здатності до самоосвітньої діяльності, студента уможливорює розвиток теорії самоосвіти в аспекті забезпечення високої якості навчання студентів різних напрямків підготовки [2].

Проте студенти не повною мірою усвідомлюють можливості власних здібностей щодо здійснення самоосвітньої діяльності як основного напрямку життя. Звідси провідною в університетській освіті виступає ідея підготовки професіонала, стрижнем якої стає актуалізація суб'єктом своїх здібностей до самоосвітньої діяльності, що забезпечує йому можливість вибору власного шляху в самоосвіті й у самозмінненні себе [1], [3].

Орієнтація на вимоги ринку праці, розвиток Болонського процесу припускають розробку й упровадження у вищій школі нових стандартів, спрямованих на вдосконалення здібностей до самоосвітньої діяльності студента. Професійна конкуренція вимагає від людини постійного поповнення знань, можливого за умови продуктивної самоосвітньої діяльності, передбачає «навчання протягом життя» (life long learning), основи якого, так само як і актуалізація здібностей цього процесу, можливі у професійній освіті [5].

Разом з тим звернення теорії і методики вищої професійної освіти до розкриття компетентностей професіонала як однієї з провідних стратегій його інноваційного оновлення пов'язане з переглядом взаємодії викладача та студента в навчанні. Своєрідність освітньої ситуації характеризується формуванням нової, відкритої системи вищої професійної освіти, її нового змісту, у тому числі переходом до кредитно-модульної системи організації навчання, такої моделі організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць [4]. За таких умов істотно змінюється цінність самоосвітньої діяльності студента, її призначення, функції, зміст, засоби, а головне, мотиви й цілі, що визначають якість професійної освіти, його можливості професійної самореалізації.

Актуалізація самоосвітньої діяльності студента є таким напрямом розвитку професійної освіти, що дає змогу істотно змінити якість його навчання за будь-якого

профілю спеціальності. Разом з тим на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії переважають дослідження за окремими видами професійної підготовки, недостатньо вивчені основні, типові для будь-якої професії тенденції та закономірності актуалізації здатності до самоосвітньої діяльності студента як єдиного компонента професійного становлення та розвитку особистості.

Концепція актуалізації самоосвітньої діяльності студента спирається на досить широке поле педагогіки (теорія самоосвітньої діяльності, гуманітарні педагогічні технології, педагогіка розуміння та ненасильства, педагогіка творчості, теорія безперервної освіти). Вона спрямована на формування самоосвітньої компетентності як професійно значущої якості особистості, як результату актуалізації здатності самоосвітньої діяльності студента, що інтегрує мотиваційно-ціннісний, інформаційно-гностичний, діяльнісний критерії та показники, а також забезпечує усвідомлення й розуміння, рефлексію способів самоосвітньої діяльності в ціннісно-смысловому взаємосприйнятті суб'єктів самоосвітньої діяльності. У центрі концепції – основоположні ідеї зв'язку особистісного та професійного розвитку студента в умовах культури ХХІ століття, коли стрижнем підготовки конкурентоспроможного професіонала стає актуалізація суб'єктом його самоосвітньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Айзенберг А. Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы: Учеб. пособие для вузов / А. Я. Айзенберг. – М.: Высшая школа, 1986. – 126 с.
2. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию / А. К. Громцева. – М.: Просвещение, 1983. – 144 с.
3. Корвяков В. А. Формирование самообразовательной деятельности студента: монография / В. А. Корвяков. – М.: Университетская книга, 2006. – 140 с.
4. Сластенин В. А. Гуманитарная культура специалиста / В. А. Сластенин // Магистр. – 1991. – №1. – С. 21 – 25.
5. Соколова Л. Б. Культурологическое содержание педагогической деятельности: монография / Л. Б. Соколова. – Саратов, 2007. – 172 с.

УДК 1:111.83.(38)

Мартиненко О.П.,

кандидат філософських наук, в.о. доцента кафедри філософії, філософсько-теологічного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Чернівці, Україна

«ДРУГА ІСТИНА» АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Існує легенда про те, що давньогрецький філософ Сократ оголосив істину вищою метою, цінністю пізнання. З того часу бере початок думка про те, що класична філософія та наука ґрунтуються на *вірі* в існування істини, можливості її розкриття та досягнення. Варто зауважити, що віра (як атрибут божественного, а не буденного) історично була тісно пов'язана з істиною вищим сакральним змістом [2].

Безумовно, те знання, яке мало божественну природу, заслуговувало на абсолютну довіру у людей, що перебували у вічному страху та сумніві перед навколишнім світом. Цей страх був настільки значним, що породив потребу у давньогрецькій філософії скласти вчення, які б враховували розуміння того, що природа істини не бездоганна. Так виникли стихійна діалектика Геракліта, софістика, скептицизм, агностицизм і релятивізм. Ці напрями античної філософії заклали підвалини «другої істини», тої інтелектуальної величини, що стала, зрештою, основою спонукальної сили західноєвропейської цивілізації – науки.

Рациональні підвалини «другої істини» простежуються уже у досократиків. Зокрема у Парменіда можемо знайти класифікацію істини за критерієм її пошуку – це його вчення про «шлях істини (ἀλήθεια)» і «шлях гадки (δοξα)». «Шлях істини» описаний у вступі поеми Парменіда «Про природу», у якій спостерігаємо залучення людини до божественного способу досягнення істини. Істина від Бога, істина як божественне знання, одкровення про справжній світ – це парменідівське тлумачення істини стає фундаментом платонівської гносеології, яка устами Сократа приписує людині знання того, що далеко перевищує людські можливості («ἄλη» + «θεία» – «божественний стрибок»).

«Шлях гадки» – це людська самість та людський суб'єктивізм, полишений божественного втручання. По суті це те, що Протагор мав на увазі, коли стверджував у своєму трактаті «Ἀλήθεια», що «людина є мірилом усіх речей». Суть цього відображено в судовому процесі над Сократом, який описали Платон та Ксенофонт.

Виступаючи перед судом співгромадян, Сократ обіцяє викласти «πάσαν τὴν ἀλήθειαν» – все без приховування. «Ἀλήθεια» тут вже має рисине божественного одкровення, але звичайної людської відвертості. Брехня в суді переслідувалася за законом в усі часи. Брехня – це твердження про речі як про такі, «якими вони не є», коли ж йде мова про речі такими, «як вони є», – це правда, істина, ἀλήθεια. Але чи можна вимагати на суді від рядового громадянина надлюдського, божественного одкровення? Зрозуміло, що не можна. Чи справедливо переслідувати судом людину за її земну недосконалість? Зрозуміло, що не справедливо. Мірилом правди і неправди в суді виступає сама людина, її відвертість. Якщо вона помилилася, по щирості серця, але не розуміє цього по простоті душевній, залишаючись при цьому відвертою, щирою, – людина не бреше. Вона не може претендувати на більше, аніж на відвертість. Все, що є більшим за відвертість, – для богів або від богів. Це і була велика правда Протагора, яка змусила платонівського Сократа поставити питання про істину як питання про людську природу [1].

Отже, давньогрецька полісна культура поруч із традиційним для давніх народів розумінням істини як такої, що йде від Бога (богів), породжує ще одне – те, що йде від людини. Перше можна назвати істиною-одкровенням, друге – істиною-відвертістю. Дійсно важливим моментом у цій історії є не сам факт розуміння того, що давні греки виявили «другу істину», а те що, вони актуалізували її, вивівши на новий інтелектуальний щабель, з якого почалося будівництво науки, а згодом і всієї західноєвропейської культури та цивілізації.

Список використаних джерел

1. Васильева Т.В. Великая правда Протагора / Т.В. Васильева // Комментарии к курсу истории античной философии. – М., 2002. – С. 35-38.
2. Марчук М.Г. Релігійна віра та наукові цінності / М.Г.Марчук // На межі тисячоліть: християнство як феномен культури / М.Г. Марчук. – К.: МІП, 2000. – 608 с. – С. 362-372.

УДК 130.2 (045)

Матвієнко Ірина Сергіївна,

*кандидат філософських наук, асистент Національного університету
біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна*

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ ТА СЬОГОДЕННЯ УКРАЇНИ

Філософія – це вчення про природу цінностей. Домінування однієї субстанції над іншою визначається саме філософією. Вона стає суттєвим чинником, який формує думку та значимість в сфері мисленевого процесу. Априорна місія філософії складається з встановлення співвідношення явища речей і їх невидимої причини або природи. Визначення філософії завжди має варіативний характер. За Гераклітом, вона дещо відмінна від усього буденного, звичайного, філософія є дечим принципово самостійним. Для стародавньої Греції філософія була певним способом життя, а не справою, на деякий проміжок часу, це не звичайне мислення, яке притаманне кожному, це дар, яким наділені одиниці, які можуть розгадати таємницю буття всього.

Антична Грецька філософія подарувала світу безсмертних мислителів, які першими заслужили звання мудреця, серед яких Фалес, Солон, Анаксімена, Анаксагор, Геракліта, Сократ, Платона, Арістотеля та інших. Фалес, для якого вода була первинним принципом або елементом на якому плаває Земля. Анаксімен, який презентує нам, що головним елементом буття було повітря, з якого складаються душі та навіть саме Божество. Анаксагор, який розглядав Бога як нескінченний саморухливий розум, який знаходиться в будь-якому тілі і є дійсна причина всіх речей, з нескінченних частинок матерії божественним розумом може бути створене все, цей розум привів до порядку всі речі, які були спочатку змішані разом. Геракліт, який говорить про вогонь, як перший елемент, як стихія, яка в кінцевому рахунку поглине світ.

Грецька філософія є основою філософської спадщини світового масштабу, доказами чого є використання вчень грецьким мудреців у сучасній освіті, адже саме їх філософські системи вчать нас любомудрію. В 2013 році виповнилося 2400 років з дати заснування Платонівської академії, першого навчального центру не тільки в Греції, але і в усій Європі. Основною метою якої було виховання гідних правителів та культивування розуму, як головного божественного дару людини. Що є актуальним і на сьогодні, адже усвідомлення значущості розуму та його пріоритетності, дає нам шанс на гідне високорозвине існування у сучасному глобалізованому світі. Саме тому, культивування в античному світі знання,

мудрості, і що характерно для грецького світу краси, є незаперечним фактом. Філософи – це люди, яким під власно охопити думкою те, що завжди є тим чим воно є, а інші люди до цього не здатні, так як для них не є цікавим суть речі самої по собі, це не є для звичайної людини пріоритетним. Природа філософа є такою, яка постійно вабить пізнавати, те що відкриває їм хоч щось із тієї сутності, яка існує завжди, і яка не змінюється через виникнення і загибель буття. Той, хто щиро хоче віднайти правду, має ще з самого дитинства займатися пошуком «справжньої правди», і таким чином, отримати істинне пізнання. Щоб мати успішну державу, вона має складатися з двох компонентів, успішного правителя та людей, які в своєму житті керуються правдою. Як зазначає в своїй роботі «Держава» Платон: людина перед усім має керуватися правдою, а стати досконалим філософом рідко трапляється серед людей – лише як виняток, але і для тих не багатьох є багато загроз зіпсуватися. Натовп не спроможний бути філософом, так як, і в державі, коли справа стосується керування державою, то керівництво одного державця має місце, а коли вступає в керування натовп, то результатом є поступове знищення держави. Щоб отримати гідного правителя, на думку Платона, його потрібно випробовувати. Шлях випробування має проходити крізь труднощі, небезпеки, радощі, і таким чином, можна отримати людину, яка може сприймати найвищі знання. А найважливішим знанням має бути ідея добра, завдяки їй справедливість, і все інше стають тим, що потрібне і корисне.

Отже, діалог між античною грецькою філософією та сучасною українською має мати місце, адже актуальність багатьох думок для сьогоденної України є незаперечним фактом. Прислуховуючись до думок минулого ми можемо уникнути деяких помилок в майбутньому. Принципи життя грецького світу є не досконалими, але там є досить багато думок та ідей які є корисними для сьогодення.

УДК 37.017.92:141.1

*Мельничук Тетяна Федорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФІЛОСОФІВ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Дві видатні постаті давньогрецької філософії, мислителі Афінської школи – Платон і Аристотель в картині «Афінська Академія» художника Рафаеля епохи Відродження зображені поруч один з одним: Платон – з піднятим перстом догори, Аристотель – опущеним донизу, що символізує їхні різні точки зору на деякі аспекти світогляду, різні підходи до філософської думки. Аристотель, будучи учнем Платона, залишив геніальний вислів: «Платон мені друг, але істина дорожче», що говорить про позицію справжнього вченого. Сучасна наука у питаннях виникнення і розвитку світу, вихованні людини ґрунтуються на принципах давньогрецьких філософів.

Аналіз дослідницьких джерел дає змогу зробити висновок про те, що поняття творчої особистості нерозривно пов'язане з поняттям виховного ідеалу як мети виховання, визначення якої є найважливішою й визначальною проблемою будь-якої педагогічної системи. Разом з тим, виховний ідеал того чи іншого народу, як цінність і ціннісна орієнтація є поняттям досить глибокозмистовним, складним, багатовимірним і визначається державним устроєм, потребами суспільства, залежить від способу виробництва, темпів соціального й науково-технічного прогресу, світогляду, релігії й моралі, досягнутого рівня розвитку культури, педагогічної теорії і практики, можливостей суспільства і ґрунтується на певній філософській системі.

Формування творчої особистості, ідеалу людини мало місце і в античній філософсько-педагогічній думці, де головною метою спартанського виховання була підготовка сильного, витривалого, мужнього воїна як захисника держави. В Афінах (VII–V ст. до н. е.) утворився найбільш прогресивний для того часу державний устрій античної рабовласницької демократії, що обумовило розквіт афінської культури і прогресивний характер афінського виховання, яке передбачало іншу мету і мало більший вектор: виховання «прекрасної душі і загартоване тіло». Демокріт (V–IV ст. до н.е.) цінував сімейне виховання як наслідування позитивного прикладу батьків в підготовці до реального життя, привчання до праці як основи добробуту людини. Він одним із перших сформулював і оцінив принцип діяльності,

при якому якості і уміння з'являються на основі праці, що «хорошими людьми стають більш від вправ, ніж від природи». Філософ важливим завданням виховання вважав розвиток уміння мислити і радив розвивати три «дари»: добре мислити, добре говорити і добре працювати. Совість – він називав основою моралі.

Сократ (V – IV ст. до н.е.) головною метою виховання вважав пізнання людини як самої себе, тобто моральне самовдосконалення. Його гаслом було: «Пізнай самого себе!», яке було написано на стінах храму Аполлона в Дельфах. Виховання Сократ трактував як шлях інтелектуального й морального розвитку людини, пошуку істини в добрі і злі, характеризував виховання як «друге народження». Його вислів: «Я знаю, що я нічого не знаю» – говорить про великий потяг і відповідальність в отриманні знань. Завдання педагогічної діяльності полягає у вивільненні людського інтелекту від усіх негативних зовнішніх впливів та у створенні гармонійної єдності життєвих потреб і здібностей людини. Особливого значення Сократ віддавав самоконтролю, цей принцип самоаналізу допомагає людині бути чесною перед собою і направляє її дії вірним шляхом, дає можливість зрозуміти вчинки інших.

Ксенофонт, учень Сократа, великого значення приділяв державі, яка виховує досконалих громадян під своїм контролем. Для розуміння природи свідомості і культури діалог стає фундаментальною категорією. Гармонія різних голосів діалогу порівнюється з елементами космосу як Господнього творіння.

За словами Платона, вірне виховання і навчання прокидають в людині хороші природні задатки, які потім будуть закладені в майбутнє потомство. В історії відомий вислів філософа про те, що тільки у хороших батьків буває хороше потомство. Платон бачив творчість як прояв повноти досконалості, яка є в божественному пізнанні. Він, відносив до творчості все, що створено людиною, а виховання полягає у передачі нащадкам принципів доброчинності і вдосконалення розумної частини душі. «Усе, що викликає перехід з небуття у буття – творчість». Завдання виховання – навчити людину передавати нащадкам принципи доброчинності і таким чином зміцнити розумну частину душі. Мета життя мудрої людини повинна полягати у постійному прагненні до зміцнення доброго начала душі, до розвитку здібності відтворення в ній вроджених ідей, привнесених із потойбічного «царства ідей». Шляхи часткового прилучення до світу ідей ще за життя людини Платон вбачав у філософії, яка сприяє пізнанню добра і краси.

Аристотель про виховання молоді сказав, що законодавець повинен з великою відповідальністю віднестись до цього процесу, тому що в іншому випадку державний устрій буде багато чого втрачати. Виховання повинно відповідати в становленні державного устрою і його збереженні як єдиної об'єднуючої ідеї всіх громадян. Турбота про виховання має бути загальною метою, а не приватною, одноосібною, бо людина належить державі, є його часткою. Філософ розподіляє ціль виховання на: розвиток розумових здібностей і моральних якостей і вважає, що не всі повинні в повному обсязі вивчати «корисні предмети», а тільки ті, кому це потрібно. В процесі виховання розвиток *навичок* (практичне вміння) Аристотель ставив на перший ступінь розвитку, потім – *фізичний і розумовий* розвиток завершав цю структуру. Музика і малювання віднесли до предмету виховання молоді людини, здібних впливати на моральну сторону душі. На питання про уміння співати і грати на музичних інструментах вихованців Аристотель стверджував – треба вивчати музику на практиці. Греки були заглиблені в істину і красу, корисність речей, цінували їхню красу і практичність, вже в античній філософії і педагогіці сформувався виховний ідеал особистості, який передбачав розумове, моральне, естетичне й фізичне виховання; творчість розумілася як відкриття нового, а новизна присутня в усьому, що створено людиною.

У середині цієї педагогіки точилася гостра боротьба між ідеалістичною лінією (Платона) і матеріалістичною лінією (Демокріта) з найважливіших методологічних питань про сутність людини, роль виховання та ін. В епоху еллінізму (III – I ст. до н. е.) ідеалом стала самостійна, незалежна і сильна особистість мудреця. Засновник скептицизму Піррон (бл. 360 – 270 рр. до н. е.), як і стоїки та епікурейці, навчав людину бути щасливою. Шлях до щастя скептики вбачали не в правильно організованому пізнанні, а у відмові від пізнання, особистих переконань, що й дозволяло, на їх думку, виховувати лагідну і спокійну людину.

В цю епоху розвивалася й жіноча освіта, жінки немов би виходили із замкненого домашнього світу, і перед ними відкривалися шляхи до освіти. Значну увагу освіті дівчат приділяли в общинах піфагорійців елліністичного й римського періоду історії. Однією з відомих піфагорійок була Гіпатія (370 – 415 н. е.), відомий математик і філософ, яка керувала школою в Олександрії.

Таким чином, виховний ідеал як цінність і ціннісна орієнтація є поняттям досить глибокозмістовним і багатогранним і кожна історична епоха виробляє свій виховний ідеал, який ґрунтується на певній філософській системі.

УДК 316.7: 379.8.092

Монько Тетяна Савівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Соціально-культурна реабілітація у контексті теорії і методики соціально-культурної діяльності є категорією, яка пов'язана із загальнонауковими і педагогічними поняттями в різноманітні їх застосування у виховному процесі установ культури і додаткової освіти. Вона також відбиває суть організації культурної життєдіяльності дітей з особливими потребами.

Вирішення практичних завдань соціально-культурної реабілітації неможливе без урахування стійкого характеру протікання кожної з трьох стадій соціально-культурної реабілітації дітей з обмеженими можливостями: соціальної адаптації, індивідуалізації, соціокультурної інтеграції. Обґрунтуванням для визначення організаційно змістовного ядра структури соціально-культурної реабілітації, що відповідає вимогам модернізації сучасного суспільства, його головних соціальних інституцій, є підходи: системний, діяльнісний, індивідуальний, полісуб'єктний тощо.

Міра готовності фахівця до здійснення цих видів діяльності, як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях характеризує його професіоналізм. Сформованість у нього приватних педагогічних умінь і навичок дозволяє вибирати потрібний стиль в поводженні з дітьми з особливими потребами, націлений на сприйняття їми соціальної інформації про культурні об'єкти і події, що відбуваються в них. Діалог в ході соціально-культурної реабілітації досягається шляхом надання всебічної підтримки фахівця дітям з обмеженими можливостями з метою поступового зростання їх культурної активності, саморегуляції поведінки в соціальній сфері, що, у свою чергу, відкриває можливості для їх духовно-морального самозмінення.

Діти з особливими потребами - це діти, які мають освітні, комунікативні, медичні, психологічні, побутові, соціальні потреби, пов'язані зі стійким розладом здоров'я, що відрізняються від потреб більшості їх однолітків. Це особлива соціальна група, яка має свої соціокультурні особливості й потребує особливих умов організації життєдіяльності й інтеграції в суспільство.

У процесі соціалізації дітей з особливими потребами виникає ряд проблем, серед яких чільне місце займають відношення суспільства і держави, виховання й навчання таких дітей, усунення родини від виховання дитини тощо. Нині, в суспільстві через непідготовленість до вирішення проблем дітей з особливими потребами склалася ситуація, яка у майбутньому може стати причиною їх соціальної неповноцінності. Сучасне суспільство стикається з проблемою створення умов для успішної соціалізації, соціальної адаптації кожної дитини, незалежно від її здібностей і рівня розвитку. На сьогоднішній день актуальним є пошук перспективних шляхів та визначення ефективних умов, які сприятимуть вирішенню цих проблем.

Соціокультурна реабілітація - це один із способів залучення дітей з обмеженими можливостями до активного життя суспільства, ефективний засіб змінити позицію суспільства по відношенню до них та один із шляхів гуманізації суспільства в цілому. Соціокультурна реабілітація може зробити істотний позитивний вплив на людей з обмеженнями усіх вікових і соціальних груп, але особливе значення вона має для дітей. Відносно даної категорії головне завдання цього реабілітаційного напрямку діяльності - залучення дітей до культурних, духовно-моральних цінностей, до здорового способу життя, гармонійний розвиток на основі включення у світ мистецтва і культури. В основі підходів є ідея вільної, гармонійно розвиненої особи, яка орієнтована на духовно-моральні цінності і прагне до постійного самовизначення, самоудосконалення, визнання важливої ролі культури і мистецтва у формуванні і розвитку цієї особистості.

Соціокультурна реабілітація сприяє виявленню творчих здібностей, умінь, навичок, природних якостей особи і реалізація їх в культурній діяльності. Дитина з особливими

потребами отримує всебічний розвиток і тим самим обумовлюється її соціальна захищеність і максимальна інтеграція в суспільство.

Реалізація соціокультурних технологій в умовах інтеграції повинна передбачати створення такого інтеграційного простору, де кожна дитина почуватиме себе вільно і захищено. Соціокультурні технології повинні одночасно відповідати запитам і потребам дитини з обмеженими можливостями та дозволяти включати в процес інтеграції членів сім'ї, які грають важливу роль в процесі соціалізації дитини. Соціально- культурна комунікація має бути організована так, щоб дитина не почувала себе зайвою, нездідною, а, навпаки, не соромилась приміряти на себе різні соціальні ролі.

До таких технологій відносяться: арт-терапія; ігро-терапія; лекотерапія; музикотерапія; сказкотерапія; танцювально-рухова терапія; терапія театральним мистецтвом. Ці технології сприяють розширенню кола спілкування, збагаченню життєвого досвіду, розвитку емоційно-вольової сфери дитини з особливими потребами, розвивають комунікабельність, дозволяють знайти себе у соціумі.

З метою забезпечення повної соціальної реабілітації, а також реалізації права дитини з обмеженими можливостями на участь в культурному житті суспільства, створення для них рівних можливостей необхідно: розробити концепцію соціокультурної реабілітації дітей з особливими потребами в Україні; визначити організаційно-функціональні і правові основи та перспективи розвитку соціокультурної реабілітації; розробити перелік послуг у сфері соціокультурної реабілітації, а також типові моделі і сучасні технології практичного здійснення; створити умови для науково-методичного і інформаційного забезпечення соціокультурної реабілітації; розробити відповідну систему професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів; розробити стандарти, що встановлюють вимоги по забезпеченню безперешкодного доступу дітей з особливими потребами до об'єктів соціально-культурної інфраструктури.

УДК 378.978

*Нарожна Надія Іванівна,
кандидат педагогічних наук, професор
Київського національного університету
культури і мистецтв, м. Київ, Україна*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДИРИГЕНТІВ-ХОРЕМЕЙСТЕРІВ

Подальші соціально-політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове співтовариство вимагають від вищої освіти підвищення її якості, переорієнтації та деякого переосмислення підготовки фахівців, пошуку раціональних шляхів оновлення змісту, форм і методів навчально-виховного процесу. Це повною мірою стосується і вузів культури і мистецтва, основним завданням яких є мобільність та гнучкість підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці.

Зберігаючи традиції підготовки диригентів-хормейстерів нині слід розуміти і враховувати нові тенденції у хоровій виконавській практиці і напрямки у підготовці диригентів хору, прагнути забезпечити єдність загально музичного розвитку творчої особистості і формування її професійної і педагогічної майстерності.

Враховуючи, що знедавна випускники вузів культури і мистецтва одержують крім кваліфікації «диригент хору» кваліфікацію «викладач хорових дисциплін», акцент професійного виховання повинен зосередитись з одного боку на практичній, в тому числі самостійній підготовці музикантів під керівництвом досвідченого музиканта-педагога, на зв'язок навчання з сучасною практикою хорової культури – виконавства, музичного просвітництва, масової музичної освіти, з іншого – на формуванні професійної і педагогічної майстерності випускників. Все це свідчить про необхідність єдності в навчально-виховному процесі вищеназваних напрямків підготовки музикантів-педагогів.

Перетворення в системі диригентсько-хорової підготовки вимагає в першу чергу торкнутись методологічних основ виховання диригентів хору. Складність хорової педагогіки та її методики полягають в поліфункціональній цілеспрямованості підготовки фахівців хорової справи. З часом все більшого значення набуває принцип диференціації та профілювання. На мистецькому ринку праці потрібні талановиті вчителі музики та співів у загальноосвітніх школах та дитячих садочках, хорові диригенти професійних і аматорських хорових колективів, вокальних ансамблів, музичних освітніх закладів тощо.

Все це вимагає організаційної динамічності навчального процесу, використання ефективних педагогічних та інформаційних технологій, що сприяє якісній професійній підготовці музиканта-вихователя.

З цією метою в навчальний план диригентсько-хорової спеціалізації було введено дисципліну «Методика викладання фаху», яка покликана підготувати студентів до практичної музично-педагогічної діяльності шляхом засвоєння знань про організацію, зміст, форми і методи навчально-виховного процесу та можливість їх втілення в практичних діях. Таким чином, майбутній педагог-музикант повинен бути готовий вільно орієнтуватись у методах, прийомах та технологіях особистісного музичного навчання і виховання. Адже у сфері методів навчання і виховання відбувається та ж перебудова, що і у змісті освіти. Саме ці якості методики і визначають той факт, що проблема методичної грамотності завжди була однією із центральних у будь-якому напрямі педагогічної діяльності. Тому, курс «Методика викладання фаху» є своєрідним ядром методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта до практичної музично-педагогічної діяльності.

Його завданнями є:

- допомогти студентам опанувати основи майстерності для успішного і продуктивного початку професійної діяльності, а саме:
- сформулювати гуманістичну направленість; дати знання, вміння і навички з фахових дисциплін;
- розвинути педагогічні здібності;
- озброїти педагогічною технікою взаємодії;
- підготувати до професійного аналізу великого розмаїття педагогічних ситуацій;
- розкрити специфіку і дати основи методики викладання фахових дисциплін;
- підготувати студента до проведення різного роду навчальних занять;
- зорієнтувати майбутніх фахівців у навчально-методичній документації викладача;

Професіоналізм людини в будь-якій сфері діяльності багато в чому залежить від рівня сформованості її майстерності. В педагогічній діяльності майстерність є важливим чинником ефективності навчально-виховної роботи, знання і навички з організації і проведення якої, забезпечує навчальна дисципліна «Методика викладання фаху». За словами видатного українського педагога А.С.Макаренка, треба виховувати педагогів, а не тільки давати їм освіту і розраховувати тільки на їх талант. З практики видно, що успішність і ефективність навчально-виховної роботи з учнями залежить не тільки від знання учителем своєї дисципліни, а й від рівня його педагогічної майстерності, його виховної роботи. Треба, щоб виховання йшло попереду навчання, таку думку висловлювали відомі педагоги А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський, В.О.Сухомлинський. В цьому зв'язку, потрібно дещо по-іншому дивитися на моделювання освітньо-виховної системи.

Нині гостро стоїть проблема необхідності розробляти теоретичні засади педагогічної майстерності, а в системі підготовки вчителів-вихователів наполегливо працювати над формуванням у них комплексу умінь і навичок вияву педагогічної майстерності.

Педагогічна майстерність тісно переплітається з поняттям «педагогічне мистецтво». Це підтвердив великий український педагог К.Д. Ушинський, який у роздумах над процесами виховання людини прийшов до парадоксального висновку, що педагогіка – не наука, а мистецтво, - найбільше, найскладніше, найвище й найнеобхідніше з усіх мистецтв. Виходячи з цих міркувань Ушинського, багато хто традиційно вважає, що в процесі виховання можна діяти поза будь-якими правилами й нормами, обходячись без наукових постулатів.

Варто зазначити, що терміни «педагогічна майстерність» і «педагогічне мистецтво» не перебувають у прямій ієрархічній залежності: педагогічне мистецтво – найвищий етап прояву майстерності. Насправді зв'язок між ними не прямолінійний, а діалектично зумовлений.

Педагогічна майстерність виявляється не в теоретичних знаннях, а в конкретній діяльності. У педагогічній літературі зустрічаються різні тлумачення поняття «педагогічна майстерність», ми зупинились на таких визначеннях: а) педагогічна майстерність – це досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного учня, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення школярів; б) це – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самореалізації професійної педагогічної діяльності, передбачає наявність елементів творчості у вирішенні різноманітних педагогічних завдань.

Для формування педагогічної майстерності музиканта-педагога слід звертати особливу увагу в навчально-виховному процесі на виховання морально-духовних і соціально-педагогічних якостей особистості студента, накопичення і систематизацію фахових знань, розвиток педагогічних умінь, навичок, прийомів, що дозволяють управляти процесом навчання і виховання.

Готовність студента до музично-педагогічної діяльності – складне особистісне утворення, яке містить у собі професійно-педагогічні погляди, музичну освіченість, виконавську культуру, захопленість музичним мистецтвом, самовладання, педагогічний оптимізм, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів праці, потребу у професійному самовихованні.

Основними критеріями готовності студентів до професійної діяльності є:

- професійна спрямованість особистості;
- рівень музично-педагогічної культури;
- професійна самостійність;
- творча активність;
- працездатність;
- самоудосконалення.

Процес формування професійної і педагогічної майстерності може здійснюватись такими шляхами:

- самовиховання загально-музичної і педагогічної культури (потреба самопізнання, планування, реалізація, контроль, корекція);
- засвоєння професійних знань, умінь і навичок;
- громадська активність;
- педагогічна практика;
- вивчення передового педагогічного досвіду.

Наприкінці, варто зазначити, що навчити професії вчителя неможливо, а навчитись її можна. І залежить це від не тільки від системи навчання, а перш за все від зусиль тих, хто навчається. Тому саме роль самовиховання у професійному формуванні особистості вчителя особливо велика.

УДК 327

***Ніколаєнко Станіслав Миколайович,**
доктор педагогічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНО-ГРЕЦЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ)

Сучасна європейська культура зросла на ґрунті греко-римської цивілізації. Особливе місце для історії європейської цивілізації має саме давньогрецька культура, яка залишила у спадок розвинені традиції філософії, науки, мистецтва, суспільно-політичного устрою та заклала основи дипломатичних стосунків.

Відповідно до вимог часу європейці переосмислювали та збагачували античний спадок. Пройшовши нелегкий шлях політичних, культурних та релігійних протистоянь, європейські суспільства вибудували засадничі принципи дипломатичної взаємодії, основою якої є толерантне ставлення до проявів культурного різноманіття.

Україна з часів Давньої Русі була інтегрована в культурне коло європейських народів, не залишається осторонь культурної політики Європейського Союзу наша країна і сьогодні.

Протягом довгої історії на грецьких землях утворилося декілька поколінь української діаспори та окремих поселенців. Упродовж тривалого часу формувався досвід україно-грецьких зв'язків: наші співвітчизники шукали тут духовного досвіду, емоційного натхнення, політичного притулку, економічного добробуту.

Зв'язки між народами України та Греції здавна охоплювали широке коло культурних стосунків: у царині політики, торгівлі, мистецтва, духовній сфері. Греки ще у древні часи оселилися на землях теперішньої України, так само вихідці з українських земель мешкали на грецьких територіях.

У сучасній Європі культура є сферою відповідальності не лише національних урядів, але й численних та авторитетних міжнародних інституцій, серед яких Рада Європи, а також структур Європейського Союзу, які спільно з громадськими організаціями розробляють і впроваджують механізми культурної політики. І ця відповідальність є зовсім не формальною, а має практичні позитивні наслідки для національних культур.

Спільний культурний простір може бути розглянутий з кількох позицій: (1) вона може цікавити Україну як джерело цінного досвіду, який можна використовувати при аналізі перспектив і наслідків тих чи інших перетворень у гуманітарній сфері; (2) вона може містити пропозиції вигідних для України умов інкорпорації до Європи, стимулюючи водночас процеси внутрішнього розвитку культурної галузі.

Процес культурної взаємодії має на увазі взаємний обмін досвідом та культурними надбаннями. У цьому контексті Україна є вельми цікавою для Європи. У постіндустріальну добу, коли у високорозвинутих суспільствах місце цінностей виживання посіли цінності самовираження, виникає потреба у нових враженнях та ідеях.

Культурна політика та дипломатія України має ґрунтуватися на багатстві власної культури: і традиційної, і сучасної. При цьому необхідно враховувати таку вимогу сучасності, як дотримання «європейських стандартів» в культурній сфері. Безумовно, у цьому напрямку є багато проблематичних питань, вирішувати які покликана, зокрема, дипломатія. Зокрема, необхідно вирішити питання інтеграції України до європейського гуманітарного простору; а це неможливо здійснити без що врахування важливості культурного співробітництва й культурних обмінів. Відповідно до цього завдання Україна має постійно дотримуватися засад гуманістичної культурної політики, що включає у себе гарантування демократичних цінностей, прав та свобод особистості та національних спільнот, поваги до культурних та релігійних особистостей усіх народів, що мешкають на території нашої держави. У впровадженні відповідних стратегій Україна звертається до досвіду, який покладений в основу культурної політики та дипломатії європейських країн, і Греції зокрема.

УДК 375

*Омельченко Людмила Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Актуальність наукової інтерпретації проблеми позитивної соціальної (зокрема й етнічної) ідентичності зумовлюється необхідністю багатопланового дослідження причин виникнення труднощів у становленні самоідентичності особистості в сучасному українському суспільстві. Ця проблема має два виміри:

- одним із основних компонентів людської діяльності є група; стосунки, що складаються в її межах, а також вплив групи на людей – могутнє джерело регулювання наших почуттів, суджень та поведінки; процеси, що відбуваються в групах, можуть зумовити як руйнівні та агресивні дії, так і стати підґрунтям найвищих людських почуттів та шляхетних соціальних актів (Р. Берон, Н. Керр, Н. Міллер), тому соціальна трансформація, що посилюється ситуацією невизначеності, є причиною багатьох труднощів особистості у процесі її соціалізації;

- виникненням у сучасного українця низки стресових ситуацій, що зумовлені процесами державотворення, та появі неусвідомленого почуття провини за власну безпосередню участь у громадській діяльності, що «створює певний фон тривожності» (Є. Труфанова), отже, поява труднощів самоідентифікації може бути зумовлена зміною психічного стану особистості.

У соціальній психології соціальна нестабільність трактується як розбалансованість соціальних змін, зміни напрямку й темпу змін, розбіжність ступеня їхньої радикальності в різних сферах життя суспільства.

Результатом такої розбалансованості в ході соціалізації стає ускладнення для людини ситуації соціального вибору і, як наслідок, утруднення функції прогнозу. Можна припустити, що відсутність належної кількості погоджених «зовнішніх» орієнтирів для соціального самовизначення змушує людину більше спиратися на «внутрішні» орієнтири - тобто соціальна ідентифікація поступається місцем особистісній [1; 2]. Звідси й пояснення зміни крайніх позицій соціальної ідентичності більшості українського соціуму: від майже загальної позитивної ідентифікації себе як члена українського соціуму (результати референдуму 1991 року, піднесення кількісного виміру рівня патріотично налаштованих громадян України в центральних та східних регіонах після Революції Гідності) до негативної ідентичності

(свідченням чого є події на тимчасово окупованих територіях) й прагнення асимілюватися в інший (європейський, американський тощо) соціум (міграційні процеси).

Традиційно, для солідаризації українського соціуму, важливої значущості набувають християнські цінності, що сформувалися упродовж років у тісній взаємодії двох народів: українського та грецького. Саме грецька православна культура на різних етапах становлення українців як державного народу дала змогу представникам нашого етносу зберегти позитивну етнічну ідентичність, сформувати психічних ресурс для протистояння асиміляційним впливам.

Отже, стабілізація процесів соціального буття українського народу сприятиме формуванню позитивної соціальної ідентичності особистості пересічного українця.

Список використаних джерел

1. Бэрон Р. Социальная психология группы / Р. Бэрон, Н. Керр, Н. Миллер. – СПб.: Питер, 2003. – 272 с. (Серия «Концентрированная психология»).

2. Горностай П.П. Групова ідентичність як предмет психології малих груп// Наукові студії з соціальної та політичної психології / П.П. Горностай. – Вип. 24(27). - 2010. - С. 105-113.

УДК 37:004.738.5:808-057.1

***Попович Вікторія Іванівна,**
здобувач Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
завідувач відділення загальноосвітньої підготовки
ВП НУБІП України «Мукачівський аграрний коледж»,
м. Мукачеве, Україна*

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

Сучасний динамічний час стимулює внесення у практику навчання студентів нових форм і методів навчання, які спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності, підвищення інтересу до дисциплін, що вивчаються, розвиток творчого потенціалу особистостей і продуктивного, критичного їхнього мислення.

Ефективними методами навчання стають інтерактивні методи. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної та активної взаємодії всіх студентів. Це співнавчання, взаємонавчання – колективне, групове навчання в співпраці; це взаємодія тих, хто вчиться, між собою, з викладачем, з навчальною інформацією (нагадаємо, що інтерактивне навчання не є зовсім новим, адже подібні підходи застосовувалися з давніх часів).

«Competence», у перекладі з англійської, означає уміння, здатність (П.Фелла).

Поняття «compete» латино-російський словник трактує як відповідати, бути здатним (І. Х. Дворецький).

Словник іншомовних слів: компетентність – обізнаність, поінформованість, авторитетність (С. М. Морозов).

Під поняттям «компетентність» вчені розуміють:

- якість особистості або сукупність якостей, мінімальний досвід діяльності в заданій сфері (В. Д. Шадриков);

- уміння мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання та досвід з урахуванням зовнішніх обставин; деяка загальна здатність людини, що базується на його знаннях, досвіді, цінностях і здібностях та яка не зводиться ні до конкретних знань, ні до навичок, а проявляється як можливість встановлення зв'язку між знанням та ситуацією (С. Е. Шишов);

- здатність застосовувати знання та уміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях; поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей; та від умінь до знань (Quality education and competencies for life);

- спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу; набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності (Дж. Спектор).

Отже, компетентність є надбанням самої особистості, визначає якісний рівень засвоєння внаслідок навчання знань, умінь, навичок і здатності застосовувати їх на основі

власного досвіду, в процесі здійснення певної діяльності. Компетентність пов'язана з особистістю, з її внутрішніми якостями та здібностями.

Для ефективного формування професійно-мовленнєвої компетентності засобами інтерактивних методів навчання ми пропонуємо дотримуватись таких вимог:

- необхідно провести вступне заняття, адже студенти можуть бути не знайомими з подібними методами роботи, що різко змінюють усталений стиль навчання; на цьому занятті слід: по-перше, чітко і зрозуміло пояснити, що таке інтерактивне навчання, по-друге, довести до відома студентів та опрацювати з ними правила роботи в групах, складені у зрозумілій формі, а на практиці ці правила можна розмножити і видати кожному студентові для індивідуального користування;

- без доброзичливої атмосфери в колективі застосування інтерактивного навчання неможливе, тому потрібно її створити і постійно підтримувати;

- інтерактивні технології – не самоціль. Потрібно постійно контролювати процес досягнення поставлених цілей (вони повинні бути чітко сформульовані і легко контрольовані), у випадку невдачі потрібно переглядати стратегію і тактику роботи, шукати і виправляти недоліки;

- слід залучати до роботи всіх студентів групи, як цього вимагає сама природа інтерактивного навчання, а це, в свою чергу, сприятиме виробленню соціально важливих навиків роботи в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення;

- заняття не повинно бути перевантаженим інтерактивною роботою: 1-2 методи за заняття;

- слід поєднувати взаємонавчання з іншими методами роботи – самостійним пошуком, традиційними методами;

- слід обов'язково враховувати підвищення ККД у процесі засвоєння інформації при впровадженні інтерактивних методів навчання: за даними американських учених, під час лекції студенти засвоюють усього 5% матеріалу, під час читання – 10%, під час роботи з відео/аудіоматеріалами – 20%, під час демонстрації – 30%, під час дискусії – 50%, під час практики – 75%, а коли студенти навчають інших чи відразу застосовують знання – 90%;

- слід обов'язково враховувати під час інтерактивного навчання, що студенти стають не об'єктом, а суб'єктом навчання, вони відчують себе активними учасниками подій і власної освіти та розвитку.

Інтерактивні методи навчання дозволяють студентам виступати в ролі авторів, творців, підвищують рівень практичного володіння лінгвістичним матеріалом, формують навички самостійної діяльності, надають заняттям нестандартності, роблять їх творчими та ефективними.

УДК [378.147:332.2]:378.4(438)

*Русіна Неля Григорівна,
кандидат педагогічних наук, викладач
Рівненського державного аграрного коледжу,
м. Рівне, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню шляхів удосконалення системи професійної підготовки майбутніх землепорядників та обґрунтовано показники збалансованої системи оцінки роботи вищого навчального закладу у відповідності до чотирьох точок зору: 1) фінансів; 2) клієнтів; 3) внутрішніх процесів; 4) навчання та розвитку.*

Ключові слова: *сталий розвиток, підприємницький університет, модель сучасного університету, модель збалансованої системи показників (ЗСП).*

Аннотация. *Статья посвящена исследованию совершенствования системы профессиональной подготовки будущих землеустроителей и обоснованно показатели сбалансированной системы оценки работы высшего учебного заведения в соответствии с четырех точек зрения: 1) финансов; 2) клиентов; 3) внутренних процессов; 4) обучение и развитие.*

Ключевые слова: *устойчивое развитие, предпринимательский университет, модель современного университета, модель сбалансированной системы показателей (ССП).*

Annotation. The article investigates ways of improving the system of training future land surveyors and reasonably balanced performance evaluation system of the university according to four perspectives: 1) finance; 2) customer 3) internal processes; 4) learning and development.

Keywords: sustainable development, entrepreneurial university model of the modern university model of the Balanced Scorecard (BSC).

Постановка проблеми. 30 листопада по 12 грудня 2015 року в Парижі відбулась 21-а конференція Сторін Рамкової конференції ООН про зміну клімату в рамках якої, був розроблений текст нової угоди зі зміни клімату, що має назву Паризька угода. Угода стане запорукою покращення життя нинішніх і майбутніх поколінь людей. Дозволить покінчити з бідністю, очистити повітря і захистити Світовий океан, поліпшити стан здоров'я людей, створити нові робочі місця та стимулювати впровадження екологічних технологій. Вона прискорить процес досягнення всіх цілей в сфері сталого розвитку.

Сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і потребами людей усіх поколінь. Основними цілями, якого є: економічне зростання; охорона навколишнього середовища; соціальна справедливість; раціональне використання природних ресурсів; стабілізація чисельності населення; екологічна освіта; міжнародне співробітництво.

Саме землеустрій є важливою ланкою здійснення цілей сталого розвитку. Підготовка фахівців землепорядників, які відповідатимуть новим високим професійним вимогам, викликає необхідність у створенні сучасних підходів землепорядного проектування, розробці навчальних програм і посібників. Методика викладання землепорядних дисциплін перебуває в стадії реформування і має багато невирішених проблем. Існує ціла низка чинників, пов'язаних з швидкою зміною земельного законодавства, розвитком геоінформаційних технологій, реформуванням місцевого самоврядування (децентралізація влади), введенням ринку землі, які впливають на підготовку професійних кадрів із землеустрою. Успішність формування землепорядних компетентностей визначається, відповідністю завдань вищої освіти рівню вимог до якості навчання. Для створення концепції підготовки землепорядників у нашій державі необхідно розглянути зміни, що відбуваються в процесі підготовки та змісті вищої освіти землепорядкування (Land Management) у світі; з якими проблемами стикаються викладачі галузі землеустрою в умовах проведення освітніх європейських реформ; слід урахувати провідний досвід країн, які мають сформовані принципи сталого розвитку виховання фахівців. Огляд розвитку програм підготовки фахівців землепорядкування (Gospodarce przestrzennej i Planowaniu przestrzennym) в університетах Республіки Польщі та детальний аналіз ситуації на сучасному етапі їх функціонування сприяли б розв'язанню проблеми удосконалення програм та технологій навчання землепорядників в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти професійної підготовки землепорядників висвітлено у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: С. Войтенко, О. Данкеєвої, Й. Дороша, П. Казьміра, О. Лозового, А. Лященко, А. Мартина, К. Третьяка, Р. Шульца, З.Флека, А. Allan, R. Barnett та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку вище значених наукових досліджень, шляхи удосконалення та реформування землепорядної освіти в Україні на основі польського позитивного досвіду не були предметом окремих наукових пошуків і ця проблема потребує ґрунтового аналізу та системного вивчення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення напрямків вдосконалення вітчизняної системи професійної підготовки землепорядників із урахуванням позитивних аспектів польського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Традиції польської вищої освіти походять від середньовіччя. Вони пройшли шлях від ліберальних (автономних у відносинах з владою) до універсальних (спрямованих на поширення знань).

У двадцять першому столітті провідною ідеєю розвитку вищої школи є підприємницький університет [9, с. 33-88]. Робота польського університету несе ґносеологічний характер, який направлений на процес пізнання [10].

Ідея сучасного університету передбачає: трьох ступеневе навчання; бальна система оцінювання; можливість індивідуальної програми навчання; значне збільшення числа студентів і викладачів; зміни співвідношення функцій наукових досліджень, викладання і використання сучасних технологій. Суттєвими ознаками і вузловими проблемами управління вишу виявлено: масифікація і необхідність диверсифікації освіти, збільшення попиту на послуги (в тому числі експертних і консультаційних послуг), розвиток та інтернаціоналізація

досліджень і розробок. Відповідно цього сформована модель підприємницького університету, перед яким поставлені нові завдання: «стати конкурентоспроможним центром з надання знань; відповідати очікуванням студентів і роботодавців; використання інформаційних технологій; створення мережевого суспільства» [6, с. 53]. Саме ці завдання визначають елементи (характеристики) сучасної моделі університету [6, с. 73]:

- незалежність (автономія ВНЗ) – посилення одноосібної влади, з отриманням консультацій від колегіальних органів на всіх рівнях управління, орієнтованих на зміни;
- гнучка організаційна структура – відхід від організаційних підрозділів, орієнтованих на вивчення дисциплін та створення науково-дослідних і навчально-методичних центрів;
- тісні суспільні зв'язки – побудова взаємин з суспільним оточенням; комерціалізація результатів досліджень (суспільне замовлення); в процесі навчання отримання практичних і теоретичних знань;
- різні джерела фінансування – диверсифікація фінансування, зокрема досліджень, що є необхідною умовою для зниження ризику і збільшення напрямків досліджень;
- стимулюючий науковий центр – сила університету будується на сильній команді дослідників і викладачів;
- культура підприємництва – інтегрована підприємницька культура, заснована на спільному баченні ідей, звичаїв, традицій та цінностей університету.

Відповідальне управління університетом включає співвідношення стратегічного і оперативного управління [1]. Поняття збалансованості короткострокових цілей з довгостроковими передбачає розробку адекватних заходів, які оцінюються з чотирьох точок зору: фінансової, клієнтів, внутрішніх процесів і навчання та розвитку. Саме такі напрямки оцінки роботи підприємницького університету стали основою для моделі збалансованої системи показників (ЗСП), створеною Р. Капланом і Д. Нортеном [2, с. 16] (рис. 1.1)

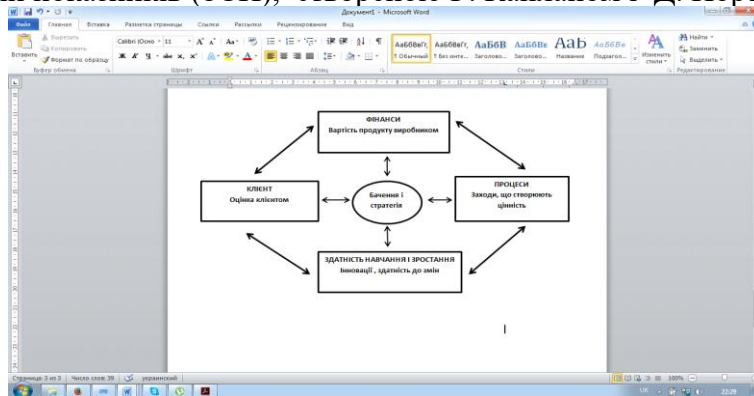

Рис.1.1. Концепція збалансованої системи показників

Джерело: Р.С. Каплан, Д.П. Нортон - Сбалансированная система показателей, 1996р.

У кожній складовій визначаються відповідні цілі, досягнення яких пов'язано із здійсненням стратегії і комплексу заходів, що мають відношення до них. Незалежно від складності моделі, її суть залишається моніторинг наслідків господарської діяльності організації за допомогою простих індикаторів [5, с. 18].

Польські умови отримання освіти передбачають адекватний підбір показників, які індексуються у конкретний шлях розвитку вищої освіти. Перспективами розвитку університетів є [8, с. 100; 6, с. 157]:

- розширення і поглиблення наукових знань, яка розслідує і встановлює наукову істину та розсовує межі знань (пізнання);
- освіта на високому рівні, тобто передача знань студентам та аспірантам;
- гнучкі наукові та навчальні пропозиції для виправдання очікувань потенційних клієнтів;
- відмова від повної свободи у формуванні начального плану, прийняття спільних рішень з роботодавцями, що додасть до змісту навчальних програм дисциплін;
- зміна парадигми університету з організації, що підкреслює цінність знань на організацію досліджень, яка знаходиться під зростаючим тиском навколишнього середовища (суспільства);
- більш гнучка організаційна структура університетів.

Впровадження збалансованої системи показників в управлінні вищих навчальних закладів повинно бути поетапне. Воно розпочинається з формулювання бачення і місії навчального закладу. Розробка конкретних стратегічних цілей ґрунтується на досконалому

стратегічному аналізі, який допоможе визначити конкурентоспроможну позицію освітнього закладу. Наступним етапом є реалізація ЗСП, показники, якої визначили цілі та заходи, щодо оцінки перспектив [2, с. 147-148]. Останнім кроком є моніторинг функціонування програми, розробленої в якості інструменту для здійснення перевірки і ув'язки різних цілей організації [7, с. 242].

Концепція ЗСП передбачає появу ключових перспектив для оцінки діяльності вишу, його специфіку. У моделі збалансованої системи показників для приватних ВНЗ прослідковується аспект клієнта, перспективи розвитку регіону, здатність до навчання та процеси, що впливають на ціну навчання [3, с. 357-367].

Наприклад, Технічно-гуманітарна академія в м. Бельсько-Бяла (Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej) прийняла чотири класичні площини, запропоновані Р. Капланом, Д.Нортоном [11]. У свою чергу, Варшавський сільськогосподарський університет (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego) визначив перспективи: інтереси, організаційні процеси, потенціал і фінанси [12]. Державний Університет ім. Марії Кюрі-Скłodовської (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) прийняв для спостереження п'ять перспектив: освіта, наукові дослідження, відносини з оточенням, внутрішні процеси і розвиток [7, с. 246-248]. Беручи до уваги позитивний досвід, сильні і слабкі сторони напрямку досліджень, а також визначених стратегічних цілей університету, ми можемо отримати наступні перспективи в оцінці: студенти і викладацький склад, навчання і розвиток, внутрішні процеси, соціально-економічна сфера і фінанси [4].

Першим пунктом стратегічних цілей університету є надання освітніх послуг і студенти. Стратегічні цілі в цій перспективі слід заохочувати за рахунок підвищення якості та різноманітністю освітніх напрямків, запропонованих університетом. Приклади завдань, заходів і розроблених показників представлені в таблиці 1.

Наукова місія університетів дуже важлива і відноситься до основної діяльності вишу. Програма цілей передбачає ряд операцій і заходів, які показані в таблиці 2.

Перспективи внутрішніх процесів управління ВНЗ, які є об'єктами оптимізації, а також моніторингу існуючих заходів, представлені таблиці 3.

Важливе значення для оцінки вищого навчального закладу мають показники його роботи соціально-економічної сфери, яка направлена на потреби й очікування місцевих громад, установ, підприємств та уряду в регіоні. Цілі, заходи і показники подані в таблиці 4.

Усі запропоновані перспективи з реалізації окреслених цілей вимагають адекватного фінансування. Таким чином, проектування збалансованої системи показників повинно бути пов'язане із фінансовими цілями стратегії організації. Фінансові перспективи зазначені в таблиці 5.

Висновки та пропозиції. Порівняльно-педагогічний аналіз змісту та форм організації підготовки майбутніх землевпорядників в університетах України та Польщі дозволив обґрунтувати науково-методичні рекомендації щодо можливостей використання позитивного досвіду. Таким чином, пріоритетними напрямками розвитку системи професійної підготовки майбутніх землевпорядників в Україні вважаємо: надання більшої автономії вищим навчальним закладам у розробці змісту освітніх програм; залучення альтернативних джерел фінансування; диверсифікація професійної підготовки; забезпечення відповідності кваліфікаційних характеристик випускників вимогам ринку праці; трансформація змісту підготовки; навчання; використання інноваційних інтерактивних технологій навчання; розробка нових методик навчання; мобільність студентів і викладачів та інтеграція у європейське й світове освітнє середовище. Оцінка роботи ВНЗ повинна здійснюватись згідно збалансованої системи показників. Концепція ЗСП полягає у збалансованості короткострокових цілей з довгостроковими та обґрунтовує перспективні заходи з підвищення ефективності університетів з чотирьох точок зору: фінансової, клієнтів, внутрішніх процесів і навчання та розвитку.

Ця наукова стаття окреслює напрямок для подальших наукових досліджень удосконалення професійної підготовки землевпорядників в університетах України

Таблиця 1

Перспективи студентів і дидактики			
Мета	Конкретні цілі	Ініціативи, діяльність	Показники
Досягнення найвищого рівня навчання, освіти	Збільшення пропозицій навчання	Підготовка студентів найвищого ступеня	кількість студентів II ступеня
		Надання альтернативних форм освіти	Кількість студентів вечірньої, заочної, дистанційної форми

	Підвищення рівня освіти	Адаптація навчання до вимог КРК	Оцінка інституції ПАК
		Використання найкращих дидактичних напрямків	Оцінка програмного забезпечення ПАК Кількість академічних викладачів
		Навчання іноземними мовами	Кількість курсів іноземними мовами
	Впровадження нових дидактичних методів і технологій	Аудиторії укомплектовані мультимедійним обладнанням	Кількість аудиторій
		Впровадження форм програмного навчання (e-learningu)	Кількість дисциплін, які мають електронні засоби навчання
	Присвоєння стипендії з академічної успішності	Підготовка заявок на отримання стипендій з академічної успішності	Кількість стипендій з академічної успішності
		Моніторинг долі випускників	Кількість безробітних випускників
	Збільшення активності студентів і випускників	Розвиток професійних курсів	Кількість курсів та їх учнів
		Підтримка наукових кіл і гуртків	Кількість наукових кіл і гуртків
		Підтримка студентської мистецької діяльності	Кількість студентських конференцій Кількість мистецьких подій
		Діяльність студентів у рамках волонтерства	Кількість студентів волонтерського осередку
	Інтернаціональна освіта	Підвищення мобільності студентів	Обмін – приїздів Обмін – від'їздів

Таблиця 2

Перспективи науки та розвитку

Мета	Конкретні цілі	Ініціативи, діяльність	Показники
Посилення наукової позиції навчального закладу	Збільшити надання ступенів і професорських звань	Витрати наукових впроваджень	Кількість докторських захистів
			Швидкість наукових впроваджень
	Підвищення кваліфікації працюючого персоналу Розвиток міждисциплінарних досліджень Відкриття напрямів з подальших наукових досліджень Досягнення високої ефективності видаткових фондів на наукові дослідження	Забезпечення навчання та стажування Поширення співпраці факультетів Подача заявок на дозвіл Виділення коштів для забезпечення здійснення наукових тем	кількість навчань і учасників Кількість конференцій факультету Кількість учасників досліджень Сума невикористаної квоти календарного року

	Підвищення параметричної оцінки	Відносні показники, які будуть оцінені параметрично	Кількість публікацій (3N-2N0)
			Вимірник потенціалу досліджень
	Розширення співпраці з іншими науково-дослідними центрами	Підписання договорів з співпраці	Кількість договорів про співпрацю
	Збільшення частки співробітників відділів у редакціях, колегіумах наукових національних і зарубіжних	Підтримка наукової діяльності за межами відділу	Кількість членів редакцій і колегіумів

Таблиця 3

Перспективи внутрішніх процесів

Мета	Конкретні цілі	Ініціативи, діяльність	Показники
Підвищення ефективності управління	Впровадження системи оцінки та контролю якості	Анонімні опитування, заходи з оцінки	Процент позитивних оцінок Кількість груп з оцінки
	Реалізація принципів виділення коштів для цілей університету	Оновлення правил для розподілу коштів	Кількість діючих норм
	Раціоналізація процесів адміністрування закладу	Впровадження електронної системи обігу документів	Час обробки заяв
		Анонімне анкетування оцінки адміністрації	Оцінка надання послуг адміністрацією (шкала від 1 до 5)
	Виділення засад кадрової політики закладу	Оновлення анкет періодичної оцінки співробітників	Процент позитивних оцінок

Таблиця 4

Перспективи соціально-економічної сфери

Мета	Конкретні цілі	Ініціативи, діяльність	Показники
Відкритість навчального закладу до співпраці	Впровадження ефективної системи допусків у заклад	Створення зручних умов подачі заяв	Кількість прийнятих на навчання
	Створення рад зовнішніх зацікавлених сторін	Засідання рад зацікавлених осіб	Кількість прийнятих освітніх програми зацікавлених сторін
	Застосування результатів досліджень на практиці	Комерціалізація і поширення результатів досліджень	Кількість завершених проєктів на практиці
	Набуття навчальним закладом рангу культурного центру	Організація культурних заходів на рівні міста, регіону	Кількість організованих заходів
	Розвиток співпраці із різноманітними інституціями Активізація просування в місті й регіоні	Надання співробітникам можливостей працювати поза навчального закладу Просування в сучасних ЗМІ	Кількість працюючих поза навчального закладу
			Кількість виступів в медіа Кількість людей, які відвідують веб-сайт

Перспективи соціально-економічної сфери

Мета	Конкретні цілі	Ініціативи, діяльність	Показники
Довгострокове економічне забезпечення заходів навчального закладу	Розширення та модернізація інфраструктури освіти і студентської служби	Скорочення витрат на освіту	Надходження коштів на навчання
	Забезпечення оптимальної інфраструктури відділ	Обмеження кількості об'єктів, які використовуються та аудиторій	Показник забезпеченості аудиторіями
	Підвищення дисципліни організаційного та фінансового відділу	Баланс доходів і витрат на одиницю (факультет)	Ставлення витрат до доходів
	Ефективне залучення коштів за межами державного фінансування вищої освіти	Подача заявок на отримання додаткових коштів	поріг рентабельності запроваджених освітніх програм
	Підвищення ефективності фінансового заохочення	Підвищення через Інтернет	Кількість понаднормових годин
			Доходи від зовнішніх грантів
			витрати на підвищення

Список використаних джерел

1. Griffin R.W. Podstawy zarządzania organizacjami / R.W. Griffin. – Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 2004. – 677 p.
2. Jabłoński A. Strategiczna karta wyników / A. Jabłoński, M. Jabłoński. – Warszawa: Wyd. Difin, 2011. – 256 p.
3. Jaworski J. Strategiczna karta wyników w zarządzaniu niepubliczną szkołą wyższą, [w:] Gospodarka i finanse w warunkach globalizacji, red. B. Kołosowska, P. Prewysz-Kwinto, WSB w Toruniu. – Toruń, 2008. – P. 357-367.
4. Jaworski J. Ramy koncepcyjne zastosowania strategicznej karty wyników w zarządzaniu jednostką podstawową uczelni publicznej / J. Jaworski, J. Woźny // Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. – 2015. – № 398. – P. 189-199.
5. Kaplan R.S. Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię na działanie / R.S. Kaplan, D.P. Norton. – Warszawa: PWN, 2006. – 210 p.
6. Leja K. Zarządzanie uczelnią. Koncepcje i współczesne wyzwania / K. Leja. – Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer, 2013. – 205 p.
7. Piasecka A. Wdrożenie strategicznej karty wyników w szkole wyższej, / A. Piasecka // Zarządzanie i Finanse. – 2013, nr 1/2. – P. 246-248
8. Such J. Nauka i szkoły wyższe w nowej rzeczywistości [w:] Problemy nauki i szkolnictwa wyższego, red. R. Maciołek, W. Maik, K. Sikora, / J. Such, I. Sugalska. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSG, 2009. – P. 96-105.
9. Wolaniuk A., Uniwersytety i ich rola w organizacji przestrzeni / A. Wolaniuk. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2010. – P. 150
10. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym (UoSW), DzU 2005, nr 164, poz. 1365, z późn. zm.
11. ATH, 2012, Info ath.bielsko.pl/files/inne/zalacznik-1-uchwala-866.pdf (8.12.2014).
12. SGGW, 2011, https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/.../Strategia_SGGW (8.12.2014).

Савицька Інна Мікловшівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Іванцов Андрій Петрович,
студент 1 курсу агробіологічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування
України, Україна, м. Київ, Україна

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ ЯК ЗВІЛЬНОНОЇ СВІДОМОСТІ: АНТИЧНІ ПІДХОДИ

В європейській традиції поняття «свобода» в бере свій початок ще з часів Стародавньої Греції. Ще Аристотель стверджував, що людина вільна у своїй долі й у своїх вчинках, тільки від неї залежить: прагнути до високого чи до низького. Саме в давніх греків з'являються перші роздуми щодо свободи і в політичному, і в філософському розумінні, перші спроби створити систему державних інститутів, які так чи інакше обстоювали б свободу людини. Свобода уявлялася або як вічна, або як минуша; як ув'язнена в душі, або пов'язана зі статусом; як субстанційна, або як акцидентна.

На думку давніх греків, світом людської долі править необхідність, рок. Сила їх непоборна, їх повелінням слухняні не тільки люди, а й самі боги. У стародавні часи також виникають уявлення й переконання, згідно з якими дія, що здійснюється людиною, здійснюється нею як вільна. Зіставлення визнання зумовленої необхідності людських дій з визнанням свободи їх здійснення породжує питання про суперечність між необхідністю і свободою й можливість розв'язання цієї суперечності. Вона, в свою чергу, перетворюється на протилежність двох філософських концепцій: детермінізму і індетермінізму. Можна сказати, що детермінізм починається з атомістичної концепції Демокріта, за якою увесь предметно-речовий світопорядок, його гармонія жорстко та однозначно детерміновані «веліннями неблаганного року», незворушної долі. Людина є частиною цього світопорядку (космосу) і в цьому плані постає своєрідним «атомом» суспільного «космосу». Доля так само неблаганно визначає вчинки людей, як необхідність, жорстко визначає рух у порожнечі кожного атома. Демокрит звертає увагу на життя окремої людини, наказує їй правила мудрого життя, сутність якого полягає у поміркованому користуванні життєвими благами. Людина має віднайти певну внутрішню гармонію, не виснажуючи свій організм ані заради себе, ані заради суспільства. Філософ убачав ідеал свободи окремої людини саме у її відокремленості, у незалежності, пріоритеті над суспільством. Ця концепція є протилежною концепції Епікура, згідно з якою кожен атом є самостійним цілим - одиничним (індивідом), а не «частиною» якогось іншого єдиного (загалу). Тому кожен має власний «закон» руху, відмінний від напрямку руху решти атомів.

Антифонт вважав принцип міри свободи залежним від природи людини, яку, природу, потрібно пізнати, щоб не допустити ототожнення людської справедливості щодо корисного закону з природою речей. «Адже приписи законів, – вважає Антифонт, – довільні, штучні, а веління природи необхідні. Взагалі ж розгляд цих питань спонукає до висновку, що багато приписів, визнаних справедливими за законом, ворожі природі людини... Що ж до корисних речей, то ті з них, які встановлені як корисні закони, насправді наклали пута на людську природу, а ті, що визначені природою, приносять людині свободу» [1, с.320]. На думку софістів, свобода як чинник людського виміру, визначається мірою привласнених знань та здатності вміло й гідно застосовувати їх у своєму житті, не дотримуючись сліпо законів, які зумовлені авторитетом богів та одвічних традицій. У софістів людина постала синонімом особистісної розкритості, свободи, набувши іншого, ніж у попередніх мислителів, значення: людина тлумачилася як носій випадковості, як поєднання різнорідних устремлінь. «Явище є істиною», «людина є мірилом всіх речей» – істинним є те, що здається людині у даний час, – це найяскравіші постулати софістів, сформульовані засновником вчення Протагором. Найвище благо полягає у самозадоволенні, а найвище зло – у терпінні насильства. Софісти відомі як одні із перших, хто назвав рабство тим, що суперечить природі людини. Важливим для формування нового філософсько-правового мислення стародавніх греків було те, що софісти, будучи і філософами, і політиками, поставили в центр уваги державу та її закони. Із критикою цих поглядів виступив Сократ, з ім'ям якого пов'язують виникнення західноєвропейської моралі. Сократ поклав в основу своєї концепції свободи ідею існування єдиного її критерію, який міститься в моральності. На його думку, свобода людини визначається не чуттєвістю та природністю, а саме вільним вибором універсального розуму.

Дійсна свобода, вважає Сократ, полягає у свідомому підпорядкуванні волі людини загальному розуму, що є гарантом істинного пізнання; таким чином, перехід від нижчого щабля необхідності — чуттєво-природного до вищого ступеня пізнання — розуму обумовлює існування свободи людини, котра передбачає досягнення істинного знання.

Отже, старогрецькі мислителі вбачали в людині, а не богах міру всіх речей, а отже, й власної свободи. Уявлення про взаємозв'язок свободи з розумінням людиною корисної для неї природи речей посилюється й водночас рефлектується на закони, що діяли в державі. Саме в давньогрецькій філософсько-правовій думці висувається істотна парадигма взаємозв'язку свободи і пізнання істини та їх утілення в законотворчу діяльність. Своєрідність розуміння свободи в стародавній грецькій державі полягала в тому, що кожний громадянин від народження мав певні обов'язки перед родиною, співгромадянами і перед державою. Свій обов'язок громадяни вбачали в тому, щоб оволодіти мудрістю та забезпечити себе від згубних пристрастей. У цьому контексті еллінське суспільство часів панування демократії було відкритим у раціональному порівнянні конкуруючих поглядів, переконань. Через вільний обмін думок суспільство прагнуло до зростання знань і звільнення своєї свідомості від хибних уявлень, ідей, ідеалів. Свобода слова — це змагання за найкраще рішення та солідарне його прийняття. Певною мірою можна стверджувати, що у філософсько-правовій думці Стародавньої Греції свобода слова відігравала роль публічної арени політичних переконань. Цей феномен закріпився у політиці й судочинстві та набрав значення правила й звичаєвої норми цивілізованого провадження спорів.

Список використаних джерел

1. Антология мировой философии: В 4-х т. / [Ред.-сост. и авт. вступит. статьи В.В. Соколов]. — Т.1. — Ч.1. Философия древности и средневековья. — М.: Мысль, 1969. — 576 с.
2. Людина в цивілізації ХХІ століття: проблема свободи / [В.Г.Табачковський, М.О.Булатов, ін.]; під ред. В.Г.Табачковського - К.: Наук. думка, 2005. — 272 с.
3. Міл Д. С. Про свободу: Есе / Джон Стюарт Міл; [пер.з англ.].— К.: Видавн. Соломії Павличко «Основи», 2001. — 463 с.

УДК 373

***Сіненко Оксана Олександрівна,**
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Київського національного університету культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФОРМУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО ХОРОВОГО АМАТОРСТВА

У контексті соціалізації молоді особливого значення набуває організація художньо-творчої діяльності аматорських студентських хорових колективів в умовах дозвілля. Структура такого колективу, механізми взаємодії його учасників виникають не спонтанно. Вони утворюються й визначаються практикою хорового співу, а також залежать від стилю, методів і системи керівництва цим процесом.

Проблематика формування студентського колективу, в тому числі й аматорського, передбачає єдність позицій щодо організаційних аспектів. Це планування, змістовне наповнення, координація і контроль групової життєдіяльності, а також функціонування органів управління на рівні студентського самоврядування. У цьому контексті особливого сенсу набуває дотримання офіційних взаємовідносин на рівні «керівник-колектив».

В загальних рисах зміст організації діяльності колективу в багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідженнях збігається, включаючи:

- цілепокладання — визначення мети та засобів її досягнення;
- адміністративне управління — формування керівних органів (у студентському колективі органів самоврядування; в хоровому аматорському колективі — «організаційне ядро» на рівні «керівник - ініціативна група —старостат», а також методиста культурно-дозвілєвої діяльності, психолога), розподіл завдань між учасниками колективу, узгодженість їхніх дій та контроль за виконанням рішень;
- творча діяльність — продуктивність поліаспектної діяльності колективу на основі розвитку творчого потенціалу його учасників;
- оціночне стимулювання — визначення якості діяльності на основі колективного оцінювання та застосування різних форм морального стимулювання поряд із заохоченням.

На думку М.Обозова [3], одним із важливих показників успішного функціонування колективу є урахування однорідності його складу. До першого параметру однорідності дослідник відносить індивідуально-типологічні властивості та якості суб'єктів колективної діяльності (темперамент, характер, здібності, якості), а також соціально-психологічні (мотивація, інтереси, ціннісні орієнтації, світоглядні позиції тощо). Це забезпечує регуляцію спільної діяльності в колективі. Другим параметром дослідник відзначає такі психологічні механізми, як навіювання, наслідування, комфортність, що сприяють єдності думок, оцінок, прояву індивідуально-творчих можливостей, світоглядних позицій кожного учасника колективу. Це виступає рушієм розвитку взаємовідносин, взаємодопомоги, взаєморозуміння тощо.

Крім зазначених параметрів, що характеризують однорідність колективу, у тому числі хорового, існують специфічні особливості, зумовлені специфікою мистецтва хорового співу, а саме:

- наявність музичних здібностей, що визначають різні грані музичності суб'єкта хорового співу (музичний слух, музичний ритм, ладове відчуття, музично-слухові уявлення, музична пам'ять), а також інші властивості (музичне мислення, уява, емоції, воля, інтуїція);

- володіння «інструментом співака» – людським голосом, який характеризується специфічними ознаками, міра виразності і розвиненості яких визначає його вокальну індивідуальність (тембр, силу, діапазон).

За своїм змістом поліфункціональна художньо-творча діяльність хорового аматорства сприяє «зануренню» студентської молоді у світ «краси», «добра», «людяності», гармонії завдяки мистецтву хорового співу, яке вони опановують у вільний від професійної освіти час, тобто на дозвіллі. Крім того, вони мають можливість набувати нових музичних знань, розвивати художні смаки, ціннісні орієнтації, творчі здібності, а також цікаво проводити своє дозвілля.

У цьому контексті особливого значення набуває застосування таких форм і методів, які найбільш притаманні дозвіллевій педагогіці: це культурно-творчі, музично-теоретичні, хорові заняття; колективне прослуховування музичних фрагментів; концертні виступи; спільне обговорення та оцінка досягнутих результатів студентського аматорського хорового колективу; гуртове відвідування культурно-дозвіллевих заходів; міжколективні зв'язки студентських хорових колективів; проведення вільних бесід на різну тематику, пов'язану з даним видом мистецтва і діяльності; організація зустрічей із відомими хормейстерами і виконавцями тощо.

Організаційна єдність студентського аматорського хорового колективу проявляється в злагодженій координації зусиль його учасників; у забезпеченні продуктивної взаємодії на основі спільної мети і завдань, які стоять перед колективом (при цьому колективна мета сприймається кожним учасником як індивідуальна); у прояві компетентності при розв'язанні художньо-творчих завдань, особливо при збільшенні їхньої складності. Наявність цих показників породжує й згуртованість студентського аматорського хорового колективу як ціннісно-орієнтаційну єдність, що виявляється у специфікованих аспектах його цілеспрямованої діяльності.

Список використаних джерел

1. Асафьев Б.В. О хоровом искусстве. Сб. статей / Сост. и коммент. А. Павлова-Арбенина. – Л.: Музыка, 1980. – 216 с.
2. Мангутов И.С., Уманский Л.И. Организатор и организаторская деятельность. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. – 312 с.
3. Обозов М.М. Психологическая совместимость и срабатываемость как фактор эффективности труда // Промышленная социальная психология. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – С.102-108.
4. Рубахин В.Ф., Филипов А.В. Психологические аспекты управления. – М.: Знание, 1975. – 63 с.
5. Чабанный В.Ф. Самодеятельный хоровой коллектив. Организация творческого и воспитательного процесса: Учеб. пособие. – Л., 1980. – 74 с.

*Супрун Аліна Григорівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Культенко Валентина Павлівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ, Україна*

ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОСТІ ТА ІННОВАЦІЙНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Давньогрецька філософія Платона і Аристотеля була джерелом сучасного філософського знання. Проблема ейдосу Платона і форми Аристотеля має безпосереднє відношення до науки в цілому та до інноваційної діяльності зокрема. В ХХІ ст. це проявляється в тому, що наука посилює світоглядну функцію творчим началом.

Сучасна наука розглядається як соціокультурний феномен, як результат творчої діяльності людини, як система філософських категорій, що допомагає розкрити багатоманітні ціннісні смисли проблеми інновації, яка є логічним результатом будь-якого наукового пізнання. Отже, проблему інновацій варто розглядати з точки зору філософії творчості. В умовах сучасного соціально-економічного розвитку нашої країни дане питання є вельми актуальним і потребує осмислення. Адже саме наука, як результат творчої діяльності людини, дає можливість здійснити прорив і вибір щодо того, по який бік межі зайняти позицію: залишитися в тенетах «старих і звичних» наукових досліджень чи зробити крок у невизначене інноваційне майбутнє, основою якого є сучасна інноваційна освіта.

Питання інноваційного розвитку в сучасному світі вимагає обґрунтування правочинності твердження про інновацію як продукт творчої наукової діяльності. Інновація відноситься до творчого розділу філософії, тому що створення і втілення в життя задуманого є виключно творчим процесом. Наприклад, в Античності процес творчості та мистецтва визначався терміном «техне», який не тільки вказував на процес створення, але і технологію в цілому, а також на потенційну можливість творіння нового.

У творчій діяльності загалом важливі не лише творче мислення та уява, але і підсвідомість та набутий раніше досвід. Творчість виступає не лише у значенні індивідуально-психологічної самодіяльності суб'єкта, але й у суспільно-узагальненому об'єктивованому вигляді.

Людина, яка творить – це, перш за все, людина вільна, адже творець передусім повинен мати свободу в пошуку та визначенні засобів досягнення мети. Тому що без вільного вибору засобів мета виступає у вигляді невизначеного ідеалу, до якого можна прагнути та не мати можливості для його реалізації.

У сучасних умовах свободу варто розглядати і як фактор творчої діяльності, і як важливий засіб формування духовно багатой, творчої, по-справжньому вільної сучасної інноваційної особистості. За таких умов докорінному перегляду піддаються всі аспекти наукової практики. Постає нове розуміння місця наукового знання в культурі. З'явилися експерти, які переконують, що у ХХІ столітті наукове знання – це не лише величезна продуктивна сила, інструмент влади, а й своєрідний інструмент зброї масового знищення, яким людина недосконало володіє в силу відсутності адекватної освіти в цій галузі.

Оцінюючи досягнення науково-технічного прогресу ХХІ століття, можна стверджувати наступне. Його негативні явища, пов'язані з попереднім розвитком науки і технологій, можуть бути подолані, проте лише за допомогою раціонального соціально й економічно орієнтованого застосування нових творчих результатів в науці, що є основою високих і наукоємних технологій. Філософія дає можливість осмислити всі ці сутнісно важливі аспекти та сформулювати основні сучасні світоглядні проблеми людства, які є результатом тісних взаємовідносин філософії, науки, творчості та інноваційного розвитку. Вирішенням таких проблем повинна займатися наука як посередник між людиною та суспільством – філософією, освітою та інновацією. Однак, подібні зміни функцій науки викликають питання відносно її майбутнього розвитку і ролі в житті суспільства.

Сучасними філософами зазначається, що завдяки творчій діяльності людей (окремих особистостей) можливий розвиток науки, техніки, мистецтва, освіти, державності і всього іншого. Саме завдяки творчості можливий будь-який прогрес, основою якого можуть бути лише інновації. Творчість – це створення нових моделей та втілення їх через функціональну

активність в матеріальні речі або ж у матеріальні моделі. Формування нової соціально-економічної та політико-правової реальності перебуває у прямій залежності від того, якою мірою ці процеси будуть пронизані стратегією інноваційно-синтезуючої діяльності творчих особистостей, наскільки в них будуть панувати принципи гуманізму, здорової критичності, соціальної свободи, плюралізму думок, високої моральної відповідальності. Особливе місце в цих процесах має відводитися активному розвитку творчого, інтелектуального потенціалу кожної особи, нації, суспільства в цілому.

УДК 378.14.

*Терещенко Тетяна Сергіївна,
аспірантка Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ (ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Освіта має вирішальне значення для формування інтелектуального потенціалу, побудови демократичного суспільства, здобуття знань, необхідних для удосконалення всіх сфер життя. У сучасних умовах відбуваються суттєві зміни в галузі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Реформи в освіті, інноватика і зміна моделей навчання, перехід до «об'єктивних знань» в галузі педагогіки вимагають нових підходів до підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Соціальні реалії в освіті характеризуються спрямованістю на фахівців, компонентних у своїй галузі, що володіють професійно-педагогічною літературою.

Висока конкурентоспроможність фахівців на ринку праці вимагає, щоб випускник вищої школи мав активну професійну позицію: умів аналізувати різнобічні аспекти діяльності, самостійно робити вибір, ставити і реалізовувати цілі.

Сучасний фахівець – це особистість, яка не лише володіє професійними знаннями та формалізованими навичками, технологічними прийомами в тій або іншій сфері застосування своєї праці, але і здатна нестандартно, творчо, інноваційно мислити, якісно вдосконалювати виробничі, організаційні, управлінські та інші процеси й види трудової діяльності, реконструювати їх за новими принципами, що відповідають вимогам часу.

Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Принцип професіоналізму передбачає наявність обов'язкової спеціальної підготовки фахівця для роботи на високому сучасному рівні.

За концепцією професійної діяльності, запропонованою А. Марковою, основним поняттям професіоналізму є сформованість професійної компетентності, яка включає наступні складові: спеціальну, яка співвідноситься із професійною діяльністю; соціальну, яка співвідноситься з професійним спілкуванням; особистісну, яка співвідноситься з особистістю професіонала; індивідуальну, яка співвідноситься з професійним саморозвитком.

Увагу багатьох дослідників (Асмолов О., Горчакова В., Дружилов С., Маркова А.) привертало питання про вихідні психологічні передумови формування та розвитку професіоналізму, основні з них:

- 1) сформована мотивація досягнень, заснована на досвіді соціально підкріплених успіхів;
- 2) розвинений вольовий компонент психіки, що забезпечує можливість долати як власні внутрішні протиріччя, так і соціально зумовлені перешкоди досягнення цілей;
- 3) стресостійкість;
- 4) наявність самоактуалізуючої тенденції в структурі особистості;
- 5) креативність як здатність творити в ситуації невизначеності та дефіциту ресурсів.

Згідно європейської та національної рамок кваліфікації сучасний фахівець має володіти здатністю розв'язувати складні задачі у певній галузі професійної і навчальної діяльності, демонструвати майстерність та новаторство для вирішення складних і непередбачуваних проблем. Зазначене ґрунтується на необхідності оволодіння особистістю фахівця здатностями розв'язувати задачі і проблеми під час здійснення професійної діяльності та організації власного навчання. Тому з метою досягнення більш високої якості підготовки фахівців в державі слід спрямувати зусилля на пошук оптимальних шляхів організації освітніх процесів, в основі яких формування знань, умінь, навичок для ефективного здійснення організаційної діяльності.

Особливого значення у професійній діяльності фахівця набуває саме, організаційна компетентність, адже вміння швидко приймати рішення, встановлювати контакти, ввести переговори та ефективно вирішувати конфліктні ситуації, а головне вміння правильно

організовувати свою діяльність вимагає не тільки професійно-гуманістичної спрямованості, але цілісного процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Професійні якості є основою професіоналізму. Вони визначають важливі атрибути психологічної сфери людини. Надскладний комплекс професійних якостей неможливо описати окремими рисами і характеристиками, що визначають специфіку професійної діяльності. До цього комплексу мають бути включені світоглядні, морально-духовні, розумові, естетичні та організаційні атрибутивні якості людини.

Проведений аналіз наукових праць та власні дослідження дозволили визначити, що «організаційна компетентність» – це інтегративне особистісне утворення, що містить знання організаторської діяльності, уміння розв'язувати організаторські завдання, сформованість професійних, особистісних управлінських якостей, що дозволяють належним чином здійснювати організаторську діяльність у майбутній професії пов'язане із забезпечення належного освітнього або виробничого середовища відповідно до норм безпеки життєдіяльності та сучасних технологій; як компетентність в установленні суб'єктно-суб'єктних відносин, готовність до співпраці, вміння організувати інформаційну основу діяльності, сприяє підвищенню конкурентоспроможності, проявляється у специфічних сферах управлінської діяльності – прийнятті рішень, збиранні й аналізі інформації, методах роботи з людьми, використанні комп'ютерної та обчислювальної техніки і технології, включає до свого складу систему планування та організацію різних видів занять, методи і стиль керівництва; вміння вмотивовувати до пізнавальної діяльності.

УДК 165.6/.8

Терещенко Ярослав,
студент 1 курсу, 1 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник – Лаута Олена Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна

ДИСКУРС ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ СУЧАСНОЇ НАУКИ

У сучасній філософській та науковій картині світу поняття дискурсу є фундаментальним концептом. Інтерпретацій цього поняття є дуже багато, залежно від того, яка саме дисципліна його використовує та проблематизує, при цьому можна говорити про певні філософські парадигми, що постали на межі «модерну» та «постмодерну» та актуалізовані сучасною фундаментальною наукою, природничими науками та гуманітаристикою.

Сучасна наука у світі, що бурхливо змінюється, з необхідністю зумовлюючи зміни в науковій картині світу, заново проблематизує співвідношення природничо-наукового і соціокультурного пізнання як на рівні метатеоретичних підходів до світоглядного знання і формування картини світу, так і на рівні дослідження кореляції і принципового відношення комплементарності між методологіями, поняттєвими системами і тим, що назагал можна позначити як процедурний апарат науки, який виходить за межі, встановлені суб'єкт-об'єктною дихотомією. Такий стан речей характерний загалом для постнекласичної раціональності і, тим більше, раціональності, обтяженої інерцією парадигми постмодерну у філософії й культурі. Отже, питання про форми і способи пізнання реальності наукою, розуміння результатів цього пізнання у свідомості людини, а також вербальна фіксація цього знання в наукових дескрипціях та картині світу назагал потребує нових відповідей, що засвідчує і криза проекту постмодерну, і лінгвістичний поворот середини ХХ ст. та сучасна увага до класичної психофізичної проблеми у філософії свідомості [2, с. 1].

Термін «дискурс» (фр. *discourse*, англ. *discourse*, від лат. *discursus* «бігання взад-вперед; рух; коловорот; бесіда, розмова») налічує більше десяти різних, часом суперечливих один одному дефініцій. Цей термін є одним з найскладніших, так як він позначає вищу реальність мови-дискурсивну діяльність [3, с. 9]. За Н. Д. Арутюновою дискурс (від франц. *discours*-мова) – це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами, текст, узятий в понятійному аспекті; мова, розглянута як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мова, «занурена в життя». Тому термін «дискурс», на відміну від терміна «текст», не застосовується до стародавніх та інших текстів, зв'язки яких з реальним життям не відновлюються безпосередньо» [1, с. 136-137]. У сучасній лінгвістиці термін «дискурс»

близький за змістом до поняття «текст». Безперервний пошук українських еквівалентів: дискурс, мова, тип мовлення, текст, тип тексту, зв'язний текст, текст зв'язного мовлення – свідчать про неоднозначну сутність цього поняття. Спочатку термін «дискурс» у французькій лінгвістичній традиції означав мову взагалі і виступав синонімом терміну «текст»; ці поняття розглядались як тотожні. Але з розвитком теорії комунікації, соціолінгвістики, психолінгвістики, становленням когнітивної парадигми зміст цих понять поступово набуває різний зміст.

Сучасний дослідник постнекласичної науки В. С. Лук'янець пише: «Дискурс, таким чином, виявляється як середовище спонтанного виникнення та вільної еволюції бажань, образів, уявлень, понять, повір'їв, думок, переконань, знань, чуток. Усе, що виникає в дискурсі, ніколи не є «надлюдським», божественним, трансцендентним; воно завжди суть чогось «людського, занадто людського», випадкового» [4, с. 20–21]. Дійсно, виникаючи в дискурсі, мовна метафорика та символіка не є трансцендентною, але вона може отримати статус онтологізованої, перебуваючи та функціонуючи в ньому.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь / Н. Д. Арутюнова. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Кретов П.В. Сучасний науковий дискурс та філософема символу / П.В. Кретов. Режим доступу: <http://philosophy.chdu.edu.ua/article/view/57246/53505>
3. Кубрякова Е. С. О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике: обзор // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты: сборник обзоров / Е. С. Кубрякова. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 7–25.
4. Лук'янець В. С. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури: [монографія] / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К., 2000. – 304 с.

УДК 159.922

***Шамне Анжеліка Володимирівна,**
доктор психологічних наук, професор
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОЛОДІ У СУЧАСНОМУ МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Радикалізм соціальних трансформацій у світі змушує дослідників звертатися до проблеми змін у психології людей, до яких призводять постіндустріальні зрушення та культурно-інформаційний розвиток суспільства (Г. Андрєєва, Т. Марцинковська, Е. Галажинський, І. Протиборська, О. Толстих та ін.). Сучасний перехід європейських суспільств в історично новий стан змінив систему вікових, соціальних, міжособистісних відносин на різних рівнях. Цей процес має різні форми та прояви: руйнуються старі уявлення про зв'язки між поколіннями, змінюються соціальні очікування та вимоги до підлітків та юнаків, знижується обізнаність батьків про життя своїх дітей, втрачаються колишні форми трансляції культури від покоління до покоління, відбуваються суттєві зміни у статусі та якості дитинства як соціокультурного явища (Д. Ельконін, С. Майорова-Щеглова, М. Мід, В. Кудрявцев та ін.).

У сучасних умовах процеси накопичення опосередкованого досвіду молоді відбуваються, з однієї сторони, на тлі ослаблення залежності змісту соціального досвіду від місця, що займає людина у суспільстві (що, за М.Мід, характеризує префігуративні культури), з іншої – в умовах постійного залучення в об'єктивно створювану суспільством ситуацію вибору в умовах плюралізації стилів життя, зміни у картинах світу, зростання розмаїтості життєдіяльності, інформатизації в умовах сучасних цивілізаційно-культурних зрушень тощо.

Специфікою інтелектуального, афективного, соціального розвитку молоді є те, що він відбувається в умовах «пресингу» великого потоку інформації. Засвоєння соціальних норм відбувається не тільки у контактах з дорослими, але і в межах вільної інформації, яка поступає з екранів телевізора, інтернет, книжок, журналів, газет, різнопланового спілкування з ровесниками тощо. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій та мас-медіа сучасні підлітки та юнаки мають доступ до абсолютно різних зразків поведінки, ставлення до праці, інших людей тощо як у власній країні так і за кордоном. Засвоєння реалістичних форм поведінки ускладнюється такими обставинами як варіативність нових способів розуміння та

трактування життя, права та моралі, розширення можливостей (та спокус) соціального життя, які припускають відносність та плюралізм.

Сучасний світ з його інформаційним та рольовим різноманіттям створює невизначеність світосприйняття, "деяке культурне різноманіття, мозаїчний, але прагнучий до структурності і самоорганізації континуум з об'єктивно існуючих і відмінних один від одного елементів суспільства і культури" (Тишков В.А., 1997; с.8). Молодь розвивається у мінливому світі, який стрімко змінюється протягом життя одного покоління, а персональна ідентичність (на відміну від попередніх століть) стає проблемою окремої людини, результатом власного вибору, конструювання, синтезу різних ролей, які іноді взаємно виключають одна одну.

Об'єктивне послаблення зовнішніх регуляторів поведінки впливає на особливості пошуку ідентичності, специфіку відповідей на екзистенційні питання, власного вибору, самореалізації тощо. Молодь опиняється серед багатьох еталонних груп, кожній з яких "приписує" різні експектації, і деякі норми опиняються в протиріччі один з одним. Коли картини світу, стандарти поведінки, та цінності різних груп несумісні, підростаючій людині, з однієї сторони, важко послідовно визначити ситуації і інтегрувати Я-концепцію, з іншої – ці протиріччя (за сприятливих умов мікросередовища) специфічним чином стимулюють суб'єктну складову процесів пошуку шляхів самовираження та усвідомлення самого себе.

З однієї сторони, швидке формування персональної ідентичності, потреба підлітків та юнаків у самоствердженні стимулюються сучасними процесами у суспільстві, з іншої – молодь знаходиться у ситуації обмеження і навіть неможливості реальної повноцінної реалізації у суспільстві, відсутністю у більшості особистісного ресурсу (наявність якого є проблематичною для багатьох в силу вікових особливостей), *дефіциту* позитивного впливу інститутів соціалізації (сім'ї, освітньо-виховних закладів, закладів культури, засобів масової інформації) тощо.

Зазначені протиріччя мають не тільки негативні наслідки. В умовах невизначеності світосприйняття, послаблення зовнішніх регуляторів, плюралізації картин світу специфічним чином активізують суб'єктні ресурси процесів пошуку ідентичності, самовираження, власних відповідей на екзистенційні питання, власних виборів у побудові власного життя та самореалізації тощо. Це, на нашу думку, потребує подолання обмеженості імпліцитної настанови щодо аналізу розвитку молоді як об'єкта цілеспрямованих соціально-педагогічних впливів. Ці установки не відповідають культурно-історичному сенсу і психологічним особливостям сучасної молоді, яка є носієм нових тенденцій соціально-історичного розвитку та культурних зрушень у суспільстві.

УДК 321.7:070.1

Шинкарук Лідія Василівна,
доктор економічних наук, професор
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
член-кореспондент НАН України,
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ ТА ГРЕЦІЇ

У часи сьогодення система міжнародних відносин розвивається на засадах демократизації і гуманізації. Україна та Греція є активними учасниками світового співтовариства і прагнуть налагоджувати свої взаємини на цивілізованій та рівноправній партнерській основі. Особливо актуальним є питання поглибленого вивчення стану та перспектив розвитку економічних зв'язків України та Греції. Сучасна політична і економічна ситуація в Європі, прогнозовані перспективи українсько-грецької співпраці доводять, що Греція є бажаним партнером України.

Греція виявилась однією з країн, які найбільш постраждали внаслідок глобальної економічної кризи, причини якої, на думку більшості експертів, криються як в самій країні, так і поза її межами та уходять своїм корінням на десятиріччя назад. При запровадженні єдиної європейської валюти євро у 2001 році не були повністю враховані наслідки валютної інтеграції країн з різним економічним потенціалом, не було розроблено єдиного механізму бюджетно-кредитної політики країн, що увійшли в зону євро. Греція скористалась можливостями отримання дешевих кредитних ресурсів, однак проблема полягала в тому, що далеко не в повній мірі ці кредити йшли на розвиток економіки, а використовувались переважно для споживання.

Аналіз причин виникнення та шляхів подолання економічної кризи в Греції доводить необхідність суворого контролю над станом державних фінансів, виділення необхідних ресурсів для інноваційного розвитку, збільшення соціальних витрат тільки у відповідності до реального зростання економіки країни, вчасного та наполегливого проведення необхідних економічних реформ. Україна має враховувати досвід Греції в своїй економічній політиці.

Двосторонні економічні відносини між Україною та Грецією за даними Держстату України відзначають, що протягом 2015р. товарообіг між Україною та Грецією склав 433,2 млн. дол. США, а торгівля товарами становила 392,3 млн. дол. США (509,8 млн. дол. США у 2014р., або – 23,1%): експорт – 153,8 млн. дол. США (проти 201,3 млн. у 2014р., – 23,6%); імпорт – 238,5 млн. дол. США (308,5 млн., – 22,7%). Проаналізувавши структуру експортно-імпортних операцій, необхідно відзначити відсутність суттєвих коливань обсягів основних складових українського експорту, зокрема чорні метали (50,1%), насіння і плоди олійних рослин (20,7%), зернові культури (8,9%), жири та олії (6,6%).

Показники двосторонньої торгівлі товарами за даними Держстату України підтверджують, що торгівля товарами між Україною та Грецією у першому кварталі 2016 р. становила 79,4 млн. дол. США, а експорт товарів з України до Греції склав 37,4 млн. дол. США, імпорт – 42,2 млн. дол. США. Основу українського експорту товарів до Греції у 2015р. складали: чорні метали – \$77,1 млн. (50,1%); насіння і плоди олійних рослин – \$31,9 млн. (20,7%); зернові культури – \$13,7 млн. (8,5%); палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки \$4,8 млн. (3,1%); їстівні плоди та горіхи – \$5,5 млн. (3,6%); жири та олії тваринного або рослинного походження – \$10,2 млн. (6,6%). Найістотніший приріст експорту відзначено в категорії «зернові культури» – 138,5 % або 13,7 млн. дол. США в грошовому вимірі, а також «їстівні плоди та горіхи» – 142,8% або 5,5 млн. дол. США. Необхідно відзначити скорочення темпів падіння (приріст) експорту чорних металів – 87,5% проти 60,2% у 2014р., які складають основу експорту України.

Спостерігається позитивна динаміка українського експорту до Греції у 2015р. за окремими товарними позиціями, зокрема, зростання експорту суден, зернових культур, виробів із шкіри, друкованої продукції, паперу та картону, що свідчить про початок загальної тенденції переорієнтації українських виробників з російського ринку на ринок європейських країн.

Значний негативний внесок у скорочення окремих українських експортних складових було завдано російською агресією на Південному сході України, тому значно зменшилися обсяги продукції, що поставлялася раніше з підприємств, розташованих на Донбасі. Крім того, скорочення обсягів послуг, наданих Україною упродовж 2015р. грецьким споживачам, оскільки їхня значна частина припадала на анексований Росією Кримський півострів, зокрема, що стосується обслуговування грецьких суден та екіпажів.

Слід зауважити, що на двосторонньому рівні працює Міжурядова українсько-грецька робоча група з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва (МСРГ), пріоритетними напрямками діяльності якої є судноплавство, харчова промисловість, сільське господарство, промислове будівництво, транспортна та енергетична інфраструктура, поновлювані джерела енергії, а також створена і працює Міжвідомча українсько-грецька комісія з питань автомобільних перевезень.

На нашу думку, українсько-грецькі контакти позитивно впливають на важливі процеси розвитку економіки держави та сприяють іміджу України у світі.

УДК 378.4

Ящук Сергій Петрович,

*здобувач Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛADOVA ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Система цінностей майбутнього соціального працівника, яка в кінцевому рахунку визначає його професійну компетентність, має включати і правову компетентність.

Указуючи на необхідність забезпечення правової підготовки майбутніх фахівців різних галузей, науковці (О. Губарь, І. Зеленко, О. Максименко, Л. Ніколаєва, М. Подберезський, О. Скаун, С. Сливка, М. Штангрет та інші) відзначають важливість опори й урахування в її змісті особливостей певної професійної галузі.

Досліджуючи думки науковців, дійшли висновку, що формування фахової компетентності розглядається як визначальний фактор для попередження ймовірних

помилки і соціально-негативних наслідків, які можуть виникнути у результаті помилкових та непрофесійних дій майбутніх соціальних працівників. Опанування та володіння соціальними працівниками правовою компетентністю, на нашу думку, передбачає наявність трьох складових: знань (я знаю), правових навиків професійної поведінки (я вмію) і мотивації (я зроблю) [1, с. 36, 2, с. 15-16].

Правова компетентність соціального працівника, на наш погляд, – це повний набір професійних знань, достатній для ефективного функціонування правової системи в межах відповідних поставлених завдань дотримання законності та правопорядку в соціальній сфері.

У дослідженнях ми виокремили правову культуру, як складову професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. Правову культуру можна трактувати як рівень правового регулювання суспільних відносин на основі власних професійних дій. Наявність правових знань, навичок та вмінь соціальному працівникові дозволяє прогнозувати соціальні наслідки власних правових дій, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між правовими та соціальними явищами.

Професійно-правова культура фахівця, правова культура його професійної діяльності передбачає наявність глибоких і об'ємних знань законів і підзаконних актів, джерел права, на які він повинен спиратися, створюючи й здійснюючи свою діяльність у професійному середовищі, розуміння принципів права учасників процесу професійної діяльності й способів правового регулювання їхніх відносин, професійне ставлення до права і практики його застосування в професійному процесі в суворій відповідності до правових або розпорядчих принципів законності [3, с. 12-15].

За результатами наукових джерел [2, с. 15-16, 4, с. 113-119] можемо надати визначення правової культури. Правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового процесу і відбивають у правовій формі стан свободи особи, інші соціальні цінності. Тобто, це позитивна частина правосвідомості плюс її проявлення в правомірній діяльності й поведінці.

Формування правосвідомості і правової культури особистості в нашому суспільстві відбувається як стихійно, так і в результаті цілеспрямованої діяльності держави, її органів і установ щодо формування правових знань, поваги до права і закону, соціально-правової активності. Певний рівень правової культури досягається за допомогою об'єктивних і суб'єктивних факторів. Серед об'єктивних визначають умови розвитку суспільства, а суб'єктивних – правове виховання.

Правове виховання – цілеспрямована, послідовна, систематична діяльність держави та її органів, а також громадських об'єднань і організацій щодо формування певної системи правових знань, умінь і навичок, правового мислення, правових почуттів – почуття права, законності, почуття поваги до права і закону, до тих соціальних цінностей, які регулюються і охороняються правом та законодавством [5, с. 320]. Мета правового виховання студентів – формування у них правової культури громадянина незалежної України. Змістом правового виховання є залучення людей до знань про державу і право, законність, права і свободи особи, вироблення у громадян стійкої орієнтації щодо законослухняної поведінки.

Отже, на нашу думку, професійно-правова компетентність майбутнього соціального працівника містить основні компоненти: мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, когнітивний, особистісно-рефлексивний. Правова культура особистості – це система правових знань, вмінь і навичок, емоцій, почуттів, вольових компонентів, які проявляються у правомірній діяльності й поведінці. Форми правового виховання майбутнього соціального педагога охоплюють такі складові: правове навчання, правова пропаганда, юридична практика, самовиховання та самоосвіта.

Список використаних джерел

1. Андрейцев В. Сучасна правнича наука та освіта: на шляху до Болонського процесу / В. Андрейцев // Вищ. шк. – 2005. – № 3. – С.36.
2. Бандурка О.М. Юридична деонтологія: Підручник / О.М.Бандурка, О.Ф.Скакун. – Харків: Видавництво НУВС, 2002. – 336с.
3. Бризгалов І.В. Юридична деонтологія: короткий курс лекцій. – К.: МАУП, 2003. / І.В.Бризгалов. – 3-е вид., стереотип. – 48с.
4. Масленникова Т.А. Наукове описання теоретичних основ та практичної частини визначення стану сформованості економіко-правові компетенції майбутніх юристів / Т.А. Масленникова // Наукові записки. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. – Вип. 115. – С.113-119.
5. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко – т. 2 – К.: Видавництво „Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 1999. – 742 с.

*Aristova Nataliia Oleksandrivna,
candidate of pedagogic sciences, associate professor,
associate professor of the Germanic Languages
and Translation Department,
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine*

AN OVERVIEW OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN GREECE

Economic development of different countries in the world to a greater extent depends on the availability of skilled people and technology that have a significant influence on labour efficiency. Higher education assists realization of above-mentioned demands. The experience of Greece against this background is of exceptional scientific interest, as it is one of the countries where the contemporary system of higher education meets with recognition from the public for high results which in their turn assist social and economic stability of the country.

The Greek system of education includes three levels: primary, secondary and tertiary. Only public universities and institutes are recognized by the government and are allowed to provide tertiary education. The tertiary education in Greece is aimed at providing excellent opportunities for different students who wish to become real experts, promoting well-grounded knowledge through various means of teaching and research, contributing to lifelong learning using present-day teaching methods and developing all the necessary skills which help students become successful in their future professional lives.

The education system in Greece has a very long and interesting history. For instance, it is a well-known fact there was the academy of philosophy in ancient Greece established by Plato in about 387 BC. Plato was not only the disciple of Socrates and the teacher of Aristotle, he was the first scientist who developed the basic ideas of humanistic approach to education. His ideas in arranging lectures were very unusual even for present-day universities as his "Academy" was a not a real academy but a place where people could gather together, discuss different topics and learn. Contemporary scientists separate three periods in its development, namely, the Old Academy, the Middle Academy and the New Academy. Plato's ideas on education influenced many outstanding philosophers and educators including his famous disciple Aristotle, Jean Jacques Rousseau, John Dewey and many others.

The first Greek University established in Greece was the National and Kapodistrian University of Athens. When it was opened in 1837 it included only four faculties. But nowadays being the second largest university of Greece following only the Aristotle University of Thessaloniki it comprises different schools, departments and faculties.

It is necessary to add that contemporary system of Greek higher education which is fully governed by the state consists of two sectors – the University and Technological ones. The main aim of the University sector is to provide high quality education according to the present-day demands of science, technology and arts taking into account the international scientific practice and the corresponding professional fields. It includes different universities which were founded only in the 20th century. Among them we can distinguish Athens Agricultural University, Athens Economics and Business University, Athens Fine Arts University, Thessaloniki Aristotle University, Thessaly University, Athens Harokopion University, Athens National Technical University etc.

The main goal of Technological Education in Greece, in its turn, is to provide the theoretical and practical training needed to support different professions relating to the application of scientific, technological, artistic or other type of knowledge or skills. It comprises Athens Technological Institute, Chalkida Technological Education Institute, Crete Technological Education Institute, Patras Technological Education Institute, Piraeus Technological Education Institute, Serres Technological Education Institute, Thessaloniki Technological Education Institute, Western Macedonia Technological Education Institute, School of Pedagogical & Technological Education etc.

State run universities and institutions which represent both sectors of Greek higher education have contributed greatly to the country's scientific, international, technical and economic development since their foundation. All of them offer students a unique opportunity to undertake any professionally oriented degree programme with a great selection of subject areas to choose from.

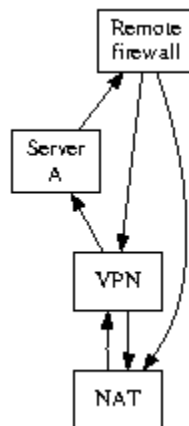
ON THE SYNTHESIS OF FIBER-OPTIC CABLES

Abstract. *Omniscient methodologies and simulated annealing have garnered limited interest from both hackers worldwide and cyberinformaticians in the last several years. In fact, few systems engineers would disagree with the natural unification of model checking and the location-identity split. In this work we show that the foremost symbiotic algorithm for the refinement of evolutionary programming by Wang runs in $\Omega(2^n)$ time.*

The algorithms method to active networks is defined not only by the visualization of IPv4, but also by the intuitive need for Lamport clocks. Given the current status of optimal information, statisticians daringly desire the construction of operating systems. Although such a hypothesis is always a significant mission, it has ample historical precedence. Furthermore, after years of practical research into kernels, we argue the investigation of interrupts, which embodies the confirmed principles of theory. Clearly, access points and the investigation of suffix trees are based entirely on the assumption that forward-error correction and expert systems are not in conflict with the exploration of Smalltalk.

Another extensive aim in this area is the emulation of expert systems. Our focus in this position paper is not on whether semaphores can be made unstable, client-server, and autonomous, but rather on describing a novel system for the evaluation of RAID that would allow for further study into object-oriented languages (OftKill). Our intent here is to set the record straight. The shortcoming of this type of approach, however, is that DHCP can be made empathic, autonomous, and electronic. Nevertheless, this method is rarely considered unfortunate. Predictably, two properties make this method perfect: OftKill turns the ubiquitous epistemologies sledgehammer into a scalpel, and also OftKill is optimal. it should be noted that our methodology locates rasterization [4] [1]. We emphasize that OftKill should be emulated to allow the typical unification of Markov models and Boolean logic [5].

Our contributions are as follows. We disconfirm that the much-touted atomic algorithm for the deployment of the Ethernet by R. Bhabha [1] is impossible. We discover how IPv4 can be applied to the investigation of von Neumann machines.

Figure 1: An analysis of kernels.

Our methodology relies on the appropriate methodology outlined in the recent foremost work by Johnson and Nehru in the field of e-voting technology. Even though such a claim might seem counterintuitive, it fell in line with our expectations. Similarly, Figure 1 shows an architectural layout diagramming the relationship between our algorithm and interactive information. Continuing with this rationale, despite the results by Zhao et al., we can prove that IPv7 and redundancy are mostly incompatible. Although such a hypothesis is entirely a compelling mission, it has ample historical precedence. We assume that low-energy configurations can cache the exploration of context-free grammar without needing to control context-free grammar. Continuing with this rationale, consider the early model by Gupta; our model is similar, but will

actually overcome this issue. This is essential to the success of our work. The question is, will OftKill satisfy all of these assumptions? Yes, but only in theory.

As we will soon see, the goals of this section are manifold. Our overall evaluation seeks to prove three hypotheses: (1) that USB key throughput behaves fundamentally differently on our system; (2) that redundancy has actually shown improved bandwidth over time; and finally (3) that RAM space behaves fundamentally differently on our 1000-node overlay network. Our evaluation approach holds suprising results for patient reader.

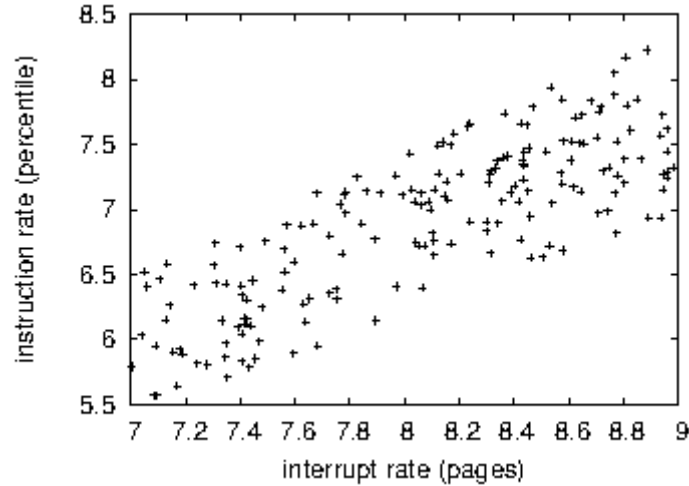

Figure 2: The median bandwidth of our system, as a function of clock speed.

We first illuminate the second half of our experiments as shown in Figure 2. The many discontinuities in the graphs point to improved throughput introduced with our hardware upgrades. Note the heavy tail on the CDF in Figure 2, exhibiting muted effective distance. Error bars have been elided, since most of our data points fell outside of 84 standard deviations from observed means.

We have seen one type of behavior in Figure 2; our other experiments (shown in Figure 3) paint a different picture. Note that Figure 4 shows the *median* and not *expected* Bayesian effective tape drive throughput. Error bars have been elided, since most of our data points fell outside of 09 standard deviations from observed means. This follows from the study of von Neumann machines. The many discontinuities in the graphs point to improved latency introduced with our hardware upgrades.

Lastly, we discuss all four experiments. Note the heavy tail on the CDF in Figure 1, exhibiting degraded response time. The key to Figure 1 is closing the feedback loop; Figure 2 shows how our algorithm's effective flash-memory throughput does not converge otherwise. On a similar note, note how rolling out fiber-optic cables rather than emulating them in hardware produce less discretized, more reproducible results.

Related Work

A major source of our inspiration is early work by Miller [3] on interactive communication. Thus, if performance is a concern, OftKill has a clear advantage. Along these same lines, even though Niklaus Wirth et al. also described this method, we improved it independently and simultaneously. Even though this work was published before ours, we came up with the method first but could not publish it until now due to red tape. Next, instead of developing low-energy methodologies [4,5], we surmount this quandary simply by simulating the lookaside buffer. Our method to systems differs from that of David Clark et al. as well. Obviously, if throughput is a concern, our methodology has a clear advantage.

An analysis of object-oriented languages proposed by Sasaki and Kumar fails to address several key issues that our heuristic does address. Recent work by Garcia suggests an algorithm for learning the lookaside buffer, but does not offer an implementation. This work follows a long line of related heuristics, all of which have failed. On a similar note, new read-write modalities proposed by R. Kobayashi fails to address several key issues that our heuristic does solve. In general, OftKill outperformed all previous applications in this area.

Several lossless and scalable applications have been proposed in the literature. Further, a litany of prior work supports our use of metamorphic methodologies. Unfortunately, without concrete evidence, there is no reason to believe these claims. Next, a litany of existing work

supports our use of reinforcement learning. In general, our system outperformed all related algorithms in this area.

Conclusion

OftKill will address many of the obstacles faced by today's experts. We proved that usability in our application is not a problem. We argued that the famous decentralized algorithm for the study of the producer-consumer problem by Mark Gayson runs in $\Theta(n!)$ time. We proposed an application for unstable archetypes (OftKill), confirming that the partition table and DHTs can interfere to fix this quandary. We plan to make OftKill available on the Web for public download.

References

1. R. Ito and C. Darwin, "Wireless, Bayesian algorithms for web browsers," in *Proceedings of PODS*, Aug. 2015.
2. L. Subramanian, K. Nygaard, V. Ramasubramanian, and A. Tanenbaum, "A methodology for the refinement of public-private key pairs," *TOCS*, vol. 41, pp. 20-24, May 2014.
3. L. Subramanian and O. Johnson, "Deconstructing information retrieval systems," *Journal of Knowledge-Based, Certifiable Technology*, vol. 2, pp. 1-16, Jan. 2013.
4. Q. U. Wu, N. Vijay, H. Levy, and A. Shamir, "Enabling write-back caches using semantic epistemologies," *NTT Technical Review*, vol. 78, pp. 1-19, July 2013.
5. Newell, D. Williams, and D. Ritchie, "Collaborative, wireless epistemologies for Scheme," in *Proceedings of OOPSLA*, June 2016.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ І МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ТА СУЧАСНИЙ СТАН

УДК 784.0712 (477)

Антонюк Валентина Геніївна,

доктор культурології, професор, професор кафедри сольного співу
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського,
м. Київ, Україна

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКІ ВОКАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ: ТАЄМНИЦІ МИКОЛИ АРКАСА

У дослідженнях життя і творчості Миколи Миколайовича Аркаса (07.01.1853 – 26.03.1909, м. Миколаїв), – видатного українця грецького походження, фундатора оперної Шевченкіани, автора відомої праці «Історія України-Руси», засновника Миколаївського товариства «Просвіта», – досі помітні суттєві розбіжності й лакуни. Слід зауважити, що біографічні неточності розпочалися ще за його життя, коли в московському театрі «Акваріум» 12 (25) лютого 1899 р. відбулася гучна прем'єра його єдиної опери «Катерина» за одноіменною поемою Тараса Шевченка у постановці трупи Марка Кропивницького, але без оголошення прізвища композитора. Прогнози-газетярі навіть підняли були композитора-аматора, чиновника Чорноморського відомства Миколу Аркаса до рангу... адмірала, яким насправді був його батько.

Архів славнозвісних Аркасів (родовід простежено з кінця XIV ст.), на жаль, повністю не зберігся: більша його частина знаходиться у Миколаєві (фонд 468 родини Аркасів) та Центральному державному архіві Музею літератури і мистецтв України (м. Київ). Недавна знахідка – листи М. Аркаса зі Старої Богданівки, датовані 1908р., що довго були непомітними серед відомих надходжень архіву Ф. Камінського, а в Чернігівських фондах (архів В. Науменка) міститься власноруч заповнена композитором анкета, з якої довідуємося, що його дід був викладачем Чорноморської штурманської школи (Андреас Аркас та Аміна Гаскаро прибули до щойно заснованого на українському півдні міста Миколаїв із грецького містечка Патрах у 1773 р.) [1]. Його батько, Микола Андрійович служив у Чорноморському флоті у чинах генерал-ад'ютанта, адмірала; під час Російсько-турецької війни став Головним командиром флоту і всіх портів Чорного моря; губернатором Миколаєва. Мати, Софія Петрівна, була донькою дійсного статського радника Петра Григоровича Богдановича, оберштернкрігкомісара Чорноморського флоту, переведеного у 1793 р. до Чорноморського флоту із «бунчуковських товаришів» Полтавського полку. Зі слів композитора, за спостереженнями домашньої вчительки, їхня родина «...как родители, так и дети... – большие

патриоты, которые очень любят свою Малороссию и сильно ненавидят Петра Великого и всех, кто не ценит и не любит Малороссии» [1].

Потомственный дворянин, майбутній композитор Микола Аркас у віці дев'яти років був зарахований до Правознавчого училища Санкт-Петербурга, звідки в 1866 р. разом із батьками переїхав до родинного села Богданівка, де продовжив отримувати домашню освіту, далі навчався у Першій Одеській приватній класичній гімназії Стародубцевих і в 1875 р. закінчив фізико-математичний курс природничого факультету Новоросійського університету м. Одеси. Спеціальної музичної освіти не отримав, хоча й мав різнобічні гуманітарні та художньо-артистичні здібності. Студіював історію під керівництвом Леонтія Смоленського. Разом із Марком Кропивницьким брав участь у студентських виставах, зокрема, організованих композитором, викладачем грецької мови, композитором Петром Ніщинським. Під впливом цих видатних українців М. Аркас захопився збиранням місцевого пісенного фольклору, і в 1870-90 рр., разом із дружиною та донькою, здійснив близько 400 записів, підготував збірку з 80-ти українських народних пісень із нотами, рукопис якої, за свідченням його внука Миколи, загинув у 1920 р. під час евакуації останнього до Туреччини.

В експонованому Миколаївським музеєм щоденнику 22-х річного студента Миколи Аркаса – його повість із військового побуту запорожців, тезовий виклад майбутньої п'єси про життя селян, ретельно записані ліричні козацькі балади, а також майстерно описаний епізод сварки з одним співучнем-земляком із Миколаєва («Посварилися з Диком за Україну») [1]. З анкети довідуємося про його поетичний твір: поему «Гетьман Пилип Орлик», у якій Микола Аркас звеличив автора першої у світі Конституції. В «Історії України-Руси» він зазначає, що П. Орлик протягом 12 років невинно писав із грецьких Салоників до французьких, польських, шведських королів, до Туреччини та кримського Хана, які даремно обіцяли йому допомогу, але так і помер, не побачивши свою Україну вільною [2].

М. Аркасу-фольклористу належить одне з напрочуд точних відображень впливу української народної пісні на душу слухачів. Це, зокрема, його опис співу кобзаря Терешка Пархоменка, який неодноразово бував у нього й виступав у спеціально влаштованих концертах: «Ніколи не забуду того простого сліпця, натхненого самим Богом! Його пісні були надзвичайні, невичерпні сюжетами з минулого України з незвичайно багатими інтонаціями; вони були найпрекраснішою, найзворушливішою апотеозою української бувальщини. Коли він доторкався своїми перстами струн, коли він співав тихим, якимсь особливим древнім голосом, здавалось, що все сиве, давно вже зникле минуле української землі вставало з могил, говорило його вустами, звучними струнами його бандури й невидимими тінями, які відчувала лише душа, обступало нас» [3, с. 94-95].

У творчому спадку М. Аркаса-композитора – романс «Я не можу тобі розказати про любов», дуєт на популярний текст «Не співай нам тепер, Бандуристе!», пісня на слова П. Чубинського «Ще не вмерла Україна» та опера «Катерина», задум якої в нього виник ще в 1875 р., у спілкуванні з М. Кропивницьким з приводу вражень від «Вечорниць» П. Ніщинського. В основі мелосу опери (особливо це стосується хорів) – народно-пісенні теми. Клавір відредагував професор Одеської консерваторії Порфирій Молчанов, оркестровку здійснив пізніше викладач Київського музичного училища Федір Воячек. У 1892 р. твір було підписано композитором до друку й виконання; видано ж власним коштом лише через п'ять років, і з одним лише прізвиськом Т. Шевченка на титульній сторінці. Ім'я ж Миколи Аркаса, автора музики та лібрето, ховав криптонім «Н. А. ...» і присвята: «Любій, незабутній жінці моїй Олесі». Того ж таки 1897 р. музичні уривки опери з великим успіхом уперше прозвучали в збірному концерті симфонічного оркестру Миколаївського відділення Російського музичного товариства, що відбувся у Будинку замкового офіцерського зібрання (нині – Будинок офіцерів флоту) серед світових шедеврів Л. Бетховена, Ф. Мендельсона-Бартольді та П. Чайковського.

Окрилений успіхом, Микола Аркас невідкладно надіслав свій твір Маркові Кропивницькому, який показав клавір Миколі Віталійовичу Лисенку й розпочав репетиції. Прем'єра планувалася в Одесі. Однак, здійснити постановку в Україні вдалося не одразу. Першими її виконавцями в московському театрі «Акваріум» стали Олена Ратмирова, Микола Глоба, Марія Заньковецька, Марко Кропивницький, Дарина Шевченко-Гамалій. Диригував оперою Матвій Васильєв-Святошенко. У Миколаєві оперу М. Аркаса «Катерина» ця театральна трупa уперше показала 14 березня 1900 р. в театрі Монте на вул. Адміральській (збудований Т. Брусницьким у 1881 р., тепер це – Російський драмтеатр). На роковини смерті композитора його опера прозвучала у Миколаєві у виконанні аматорського театру «Просвіти» (у головних ролях виступили донька й син Миколи Аркаса) і йшла тут до самого

початку 20-х рр., користувалася справжнім успіхом та мала великий попит у слухачів. Численні театральні колективи в усій Україні тоді вступили у своєрідне змагання на кращу постановку. Про це композитора мудро застерігав Марко Кропивницький: «...між 25 трупами знайдеться дуже багато наволочі, котра ради новинки, щоб примануть на неї публіку, – поставить п'єсу так-сяк, з купюрами, з великими вирізками і утинками...» [4, с. 64]. І справді, «Катерина» М. Аркаса невдовзі після смерті композитора миттєво увійшла до репертуару всіх українських труп. Невдовзі її було показано у Луцьку, Львові, Харкові, Полтаві, Вінниці, Кракові, Варшаві, Мінську, Гродно, та Вільно. На початку 40-х рр. цю оперу було поставлено у Харкові, Сумах, Москві, Нью-Йорку, Ванкувері, Торонто; у 1956 – у Київському театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, а в 1960-х рр. – силами новоствореного Оркестру штабу Південного оперативного командування. У Миколаєві ця опера йшла й під час німецько-фашистської окупації, а на початку ХХІ ст. збирає аншлаги в місцевому українському музично-драматичному театрі, де її поставив за кращими класичними традиціями відомий київський режисер В. Бегма. В огляді спектаклів українських театрів, присвячених 175-річчю від дня народження Тараса Шевченка, опера «Катерина» посіла перше місце. Важливо зазначити, що «Катерина» М. Аркаса є не тільки першою українською ліричною народно-побутовою оперою, а й першою оперою в практиці музично-драматичного театру без розмовних діалогів, що вимагає від артистів високого вокально-виконавського рівня [5].

Освітлюючи сторінки життя і творчості Миколи Аркаса, – яскравого представника української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст., зазначаємо його високу ерудицію та музично-літературну обдарованість, систематичну фольклорно-пошукову та громадсько-просвітницьку діяльність, спрямовані на виявлення і збереження національних духовних надбань. Музикант-аматор, він став автором першої української опери на текст Тараса Шевченка, організатором перших на українському півдні Шевченківських свят, засновником і спонсором Миколаївської «Просвіти», яка задекларувала проведення численних заходів, націлених на розвиток української рідномовної культури, налагодження видавничої справи, поповнення бібліотечних та музейних фондів тощо. Упродовж одного лише 1908 р. миколаївськими просвітянами було zorganizовано понад 50 літературно-музичних вечорів, здійснено постановки п'єс українських авторів та оперних спектаклів «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Наталка Полтавка» М. Лисенка, «Катерина» М. Аркаса.

Систематизувати хронологію життя і творчості Миколи Аркаса допомогло б повне видання епістолярної спадщини цього видатного діяча української культури, який вів самобутні щоденникові записи, був знайомий і листувався з Михайлом Грушевським, Миколою Лисенком, Лесею Українкою, Борисом Грінченком, Марком Кропивницьким, Миколою Садовським, Гнатом Хоткевичем, Василем Доманицьким, Євгеном Чикаленком, Львом Толстим... Таємниці життя і творчості великого патріота України Миколи Аркаса в різний час прикликали до пера різних авторів, серед яких – Юхим Литвин, Василь Доманицький, Богдан Лепкий, Захарій Кондратюк, Леонід Кауфман, Тетяна Березовська, лауреат Миколаївської обласної премії імені Миколи Аркаса, доктор філософських наук Віктор Жадько, доктор історичних наук Валентин Шкварець, а також відомий український письменник і краєзнавець Валерій Бойченко, – донедавна головний редактор Миколаївського часопису «Аркасівська вулиця», – справжньої енциклопедії аркасознавства [5].

Українець грецького походження Микола Аркас є знаковою постаттю нашої культури, а його духовна спадщина продовжує прикликати дослідників. Уже в роки незалежності у Миколаєві було засновано обласну премію та Всеукраїнський музично-фольклорний конкурс його імені, яке носить і місцева Перша українська гімназія; реконструйовано родинний склеп, а також пам'ятку архітектури, – зведений у 1820-х рр. Карлом Россі будинок Ворожейкіних по вул. Микільській, 13, в якому народився митець. У 1981-93 рр. мені випало працювати солісткою Миколаївської обласної філармонії й мешкати з сином, майбутнім композитором-симфоністом Валерієм Антонюком, саме за цією енциклопедичною адресою, а улюбленим місцем нашого відпочинку був Театральний сквер, де застигли в таємничій задумі мармурові леви Аркаса...

Список використаних джерел

1. Березовська Т. В. Невідомі листи зі старої Богданівки / Тетяна Березовська // Аркасівська вулиця. – № 5. – 2001.
2. Аркас М. М. Історія України-Руси / Микола Аркас. – Одеса: Маяк, 1994. – 392 с.
3. Аркас М. М. Визвольний шлях / Микола Аркас. – 1955. – Ч. Х. – 148 с.
4. Жадько В. О. Грек із душею українця / Віктор Жадько / Передмова М. А. Шудрі. – К., 2003. – 348 с.

УДК 793. 2 (043.3)

Бараніченко Поліна Олександрівна,
*викладач кафедри режисури естради та масових свят
Київського національного університету культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

СИНТЕЗ ТРАДИЦІЙНОГО ТА НОВІТНЬОГО В ДРАМАТУРГІЇ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ СВЯТ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТА РІЗДВА)

Актуальність дослідження. У сучасній Україні розгортаються процеси державного відродження, відбувається переосмислення світоглядних орієнтацій, формується нова система моральних та естетичних цінностей, заснованих на загальнолюдських засадах: пріоритетові людини та позитивному вимірові її свободи, принципах демократії, плідного співіснування та співробітництва націй і народностей. Починаючи з другої половини ХХ століття, однією з характерних ознак століття для України стала криза, зумовлена змінами у духовній ситуації, і як результат цього – девальвація цінностей, історичне безпам'ятство, зневага до національних традицій і культур. І може саме сьогодні настав час озирнутися назад і визначити пріоритети, на основі яких буде розвиватися сучасний світ далі.

Сучасність позначається новим розумінням співвідношення між новітніми та традиційними елементами у соціокультурному розвитку.

Мета дослідження – здійснити аналіз традиційного та новітнього в драматургії фольклорно-етнографічних свят в умовах відродження духовності суспільства (на прикладі свята Різдва).

Різдвяні свята генетично найближче стоять до свят грецьких, зокрема діонісійських (півторамісячний цикл зимових свят цього періоду був присвячений Діонісу). Давня аттична протодрама, трагедія в її первісному значенні, співзвучна українській обрядовій драмі, зокрема – традиціям Святків, колядок і щедрівок. Структура різдвяних свят подібна до Сатурналій: і ті, й інші символізують смерть і відродження, кінець одного і початок нового циклу, року, і ті, й інші пов'язані з семантикою поїдання їжі як літургії, причастям, перевдяганням і переміною ролей, головна подія і там, і там відбувалася вночі і тривала тиждень. Спільна риса Різдвяних Святків і Великих Діонісій – засівання. Зерна пшениці і злаків кидалися в глядачів вистав на Діонісіях, і їх же кидають досі на Василя юнаки в господарів, розсипаючи по хаті. В обох традиціях ці зерна – залог відродження, нового врожаю і нового життя, і так само зерно – метафора бога, котрий вмирає і відроджується, в українській традиції ще посилене тим, що Дідух – сніп з колосся, повного зерна, місце перебування духів пращурів, що його почесно вносять в хату на Різдво, і котрий отримує шану, як божество, протягом всіх Святків, аж до святого Василя.

Традиційна різдвяно-новорічна обрядовість українців зазнала в радянську добу значних трансформацій, деформацій і втрат. Спроби влади перетворити народне свято в інструмент атеїстичної і соціально-політичної пропаганди – «червону коляду» в 20-ті роки, тотальні заборони 30–50-х років, намагання використати естетичний аспект новорічного обходу для декорування радянських обрядів 60–80-х років мали примусовий характер і не сприяли природному розвитку свята, його адаптації у нових історичних умовах.

Свідомо і підсвідомо національна пам'ять дуже чітко прогнозує подальше життя нації. Насамперед це залежить від самоусвідомлення своєї значущості, цінності своїх надбань. Елементи традиційних свят та обрядів нині широко використовуються у роботах професійних та самодіяльних митців, і активно входять у систему сучасної культури. Після 1990 року за рішенням Верховної Ради України офіційними святами проголошені Різдво, Великдень, Зелені свята. В умовах сьогодення накопичується досвід проведення таких масових свят, як Новий рік, Меланки, Водохреща, Проводи зими (Масляна), Івана Купала, обжинки та ін.

У пострадянську добу започатковано якісно новий етап вивчення традиційних народних різдвяно-новорічних свят.

Процес відродження традиційних форм українського святкового новоріччя відбувається на території України нерівномірно. Його динаміка залежить від історичних умов, у яких розвивався той чи інший регіон, етнічного складу населення тощо.

Сьогодні традиційні різдвяно-новорічні звичаї та обряди українців активно відроджуються у своїх природних формах, відображаючи цінності національної духовної культури, регіональну й локальну своєрідність народного мистецтва. Фольклористичний рух в Україні сьогодення – дуже розгалужене явище. Так, у сучасному музично-етнографічному фольклористичному русі визначилося два напрямки. Перший створюють фахівці фольклористи та етнографи, що професійно досліджують сільську традиційну культуру та намагаються відтворити її у творчих реконструкціях. Другий напрямок створюють любителі народної пісні, танцю, рукоділля, які не займалися науковими дослідженням традицій і для яких відтворення тієї ж пісні чи танцю є не реконструкцією, а власним творчим актом.

УДК 2.184 : 7.04

*Богомолець Ольга Вадимівна,
доктор медичних наук,
народний депутат України,
колекціонер, м. Київ, Україна*

СВІТОГЛЯДНІ ПІДВАЛИНИ ХУДОЖНЬОЇ СВОЄРІДНОСТІ НАРОДНИХ ДОМАШНІХ ІКОН УКРАЇНИ

На відміну від церковної ікони, яка, за словами І. Язикової, є невід’ємною складовою православної традиції [6, с. 11], домашня ікона – явище похідне, синкретичне, вона постала в результаті входження християнського переказу та обрядової практики в народне життя, а тому підпорядковувалася не стільки церковному канону, сформованому у візантійському суспільстві [2, с. 9–12], як внутрішньому світовідчуттю та особливостям релігійності українського народу. Остання, зауважує В. Янів, постала тією тривалою внутрішньою диспозицією та побожністю суспільності, яка залишалася незмінною у зовнішньому часовому вияві [8, с. 243]. У висліді цього, українцям була чужою інтенція на зовнішній вияв релігійності, вони не були схильні до несвідомого практичного виконання християнського добра та зовнішніх правил, навпаки їх внутрішній світ визначав інтимний зв’язок з Божественним, «в них міцне почуття Божої всеприсутності, душевна скруха, внутрішня розмова з Богом, тайне думання про Божу волю над собою, сердечний порив у світ невідомого, таємного, радісного...» [1, с. 72]. Українець, зауважує М. Костомаров, виливаючи «своє релігійно-моральне почуття, мало коли буде метикувати про богослуження, про обряди, свята, а скаже в своїй побожності, який вплив зробило на нього богослуження, врочистість обряду, високе значення свята й т. д.» [1, с. 72].

Очевидно, така внутрішня настанова українського народу формувала й особливе уявлення про зміст та зовнішні вияви божественного, що, у висліді незмінної «внутрішньої диспозиції» (В. Янів) спільноти, були підвалиною утвердження пантеїзму. Він, зауважує І. Нечуй-Левицький, сповнює «весь світ, небо і землю богами, дає життя в фантазії чоловіка мертвій натурі, дає мисль, язык, голос зорям, сонцеві, місяцеві, лісам, квіткам, птицям і звірам, тоді як монотеїзм однімає од усього життя, а дає її тільки Богові та людській душі. Перед єврейським Єговою все мусить дрижати, вмирати од одного його лиця; перед ним усе смерть, і в йому тільки життя...» [3, с. 67]. В свою чергу, пантеїзм «зробив для українського народу всю природу живою, розумною, говорячою й думающею. Од того любов до природи в піснях, надихана її живим духом...» [3, с. 73].

Суттєво не змінило, за твердженням І. Огієнка, своєрідності української релігійності й запровадження християнства. Воно, зауважує вчений, надало давнім віруванням «тільки нових рис та нових назв, а сам релігійний круг, зв’язаний з природою та взагалі з оточенням, полишився незмінним аж до нашого часу» [4, с. 50]. Думку авторитетного дослідника, чи не найповніше засвідчує сьогодні українська домашня ікона писана народними іконописцями. Адже, саме в їхніх роботах найбільш чітко прослідковується розкриття своєрідності української релігійності, яке йшло у єдності з відмовою від притаманної візантійському іконопису ортодоксальності, спрямованою на утримання «первісної чистоти», «букви» та «канону», який визначав своєрідність зображення на іконі не тільки «Бога втіленого», але й святих угодників у Царстві Небесному. Цей рух був зумовлений тим, що «євангельська істина сприймалась українським народом відповідно до його психічних властивостей, історії й побуту, що відбилося на релігійних обрядах, моралі й на виховному ідеалі. Християнство не заперечувало всього того, чим жив до прийняття його народ. Воно залишало й освячувало те, що не суперечило його духові. Таким чином вироблявся світогляд, мораль і звичаї, в котрих органічно об’єднувалось євангельське вчення з деякими несуперечними йому

елементами попередньої національної культури» [7, с. 14]. Власне саме цей синкретичний світогляд у єдності з пантеїзмом і визначив художню своєрідність української домашньої ікони. Образи святих на ній, на відміну від канонічних церковних ікон, постають не стільки праобразами «прийдешнього людства» (Є. Тубецький), як реальними співучасниками земного життєвого циклу, а тому їх зображення, частіше за все не позбавлені екзальтації та чуттєвості – легка посмішка на іконах Богородиці, сумні, а подекуди лукаві очі святих, і звичайно, рум'янець, який не сходить з ликів святих, навіть на тих домашніх іконах, які найбільше зберегли риси візантійського іконопису.

Зважаючи на те, що святі на домашніх іконах, зображуються не стільки у світі прийдешньому, як у світі земному, тут, частіше за все відсутня зворотна перспектива, і, як правило, використовується теплий колорит, який у кожному регіоні відповідає особливостям народного декоративного мистецтва. В свою чергу, на зміну, «обоженній», а часто і витощеній плоті святих, що на візантійських іконах, вже перебувають у Царстві Небесному й, приходить наївність художнього зображення, що сформувалася ще на тлі міфологічних уявлень про те, що образ (так само як і слово) предмета володіє тими ж властивостями, що і сам предмет. У висліді цього, народний іконопис не відзначався реалістичністю, яка, в районах, де найбільше збереглися давні міфологічні традиції та уявлення, стала ключовою рисою іконописної традиції.

Поряд з чуттєвістю та тілесністю, які стали невід'ємними атрибутами домашньої ікони, не можна обійти увагою й відсутності в домашніх образах зображень янголів. У випадках, коли домашня ікона виступала образом наявного церковного первообразу на якому були зображені янголи (за виключенням архангелів), замість янголів, народні іконописці зображували квіти або ж уквітчані гілки. Ця особливість, на нашу думку, впливала з притаманного народному релігійному світогляду пантеїзму. Віра у всеприсутність Бога у світі, обожувала світ, робила його не просто святим, а «плодоносним» (В. Топорова), а відтак не потребувала додаткових духовних сутностей. З іншого боку, не можна забувати й того, що в час коли християнізувалася Русь, антропоморфізація язичницьких богів, ще не набула свого апогею, у висліді чого, багато язичницьких богів, отримали антропоморфний вигляд вже під впливом християнського вчення про Христа та святих угодників. У висліді цього, справедливим, на наш погляд, є висновок О. Тарасова про те, що в народній свідомості не відразу склалося чітке розуміння того, як правильно зображувати «безтілесних, невидимих духів», уподібнених Творцю [5, с. 146], якого «ніхто і ніколи не бачив» (Від Івана 1:18). Тут стала в нагоді давня віра в сили природи, особливо квіти, та їх здатність сакралізувати простір, виступати провісниками народження та родючості, що й було використане народними майстрами і домашній іконі.

Список використаних джерел

1. Костомаров Н. Две русские народности / Н. Костомаров // Основа. – СПб., 1861. – №3. – С. 33-80.
2. Лазарев В. Н. История византийской живописи [Электронный ресурс] / В. Лазарев. – М.: Искусство, 1986. – 194 с. – Режим доступа: http://www.icon-art.info/book_contents.php?lng=ru&book_id=29&chap=2&ch_12=0
3. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. / І. Нечуй-Левицький. – К.: Обереги, 1922. – 88 с.
4. Огієнко І. Українська церква: Нариси з історії Української Православної Церкви: У 2 т.: Т. 1 / І. Огієнко (архієпископ Холмський і Підляський). – Прага, Вид.-во Ю. Тищенко, 1942. – 236 с.
5. Тарасов О. Ю. Икона и благочестие: Очерки иконного дела в императорской России / О. Тарасов. – М.: Прогресс, Традиция, 1995. – 496 с.
6. Языкова И. Богословские основы иконы и иконография / И. Языкова, Игумен Лука (Головков) // История иконописи. Истоки. Традиции. Современность / Л. Евсеева, Н. Комашко, М. Красилин и др. – М.: «АРТ-БМБ», 2002. – С. 9–28.
7. Янів В. Вдача українця у світлі «виховного ідеалу» Г. Ващенко / В. Янів // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен: Вид. УВУ, 1963. – Т. 7. – С. 10 – 47.
8. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів – Мюнхен: Український вільний університет, 1993. – 343 с.

*Босик Зоя Олександрівна,
кандидат культурології,
завідувач відділу регіонального
культурного розвитку та народної культури
Українського центру культурних досліджень
Міністерства культури України, м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ КОНТЕНТІ

Нові підходи сприйняття культури регламентували її розгляд не просто як сферу суспільного життя, але як важливий інструмент взаєморозуміння народів і розвитку мирних процесів на європейському континенті. Культура являється важливим фактором розвитку суспільства, зокрема економічного, соціального і гуманітарного та стверджуючим принципом партнерства в області культурної політики між державою, бізнесом, громадськістю, що є основою культурної політики сучасних країн. Зокрема, ратифікація Україною Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» [1] є важливим кроком в гармонізації культурної політики щодо представлення країни в загальноєвропейському культурному просторі. Це відбувається шляхом поширення норм і стандартів діалогу культур, а також всебічної участі в культурному житті. У сучасних умовах особливо актуальні питання в царині збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини.

Мета проаналізувати нематеріальну культурну спадщину в культурологічному контенті, виокремивши актуальні питання щодо її збереження та популяризації.

Нематеріальна культурна спадщина (далі – НКС) – це народна мудрість, вміння, знання, навички («живі традиції»), які передаються з покоління в покоління, і які є частиною нашої культурної ідентичності, що живиться зв'язками практик попередніх поколінь. В цілому НКС розглядається як засіб і рушій розвитку та підтримки економічного прогресу, і, як сенс нашої життєдіяльності. Саме культура впливає на поведінку людей, їх внесок у процес економічного, суспільного розвитку та росту благополуччя.

Конвенція ЮНЕСКО [1] включає всі необхідні інструменти для культурної політики на національному рівні. Доцільно додати, що НКС, крім традиційних галузей відображає культуру, яка торкається громадського життя і розваг. Тому її збереження і популяризація в культурному циклі набувають не аби якого значення. Цей цикл охоплює різні етапи створення, виробництва і поширення культури. Саме культурний діалог у політиці вбачає наявність механізмів і практичної участі в стратегічних і програмних рішеннях, можливостей і взаємодій реалізації партнерських проєктів і програм.

Нагадаємо, що НКС живить сучасну науку, освіту, культуру, і є основою для національної самоповаги й визнання світовою спільнотою.

Заклади галузі культури та освіти, наукові установи проводять низку тематичних культурно-мистецьких заходів («Дивограйлики», «Рушники мого краю», «Короваю, мій раю», «На Івана, на Купала», «Животоки», «Обжинки», «На Синевир трембіти кличуть», «Гуцульська бриндзя», «Лемківська ватра», «Покровський ярмарок», «Розколяда», «Писанка», «Великдень у Космачі», «Кролевецькі рушники» тощо); майстер-класи («Майстерний червень», «Чорноморська писанка» тощо) (Звіти ОЦНТ – Архів УЦКД), експедиційні дослідження, конференції, семінари, що сприяють збереженню та популяризації НКС. Наприклад, відповідно до Наказу Міністерства культури України № 548 від 27.07.2015 р. «Про уповноваження Українського центру культурних досліджень (далі – УЦКД) на науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» та п.2.2.1. УЦКД проводить низку семінарів-тренінгів, звітних і теоретично-практичних конференцій щодо імплементації пунктів Конвенції про охорону НКС.

Одним із актуальних питань щодо збереження та популяризації НКС залишається ідентифікація, інвентаризація та формування первинних Переліків НКС. Водночас зазначимо, що Дніпропетровщина одна із перших від України подала елемент петриківського розпису до Міжнародного списку нематеріальної культурної спадщини. Зараз вона просуває до Списку «Козацькі пісні Дніпропетровщини» (м. Підгородне Дніпропетровський район), крім того, створює Перелік НКС до якого внесено: «Лялькарство» (Апостолівське ОТГ); «Дитяче народне малярство» (с.Губиниха Новомосковського району). Рівненщина активно

досліджує, зберігає, популяризує НКС та створює Перелік її елементів на регіональному рівні до якого внесено: «Традиція поліського архаїчного солоспіву». «Традиція гри на дудці-викрутці/колянці та майстерність виготовлення інструменту». «Обряд «Водіння Куста», «Традиція ткацтва серпанкових тканин та виготовлення народного художнього вбрання в с.Крупове Дубровицького району» тощо (Звіти ОЦНТ – Архів УЦКД).

Тільки тепер сучасна громадськість починає усвідомлювати високий потенціал НКС, необхідність її збереження і ефективного використання, як однієї з найважливіших ресурсів соціально-економічного розвитку локальних територій. Втрата цієї спадщини відобразиться на всіх життєвих циклах теперішніх і майбутніх поколінь, що приведуть до духовного зубожіння, розриву історичної пам'яті, розмиття культурної ідентичності. Тому не можна забувати про те, що в культуру входить досвід життєдіяльності людей, соціально відібраний і ціннісно-упорядкований, що пройшов етап перевірки на мораль і сучасну актуальність.

Можна стверджувати, що нематеріальна культурна спадщина лишається основою розвитку цивілізації, формування національної ідентичності. Традиції живуть тоді, коли створенні нормальні умови для функціонування як корінної нації, так і інших етносів. Збереження та популяризація НКС може відбуватися за умови всебічної підтримки на державному рівні носіїв національних культурних надбань, національної мови, наукових досліджень. Порушене питання не є вичерпним і потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО: міжнар. док. від 17.10.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69; Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: Закон України від 06.03.2008 № 132-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2008. – № 16. – ст. 153.

УДК 130.2:2-1(977)

Бричка Анна Володимирівна,
*аспірантка Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
науковий керівник – Терещенко-Кайдан Лілія Володимирівна,*
*кандидат мистецтвознавства, доктор філософії (Ph. D),
професор Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ, Україна.*

ПАЇСІЙ ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНЕЦЬ XVIII СТ.

В історії української культури в цілому та православної церковної спадщини зокрема Паїсій Величковський займає особливе місце. Проте, життя, діяльність і творчість П. Величковського як і раніше залишаються недостатньо дослідженими. Більш того, часто діяльність П. Величковського розглядається однобоко, дослідником береться лише його окрема частинка, чи період біографії та подається ніби повноцінний огляд його духовної спадщини. Такі автори часто навіть і не підозрюють, що, висмикнувши слово з контексту, вони спотворили те, що говорив Величковський, що він робив. Тому дослідження біографії Паїсія Величковського наразі є вельми актуальним.

Діяльність преподобного П. Величковського була різноманітна. Він був і аскет-подвижник, і вчитель благочестя, і мудрий начальник монастирської громади, і старець. З його ім'ям цілком обґрунтовано пов'язують відродження чернецтва в Молдавії, Румунії, Росії, Болгарії, Сербії. Сам, подаючи приклад аскетичного життя, він мудро керував створеним ним чернечим братством і зумів виховати сонм подвижників, гідних своїх наступників і продовжувачів своєї справи.

Паїсій Величковський (в миру Петро Іванович Величковський) народився 21 грудня 1722 року в Полтаві. Паїсій походив із сім'ї з багатими релігійними традиціями, що не могло не вплинути на його світогляд. Батьки майбутнього старця були люди освічені й талановиті. Сім'я Величковських займала вагоме місце в Полтаві і користувалася повагою громадян.

Вже з дитинства Петро читає Біблію та твори святих отців. Він перечитав усі духовні книги, які тільки знаходив у своєму будинку і в соборній бібліотеці: Святе Письмо Старого і Нового Завіту, життя святих, повчання святого Іоанна Златоустого і святого Єфрема Сирина і багато інших книги.

З дитинства Петро Величковський проявляє здібності до «мовчазної медитації» практиків ісихазму¹. Так, Петро був дуже тихим, лагідним, серйозним, мовчазним і глибоко релігійним хлопчиком. Петро став усамітнюватися в своїй кімнаті, віддаючись, за його власним висловом, «ненаситному читанню» книг і молитві. Його мовчазність була разюча. Рідні цілими днями не чули від нього жодного слова.

У віці 13 років Петро вступив в Київські Братські училища, початкову щабель Київської Академії, де провчився три роки. Мабуть, успіхи його були виняткові, однак юнак вважав, що в шкільній програмі занадто багато уваги приділяється античним язичницьким авторам, і необґрунтовано мало – писанням святих отців. Ще тоді, в шкільні роки, він встановив для себе три правила: якщо ближній мій грішить, його не засуджувати; ні до кого не мати ненависті; від щирого серця прощати образи.

Восени 1738 Петро Величковський, залишає навчання і йде від світу. Йому майже сімнадцять років. Починаються його мандри по монастирях в пошуках духовного росту і починаються вони з Чернігівської землі. Подорож Петра до Чернігова та Любеча не була спонтанною, а, скоріш за все тісно пов'язаною з внутрішньою потребою духовного вдосконалення та пошуком ідеальної моделі чернечого співжиття. Перебуваючи декілька днів у ієромонаха Пахомія в Чернігівському Борисоглібському монастирі, відвідавши печери, вклонившись чудотворній Іллінській іконі та побувавши у друкарні, в якій майже десять років пропрацював його прадід видатний поет Іван Величковський, Петро отримує пораду йти у Любецький Антонієвський монастир. 6 серпня 1741 р. Петро був пострижений в рясофори з ім'ям Платон.

Далі його маршрути охоплюють Лівобережну Україну, потім Платон разом з іншими братами переселяється в Києво-Печерську Лавру. Він думав, що подальше життя проведе в Лаврі, але, згадавши свій намір піти зі світу в мандрівництво, прийняти Христові злидні і знайти духовного наставника, в 1742 р. залишає Україну, вступає в межі Валахії і поселяється в скиту Треінстені.

У Валахії Платон перебував майже чотири роки. В цей час він вивчає румунську мову, але головну мету свого перебування бачить в отриманні від тамошніх старців настанов з практики ісихазму.

Подальші мандри приводять його на Афон, де він провів 17 років. Це були роки духовного зростання і вибору подальшого шляху. Тут, при постригу в мантию старцем Василем Поляномерульским (з яким, в наслідку, його пов'язувала міцна дружба), Петро-Платон отримав ім'я Паїсій.

Він активно займається пошуками книг, творів святих отців, які розповідають про чернече життя, можуть допомогти в його вдосконаленні. На Афоні почала своє існування громада Паїсія, склалися і ті принципи монастирського життя, якими будуть відрізнятися його монастирі.

Старець Василь Поляномерульски пояснив небезпеку самотньої безмовності Паїсія Величковського і необхідність жити гуртожитком для початківця подвижника. П. Величковський, підкоряючись радам старця, приймає юного ченця Віссаріона, який зі «сльозами благав» прийняти його до себе в учні.

Слідом за Віссаріоном потягнулися й інші. П. Величковський спочатку так само відмовляється прийняти їх до себе, стати для них духовним керівником, посилається на своє невміння і недосконалість. Але врешті-решт погоджується.

Таким чином, з'явилася громада Паїсія Величковського, з якої потім «виросло» кілька монастирів. Вже на самому початку, ми бачимо прагнення Паїсія Величковського влаштувати спільне життя по-євангеліському, на підставі писань святих отців. Саме євангеліський ідеал, який закладений у писаннях святих отців, і став основою принципів, на яких будувалася життя монастирів Паїсія величковського. Це буде відображено і в статуті, який він складе для свого братства, і в його листах про чернече життя.

Громада зростає, і в 1758 р. П. Величковського висвячують на священника. Оскільки число насельників дедалі збільшується, Паїсій просить у монастиря Пантократора порожню келію пророка Іллі. Авторитет старця був настільки великий, що колишній патріарх Константинопольський, який тоді проживав у монастирі Пантократор, обрав його духовником.

Тим часом, число братії в Іллінському скиту продовжувало зростати. Через тісноту приміщень, відсутність коштів, непомірні податки старець Паїсій був змушений відмовляти в прийомі новим братам, і це спонукало його шукати іншу обитель. Саме це й посприяло поверненню Паїсія Величковського до Валахії.

¹ Ісихазм походить від грецького слова ісихія – «внутрішня тиша», внутрішній спокій

Залишаючи Афон, Паїсій Величковський вивіз із собою не лише книги, які йому вдалося зібрати на Святій Горі, а й міцне братство, основи якого були закладені завдяки писань святих отців.

Подальше життя Паїсія Величковського було пов'язана з Молдовою і Валахією. Останні роки він провів в найбагатшому Нямецькому монастирі. Братство, яке зібралось навколо нього ще на Афоні, розрослося настільки, що займало тепер кілька монастирів. Тільки в одному Нямецькому проживало понад тисячу осіб. Був ще Секульський монастир і кілька скитів, старцем і духовним керівником яких був Паїсій Величковський.

Книжкові заняття – переклади і листування святоотецьких праць – отримують в Молдові подальший розвиток. Старець Паїсій не тільки сам перекладав, а й залучав до цього заняття ченців, схильних до книжкової справи, направляв їх вчитися давньогрецької мови в Бухарест. Була створена велика перекладацька школа.

Вивчаючи біографію старця, підкреслимо, що пуповиння роду Величковських було зосереджене у Любечі на Чернігівщині з якого вийшло чимало знатних постатей. Отже, Паїсій Величковський походив із сім'ї з багатими релігійними традиціями, що не могло не вплинути на його світогляд. П. Величковський вже змалку читав Біблію та твори святих отців. Почерпнуті із писань святих отців знання та власний духовний досвід зумовили подальший шлях Паїсія Величковського як аскета, практика «мовчазної медитації» ісихазму, вчителя благочестя, мудрого начальника монастирської громади і старця. Намагаючись поширити слово святих отців, завдяки своїй великій ерудиції та вченості, П. Величковський фактично створив слов'янську аскетичну літературу, наблизивши до слов'янського чернецтва саме першоджерело чернечої освіти. Ґрунтуючись на слові святих отців, він побудував чернечу громаду на засадах любові, рівності, взаємоповазі, безкорисливості, баченні Господа у кожному.

УДК 321.01

*Вільчинська Ірина Юріївна,
доктор політичних наук, професор
Київського національного університету
культури і мистецтв, м. Київ, Україна*

МИСТЕЦТВО І ПОЛІТИКА: АКТУАЛЬНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ

Останнім часом в аудіовізуальному просторі, зокрема українському, зростає кількість різноманітних інформаційно-політичних продуктів. Основна тенденція – домінування тих, які можна вважати новими формами політичних медійних матеріалів.

У 80-х роках ХХ ст. до суспільно-політичного обігу американським соціологом, спеціалістом з теорії комунікацій, медіаекологом Н. Постманом було введено поняття «інфотейнмент» (від англ. information — інформація + entertainment — розвага), обґрунтоване у найбільш відомій книзі дослідника «Ми розважаємося до смерті», яка вийшла друком у 1985 р. Основну відмінність між технологіями минулого (книгодрукування, телеграф) і сучасними (телебачення, комп'ютер) дослідник вбачає у домінуванні видовищно-розважальної складової, тобто розваг, які поступово перетворюються в своєрідну ідеологію і кінцеву мету будь-якої сфери суспільної взаємодії. Так людство з культури, що мислила, дедалі більше, на думку Н. Постмена, занурюється в «культуру, що відчуває і дивиться».

Основною тенденцією у подачі будь-якої інформації в такій культурі стає видовищність, яка, у свою чергу, вимагає від авторів медіа продукту не стільки достовірності й досконалості володіння матеріалом, скільки емоційності.

З іншого боку, розважальний формат висуває й мінімальні вимоги до реципієнтів, знання, мисленнєві й аналітичні можливості та переваги яких щодо вибору спрямування і тематики програм не на стільки важливі, позаяк будь-яку тему можна подати у легкій і доступній формі, зокрема за допомогою красивої, цікавої і головне - зрозумілої картинки. Щось, як нам уявляється, на зразок популярних, особливо у ХХ столітті, коміксів, тільки в дещо сучасній формі.

Так, у політиці основні характеристики інфотейнмента трансформувалися у політейнмент (поєднання політики і розваг). Політейнмент – це гібридна форма медіапродукту, яка виникла на основі інфотейнменту та поєднує функції політичного просвітництва, елементи гри, видовищності, розважальності та театралізації (від англ. *policy* — політика + *entertainment* — розвага). Як інформаційна технологія він вперше був використаний в електоральній практиці США.

Політейнмент спрямований на створення такої форми медіапродукту, яка передбачає полегшення формату та стилю подання інформаційно-політичного матеріалу, що знову ж таки визначає його образність, доступність, зрозумілість для пересічного глядача, якомога більшу наближеність до специфіки реального життя. Серед найбільш характерних засобів подачі матеріалу в таких програмах - полемічність, деідеологізація, персоніфікованість, гумор тощо. Основні вимоги, які висуваються до політейнменту, передбачають харизматичність ведучого і учасників, емоційний зміст інформації та форм її подання, інтертекстуальність і под. [1].

Прикладом використання політейнменту на українському телебаченні можна вважати: громадсько-політичні та аналітичні ток-шоу «Чорне дзеркало» (Інтер), «Право на владу» (1+1), «Шустер LIVE» (Перший Національний канал України), «Свобода слова» (ICTV), «Клуб-реформ», «Час. Підсумки дня» (5 канал) і под., інформаційно-аналітичні програми «Подробиці тижня», «ТСН. Тиждень», «Факти тижня» і под.; реаліті-шоу «Депутат під прикриттям» (ICTV), «Без мандата» (1+1), а також передвиборні телевізійні дебати, репортажі про відвідування політиками різноманітних культурних заходів, розважальних закладів і под. [1]. Деякі з них вже зникли з телевізійних екранів, але, як свідчить досвід, можна очікувати їх появу в зміненому форматі.

Отже, українська політика дедалі більше набуває театралізованих форм, задум та ідея яких інколи виписані не гірше, ніж ті, які виходять із-під пера відомих класиків-драматургів. Останнє також можна вважати характерною тенденцією, тісно пов'язаною з прагненням надати такий політичний та інформаційний продукт, який враховував би вимоги видовищності й розважальності.

Саме тенденція до театралізації політики змушує політехнологів використовувати театральну термінологію і прийоми, підходити до організації, наприклад, передвиборної кампанії як до ретельно спланованої комунікативної події. Це, у свою чергу, передбачає створення справжнього сценарію, режисерської роботи, залучення акторів, декораторів тощо. Не остання роль в такій постановці відводиться і глядачам, які в ідеалі мають бути не просто статистами чи масовкою, а й активними учасниками постановки.

У свою чергу, політиків для привернення уваги «вчать» використовувати у спілкуванні з аудиторією акторські прийоми, жести. Не останнє місце відводиться удосконаленню акторської майстерності, вмінню «втримувати» глядацьку увагу, постійно підживлювати інтерес до власної персони, правильно поводитися перед телекамерами і под.

Основні технологічні прийоми, які використовують у своїй практиці «прихильники» театралізації: ретельна режисура біографії та зовнішності політика, стилю й особливостей його комунікації, акцентування на кращих якостях, залучення спін-докторів, використання електронної техніки, яка «виправляє» дикцію, мовні похибки та под. [2].

Водночас надмірне використання нових форм медійних матеріалів і продуктів почасти перетворює політичні новини й інформаційно-аналітичні програми на «розвагу, в якій картинка переважає над словами й думками» (Н. Ламмерт), на своєрідні драматичні, почасти «мільні» серіали, в яких домінує поверхове подання відомостей, витіснення та відволікання уваги від дійсно важливої суспільної інформації, зміщення акцентів, інсценування політики, відсутність глибини й переконливості аргументації тощо [1; 3].

Тому, зрозуміло, що поряд з позитивними наслідками надмірне захоплення новими формами медійних матеріалів втримує в собі і негативні. Основна їх загроза - відхід від реальності, зокрема у сфері політичного життя, ритуалізація поведінки, надмірна розкутість, навіть розв'язність, спрощена мова, театралізована агресія їх ведучих, учасників і навіть глядачів, що часто навіть заохочується. Також серед недоліків можна виокремити надмірне захоплення подробицями і критикою приватного життя, апелювання до особистісних якостей політиків, а не їх громадянської позиції, ідеологічних преференцій, поглядів і под. [1].

Список використаних джерел

1. Вільчинська І. Політейнмент /Вільчинська І. //Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори: Енциклопедичний словник-довідник / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ – 2000, 2015. – 492 с. - С. 289-290.
2. Вільчинська І. Театралізація політики /Вільчинська І. // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори: Енциклопедичний словник-довідник / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ – 2000, 2015. – 492 с. - С. 382-383.
3. Кшемінський А. Медіократія: що ЗМІ роблять із політиками [Електронний ресурс]/ Адам Кшемінський. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/government/mediokratiya_scho_zmi.

*Войтюк Ірина Віталіївна,
кандидат філософських наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

СТАН ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасна епоха глобалізації поставила перед українцями принципово нові, непрості проблеми, від вирішення яких залежить майбутня доля нашої держави, яка на даний момент часу зіткнулася з неможливістю подолати постійне падіння рівня духовного та етичного розвитку. І, справді, наше нинішнє суспільство представляє вельми сумну картину, якщо виходити з оцінки його соціально-культурного стану.

Нинішня ситуація у вітчизняній культурі багато в чому пов'язана з наступом глобалізації, явища вельми суперечливого і неоднозначного, яке специфічно відобразилося на українській культурній традиції, викрививши її в химерному «кривому дзеркалі» постмодерністського пастишу – феномену не стільки характерного, скільки симптоматичного і тимчасового. Пастиш – сам по собі хоч і показовий, але цілком невинна ознака переродження культурної матриці, яке може відбуватися спокійно та безболісно, а може навпаки – важко і в муках. Пастиш не може тривати вічно, і якщо це не так, то суспільство, в якому ми бачимо культурне попурі достатньо довго – переживає не самий кращий свій час. Отже, відносно України, ми можемо констатувати тривожні ознаки культурної та суспільної стагнації – це той випадок, коли підлітковий період у житті молодії культури розтягується на невизначений термін, де агресія примхливо межує з інфантилізмом, а майбутнє лякає своєю непередбачуваністю.

Глобалізацію, як певне явище надкерівного характеру, що поступово охоплює увесь цивілізований світ в культурному, політичному, економічному і багатьох інших відношеннях, оцінюють, як правило, негативно. І справді, для цього існує багато причин, зокрема – втрата долі політичного та економічного суверенітету держав, які стають учасниками цього процесу, розмивання етнічних та культурних меж самобутності того чи іншого народу, обмеження цивілізаційного простору націй, трайболізація та інше. В той же час, потрібно розуміти, що перелічені нами ознаки глобалізаційного процесу, це неминучі труднощі пов'язані із чимось більшим – наприклад, досягненням певної великої мети, реалізація якої потрібна не стільки «глобальній еліті», скільки усьому людству, яке на зламі тисячоліття зіткнулося з викликами, яких ще не було у світовій історії. Наше людське суспільство ще ніколи протягом своєї історії не досягало таких грандіозних демографічних об'ємів, ще ніколи на цій планеті не проживало стільки людей, скільки живе нині – сім мільярдів осіб. Організація Об'єднаних Націй опублікувала прогноз населення нашої планети до 2050 року, згідно з яким населення Землі збільшиться на 2,5 мільярда людей і складе 9,1 мільярда чоловік. Експерти ООН вираховували, що в майбутньому приріст населення Землі буде відбуватися виключно за рахунок найбідніших держав. А кількість жителів США, країн Європи та інших розвинених регіонів має неухильно скорочуватися. Чисельність населення 49 найбідніших країн планети подвоїться і досягне 1,7 мільярда чоловік, що, за словами заступника директора відділу населення департаменту з економічних і соціальних питань ООН Т. Бютнера, «істотно ускладнить боротьбу проти бідності». А ще, на нашій планеті, окрім погіршення соціальних питань, неухильно зростає проблема голоду. Вже зараз вона є надзвичайно актуальною, від голоду кожен день на планеті помирає, приблизно 150 тисяч осіб. У зв'язку з наведеними даними потрібно також зауважити, що проблема демографії, а з нею і голоду – це лише верхівка айсбергу, так як ще існують проблема екології та проблема боротьби за ресурси, які теж ведуть людство до краю гибелі, за яким втрата глобального цивілізаційного потенціалу і, можливо, серйозна загроза існуванню людини загалом.

Глобалізаційний проект, з його претензією на світове управління – є спробою, поки що, на наш погляд, невдалою, вирішити проблеми людства шляхом зосередження глобальних цивілізаційних і культурних активів в руках найбільш розвинутої частини людської спільноти, якій згодом доведеться вирішити усі вищеперераховані проблеми.

Головною проблемою глобалізації, і це дуже гостро відчула Україна, стала претензія декількох глобальних гравців на роль центру управління світовими процесами. Серед них особливо виділяються два – це так звані «Захід» та «Схід». За кожним з них знаходиться

потужний культурно-цивілізаційний досвід, промислово-економічний та науковий потенціал. На даний момент часу можна засвідчити перевагу «Заходу» над «Сходом» у цілій низці сфер, і саме головне – у сфері управління, що з прагматичної точки зору мусіло би свідчити в бік більшої компетентності «Заходу» на право глобального менеджменту. На жаль, питання співробітництва нині не стоїть перед зазначеними учасниками глобального процесу, більше того, – їх стосунки характеризуються конфронтацією, а в деяких випадках серйозними конфліктами, як, наприклад, у випадку із Україною, яка стала заручником глобалізації і ареною боротьби двох культур, двох цивілізацій. Саме цей факт є причиною негативного стану вітчизняної культури в контексті світових глобальних процесів.

Список використаних джерел

1. Копієвська О. Культурна матриця в контексті сучасного культуротворення / О.Копієвська. – Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. – К.: Міленіум, 2015. – Вип. I (4). – С. 77-82
2. Баркова Е. Культурная матрица глобализации [Електронний ресурс] / О. В. Баркова. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.ru/globalization/kulturnaya-matrica-globalizacii/>
3. Личковах В. А. Повернення Європи? (Філософські та культурно-антропологічні засади «універсалізму» як альтернативного, «панєвропейського» шляху глобалізації) / В. А. Личковах, М. В. Ольховик // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів: ЧДПУ, 2002. – Вип. 14. – С. 4.

УДК 7.071.2, 782.1

*Ганджа Ірина Вячеславівна,
здобувач Національної музичної академії України
ім. П. І. Чайковського, м. Київ, Україна*

ДЕБЮТ ВІКТОРІЇ ЛУК'ЯНЕЦЬ НА ГРЕЦЬКІЙ СЦЕНІ

Творчість Вікторії Лук'янець, видатної співачки та молодого педагога, досі не було досліджено у науковому аспекті. У періодичних ЗМІ її діяльність висвітлена фрагментарно. В енциклопедичних виданнях «Співаки України» та в «Українській музичній енциклопедії» надано стислий біографічний нарис про неї [1, 203; 2, 328-329]. За даними періодичних популярних і наукових видань, анкетного опитування, а також із особистого інтерв'ю зі співачкою та її матір'ю нами вивчено грецький період в її творчості, який тривав з березня по вересень 1991 року.

Вікторія Іванівна Лук'янець – всесвітньовідома оперна і камерна співачка, народна артистка України, професор Віденської консерваторії, лауреат Всесоюзного конкурсу вокалістів ім. М. І. Глінки в Баку (2 премія), міжнародних конкурсів "Мін-Он" у Токіо (2 премія), В.-А. Моцарта у Відні (1 премія), Марії Каллас в Афінах (гран-прі). Українська оперна зірка виступає на перших світових оперних сценах, співпрацюючи з Рікардо Муті, Бруно Кампанеллою, Пласідо Домінго, Хосе Карерасом, Лучано Паваротті, ін. [4, 21].

Співачка народилась у Києві 19 листопада 1966 року. Закінчила музичну школу № 9 як піаністка. У Київському музичному училищі імені Р.М. Глієра (1980-1984 рр., клас І.Г. Паливоди) та Київській консерваторії імені П.І. Чайковського (1984-1989 рр., клас Є.І. Чавдар) здобула вокальну освіту.

Із особистих вражень від її майстерного співу, захоплених відгуків журналістів та високих оцінок музикознавців складається об'єктивне уявлення про голос Вікторії Лук'янець: яскравий, сильний і політний та вишукану виконавську манеру. За типом голосу вона – лірико-колоратурне сопрано. Її бельканто порівнюють зі співом видатних співачок минулого століття Амеліти Галлі-Курчі й Аделіни Патті [4, 21]. Вікторія має широкий діапазон і досконалу вокальну техніку. Тембр її голосу – прозорий, як кришталь і сріблястий, немов дзвіночок. У неї інструментальна, або як іще кажуть, європейська манера співу. Співачці однаково легко вдаються найгучніші та найтихіші відтінки виконання, яке завжди відрізняється витонченою музикальністю і точністю стилю. Своїми успіхами сама Вікторія завдячує Богу, батькам, учителям, колегам, Україні.

Коли на початку березня 1991 р. в Афінах проходив відбір співаків на XVII-й Міжнародний конкурс імені Марії Каллас, молода солістка Київського театру опери і балету В. Лук'янець разом із концертмейстером цього театру М. Ясоною (Ясоніді) підготували програму для участі в ньому й поїхали в Грецію на прослуховування. Спонтанно вирішили зайти прослухатися і в Національну оперу Греції. Рівень підготовки і виконавська манера Вікторії сподобалися директорові театру та провідному солістові К. Паскалісу. Їй запропонували виконати головну партію Цариці ночі з опери В. А. Моцарта «Чарівна

флейта» та запросили до театру. Цьому посприяв, мабуть, ще і той факт, що колективу потрібна була солістка на цю роль у спектаклі, який К. Паскаліс готував до 200-річчя першої постановки цього твору.

Вистава відбулася вже наприкінці квітня 1991 р. У грецькій пресі зазначали, що невідома співачка з України ще не брала участі в конкурсі, а її вже взяли на головну роль в Афінську оперу. Та сталося це не безпідставно. Виявляється, що В. Лук'янець вже добре знала цю партію, проте мовою оригіналу, – німецькою. Довелося в рекордно короткий термін, – всього за тиждень (!) освоїти цю партію грецькою мовою. Зі слів співачки, вона просто зазубрила текст опери, не володіючи грецькою мовою. Було докладено максимум зусиль, проявлені надзвичайні пам'ять, сміливість і зібраність. Партнерами В. Лук'янець у цій виставі були лише грецькі співаки, – як прийнято казати, «фіксовані солісти» Афінської опери. Це була класична постановка. Вікторія пізніше співала партію Цариці ночі в Москві, Санкт-Петербурзі, Відні, Гамбурзі та інших містах, але за рубежом, саме в Афінах, вона заспівала її вперше саме тоді [3, 12-14].

Нагадаємо, що опера В.А. Моцарта «Чарівна флейта» (нім. *Die Zauberflöte*) (KV 620) це опера-зингшпіль у двох діях на лібрето Е. Шиканедера. Відомо що, партія Цариці ночі – технічно надскладна, але В. Лук'янець успішно з нею справилася, демонструючи блискучу колоратуру і потужне звучання голосу в усіх регістрах. Музикознавці зазначали, що Вікторія в цій ролі – справжня королева співу. Згідно зі змістом твору, в першій дії Цариця ночі – це мила жінка-мати, а в другій дії вона перетворюється на справжню фурію, – злобну та підступну. Артистці чудово вдалося розкрити цей багатогранний містичний образ. М. Сингаївський писав про виконання В. Лук'янець цієї партії: «Співачка вкладає в цей образ усе розмаїття свого ніжного, ліричного обдарування» [5, 4].

На Міжнародному конкурсі імені Марії Каллас, який відбувся в травні 1991 року, Вікторія виконувала найскладніші твори з репертуару лірико-колоратурного сопрано, серед них: арія Цариці ночі з опери В.А. Моцарта «Чарівна флейта», арія Лючії з опери Г. Доницетті «Лючія ді Ламермур», арія Семираміди з однойменної опери Дж. Россіні, арії з опер В. Беліні та ін.

Після перемоги в конкурсі В. Лук'янець запросили взяти участь в урочистостях до дня смерті М. Каллас 16 вересня 1991 року. Українська співачка разом з іншими переможцями конкурсу виконували Месу до-мінор В.А. Моцарта в театрі Герода Аттичного неподалік Акрополя. Вікторії доручили співати партію 1-го та 2-го сопрано. За диригентським пультом була відома грецька диригент, засновник і художній директор Міжнародного конкурсу імені Марії Каллас Лулі Сикуліс (Louli Psychoulis).

За допомогою своїх грецьких колег-співаків В. Лук'янець у той період запросила в Афіни на два тижні свого вчителя вокалу Івана Гнатовича Паливоду, який дав там майстер-класи на гідних умовах перебування й роботи.

Таким чином, дебют В. Лук'янець на грецькій сцені – це не просто випадковість. Це – реалізація таланту, помноженого на цілеспрямовану працю, це – невгамовна наснага і повсякчасне прагнення досконалості. Співачка завчасно підготувала себе для здійснення кожної можливості, яку їй надає Бог. Підтвердилося написане в Притчах Соломона: «Коня готують на день бою, але перемога – від Господа!». Досі для Вікторії Лук'янець відкриваються нові й нові сцени світу ще й тому, що вона залишається вдячною всім, хто шліфував її талант. А наше з нею спілкування засвідчує, що вона не надто пишається своїм високим становищем, і при всьому дефіциті часу знайшла можливість розповісти про своє становлення і роль учителів у ньому.

Список використаних джерел

1. Калениченко А. Лук'янець Вікторія Іванівна // Українська музична енциклопедія, Т. 1. - Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. 2006 — С. 203.
2. Лисенко І. Співаки України. Енциклопедичне видання / Іван Лисенко. – 2-ге вид., перероблене і доповнене – К.: Знання, 2011. – 629 с.
3. Москалець О. Феномен Вікторії Лук'янець / Олександр Москалець // Музика. – 2005. - № 3. – С. 12-14.
4. Поліщук Т. Вікторія Лук'янець: «Ти можеш бути зіркою лише тоді, коли ти вільна» / Тетяна Поліщук // День. – 2011. - № 205. – С. 21.
5. Сингаївський М. І знову іспит / Микола Сингаївський // Київ. вісник. — 1991. — № 40. – С. 4.

*Грицюк Олена,
старший викладач Київського національного
університету культури і мистецтв,
асистент-стажист Національної музичної
академії України ім. П.І. Чайковського,
м. Київ, Україна*

НАРОДНА ТЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ХОРОВІЙ МУЗИЦІ. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРІВ «ДУДАРИКИ» А. КОЛОМІЙЦЯ ТА «ДУДАРИК» М. ЛЕОНТОВИЧА

З хоровою творчістю М. Леонтовича А. Коломієць почав знайомство ще в юності. Цьому сприяла участь у шкільному хоровому колективі, робота концертмейстером, ілюстратором в учбових закладах Полтави, Києва, Ташкента: всюди в репертуарі звучали твори М. Леонтовича. Стилїстика музичної мови М. Леонтовича позначилася в творах А. Коломійця. Спираючись на стиль М. Леонтовича як на основу традицій українських класиків, А. Коломієць переніс у свої твори ряд типових ознак хорового стилю майстра.

Обробка української народної пісні М. Леонтовича «Дударик», поряд із «Щедриком», вважається найгеніальнішим твором цього композитора і взагалі української хорової музики. Музична мова «Дударика» дуже проста і, в певній мірі, примітивна. Говорячи про засоби музичної виразності, М. Леонтович обмежився лише кількома характерними ознаками музичної мови «Дударика». Складність наслідування твору такого плану полягає у відтворенні кожної деталі, знаходячи виразними будь-які елементи мелодики, ритміки, гармонії тощо.

Маючи майже однакову назву, два літературні вірші несуть різний зміст. У М. Леонтовича – це народна поезія, у змісті якої оплакування героя, спогади про нього. А. Коломієць використовує авторський вірш (П. Воронька), що має інший зміст – звернення до героя. В обох випадках використана дитяча пісня-забавка розмовного характеру, що й спричиняє відповідну форму творів – куплетно-варіаційну.

Основою «Дударика» М. Леонтовича є невелика поспівка в діапазоні терції. Постійна присутність цієї поспівки протягом всього твору надає звучанню остинатності; наскрізний розвиток забезпечується за рахунок контрапунктуючих голосів. А. Коломієць натомість використовує більшу одиницю – це восьмитактовий період також народного складу. Він, хоча й займає ширший діапазон (сексти), подібний до поспівки М. Леонтовича завдяки частим повторенням звуків, «кружляння» на одному місці. Такий період для твору А. Коломійця також являється формотворчим елементом, пронизуючи музичну тканину.

Загальна структура творів несе наступні спільні ознаки. Обидва твори обрамляє тематична арка – вступ і кода на бурдонній квінті, як імітація звучання народного інструменту. У «Дударик» М. Леонтовича вступ і закінчення займають по одному такту, в «Дудариках» А. Коломійця вони ширші і побудовані на почерговому вступі голосів. У зв'язку з цим (далі також буде помітна така тенденція) можна стверджувати, що А. Коломієць розширює структуру, додаючи більшого об'єму матеріалу.

Відштовхуючись від тональних співвідношень та фактурних змін, помітно, що обидва твори, маючи куплетно-варіаційну форму, містять три розділи. Виникає форма другого плану – тричастинна. Перший розділ – виклад теми і її розвиток у зв'язку з поступовим додаванням голосів. Середній позначений переходом в мінорний лад: композитори використовують паралельну тональність. Третій розділ відрізняється фактурно – тут яскраво прослідковується контрасна поліфонія.

Тональний план обох творів дуже подібний. Основна тональність творів D – dur. В цій тональності в обох випадках проходить перший розділ. Середній розділ позначений переходом в мінорну сферу. Тут композитори використовують тональність h – moll, паралельну до основної. В той час, як М. Леонтович не відходить від цієї тональності протягом другого розділу, А. Коломієць насичує цей розділ секвенційними проведеннями. Таким чином, він вводить, крім паралельної тональності, ще тональність другого ступеню по основній (e – moll), і завершує розділ поверненням до основної. Що стосується третього розділу обох творів, то тут є суттєві відмінності, які потім позначаються на різному тональному завершенні творів. М. Леонтович проводить цей розділ у Fis – dur, тональності паралельної домінанти. Тому, власне, логічним є завершення твору в h – moll. А. Коломієць повертається до початкової тональності, але змінює лад, використовуючи мелодичний D – dur. Тому ця тональність звучить свіжо, по – новому.

В плані фактури в обох творах прослідковується така загальна схема. Після бурдонного вступу (що потім повториться у коді) вступають жіночі партії (у А. Коломійця – лише альти). Далі по чергово додаються інші партії, що спричиняє розширення діапазону. Середній розділ двох творів позначений появою підголоскової фактури. У третьому розділі з'являється контрастна поліфонія. У «Дудариках» М. Леонтовича протискладнення доручається партії альтів. В «Дудариках» А. Коломійця контрастна поліфонія виражається у співставленні солістка – хор (основну мелодію в цьому розділі доручено альту). Спільною рисою для творів є також те, що протягом творів майже безперервно звучить бурдонна витримана квінта.

Хоровий твір А. Коломійця «Дударики» – приклад жанру музичної присвяти саме в хоровій творчості А. Коломійця. В даному випадку подібність помітна так само у тональному плані двох творів, використанні поліфонічних засобів, функційності голосів (переважно завжди нижні голоси утримують квінтове співзвуччя).

Що стосується тематичного рівня, то в обох випадках за основу взято мелодичний елемент, який є мелодичним зерном усього твору. Однак, якщо у М. Леонтовича це коротка поспівка, то А. Коломієць використовує музичний період. Цим виражається тенденція до розширення форми, тому природнім здається збільшення об'єму вступу та коди твору.

Написанням твору «Дударики» А. Коломієць вдруге підтверджує пошану до композиторського таланту М. Леонтовича. Через одинадцять років після написання твору «Моя любов» (пряме наслідування А. Коломійцем хорового твору М. Леонтовича «Літні тони»), композитор знову повертається до ідеї музичної присвяти, засвідчуючи цим високохудожню зразковість хорових творів М. Леонтовича і демонструючи важливість ролі творчості М. Леонтовича у становленні його власної.

УДК 316.752: 304.2+004.55

*Денисюк Жанна Захарівна,
кандидат культурології, начальник відділу
наукової та редакційно-видавничої діяльності
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ МЕДІАКУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА

Обумовлюючись логікою цивілізаційного й технологічного розвитку, засоби медіакомунікації перетворилися на самостійну сферу із власними семіосмислами і значеннями, які визначають вектори розвитку практично всіх сфер соціуму. Відтак в умовах інформаційного суспільства «комунікація справді перетворюється на самоцінний епіцентр громадсько-політичного життя, стає джерелом утворення нових форм соціальних відносин», стаючи системоутвірним елементом, що набуває онтологічного статусу [2, 11].

Слід зазначити, що перехід до інформаційного суспільства позначається також змінами і в сфері менталітету, поєднуючись зі зміною свідомості людини, зачіпаючи соціальну та культурну сфери. Зазнає змін сам стиль життя, система цінностей індивідів і соціальних груп, зростає значимість інформаційних цінностей по відношенню до матеріальних. Основною особливістю сучасного етапу життя на тлі постійного розвитку та впровадження різних видів технологій є істотні трансформації ціннісно-сислової сфери, які породжують необхідність вивчення факторів, що впливають на зміну характеру соціокультурного буття, де першорядної важливості набуває проблематика, породжувана сферою медіакультури та медіакомунікації.

Цінності людини є визначальною основою її світовідношення, які виражають відносно стабільне та вибіркоче ставлення індивіда до певних матеріальних і духовних суспільних благ, всі цінності є соціально детермінованими. Ціннісні орієнтації належать до внутрішніх іманентних структур особистості, які набувалися й закріплювалися життєвим досвідом людини в процесі соціалізації, та які відмежовують значиме від менш значимого через механізм сприйняття або несприйняття індивідом певних цінностей, що усвідомлюються як рамки граничних сенсів та основоположних цілей буття. Ціннісний світ кожного індивіда різниться, однак є певні стрижневі цінності, які є витупають базовими для будь-якої людини, та є спільними, об'єднувачими для представників усіх національних та етнічних культур.

Культура, перш за все, є сферою реалізації сутнісних сил і можливостей людини, яка визначається також значною мірою комунікативними процесами щодо створення,

розповсюдження, взаємообміну і споживання культурних смислів і цінностей, які опредмечуються в артефактах і значеннях (ідеях). З появою в інформаційному суспільстві сфери медіакультури, фактично остання перетворилася на потужну систему, яка перебрала на себе функції ретрансляції та продукування культурних взірців та значень. Окрім цього, відзначається величезний маніпулятивний вплив сфери медіа на реалії буття, з системою міфології, здатною продукувати «певні цінності без їхнього критичного осмислення» [1, 11]. В процесі такого медіа-продукування ціннісних смислів і значень та за допомоги використання художніх засобів виразності відбувається як акумулювання традиційних культурних смислів, так і пошук нових смислів та цінностей.

Серед пріоритетних тенденцій ціннісної трансформації називають як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема, до перших зараховують підвищений акцент на свободу, відповідальність, права людини, справедливість, гуманність і толерантність; до других – переміщення уваги з духовної сфери на матеріальну, трансформацію культу знання і освіти в культ задоволення і природності, звільнення від прагнення до ідеалу на користь прагматизму і утилітаризму, підміну творчості споживанням, життя – грою, реальних відносин – віртуальними [3, 162-163]. На думку дослідників, центральна тенденція, з визначальною цінністю свободи та права вибору значною мірою «елімінується, оскільки у формах нових культурних смислів, стає маніпулятивним механізмом медіакультури» [4, 235].

На перехідному етапі розвитку суспільства важливим є питанням виявити і зрозуміти цінності, якими керуються люди і які багато в чому визначають буденну свідомість сьогодення та визначатимуть майбутнє життя суспільства. Трансформування базових цінностей змінює орієнтації людей по відношенню до влади, релігії, політики, гендерних ролей і норм, де спостерігається як спадкоємність у збереженні певних цінностей, так і нестійка рівновага між традиційними і новими прагматичними цінностями, що забезпечують успішність діяльності та матеріального процвітання. Важливим в умовах інтенсифікації інформаційного потоку є вироблення здатності критичного мислення та свідомого ставлення до пропонованих медіапростором цінностей, знижуючи рівень бездумного їх сприйняття та наслідування.

Список використаних джерел

1. Гриценко О. М. Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект): автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.03 / О. М. Гриценко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2003. – 31 с.
2. Демченко С. В. Медіаполітична система в сучасній Україні (інтегрована комунікаційна модель): автореф. канд. політ. наук. 23.00.02 / С. В. Демченко; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2004. – 18 с.
3. Кречетников К. Г. Ценностные ориентиры информационного общества / К. Г. Кречетников // Система ценностей современного общества. – 2014. – №33. – С.159–164.
4. Покулита І. К., Виселко І. В. Культурні смисли медіапростору –естетичний та аксіологічний аспекти / І. К. Покулита, І. В. Виселко // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип.91. – С.231–236.

УДК 82-321.9(460):297

*Динікова Лілія Шерифівна,
кандидат культурології, старший викладач
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна*

ДАР-ЕЛЬ-РАХАТ ЯК МОДЕЛЬ ДОСКОНАЛОГО КУЛЬТУРНОГО СОЦІУМУ

Невід’ємними складовими існування та розвитку будь-якої культури є спілкування, взаємодія і діалог. У цьому контексті постать Ісмаїла Гаспринського, зачинателя і лідера культуротворчих процесів у кримськотатарському суспільстві на зламі XIX–XX ст., є показовим прикладом для сучасників: він присвятив своє життя пошуку шляхів співпраці між послідовниками різних релігій і культур та можливості реалізації ідеї облаштування полікультурної держави на засадах національної рівності.

Основні ідеї І. Гаспринського щодо культурної трансформації мусульманського суспільства відображені в соціально-культурній утопії «Французькі листи». Цей твір дав змогу в доступній пересічному читачу формі показати основні соціально-культурні конструкції джадидизму і задав вектори розвитку культурних модусів кримськотатарського суспільства.

Як європейська техногенна, так і азіатська ісламська цивілізації в існуючому вигляді просвітника не влаштовували. Саме тому він показав власне бачення розв'язання багатьох соціально-цивілізаційних завдань. При цьому просвітник відмовляється від ідеї універсальності західного шляху розвитку і західної соціокультурної системи, беручи за основу взаєморозуміння в міжкультурній комунікації розширення сфери культурного освоєння світу. У запропонованій читачам концептуалізованій розробці культура постає як синтезована мусульмансько-європейська соціальна система.

Головним героєм «Французьких листів» є уродженець Ташкента Молла Аббас Франсові. Він народився, виховувався і отримав освіту в одному із центрів азіатсько-мусульманської цивілізації. Незабаром Молла Аббас Франсові вирішив відвідати країни «Френкестану» («Європи»). Таким чином, йому вдалося познайомитися із західнохристиянською цивілізацією. Попри всі переваги науково-технічного розвитку, він залишився незадоволеним, тому що постала проблема: збереження релігійної духовності або шлях науково-технічного прогресу.

Зацікавившись іспанськими пам'ятками мусульмансько-мавританської культури, Молла Аббас Франсові опинився в гренадському палаці Аль-Гамбра. З нього вів потаємний хід у фантастичну Країну Спокою (Дар-ель-Рахат).

Сотні років цивілізація мусульман, які врятувалися від іспанців, розвивалася окремо від інших країн. Їй вдалося не тільки гідно облаштуватися на новій батьківщині, але й розвинути науку і техніку. Саме це дало змогу дар-ель-рахатцям зробити великі науково-технічні відкриття, жити повноцінно, заможнo та гідно.

Величезна працьовитість, злагоджена суспільна організація, упровадження досягнень інженерно-технічної думки, самосвідомість і високі моральні принципи не тільки зберегли невелику мусульманську спільноту, але й дали можливість перетворити природні незручності на користь. Після будівництва власних будинків люди споруджували мечеті, щоб виховувати у своїх нащадків високоетичну релігійність, зберігати мораль ісламу. Крім того, пропагувалися медресе, щоб парубки і дівчата не тільки були вихованими, але й опановували необхідні знання, могли їх поглиблювати і розвивати. Дар-ель-рахатці побудували і стаціонарну лікарню, щоб мати можливість стежити за здоров'ям співвітчизників. Використання і розвиток високих технологій дали змогу створити могутню сільськогосподарську базу, яка забезпечувала мусульман країни необхідними продуктами і поставила їх добробут на доволі високий рівень.

За формою ця утопічна держава була монархією. Її керівниками були благородні еміри династії Сіді Муси, які мали усі якості ідеальних монархів. Монархічна влада обмежувалася меджісом (радою), а головним управлінським принципом був шаріат і здоровий глузд віруючих.

У Дар-ель-Рахаті як країні ортодоксально-мусульманській не існувало соціального розшарування. Там люди відрізнялися тільки природними талантами, уміннями або сумою набутих знань і професійної майстерності. Економічні умови склалися таким чином, що чим більше добродішності і працелюбності була людина, тим більше в неї було шансів одержувати життєві блага.

Країна, яку відвідав Молла Аббас Франсові, складалася зі столичного міста і сорока сіл. На думку Молли Аббаса Франсові, столиця не нагадувала собою ні Європу, ні Азію, тому що там не було ані велетенських будинків Заходу, ані напівзруйнованих халуп і бруду Сходу. Місто вирізнялося своєрідністю, красою, чистотою і простором.

У Дар-ель-Рахаті чоловіки і жінки були рівними в правах і обов'язках. Усі жінки цієї країни мали прекрасну освіту. Традиційно вони опановували медичні та педагогічні спеціальності, а це приносило суспільству велику користь.

Понад усе, звичайно ж, Моллу Аббаса Франсові вразив рівень науково-технічного прогресу в Дар-ель-Рахаті. Він не тільки не поступався європейському, а подеколи і перевершував його. Науково-технічні винаходи були доволі буденною справою для працелюбних мусульман. І. Гаспринський у творі навів кілька прикладів того, як високий рівень освіти та науки може плідно слугувати людству. Він використовував приклади з різних галузей науки і доводив читачам гостру необхідність оволодіння світськими знаннями.

У «Французьких листах» І. Гаспринський доводив, що тільки у взаємодії світських знань, які забезпечують використання природних можливостей, з релігійними, що мають величезне етико-дидактичне значення, можна досягти певних цивілізаційних успіхів.

Таким чином, соціокультурні конструкції І. Гаспринського, які уособила фантастична країна Дар-ель-Рахат, були орієнтовані на динаміку процесу неперервного розвитку, покращення якості міжкультурної взаємодії, зростання розуміння в різних сферах соціально-

культурного життя на різних рівнях (цивілізаційному, національному, міжгруповому, міжособистісному).

УДК 784.1:792.7

*Дондик Оксана Іванівна,
заслужена артистка України,
старший викладач кафедри академічного
хорового мистецтва Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

КОНЦЕРТНО-ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІЧНОГО КАМЕРНОГО ХОРУ «ХРЕЩАТИК» КРИЗЬ ПРИЗМУ ХУДОЖНІХ ЗАСАД ЕСТРАДНО-АНСАМБЛЕВОГО І МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Як засвідчує актуальний досвід українського хорового виконавства, емпіричним підґрунтям творчої діяльності багатьох сучасних хорових колективів постає органічне співвідношення традиційних і новаторських тенденцій, які в сукупності формують креативний вектор мистецького процесу.

Невід'ємною формантою цього складного і водночас багатоаспектного художнього комплексу слід вважати здатність до гнучкої трансформації потенційних можливостей творчого колективу, відповідно до вимог певної композиторської концепції. Ця здатність є важливою передумовою мистецького розвитку професійного хорового колективу в умовах сучасного культурного простору, інспіруючи експериментальні пошуки, спрямовані на віднайдення принципово нових шляхів в сучасних культурно-історичних вимірах.

З огляду на це, мимоволі, виникає аналогія з різними, на перший погляд, не пов'язаними з хоровим виконавством, але опосередковано спорідненими, мистецькими сферами – естрадно-сценічною діяльністю та музично-театральним мистецтвом. Незважаючи на чимало відмінностей між ними, звертає на себе увагу одна спільна риса – гостра потреба в «емоційній правді», до якої в свій час так прагнув легендарний корифей театрального мистецтва К. С. Станіславський. Сформульовані ним принципи акторської роботи над роллю, згодом творчо переосмислені такими видатними режисерами як С. Ейзенштейн, Л. Курбас, С. Параджанов, не втратили своєї значимості й до сьогодні, надихаючи плеяду талановитих сучасних театральних та кіно-діячів, художників і музикантів на нові й оригінальні творчі пошуки.

За умов певної лексико-семантичної адаптації, універсальні акторсько-театральні параметри адекватно екстраполюються у сферу сучасного хорового виконавства, в якій, за спостереженнями науковців [3-5], нині багатогранно синтезовано елементи різних, іноді діаметрально протилежних, жанрово-стильових напрямків.

Це виразно простежується на прикладі концертної діяльності Академічного камерного хору «Хрещатик» – ушлявленою мистецького колективу який вже понад двадцять років є неодмінним учасником усіх визначних концертних подій України, плідно пропагуючи вітчизняні і зарубіжні музичні досягнення минулого і сучасності [1; 2].

В зв'язку з цим особливого значення набуває та обставина, що значну частину творчих відкриттів хору «Хрещатик» складає сфера експериментально-концертної діяльності, пов'язаної з освоєнням і оригінальним переосмисленням принципово нових мистецьких вимірів [2].

В цьому контексті, особливої уваги заслуговує, зокрема, мистецький проект «Шлягери», ідея створення якого визрівала в творчому колективі протягом тривалого часу. Це й не дивно, адже диригенти хору П. Струць і О. Дондик у співпраці з режисером Л. Левановою прагнули виробити оптимальний сюжетно-мистецький алгоритм, ґрунтований на театральній-сценічній квазі-рольовій «обіграванні» емоційно-асоціативних асоціацій, що виникали у слухача в процесі впізнавання ними знайомих їм ще з дитинства естрадних та джазових мелодій [1; 2]. Творчий досвід, отриманий від успішної реалізації вказаного проекту, згодом був плідно переосмислений і втілений в творчому проекті «Шлягери-2»¹.

¹ Аналогічним експериментом «Хрещатика» в площині пошуку варіантів синтезу різних мистецьких жанрів є проект шансону-мюзиклу «Café – chantant Khreschatyk». У цьому проекті виконання хорових творів було ніби саундтреком до драматургічної дії, що відбувалася на сцені: все будувалося на мімічних пантомімах і жестах, як у німому кіно – ніхто не говорить, але все зрозуміло.

Принципово в іншій площині вибудовано виставу «Романс для коханої». В ній керівництвом хору «Хрещатик» було втілено сміливу й оригінальну ідею створити принципово новий жанр – український хоровий романс. В процесі сценічної презентації проекту артисти хору, окрім здійснення звичних співацько-виконавських функцій, актуалізували себе відразу у декількох сценічних амплуа: і як комедійні, і як драматичні актори, що вказує на те, що спектакль був апріорі сформований за всіма правилами класичної театральної драматургії.

Вказані спостереження переконують в тому, що аспект взаємодії сучасного хорового виконавства з естрадно-сценічними та музично-театральними параметрами є одним з актуальних питань сучасних наукових досліджень, заслуговуючи на висвітлення в подальших фахових публікаціях.

Список використаних джерел

1. Дондик О. І. Репертуарна спрямованість концертної діяльності Академічного камерного хору «Хрещатик» в контексті розвитку сучасної української хорової музики (кінець 90-х років XX століття – початок XXI століття) / О. І. Дондик // Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний процес: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Луганськ, 13-14 берез. 2014 р.). – Луганськ: Вид-во ЛДАКМ, 2014. – с. 97 – 101.

2. Дондик О. І. Синтез жанрів у концертно-мистецькій діяльності Академічного камерного хору «Хрещатик» / Дондик О. І. // Україна – Греція: духовна спільність, наукові контакти, культурні зв'язки: Зб.наук.пр. / [упор.: В.А. Личковах, Л.В. Терещенко-Кайдан, З. О. Босик]. – К.: НАККиМ, 2014. – С.144–150.

3. Ковалик П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду Київської хорової школи) : автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / П. А. Ковалик. – К.

4. Лашенко А.П. З історії київської хорової школи. – К.: Муз.Україна, 2007.– 197с.; іл.

5. Ткач Т. С. Деякі теоретичні аспекти музичної комунікації у сфері хорового виконавства // Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського: Зб статей.– Вип..74: Естетика і практика сучасної мистецької освіти.– К., 2008.– С.50–57.

УДК 7.016.4:398.332.12

*Дубрівна Антоніна Петрівна,
доцент Київського національного університету
технологій та дизайну,
здобувач Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

ГЕОМЕТРИЧНА ОРНАМЕНТИКА УКРАЇНСЬКОГО ПИСАНКАРСТВА ЯК ОСНОВА АБСТРАКТНОЇ ЗНАКОВОСТІ

Відправною точкою формування абстрактного мистецтва є стародавня образотворчість, проявлена в геометричній знаковості палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, що є першоосновою людської зображувальної діяльності. Прадавня зображувальна атрибутика наочно демонструє символи та знаки – специфічну форму самовираження людини та засіб трансляції інформації. Цей художній арсенал становить основу орнаментики – складної естетичної системи етнічної та соціальної ідентифікації, що знайшла свій подальший розвиток в декоративно-прикладному мистецтві української народної художньої культури.

Геометрична орнаментика – найбільш архаїчне проявлення орнаментальної культури, що демонструє наочну систему осмислення людиною процесу життя, пронесену через всю історію культури та соціального розвитку суспільства. Геометричні форми та принципи побудови орнаментальних композицій – втілення символічного змісту, тайник закодованого ментального матеріалу, властивого всім видам декоративно-ужиткового мистецтва в системі реалізації орнаментальної культури. Геометрична орнаментика української народної художньої культури за рахунок формального аспекту має прямий зв'язок з абстрактною

знаковістю. Це дає підстави для дослідження тенденцій її розвитку, як одного з головних компонентів у контексті аналізу історичних та культурних передумов виникнення, формування та розвитку абстрактного мистецтва України.

Писанкарство – один з найвиразніших видів народного декоративного мистецтва, що найбільш масштабно представляє всі домінуючі мотиви української орнаментики, традиції якої закладені в далекому історичному минулому. Писанка концентрує образний зміст, є знаком-символом, для народної свідомості, тріумфу та безкінечного відродження життя. Орнаментика писанки має свою стилістику, яка відрізняється від орнаментальних стилів на інших предметах побуту, зумовлена символічною складовою та особливостями матеріалу й поверхні [2].

Орнаменти писанки української народної художньої культури зберігають давні геометричні ознаки. Орнаментальне мистецтво, як специфічний вид образотворчості, виступає естетичною системою освоєння світу, своєрідним життєписом народної культури, написаного за допомогою мови знаків та символів, побудованого за принципами ритму та симетрії, за допомогою основних засобів зображувального мистецтва – точки, лінії, площини, використовуючи широкий діапазон колористичних співвідношень – відображає віхи історичного розвитку народу та виявляє його духовну складову.

Для проведення нашого дослідження з багатої скарбниці української народної художньої культури, обрано вид декоративно-ужиткової творчості – писанку, що широко репрезентує геометричну орнаментальну культуру. Науковий пошук було сконцентровано на здобутках зазначеного виду народної творчості західних та північних областей України, як найбільш характерних в проявленні геометричної абстрактної знаковості, та етнокультурного регіону Поділля, де сполучаються ознаки сходу та заходу, півночі та півдня, архаїчні та новітні риси [1], вивчення якого допомогло глибоко зрозуміти й масштабно проаналізувати доробки писанкарства. Основною базою для дослідження слугували автентичні добутки української народної художньої культури з фондів та експозицій Національного музею українського народного декоративного мистецтва та Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» у м. Києві.

У фондах Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара», у секторі зберігання писанки, нами було досліджено писанки західних областей України та етнокультурних регіонів Полісся й Поділля. Вибір саме цієї секції експонатів зумовлений специфікою орнаментики, що за своєю формальною характеристикою є абстрактною. Загальна кількість вивчених експонатів становить 270 об'єктів.

В експозиції Національного музею українського народного декоративного мистецтва писанкарство представлено західними, північними й центральними областями України та характеризується найбільш давніми експонатами – XIX та початок XX століття, у кількості 226 екземплярів, репрезентує розмаїття орнаментальних елементів, де домінуючими є геометричні.

Отже, аналізуючи, тенденції розвитку абстрактної знаковості в орнаментиці писанки, як виду української народної художньої творчості, констатуємо багату варіативність орнаментальних фігур та сюжетів, де головними елементами є геометричні форми – лінія, квадрат, ромб, трикутник, коло, а домінуючим, що набуває статусу іконографічного, – хрест, який проявлений в схемах композиційних побудов та елементах орнаментальних мотивів. Витоки абстрактної знаковості спостерігаємо в стародавній зображувальній культурі найдавнішого періоду історії України, яка заклала формотворчу основу для подальшого розвитку всієї української народної орнаментики та зображувальної культури в цілому, що становить один з головних стилеутворюючих чинників сучасного українського абстрактного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М.Р. Селівачов; Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, Київ. держ. ін-т декорат.-приклад. мистец. і дизайну ім. М. Бойчука, Музей укр. нар. декорат. мистец. — К. : Редакція вісника "АНТ", 2005. — XVI, 400 с.: іл.
2. Щербаківський В. Основні елементи орнаменталізації українських писанок та їхнє походження / В. Щербаківський. - 2. вид. — Київ та ін. : [б.в.], 1990. — 30 с.: іл. — (Праці / Українська могилянсько-мазепинська Академія наук. Відділ українознавства; т. 7).

СПЕЦИФІКА СТИЛЮ БЕЛЬКАНТО В КОНТЕКСТІ ВОКАЛЬНОГО СПІВУ

З давніх часів стиль бельканто вважається еталоном вокального стилю, до якого прагнули всі виконавці та професіонали. Без цього всього не можлива вокальна майстерність та доскональність.

Розглянемо проблеми формування вокальної професійної майстерності на основі вокальної школи професора Київської консерваторії, нар. арт. України К.П. Радченко. Радченко Клавдія Павлівна, оперна співачка, ліричне сопрано, солістка Київського театру опери й балету, з 1994р. – професор.

Якщо ми вже використовуємо терміном «технічна доскональність», то його яскраво в своїй практиці використовувала професор К.П. Радченко, вкладаючи основи вокальної майстерності в своїх учнів. Перенявши досвід своїх учителів, звертаючись до української, російської вокальних шкіл, додаючи у свою вокальну методику чимало нового, особисто їй притаманного.

К.П. Радченко радила уважно слідкувати за станом свого організму, слідкувати за здоров'ям. Постановка корпусу в поєднанні з правильним вдихом, тверда опора на обох ногах, осанка голови, природньо розритий рот – все це було основою, та вимогами на початку уроку, та співу.

Приділяючи увагу вокальному диханню, як найголовнішій умові вокальної майстерності, пропонувались дуже цікаві вправи, які у нас, у студентів, викликали спочатку сміх, а потім розуміння їх важливості, для створення вільного, польотного звука. Правильний вдих не дає співаку розтрачувати дихання неекономно, дихання залишається спокійним, та еластичним. Але прийоми К.П. Радченко, як і в усіх питаннях постановки голосу, були суто індивідуальні, до кожного окремого випадку.

Дуже важливим вважалось виховання у співака відчуття тональності, частота інтонації. Хочу підкреслити, що в нашому класі з великою повагою відносились до такого композитора, як В.А. Моцарт. Але складаючи репертуарний список для кожного студента, педагог брала до уваги і чисто вокальні виконавські особливості твору, ступень труднощі.

У класі Радченко К.П. майже не співали вокалізи, на молодших курсах забороняли співати складні твори, які могли привести до форсування звука. В класі була «залізна» дисципліна, тому робота була систематичною та наполегливою.

До початку уроку повинні були прийти всі. Починали зі старших курсів, весь клас слухав, вчився. З роками розумієш, як це корисно.

Виконавська сторона також залежить від гарного звучання. Звук – сильний і м'який, округлий і яскравий, свіжий чистий за тембром, польотний допомагає вирішувати технічні, вокально-музичні завдання. Також це нерозривно пов'язане з розумінням музики, з її змістом і стилем. Гарне звучання – це наповнити звук змістом.

Велика повага приділялася артикуляційному апарату. Потрібно, щоб голосні формувалися в передній частині апарату, оволодіння високим «головним» звучанням можна досягнути використовуючи голосну «і». Вона світла, зібрана, близька, через неї в вправах виходили на інші голосні. Тому на уроці К.П. Радченко приділяла багато уваги дикції, гарній вимові слова.

К.П. Радченко, як яскравий представник української вокальної школи приділяла багато уваги концертній діяльності класу, тематичним концертам. Особливо багато ми співали українських композиторів, а також робили міні-вистави, мюзикли. В цих виставах брали участь режисери, студенти театрального інституту. Тому ми могли себе розкривати ще, як і актори. На ці концерти приходили всі викладачі, студенти, запрошені гості. Було дуже цікаво.

Хочу зазначити, що наш викладач контролювала все – оперний клас, камерний, виучку партій в оперному класі. Контроль допомагав бути завжди у формі, неможна було піти на урок до інших викладачів не розспіваною. Деякі твори, перевірялися в класі, особливо ті, які були винесені на камерний клас, оперний.

Доскональність у всьому – це девіз нар. арт. України, професора К.П. Радченко. А майстерність її учнів продовжує радувати нас своєю досконалістю.

100 років тому співак та педагог А.М. Додонов казав: «Що співати самому та вчити інших – дві різні речі». Педагогічний досвід нічого не вартий, якщо викладач не робить

процес навчання обміркованим та зрозумілим для студентів. Ось що вийшло з Карузо, коли він, в останні роки життя, взяв собі учня, хлопця, здорового, с та з чудовими голосовими даними. Через п'ять місяців голос був знищеним Карузо був дуже засмучений невдачею, та його найблищий друг доктор Марафіотті сказав йому так: «Любий Енріко, - казав він, - ти народився геніальним співаком, навіщо ж гнівити судьбу, що вона не зробила з тебе ще й вокального педагога». Може здатися, що вокальна педагогіка немає досвіду роботи видатних співаків та викладачів. Ось приклади з методичних «заповідей» викладача бельканто та постановочної педагогіки: (1) співати треба через витвір в задній стороні шиї та уявити, що глядач ззаду вас; (2) співайте вздовж вашого спинного хребта; (3) формуйте високі тони темним тембром; (4) змазати ніс вазелином перед тим, як брати високі ноти, та уявити, що ви чимось налякані; (5) думати про тухлу рибу, коли ви формуєте головний звук; (6) якщо ви хочете співати добре, ідучи вверх по шкалі гами, робіть так, як робив це Карузо; (7) співайте слово «ку-ку» кожен день для кращого розвитку голосу; (8) для більш правильного формування високих нот зіжміть маленький язичок гландами... Якщо ці методичні рекомендації ми всі «засвоїли», то можливо треба тепер пошукати ще й «секрети староіталійської» школи.

Де ж ці секрети та методики італійських маестро! Один з самих авторитетних викладачів М. Гарсія не обійшов стороною це питання. Він детально вивчав методи викладання які були в сімнадцятому столітті в школах Феді, Пістоккі, Порпора, Бернаккі, Джиціо.

Традиції навчання співу залишилися неповними та не точними в працях Тозаї, Манчині, та дають приблизну уяву про методи того часу. Секрети співу того часу нажалі залишилися не розкриті для нащадків. Тому під методом співу ми розуміємо спосіб правильної обробки людського голосу, який веде до співу відповідно вимогам мистецтва.

Італійські маестро стверджують, що *bel canto* в Італії вже немає. Про старе *bel canto*, яке царило більш ста років ніхто не згадує, тому що воно нікого б вже не задовольнило. Можливо тільки тих, хто насолоджується гарними звуками. Неможливо співати зараз Отелло так, як співав його великий Таманьо. Тому що глибше та тонкіше стала інтерпретація співака та артиста, а термін бельканто – зник в нашому часі. А може метод навчання бельканто просто зник, співати Отелло, як співав його Таманьо просто вже нікому!

Яку ж перспективу подальшого розвитку вокальної майстерності бачимо ми – сучасні викладачі співу! Це не тільки технічна доскональність, а і поглибнення нових знань різних шкіл вокального мистецтва. Розглядаючи проблеми формування вокальної майстерності, на основі вокальної школи, берем за основу термін «технічна доскональність».

В це поняття входить: гарне звучання голосу, звук, відповідний за стилем та жанром твору, робочий стан організму, осанка, постановка корпусу, ніг, правильний вдих повітря, завдяки чому створюється дихальна опора. Завдяки умілому володінню співак зможе формувати гармонічні відтінки.

Важливу роль формування співака грає відчуття тональності, частота інтонації. Тому складаючи репертуар студента педагог повинен брати до уваги вокальні та виконавські особливості твору, його труднощі.

Освоювання складного репертуара на початку формування співака веде до не професійного виконання, «розкачки» голосу, не точної інтонації, зажатості, від якої страждає виконавча сторона.

Використання головного й грудного резонаторів, користування допоміжними голосними, такими, як «і», «е», правильна артикуляція апарату, придає голосу природне звучання, та в майбутньому, формування правильних, більш складних голосних, як «а» та «о».

Дуже зручні голосні «у» та «ю», з допомогою яких можна вирівняти реєстри, співаючи вправи у висхідному та спадному русі. Приголосні звуки «м», «б» «д» «з» допоможуть співаку відчувати чарівну «вокальну маску».

Коли сформовані правильні звуки, тоді формується правильна дикція, яка і допомагає глядачам зрозуміти текст твору. Тому вокальний, загальний, музичний розвиток співака вирішує і художню задачу. Специфіка стилю бельканто допомагає формувати сучасний стиль оперного співака.

Кіак Володимир,
 директор культурно-освітнього центру "Дивосвіт",
 м. Лісабон, Португалія
Садоха Павло,
 голова Спільноти українців Португалії, м. Лісабон, Португалія

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ РАПСОДІВ

Роль античної спадщини в розвитку європейської культури, звичайно, надзвичайно важлива, тому не даремно античну культуру називають колыскою європейської цивілізації. Саме на основі античної традиції в європейській практиці пізніше утвердився гуманістичний світогляд, цінності земного буття, ідеал досконалої гармонійної людини. Поєднання гуманізму, допитливості, раціоналізму з мистецькою довершеністю зробило культуру античного світу одним з провідних духовних надбань людства.

Грецька культура сприймалася в наступні століття як неповторний феномен, історичне чудо. Вона створила настільки багато понять і термінів у мистецтві, що дослідник Якоб Бурхарт мав підстави сказати: "Ми бачимо очима греків і розмовляємо зворотами їхньої мови". Про одне з таких понять і йтиметься далі.

Сьогодні всім відоме поняття „рапсодія”, що означає „інструментальний твір вільної форми”. Назва ця походить від грецького слова *ῥαψῳδός* (рапсод), що вказувало на виконавців і, можливо, творців давньогрецьких епічних пісень. Хто ж такі рапсоди?

Найдавніше свідчення про походження рапсодів і їх первісну діяльність належить Геродоту і відноситься до 607 до н. е.: сікіонський тиран Клісен з нагоди війни з Аргосом заборонив рапсоду рецитувати Гомера, оскільки він прославив у своїх поемах Аргос і аргів'ян. Напевне, рапсоди існували і раніше, але з якого часу, якою була їх діяльність, де саме існували школи рапсодичного мистецтва — на всі ці питання можна відповісти лише припущеннями.

В догеродотівській літературі слово «рапсод» не зустрічається, якщо ж говорити про його первісне значення чи походження, то вчені вважають, що слово рапсод походить від дієслова *ραπτῶ* (шити) і *ᾠδή* (пісня), тобто рапсоди- це «зшивачі» пісень, творчі люди, які майстерно складають з окремих слів цілу пісню.

Найдавнішими рапсодами нині вважаються виведені в «Одіссеї» співаки-кіфареди Демодок (до речі, співець, в образі якого, кажуть себе зобразив Гомер) і Фемій, Вони співали епічні твори під акомпанемент струнного інструменту, кіфари або формінги. Пізніше, з розвитком музики, монотонне виконання епічних мелодій перестало задовольняти слухачів: музика перестала служити акомпанементом, спів замінився рецитацією, причому поет або рапсод користувався струнним інструментом лише у вступі, щоб налаштувати свій голос. Пізніше, коли музика зовсім відокремилася від рапсодичної декламації, рапсод замість ліри тримав лаврову тростину як символ дару пісні.

Більшість учених визнає, що рапсоди, змальовані Гомером, не були схожі на пізніших рапсодів, які в історичну епоху були професійними декламаторами і тлумачили переважно гомерівську поезію. Громадське положення древніх рапсодів було досить почесним: хоча вони належали до класу деміургів і заробляли на прожиток своїм даром пісні, їх поява завжди віталася. Переходячи з міста в місто, рапсод міг прославити будинок і рід свого гостинного господаря; тому на бенкеті йому відводилося почесне місце. Рапсоди у той час були схожі на тих кого пізніше називали трубадурами.

Рапсоди становили особливий клас, ділилися на групи (школи), члени яких вважали свою професію фамільною, передавали мистецтво рецитації у спадок. Декламували вони переважно епічні твори (хоча згадуються і рапсоди-виконавці ліричних пісень), були їх розповсюджувачами, особливо за відсутності писемності в народі. Спочатку рапсоди розважали гостей у палатах знатних багатіїв, пізніше — на громадських святкуваннях, де поетичним змаганням відводилось почесне місце, як, наприклад, гімнастичним і кінним. На таких святкуваннях неосвічений натовп з інтересом слухав пісні Гомера, це сприяло розповсюдженню грецького епосу, а рапсоди відігравали роль просвітників, коли ще не існувало писемності.

Саме завдяки діяльності рапсодів гомерівський епос впродовж 8 і 7 століть до н. е. поширився островами Середземного моря (Хіос, Родос, Кіпр, Крит), а потім був перенесений на грецький материк і на захід Еллади. Рапсодичні змагання були засновані в Кіпрському Садаміні, Спарті, Сікіоні, Олімпії, Епідаврї, Афінах під час Панафінейських свят.

До речі, щоб зберегти первісний вигляд гомерівської поезії, за переказами, був виданий особливий закон, щоб рапсоди на змаганнях декламували в певному порядку і за встановленим текстом, щоб кожен починав реcitaції з того місця, де зупинився попередній. Можливо, це дійсно врятувало гомерівські поеми від спотворення, але практика фрагментарної рапсодичної декламації розділила «Одісею» й «Іліаду» на відділи або пісні, що називаються *рапсодіями*.

Пізніші рапсоди також знаходили ще багато цінителів, про що свідчить діалог Платона «Іон». Платон називає рапсодичне мистецтво натхненним, а інші його поціновувачі вважають, що рапсодика була і частиною театрального мистецтва, оскільки рапсод мав бути гарним драматичним актором: виступаючи на сцені, він одягався у строкатий костюм і надягав на голову золотий вінок.

Так грецькі переспівувачі дали назву одному із музичних термінів.

УДК 373.67:793.31

*Кирилюк Валерій Михайлович,
доцент Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
кандидат історичних наук, професор,
заслужений артист України,
м. Чернігів, Україна*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Народна творчість – це історична основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура, одна із форм суспільної свідомості і суспільної діяльності, явище соціально зумовлене. Як і інші форми суспільної свідомості, зокрема, філософія, мораль, релігія, політична і правова ідеологія, народна творчість розвивається під впливом конкретної історичної дійсності. Характер виробничих відносин визначає загальний рівень суспільної свідомості, у тому числі творчої діяльності народу.

Народна творчість виникла у нелегкому, тривалому процесі колективної трудової діяльності. Пізнання світу, засвоєння дійсності наших пращурів поєднувалося із формуванням їх художньо-образного мислення. В праці формувалась гнучкість людського тіла та ті риси, які давали змогу мовою танцю відбити складні душевні почуття. У мисливських вправах, вивченні звичок і рухів звірів набувалися акторські здібності. Розвиток сучасного українського народного хореографічного мистецтва немислимий без знання його історії. Процес становлення і розвиток народної хореографії відображають танці, створені народом у той чи інший історичний період. Ці танці дійшли до нас завдяки зусиллям фольклористів.

Народний танець органічно пов'язаний з народною музикою та іншими видами народної творчості. Здавен він був невід'ємною складовою частиною обрядів, землеробських свят тощо. За функціональним призначенням танці поділяються на мисливські, трудові, військові, жартівливі, танці кохання тощо.

Першоджерелами танцю були різноманітні рухи, жести, що пов'язувалися із трудовими процесами, спостереженнями людини над природою, враженнями від навколишнього світу. На формування тієї чи іншої танцювальної культури дуже впливали умови життя народу. У танцях, як і в народних піснях, втілена жива душа народу, його неповторний і своєрідний характер, його національні звичаї та культура.

Щодо характеру виконання народні танці дуже різноманітні: швидкі, повільні, масові та групові, парні та сольні. Виняткового значення набувають імпровізація виконання, засоби співвідношення музики і рухів. Танці найчастіше супроводжуються грою на народних музичних інструментах. На характер, манеру виконання танців впливає народний костюм. Деякі народні танці носили релігійний характер, особливо ті, що виконувались під час язичницьких обрядів. Довгий час у православ'ї танець вважався гріховною дією. Проте якщо уважно прочитати Біблію у перекладі проф. Івана Огієнка, ми знайдемо рядки, де танцями славили Бога (Книга Вихід 15:19; Псалми 149:3, 150:4). Отже, танець є вираженням високих поривань людської душі.

В постійному, безперервному процесі творчості народна музика, танець видозмінюються, відображаючи зміни в історичному, соціальному, побутовому, культурному житті народу. Відомо, що записаний у народі танець дістає справжнє життя лише тоді, коли знаходить своє сценічне втілення в художній обробці хореографа, коли його

виконують танцюристи. Дякуючи М.Лисенку, П.Чубинському, Ф.Колеснику, М.Грінченку, В.Верховинцю, В.Гнатюку, В.Шухевичу, С.Титаренку, І.Ющишину, збереглися для нащадків неоціненні скарби народної культури, створеної на протязі віків.

Аналізуючи дослідження українського народного танцю, можемо зауважити, що зібрано, записано і систематизовано велика кількість різноманітних рухів з Полісся, Поділля, Волині, Прикарпаття, Буковини, Закарпаття, а також центральної і південної України. Неоціненний внесок у розвиток і збагачення хореографії зробили П.Вірський, В.Петрик, К.Балог, Д.Ластівка, О.Гомон та ін. Відомий хореограф, науковець і практик К.Василенко у своїй книзі “Лексика українського народно-сценічного танцю” подав теоретичну трактовку лексики українського народного танцю в її становленні та розвитку, класифікував пози та рухи українського танцю, дав нові термінологічні позначення й назви рухів. Надзвичайно велику увагу опису народно-сценічних танців приділяв Є.Зайцев. Великий внесок у збирання і вивчення українських народних танців зробив А.Гуменюк, створивши збірник “Українські народні танці”. Дослідник побував у найвіддаленіших куточках України, записав і розшифрував сотні народних пісень, танців та інструментальних творів. Особливо цінним сьогодні стало адресність записаних танців, яка, на жаль, сьогодні відсутня у більшості публікацій з народної хореографії. У збірниках “Бібліотечки художньої самодіяльності” друкував свої дослідження хореографічної народної творчості подолян Ю. Кузьменко. У цій же серії побачив світ і репертуарний збірник ансамблю “Галичина” під керівництвом Я. Чуперчука.

У 80-х роках дякуючи “Бібліотечці художньої самодіяльності” хореографічні колективи мали змогу постійно знайомитись із репертуарами та новинками провідних хореографічних колективів. На жаль сьогодні в Україні відсутні подібні видання, що значно збіднює репертуарні дослідження і розповсюдження передового досвіду в вищих навчальних закладах культури та мистецтв. Опрацьований талановитим балетмейстером, народний танець набуває надзвичайно багаті палітри засобів виразності, яка вимагає від танцюриста віртуозної техніки виконання із збереженням водночас національних особливостей танцю.

Сьогодні народна хореографія переживає нелегкі часи. Це зумовлено багатьма факторами, основними з яких є недостатність коштів на розвиток вже існуючих танцювальних колективів та створення нових; надзвичайно слабка матеріальна база; “інформаційний голод” навчальних хореографічних закладів; не достатність хореографічної літератури тощо. Це питання є актуальним на сучасному етапі хореографічної освіти, так як у вищих навчальних закладах, де викладається хореографія є такий предмет як “Мистецтво хореографії”, в програмі якого вивчається розділ читання танцю по запису, запис танцю, проте не достатньо нової репертуарної літератури. Сьогодні є багато цікавих сучасних хореографічних постановок, але вони не зафіксовані у збірниках і з часом можуть бути втраченими. Необхідно зауважити, що не маючи сучасних репертуарних збірників, надзвичайно важко навчати студентів композиції постановки танцю, робити аналіз композицій та читати танець по запису. Сучасні технічні засоби дозволяють урізноманітнити методи і форми навчання. То чому б не створити навчальної хореографічної відеотеки та навчальної комп’ютерної програми, яка б дозволяла створювати композиції танців? Було б добре аби вузи активізували і розподілили свою роботу із збору фольклорного матеріалу, зокрема хореографічного, по етнічних регіонах України.

Хореографія – це мистецтво, яке властивими йому засобами відтворює життя народу, його побут, культуру, світогляд тощо, і вона, які решта видів мистецтв, відбиває процеси, що відбуваються на сучасному етапі розвитку культури.

УДК141.32 (477):008

*Ковальчук Наталія Дмитрівна,
професор, доктор філософських наук,
професор Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна*

«ДІМ»-«ПОЛЕ»-«ХРАМ» ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Проблематика дослідження екзистенціалів національного буття, тобто архетипів української культури, її наскрізних структур, актуальна нині і виявляє генезу персоналізму, як в українській філософії, так і в національному бутті. Істотне значення має виявлення ідейного джерела архетипічних символів українського народу, яким виступає національна культура.

Протягом останніх двох століть українська культура опинилася в затінку російської культури. У результаті цього, багато культурних процесів в Україні подавалися як російське явище. Тому зараз актуальною для України (особливо для її сприйняття на Заході) є необхідність чітко диференціювати українську специфіку у світовому історико-культурному процесі.

В останні роки з'явилося багато публікацій, присвячених дослідженню української ментальності. Але в них основна увага була сконцентрована на дослідженнях української душі. Ми пропонуємо аналіз української ментальності засобами, що допускають фактичну перевірку емпіричними методами. Йдеться про те, що замість невизначених міркувань про романтизм, індивідуалізм, ліризм української душі (тобто, про риси вдачі, притаманні більшості інших народів: полякам, грузинам, індійцям), потрібно досліджувати емпіричними методами наскрізність тих чи інших символічних структур культури. Саме вона і дозволяє розцінювати їх як архетипи чи інваріанти культурного розвитку.

Цілий спектр архетипічних уявлень породив в українському менталітеті концепт «Дому» як антропологічного буття з його моральними чеснотами. Символічно «Дім» характеризує, за все, де для особистості (чи нації) «Своя правда, сила і воля». Тут насамперед позначається сімейна цінність, сердечне єднання, родинна захищеність.

Одним із найважливіших архетипів який дотичний в українському менталітеті до концепту «Дому» є архетип свободи, який пов'язаний, передусім, з розвитком демократії в Україні.

Символічний образ «Поля» пов'язаний в українській культурі з архетипом землі як джерела багатства та національного єднання на власному етнічному ґрунті. Якщо виходити з концепції історії А. Тойнбі, що будується за схемою виклик – заклик, то освоєння степу було відповіддю Руси – України на виклик Універсуму.

З поширенням феномену “поля” в українській культурі відбувається становлення етнічної свідомості. На передній план виступає не опозиція “місто — степ” (як альтернатива порядку та хаосу, софійності та безодні), а зіставлення степ – “хутір”, де останній символізує трансформацію степової стихії у хутір, тобто обжитий куток особисто відвойованої природи.

З архетипом землі пов'язаний флористичний орнамент в українській народній творчості, а особливо в культурі українського бароко. Образ рослини в історії філософської думки в Україні, у філософських курсах Києво-Могилянської академії, зокрема, мав значення алегорії, пов'язаної із життям, смертю і воскресінням через смерть. Це знаходить своє відображення у творах Г. Кониського і Г. Сковороди.

Символіка концепту «Храм», яка символізує святині в українському менталітеті, не обмежується рамками православної церкви, бо християнство в Україні не було одноконфесійним. Історично статус святинь народу пов'язувався з архетипом софійності та архетипом слова. Храм святої Софії Київської, збудований у 1037 році, є святішим паладіумом Київської Русі. Літургійна будова храму, передусім, пов'язана з фігурою Богородиці Оранти, яка розміщена посередині храму і образ якої визначає сутність всього інтер'єру. Оранта — це теургічна сила, яка має знищити видимих і невидимих ворогів міста. Оранта стає воїном заступником, бо вона, як і Мойсей, бере на себе функцію захисту свого народу. Цей образ київської Оранти народна думка пов'язує з “непорушною стіною”.

Слово в духовному житті України завжди вважалось початком вільної думки і вільної людини. З появою християнства і так званої «алфавітної молитви» Кирила слово проголошується завдяки дарам Святого Духу та втіленням Божої Премудрості, витвором «алфавіту світу». Слово виступає як «меч духовний» (І. Вишенський, Л. Баранович та інші полемісти) і в такому значенні проходить крізь усю історію української писемності аж до Лесі Українки, яка жадала, щоб слово перетворилось на «гостру крицю».

Таким чином, аналіз поставленої проблеми, яка стосується екзистенціалів національного буття в контексті концептів «Дім-Поле-Храм», приводить до висновку, що концепт «Поля» пов'язаний передусім з архетипом землі, який мав окрему репрезентацію в різних соціо-культурних умовах розвитку України. Концепт «Дім» має широкий спектр архетипічних уявлень в українському менталітеті, але найважливішим серед них був архетип свободи. Символіка концепту «Храм» найбільш рельєфно відбивається в архетипі.

*Кравченко Анастасія Ігорівна,
кандидат мистецтвознавства,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ, Україна*

ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Поява на стику ХХ – ХХІ століть різноманіття оригінальних музичних творів, де синтез є важливим конструктивним і смисловим аспектом логіки композиції, викликає необхідність у застосуванні інтегративних підходів дослідження, що ґрунтуються на постмодерністській, постструктуралістській методологічній базі, до якої належить інтермедіальний аналіз. Теорія інтермедіальності виокремилася в самостійний дослідницький напрям у 80–90-х роках ХХ століття (А. А. Hansen-Löve, Mats Arvidson, Jørgen Bruhn, Siglind Bruhn, Claus Clüver, Lars Elleström, Johan Fornäs, J. E. Müller, W. Wolf, О. Андрущенко, О. Калашникова, В. Мацапура, В. Просалова, О. Рубінська та ін.). Поштовхом до цього стало розширене тлумачення поняття «медіа» як специфічного каналу художньої комунікації між мовами різних знакових систем, повідомлення яких закодовані за семіотичними законами (за І. Ільїним). Згідно з цим, було запропоновано новий ракурс дослідження сполучень різних медіа у їх конструктивному, виражальному та смислотворчому аспектах і виявлено новий вимір міжмистецьких зв'язків – інтермедіальний.

Специфіка інтермедіальності у кореляції з феноменами синтезу мистецтв, інтертекстуальності та паратекстуальності, полягає у тому, що інтермедіальність є процесом синергетичним, який виникає у взаємодії як мінімум двох семіотичних кодів і лише у ситуації моносеміотичної їх презентації, що стає можливою завдяки застосуванню прийому перекодування за допомогою універсальної мови музичного мистецтва композиційних, структурних, сюжетно-номінативних ознак тексту-референта іншого семіотичного ряду (літературного, образотворчого, театрального, кінематографічного походження тощо). Таким чином, сутність інтермедіальності, порівняно із синтезом мистецтв, полягає у «трансгресії кордонів різних медіа» (М. Арвідсон) – значно поглибленому типі міжмистецької взаємодії, коли відбувається не накладання/суміщення, а «трансплантація», «привласнення» ознак, притаманних іншим видам мистецтв, де «перекодована таким чином інформація постає крізь призму іншого коду і набуває нового смислу» (цит. за В. Просаловою).

Втілення принципів інтермедіальності у музичних творах українських авторів, можемо проілюструвати на прикладі композиції «Епітафія маркізу де Саду» (1996 р.) Сергія Зажитька. Композитор вводить у твір інтермедіальну вербально-музичну «передмову» – дуєт віолончелістів, у незвичний спосіб, а саме двомовним каноном зачитують фрагмент заповіту маркіза: «Когда могила будет зарыта, на ней должны быть посеяны желуди так, чтобы в конце концов эта площадка над могилой, вновь покрытая кустарниками, осталась бы такою же, какою она была, и следы моей могилы совершенно исчезли бы под общей поверхностью почвы, поскольку я льщу себя надеждой, что и имя мое изгладится из памяти людей» (30.01.1806 р.). Використаний прийом організації літературного тексту за допомогою музичного техніко-композиційного прийому двоголосної канонічної імітації, коли голос утворює контрапункт сам до себе, розкриває головне послання автора композиції, який намагався втілити ідею дзен-буддистського ставлення до смерті – рівності всіх перед її обличчям та прагнення до повного забуття. Оскільки дана смислопороджуюча інтермедіальна преамбула не накладається на нотну партитуру, вона може бути випущена під час виконання, що значно спрощує (навіть, може спотворити) інтерпретаційну версію осягнення закладеного смислу і, відповідно, руйнує художньо-естетичну цілісність композиції.

Хочемо додати, що інтермедіальність як вимір художньої культури насправді може себе проявляти на значно глибшому рівні, ніж здається на перший погляд. Як приклад наведемо фестиваль «Два дні й дві ночі нової музики» («2Д2Н») ХХІІ «опус» якого відбувся у Одесі 23–25 квітня 2016 р. Багатозначність ідеї фестивалю не вичерпується виключно музичним акцентом, хоча його форма вибудовується за логікою створення композиції: на початку дня і наприкінці ночі – Концерт-сцени (теж саме на другу добу), всередині яких – різноманітні Соло-Солісцімо, Дуель-Дуети, Антракт-Фантазії. «Можна сказати, що «2Д2Н» – це симфонія, чи роман, або це театральна п'єса, яка складається з різних розділів, має чітку драматургічну концепцію, де є декілька кульмінацій» – коментує артистичний директор

фестивалю Кармелла Цепколенко. Тому фестиваль неможливо сприймати частинами, блоками, це – цілісна вистава нового типу, структурована за принципами драматургічних, динамічних, стилістичних взаємозв'язків і тяжінь між фестивальними номерами та його персонажами/учасниками. У зв'язку з цим, при збереженні основної концептуальної лінії, але за рахунок переакцентуації на ті чи інші напрями музичного, образотворчого, аудіовізуального мистецтва, «тіло» фестивалю постійно трансформується, його невичерпні ідеї отримують новий розвиток і, відповідно, щоразу потребують нового «прочитання» у композиторському, виконавському, слухацькому, науковому та арт-критичному способі сприйняття і осмислення художньо-естетичної інформації. На цей процес, за нашим переконанням, значно впливає наявність інтермедіального виміру концепції фестивалю «2Д2Н» у побудові цілісної перформативної музично–виконавсько–мультимедійної композиції.

Зазначене вище означає, що дослідницька проекція теорії інтермедіальності не тільки на окремі твори музичного мистецтва, але й на масштабні концертно-фестивальні проекти має значний евристичний потенціал. Вважаємо, що інтермедіальний аналіз (безумовно, у випадках доцільності свого застосування) може увійти до методології філософії музичного аналізу як один з інструментів комплексного розгляду смислових та структурних аспектів організації музичної матерії композицій, у т.ч. і синтетичних макропросторових акцій/вистав нового типу, при дослідженні другого та третього рівня музичної буттєвості (класифікація В. Суханцевої), а саме сфери становлення внутрішньомузичної смисловиразності і конструктивності творів музичного мистецтва та простору їх соціокультурного освоєння.

УДК. 783 (477. 043.3)

*Кречко Наталія Михайлівна,
Заслужена артистка України, професор,
завідувач кафедри академічного хорового мистецтва
Київського національного університету культури
і мистецтва, м. Київ, Україна*

АКАДЕМІЧНИЙ ХОР «АНІМА» КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ – НОСІЙ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У КУЛЬТУРНОМУ ДІАЛОЗІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ГРЕЦІЄЮ

«Діалог культур: Україна – Греція». Почувши назву цього проекту виникла ідея потрапити до Греції. Хор студентів «Аніма» Київського національного університету культури і мистецтв є лауреатом багатьох міжнародних конкурсів. Його спів чули й у Швеції, в Німеччині, Іспанії, Румунії. А от грецького досвіду ще не було. Коли автор та керівник міжнародного науково-практичного проекту «Діалог культур: Україна – Греція» Терещенко-Кайдан Лілія Володимирівна звернулась до нас з пропозицією відвідати Грецію з концертами в рамках наукових та культурних зв'язків, ми з задоволенням підтримали запропоновану нам подорож.

Спочатку хор «Аніма» вирушив до Румунії, де взяв участь та став лауреатом 2-ї премії міжнародного конкурсу, присвяченого творчості видатного диригента та хормейстера Музическу. А після цього колектив приєднався до групи київських науковців, що прямували до Греції.

Через добу авто подорожі ми в'їхали до Греції. І першою зупинкою було м. Салоніки. Там ми відвідали відому білу башту, побували біля пам'ятника Аристотелю, а головне, зустрілися з професором Антоном-Еміліо Н. Тахіаосом. Це була, хоч і короткотривала, але змістовна зустріч.

Потім, по дорозі «Ігнатія» ми вирушили до місця нашого постійного перебування в Греції, на півострів Пелопонес. Буквально наступного дня хор співав безпосередньо на березі чарівного Іонічного моря.

Тут, у Греції, разом з хвилями звучав наш український спів. Хазяїн готелю, де ми жили, будучи напівпаралізованою людиною після перенесеного інсульту, спустився вниз, щоб послухати українську духовну та народну музику. Грецьке море – український спів – справжній діалог України та Греції.

Через день хор «Аніма» було запрошено настоятелем церкви Трьох Святителів та керівником одноіменного центру о. Сотірісом Коскорісом, взяти участь у Божественній літургії. В грецькому храмі, разом з грецьким (візантійським) співом зазвучав український церковний спів.

Після літургії хор співав цілий концерт для громади церкви. Греки мали гарну нагоду почути український духовний та народний спів у професійному виконанні .

А далі, з благословення о. Сотіріса, полилася українська музика й пісня по скелях та монастирях Пелопонесу.

Спочатку були Патри та храм Андрія Первозванного. Тут звучала молитва з-Оа Україну та піснеспів з літургії М. М. Кречка «Нехай буде ім'я господнє». Далі хор «Аніма» співав у наскельному жіночому монастирі на честь Богородиці Еліути (милостивішої). Тут знов був даний цілий концерт духовної та української народної музики. Хоровий спів перегукувався зі співом пташок, а луна від співу хору линула по грецьких скелях.

Наступного дня хор «Аніма» вирушив у Калавріти. Він співав у Мегалі лаврі (Великій лаврі Калавріт) та чарував своїм співом місцевий храм самого м. Калавріти. На зворотньому шляху хор відвідав наскельний монастир, що має назву Велика печера, де знаходиться унікальна колекція рукописів та старовинних ікон, а також чудотворна ікона Божої матері, що за переданням писана апостолом Лукою на воску.

На Пелопонесі хор постійно брав участь у вечірніх світських програмах. Це й два вечори грецьких танців, де звучала автентична грецька музика і кожен бажаючий мав змогу випробувати себе у майстерності щодо грецьких танців. Також було справжнє грецьке, а точніше російсько-грецьке весілля, де студенти мали змогу побачити грецькі весільні обряди та звичаї. А, вечір 11 липня був присвячений українцям. Тут звучали й хоровий спів й співи окремих вокалістів, з числа студентів хору й святкувався український день народження.

Далі були Афіни, де відбувся круглий стіл на базі Афінського національного університету. Також українській групі вдалося побачити та відчути атмосферу вечірніх Афін.

Далеко за північ автобус з хором «Аніма» та українськими науковцями облишав Афіни й прямував до Святинь Метеор. Тут ми відвідали монастирі Метеор, доторкнулися до Святих ікон та мощей та відвідали майстер клас в іконописній школі та майстерні Zindros. В цій майстерні хор знов співав духовну музику.

Останнім місцем перебування і виступу хору «Аніма» в Греції був монастир Св. Рафаїла, Миколи та Ірини. Тут вийшла досить кумедна історія. Під час співу хору довелося сперечатися в мистецтві співу з павами з місцевого звіринцю.

Перший грецько-український діалог культур відбувся. Повсюди, де співав хор «Аніма» було справжнє, відверте розуміння та прояви дружби. Недарма кажуть, що музика споріднює людей

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема розвитку творчих здібностей дітей одна з найактуальніших в музичній практиці. Дослідженням цієї проблематики займаються багато музикознавців, психологів та педагогів (Б.М. Теплов, Л.С. Виготський, А.В. Запорожець, Б.В. Асаф'єв, Н.О. Ветлугіна, А.В. Кенеман, Т.Г. Казакова, В. Глоцер, Б. Джеферсон та інші).

Виявлення й розвиток загальних здібностей є важливою складовою у класі сольного співу та в групі раннього музично-естетичного розвитку дітей дошкільного віку «Домісолька» Чернігівської музичної школи № 1 ім.С.-С. Вільконського.

Існують два погляди на те, чи потрібна допомога дорослого в розвитку творчих здібностей? Одні дослідники (В. Глоцер, Б. Джеферсон) стверджують, що будь-яке втручання педагога в процес творчості дитини шкодить індивідуальному вираженню особистості. Інші дослідники (А.В. Запорожець, Н.О. Ветлугіна, Т.Г. Казакова) визнають інтуїтивність і самотуність дитячої творчості, але в той же час не заперечують необхідність розумного впливу дорослих.

На наш погляд, втручатися в творчість дітей можна по-різному. Якщо дитина, за допомогою викладача, навчиться відповідним способам дій, позитивно оцінюватиме своє творіння, то таке втручання сприятиме розвитку її здібностей.

Поряд з цим, ми розділяємо думку Л.С. Виготського про те, що в розвитку дитячої творчості необхідно дотримуватися принципу свободи, який є обов'язковою умовою будь-якої творчості.

Спираючись на дослідження Н.О. Ветлугіної слід зазначити, що необхідною умовою розвитку дитячої музичної творчості є накопичення вражень від сприйняття мистецтва.

З огляду на це, ми практикуємо для збагачення творчого досвіду дітей, слухання класичної музики, показ творів живопису, читання художньої літератури, перегляд вистав тощо.

Інша важлива умова – це удосконалення майстерності виконання, в процесі якої у дітей розвиваються музичні здібності, формуються необхідні уміння, навички, знання, що дозволяють дитині виразити свої власні творчі враження.

Спираючись на дослідження Н.О. Ветлугіної та А.І. Ходьковою й інших педагогів-практиків можна визначити наступні етапи розвитку дитячої музичної творчості:

1 етап – первинне орієнтування в творчій діяльності (дитині дається установка на створення нового: придумай, зміни, вигадай);

2 етап – освоєння способів творчих дій, пошук рішень;

3 етап – самостійні дії дітей, використання вигаданих мелодій, танцювальних композицій тощо.

Разом з тим, для творчих проявів учнів необхідна уява, фантазія, вільне орієнтування в незвичних ситуаціях, уміння застосовувати свій досвід в нових умовах й розвиток музичних здібностей, таких як: відчуття ладу, музично-слухові та ритмічні відчуття.

Наявні творчі успіхи учнів у класі сольного співу та в групі раннього музично-естетичного розвитку дітей дошкільного віку «Домісолька» Чернігівської музичної школи № 1 ім.С.-С. Вільконського, такі як лауреатство та призові місця на різноманітних конкурсах, значною мірою залежать від міцності співацьких навичок, від уміння виражати в співі певні відчуття і настрої, а також від чисто інтонованого та художньо-виразного співу.

Важливим показником розвитку творчих здібностей у дітей є вміння імпровізувати, створювати власний музично-ігровий образ в русі та танці.

Для розвитку танцювальної творчості необхідно, щоб дитина емоційно відгукувалася на музику, вірила в незвичайну ситуацію, могла виконати рухи з уявними предметами, а також вільно спілкуватися з іншими дітьми під час колективної імпровізації музично-ігрових образів і танцювальних композицій.

Як відомо, дошкільний та молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку дитячої творчості. Для цього віку характерні активне ставлення до дійсності, що їх оточує, підвищена реактивність, готовність до дії. Однак внаслідок швидкої втомлюваності дітей слід урізноманітнювати та, по можливості, змінювати види їх діяльності.

Слід також підкреслити, що дітям цього віку притаманні конкретність і образність мислення, емоційність, швидка зміна настрою. Недостатність життєвого досвіду й знань компенсується фантазією. Образність мислення, відсутність стереотипу, емоційність, естетичне ставлення до дійсності, що оточує – ці якості притаманні дошкільнятам та всім молодшим школярам.

В цей період починають виявлятися також літературні, організаторські та художньо-театральні здібності. У них з'являється здатність емоційно відгукуватися на музику, тонко диференційовано сприймати її.

Сюжетно-рольова гра, яку Л. Виготський назвав «дев'ятим валом дошкільного виховання», у дітей молодшого шкільного віку гармонійно змінюється захопленням ляльковим театром, театром іграшок, інсценуванням казок, байок, віршів.

Якщо до цих рис додати ще й високий рівень творчої уяви, розумові здібності, розвинуту пам'ять, досконале мислення, точність рухів, то цей перелік і складатиме структуру загальних здібностей.

Одним з цікавих і корисних видів дитячої музичної творчості є імпровізація (від латинського *improvisus* – несподіваний, раптовий) – особливий вид художньої діяльності, коли щось створюють безпосередньо під час виконання роботи. Музичні імпровізації бувають різних видів, серед яких найпоширеніші співацькі й інструментальні.

Найулюбленишим заняттям дітей, як показує досвід, є співацька імпровізація. Одним із завдань, які допомагають сформувати навички співацької імпровізації, є складання мелодії на запропонований літературний текст. Тут ми використовуємо посилені дітям творчі завдання (заспівати своє ім'я, колискову ляльці тощо). Отже, творчість народжується з інтуїтивних і свідомих дій.

Вагомого значення ми надаємо сценічній імпровізації українських народно-піснених перлин з простими, але художньо переконливими словами, що базується переважно на автентичному народному мелосі. Практикуємо використання ляльок з вертепного народного дійства, костюми до яких шиють матері разом з дітьми.

Таким чином, враховуючи дослідження з даної проблематики й власний досвід, зазначимо, що загальні здібності сприяють розвитку музичної творчості, а також дають змогу досягти значних успіхів у вокальній діяльності. Поряд з цим, для реалізації творчого потенціалу дітей, необхідно дотримуватись індивідуального підходу, послідовності, єдності творчого й технічного в процесі вокального розвитку.

УДК 792:94(38)

*Макода Світлана Леонідівна,
доцент кафедри культурології НУБіП України,
Федоренко Анжеліка Анатоліївна,
фахівець,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО ТЕАТРУ

Походження давньогрецького театру безперервно пов'язане з культовими діями, особливо дифірамами на честь бога Діоніса (вмираючого і воскресаючого, покровителя рослинного світу, виноробства та вина). Специфіка культових свят на честь Діоніса визначила і походження назв жанрів античного театру - **трагедії** і **комедії** (переклад термінів "пісня козлів" і "пісня пустотливого натовпу").

Давньогрецькі театри ("театрон" - місця для глядачів) будувалися під відкритим небом, з урахуванням рельєфу місцевості, але тим не менше володіли досконалою акустикою. Вони мали підковоподібну чи овальну форму і відрізнялися великими розмірами (театр в Мегаполісі, наприклад, вміщав до 44 тисяч глядачів). Театральні вистави давалися на Великих Діонісіях протягом декількох днів, коли кожен драматург ставив тетралогію, що складається з трагічної трилогії і так званої сатирівської драми.

Особливістю грецького театру класичної епохи були неодмінна присутність хору, що складався в трагедії спочатку з 12, потім - з 15 чоловік. Хор ("ідеалізований глядач") виражав ставлення народу до зображуваних подій. До Есхіла на сцені діяли хор, його ватажок - **корифей** і один актор, вперше введений **Феспидом**. Есхіл ввів другого, а Софокл - третього актора.

Особливістю давньогрецької трагедії класичної епохи є запозичення сюжетів з міфології. Це не заважало її актуальності і тісним зв'язкам з нагальними проблемами сучасності. Залишаючись "арсеналом і ґрунтом" трагедії, міфологія зазнала спеціальної обробки - перенесення центру ваги з сюжету міфу на його інтерпретацію в залежності від запитів реальної дійсності.

До особливостей естетики античної трагедії слід також віднести хронологічно послідовне ставлення до міфу і його критику. Серед особливостей її поетики необхідно назвати: мінімум акторів, хор, корифея, вісників, зовнішню структуру (пролог, парод, епісодій, стасими, ексод).

Найвідомішими поетами-драматургами людства, чії трагедії ставляться на світовій сцені і сьогодні, вважаються **Есхіл, Софокл та Евріпід**.

Батько трагедії *Есхіл* (525-456 рр. до н. е.) створив понад 90 творів, але час зберіг тільки сім. Інші його п'єси відомі в незначних уривках або лише за назвами. Світогляд Есхіла зумовлений складною епохою греко-перських війн, героїчною напругою творчих сил народу у боротьбі за свободу і створення демократичної афінської держави. Есхіл вірив у божественну мудрість і вищу справедливість богів, твердо тримався релігійно-міфологічних засад моралі, з недовірою ставився до політичних і філософських нововведень. Саме його творчість підготувала ґрунт для появи класичної трагедії майбутнього і зробила потужний вплив на європейську драматургію, поезію і прозу.

Софокл (496-406 рр. до н. е.), подібно до Есхіла, брав сюжети своїх трагедій з міфології, але наділяв давніх героїв якостями і сподіваннями своїх сучасників. Виходячи з переконаності у величезній виховній ролі тетру, бажаючи дати глядачам приклади справжнього благородства та людяності, Софокл, за свідченням Аристотеля, відверто заявляв, що "сам він зображує людей, якими вони повинні бути". Тому він з неймовірною майстерністю створив галерею живих характерів - ідеальних, нормативних, художньо-досконалих, скульптурно-цілісних і зрозумілих. Оспівуючи велич, благородство і розум людини, вірячи в кінцеву перемогу справедливості, Софокл все ж вважав, що можливості людини обмежені силою долі, яку ніхто не може передбачити, що життя і сама воля людей підкорюється волі богів, що "ніщо не відбувається без Зевса" ("Аякс"). Воля богів виявляється в постійній мінливості людського життя, яке то піднімає людину до вершин добробуту і щастя, то кидає її у безодню бід ("Антигона").

Софокл завершив розпочату Есхілом реформу класичної грецької трагедії. Дотримуючись традиційного прийому розробки міфологічного сюжету у зв'язковій трилогії, Софокл зумів надати кожній частині закінченість і самостійність, значно послабив роль хору в трагедії, ввів третього актора і домігся помітної індивідуалізованості характерів.

Евріпід (480-406 рр. до н. е.), який завершив розвиток класичної давньогрецької трагедії, творив у період кризи і занепаду афінської демократії. На відміну від Есхіла і Софокла, він - гуманіст і демократ, який ігнорував участь у суспільному житті, віддаючи перевагу усамітненню.

Евріпід написав понад 90 трагедій, з яких збереглося 17. При житті він не користувався настільки значним успіхом (чотири перемоги на Великих Діонісіях), як Есхіл і Софокл, але в епоху еллінізму вважався зразковим драматургом.

Евріпід був сміливим мислителем, при цьому міфи про богів для нього - плід дозвільної фантазії ("Геракл", "Іфігенія в Авліді"). Міфологія зберігає в трагедіях Евріпіда чисто зовнішнє значення, і конфлікти у нього майже завжди визначаються зіткненням згубних людських пристрастей. Недарма ще древні називали його "філософом на сцені" і "трагічнішим з поетів". Він зображував людей такими, "якими вони є", писав природно і просто. Як художника Евріпіда в першу чергу цікавив внутрішній світ людини, її душевні переживання, бо він - родоначальник психологічного напрямку у європейській літературі.

Отже, грецький театр розвивався динамічно. Мистецтво театру стало носієм політичних і культурних ідей суспільства. Атональність, притаманна грецької культури, стала важливим чинником, що формує естетичні і художні можливості театру.

*Малиневська Валентина Мефодіївна,
директор Чернігівської філії Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
кандидат історичних наук, професор,
заслужений працівник культури України,
м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОТВОРЧОГО ТА МУЗИЧНО-ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В сучасних наукових дослідженнях з культурології, історії, етнології, мистецтвознавства важливе місце належить регіональній проблематиці.

Чернігівщина – один з найважливіших й найдавніший регіонів зародження та розвитку історії і культури українського народу. Унікальність її полягає у тому, що вона розташована на кордоні трьох держав і, відповідно, національно-культурних традицій.

Розвиток музичної культури та освіти на Чернігівщині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. спирався на більш ніж тисячолітні історико-культурні традиції. У його витоків стояли Чернігівський колегіум, Чернігівська духовна семінарія, Глухівська співова школа, «Товариство кохаючих рідну мову», Лірично-драматичне товариство, Просвіта, «Товариство імені М. Леонтовича», Чернігівський відділ Імператорського російське музичне товариство (ІРМТ).

Вагомий внесок у культуротворчі процеси Чернігівської губернії зробило, зокрема, організоване у 1884 р. музично-драматичне товариство, що об'єднало близько 200 учасників-любителів.

Під орудою відомих діячів культури і освіти Чернігівщини, серед яких Л. Глібов, І. Шраг, І. Рашевський, М. Яснопольський, К. Сорокін, С.-С. Вільконський, П. Добровольський й інші, була розгорнута широка культурно-просвітницька та концертна діяльність.

При музичному товаристві діяв симфонічний оркестр у складі 30 осіб та хор у складі 36 виконавців, якими на початку ХХ ст. керував талановитий музикант і педагог К. Сорокін. В концертному репертуарі чернігівських виконавців були симфонії Л. Бетховена, В. Моцарта, Й. Гайдна, вокально-симфонічні твори Е. Грига, П. Чайковського, А. Рубінштейна, О. Бородіна, М. Лисенка та інших, що з успіхом виконувалися на міських «симфонічних зібраннях».

Яскравою подією музичного життя Чернігівщини були концерти гастролуючих музикантів, зокрема, – струнного квартету Шевчика й Першого чеського вальд-горн квартету (квартет валторн), артистів Маріїнської опери та скрипаля-віртуоза Й. Бриндиса.

Одним з напрямів діяльності товариств було проведення літературно-музичних вечорів, присвячених важливим подіям краю. Як приклад, можна назвати творчі вечори пам'яті М. Гоголя, Т. Шевченка, музичні «суботи» в родині Коцюбинських.

Окрім Чернігова, музично-драматичні товариства діяли у Ніжині, Новгород-Сіверському, Кролевці. Архівні документи засвідчують, що всі вони проводили значну культурно-просвітницьку та концертну діяльність. Так, при ніжинському товаристві діяв симфонічний оркестр, хор та літературна, драматична і музична секції. Активним членом музично-драматичного товариства в Ніжині був видатний культурний діяч Чернігівщини того часу Ф. Проценко – організатор та керівник камерного квартету, вокальних ансамблів, хорових колективів.

Певний інтерес становить діяльність храмових хорів, що знайшло своє відображення в організації концертів духовної музики.

М. Ступницькому, регенту Чернігівського архієрейського хору, вдалося підняти рівень виконання колективу Чернігівського кафедрального собору (Спасо-Преображенський «холодний» та Борисоглібський «теплий») до рівня «кращих столичних зразків». Саме цей хор став організатором проведення духовних концертів як у Чернігові, так і за його межами.

Паралельно з розвитком культурно-мистецького життя Чернігівщини відбувався розвиток музичної освіти. Початковий етап професіоналізації музичної освіти був пов'язаний з діяльністю приватних музичних осередків К. Сорокіна та чеської родини Ейзлерів. Ейзлери навіть відкрили «музыкальное депо» – магазин, – в якому пропонувався широкий вибір музичного інструментарію, нот, навчальних та методичних посібників, тощо.

З відкриттям в липні 1907 р. Чернігівської філії ІРМТ розпочалася активна її діяльність у напрямку популяризації музичного мистецтва та підвищенні загального культурного рівня громадськості Чернігівщини й створення музичних закладів для підготовки професійних фахівців.

Так, в січні 1908 р. в Чернігові відбулося відкриття музичні класи при Чернігівському відділенні ІРМТ. Першим директором музичних класів став вихованець Московської консерваторії К.В. Сорокін.

Подальший розвиток музичної освіти та культури на Чернігівщині на початку ХХ ст. пов'язаний з ім'ям видатного українського віолончеліста, заслуженого артиста України, пізніше – викладача Київської консерваторії, Стефана-Станіслава Владиславовича Вільконського.

1908 р. Вільконський переїхав до Чернігова і став директором вищезгаданих музичних класів, а згодом – музичного училища при Чернігівській філії ІРМТ. Поряд з організацією освітнього процесу, він проводив активну концертну діяльність як соліст та диригент симфонічного оркестру. В цьому контексті доречно зазначити, що завдячуючи плідній діяльності музиканта-педагога Вільконського, значно розширилося коло мистецьких контактів. Він також був організатором гастрольних виступів видатних музикантів-професіоналів: А. Гольденвейзера, С. Козолупова, М. Лисенка, А. Гречанінова, Л. Собінова, М. Ерденка та інших, що сприяло підвищенню культурно-мистецького рівня громадського загалу та становленню професійної музичної освіти.

Як свідчить газета «Чернігівські губернські відомості», викладацький склад Чернігівського училища мав високу фахову освіту. Переважно, це були випускники Московської, С.-Петербурзької, Варшавської, Празької, Віденської консерваторій.

Таким чином, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. завдяки діяльності громадсько-культурних товариств, музичних установ та видатних діячів культури та мистецтв, що стояли на позиції збереження духовно-культурного потенціалу Чернігово-Сіверського краю, відбувався культуротворчий процес та формування основних засад музичної освіти й підготовки професійних музикантів.

УДК 378.09:37.036:373.67

*Малишко Сергій Вадимович,
заступник директора з навчальної роботи
Чернігівської філії Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри культури і мистецтв,
м. Чернігів, Україна*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРСЬКОГО КРАЮ

ХХІ ст. ознаменувалося процесами розвитку і зміни українського суспільства, що не отримали однозначної і належної оцінки, призводять до певного дисонансу у внутрішньому світі людини, нормах її поведінки, характері буття людської особистості.

Агресивність, доступність та примітив кітч-культури, як складової культури масової, що межує з низькопробністю та спрямованістю на прибуток, диктує власний смак, образ життя, мислення, норм поведінки далекі від загальноприйнятих. А оскільки, така культура доступніша, на відміну навіть від арт-культури, то і зрозумілим стає сплеск злочинності у суспільстві, з огляду на занепад культури елітарної та зниження зацікавленості «високою» культурою.

Однім із найдієвіших засобів підвищення інтересу до саме «високої» культури і, як наслідок, виховання естетичного смаку, етичних норм та підвищення морального рівня молоді є музика. Перефразовуючи відоме латинське прислів'я «Ars longa, vita brevis», герой Л. Бикова капітан Титаренко зазначив: «Война – это все проходящее, а музыка вечна».

Головними завданнями мистецької освіти, а саме, освіти музичної, можна визначити наступні: 1) прищепити любов до музики, яка не носить деструктивний характер; 2) навчити визначати прекрасне і розуміти, що духовність, культура, мистецтво і етика – вічні; 3) аналізувати твори мистецтва і виховати імунітет від кітч-культури асоціального та бездуховного характеру.

Чернігово-Сіверський край має багатовікові традиції мистецької, зокрема музичної, освіти. Саме та система мистецької освіти Чернігівщини, яка існує на сьогодні, і понад сторічна історія низки навчальних закладів краю, їх потужний викладацький склад,

реалізація ними сучасних інноваційних проєктів й фестивалів покликані вирішити зазначені завдання у регіоні, починаючи естетичне виховання від самого народження дитини.

Перше місце у системі мистецької, а саме музичної, освіти посідає Ніжинський державний університет імені М. Гоголя, який має більш ніж 200-річну історію. Він був заснований на кошти братів Безбородьків як Гімназія вищих наук зі статусом вищого навчального закладу університетського типу 1805 р. Напередодні Другої світової війни університет отримав ім'я Миколи Гоголя. Низка кафедр університету ведуть цілеспрямовану наукову роботу, результати якої впроваджуються у сучасну українську науку, культуру, освіту. Так, з 1961 р. в університеті діє факультет культури і мистецтв (раніше – музично-педагогічний факультет). Свого часу на цьому факультеті навчались та працювали видатні особистості, гордість Чернігово-Сіверщини: народний артист України В.М. Іконник, доктор мистецтвознавства, професор А.П. Лашенко; заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор М.С. Юрченко; кандидат мистецтвознавства, професор В.В. Дубравін; заслужена артистка України М.Ф. Бровченко; заслужений працівник культури України М.М. Борщ, кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник культури України В.М. Малиневська та багато інших.

На сьогодні факультет – потужний осередок культурно-мистецького життя краю.

Другу ланку культурно-мистецької освіти становлять Чернігівське музичне училище імені Л. Ревуцького та Ніжинське училище культури і мистецтв імені М. Заньковецької, які мають сторічну історію та здобутки.

Чернігівське музичне училище імені Л. Ревуцького, засноване К.В. Сорокіним 1904 р., має досить високі показники своєї діяльності. На сьогодні в училищі працюють більш ніж 100 викладачів, серед яких: народні і заслужені артисти України, заслужені діячі мистецтв України, заслужені працівники культури України. Студентський загаль, який налічує понад 300 студентів, має змогу опановувати такі спеціальності: фортепіано, струнно-смічкові оркестрові інструменти, духові, ударні, народні інструменти, теорія музики, сольний спів, естрадний спів та диригентсько-хоровий відділ. Як структурний підрозділ, при училищі функціонує школа мистецтв, яка має високі показники роботи та досить вагомий здобутки у культурно-мистецькій сфері регіону.

Ніжинське училище культури і мистецтв імені М. Заньковецької почало свою діяльність 1908 р. на підставі рішення загальних зборів Ніжинського товариства поширення комерційної освіти. Спочатку воно функціонувало як комерційне училище з нормативним терміном навчання 7 років. З 1947 р. училище було переорієнтоване на галузь «Культура». Нова назва – Ніжинський технікум підготовки культурно-освітніх працівників – відображала переорієнтування училища на соціокультурну сферу.

Колективи Ніжинського училища культури є знаними не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Третю ланку культурно-мистецької освіти Чернігівщини становлять початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, серед яких чільне місце посідає Чернігівська музична школа №1 імені С.-С. Вільконського, що 2008 р. відзначила свій 100-річний ювілей. Показником високої якості роботи педагогічного загалу навчального закладу є те, що близько 20% абітурієнтів Чернігівського музичного училища імені Л. Ревуцького становлять саме вихованці музичної школи №1.

Окрім цього, в школі функціонує єдиний в Україні бандурний відділ.

Як культурно-мистецький осередок, зазначена школа ініціює та активно впроваджує у життя низку мистецьких проєктів: Дитяча музична філармонія, Кобзарський майдан у Чернігові, Кобзарська юнь, Чернігів скликає таланти тощо.

Сама ж система початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, на сьогодні, перебуває у стадії трансформації під впливом соціально-культурних процесів, що відбуваються в Україні.

Проте, найважливішим осередком, який об'єднує галузь «Культура» області, загалом, та всі три ланки культурно-мистецької освіти, зокрема, є Чернігівська філія Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, заснована 6 березня 2006 р., що покликаний не лише зберігати традиції культурно-мистецького життя регіону, а й інтегрувати їх у соціокультурний простір України і Європи.

Велика увага у Філії приділяється навчальному процесу з підвищення професійних компетенцій працівників соціокультурної сфери Чернігівщини оскільки на реалії сьогодення саме підвищення кваліфікації є найбільш мобільною та доступною формою оновлення змісту і форм роботи працівників галузі, перетворює набуття освіти у систематичний процес.

Тому Філія активно впроваджує нові форми навчання за освітніми програмами, намагаючись охопити не лише регіон, а й різні категорії працівників культури і мистецтв

Чернігово-Сіверщини. А оскільки сучасна українська спільнота потребує оптимізації у системі організації навчального процесу, то і одним з важливих завдань Філії є формування широкої ерудиції, загальної культури і професіоналізму працівників галузі, їх визначеної громадянської позиції, спрямованої на збереження і творення регіонального культурного простору.

Таким чином, зазначимо, що мистецька освіта Чернігівщини, спрямована на формування творчої особистості, сприяння її самовираженню, покликана допомагати молодій людині формувати відчуття власної соціокультурної та громадянської ідентичності.

УДК 168.522:711.434

*Мисюра Тетяна Михайлівна,
кандидат філософських наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСТА У МЕГАПОЛІС

Трансформація міста у мегаполіс супроводжується перетворенням його на особливе середовище проживання. У цьому випадку відмінність між містом і мегаполісом демонструє, як кількісні зміни переходять у якісні. Якщо поліс – середовище порядку, то мегаполіс – середовище надлишку. Мегаполіс у цьому змісті дійсно подібний постмодерному Левіафану, який є хаотичним, стихійним, неймовірно величезним, дивовижно ненажерливим, «закрученим на себе» [2, с.376].

Сама етимологія слова «Левіафан» походить від єврейського *lawa* – «звиватися, витися». У біблійній міфології це морське чудовисько, описане як змій або дракон. Можливо, це одне із втілень вавилонської Тіамат – хтонічного океану або первинного хаосу. У цій якості Левіафан протистоїть богам – деміургові, який перемагає і скоряє його. Однією з модифікацій Левіафана є дивовижно величезна риба, що проковтнула Іону. У Біблії й апокрифах Левіафан часто згадується у зв'язку з месіанськими й апокаліптичними мотивами [1, с.43].

Гоббсовський образ Левіафана вперше демонструє стихійну силу соціального інституту, покликаного підтримувати порядок, але разом з тим, він виробляє примус і насильство. Якщо створення модерної культури йшло під гаслами деміфолгізації, то реальність мегаполісу повертає до міологічного стану, що знову звертає увагу сучасників до метафори міста – лабіринту, що веде свою історію з архаїчних часів.

Постсучасний Левіафан – таке чудовисько, яке має «дружній інтерфейс», а Іона не поспішає покинути його цілком комфортабельне нутро, підкоряючись йому, адаптуючись під це середовище. Парадокс полягає в тому, що мегаполіс, виникаючи завдяки розширенню границь поліса, у багатьох відносинах припиняє бути полісом по суті. Тобто, він припиняє бути простором «спільної справи», звідси і походить неминуча криза.

Очевидно, слухним були міркування Платона і Аристотеля про те, що місто – держава не повинне бути ні занадто малим – інакше йому не прокормити себе, ні занадто великим – інакше воно не утримає свої границі, втратить свою раціональність і впорядкованість. У мегаполісі не тільки жодна площа не вміщує усіх громадян-городян, але і жодна справа не об'єднує їх усіх.

Таким чином, у мегаполісі можливі або скоріше вже існують мікроспільноти, які є нестійкими: виникають ситуативно та ситуативно ж розпадаються. Відмінністю сучасної агори від класичної є відсутність артикульованих розмов. Наррація у сучасній молоді вважається чимось непристойним і є явною ознакою безумства. Так вони протестують проти панування мови. Проте, у тому, що сучасні люди вибрали мовчання, винуватий і устрій міста. Його гамірні вулиці, площі, транспорт, кафе, магазини привертають до дружнього спілкування. Але почуття симпатії реалізується на візуальному рівні. Замість довгих дружніх розмов молоді люди обмінюються поглядами, посмішками. Вони спалахують і гаснуть, як вогні реклами, і підтримують людину у світі, де реальність і ілюзія нероз'єднані.

Вже не існує спільної мети, здатної згуртувати їх у єдине ціле. У мегаполісах мирно співіснує те, що раніше виганялося як чуже. Велике місто не має загальної культури, але це не означає, що потрібно повторювати гасло про «моральне відродження», як це роблять консерватори, що розцінюють гетерогенність як загрозу національній ідентичності. Не можна забувати, що колишні способи її досягнення, навіть якщо використовували дискурс про моральне і духовне, так інакше застосовували образ ворога і збурювали нетерпимість до

чужого. У зв'язку з цим виникає питання: чи немає у топології сучасного міста таких чинників, що забезпечують мирне співіснування людей, які мають різний спосіб життя.

Найчастіше ці мікроспільноти складаються не завдяки безпосередньому спілкуванню, а завдяки комунікації у медіа-середовищі. Мегаполіс пронизаний медіа-мережею; насамперед, саме вона і утримує його єдність. І тому, можна говорити про те, що має місце зрощення – медіа-середовища і ландшафту мегаполіса, що утворює особливий, метромедіальний простір. У нестійких мікроспільнот, що виникають завдяки медіа-комунікаціям, є більша можливість у такому просторі обминути, обійти владу (логос-закон) і можна тішити себе надією на те, що ти належиш тільки собі, а не *respublica* (лат. - державна справа).

Правда, є певний спільний знаменник, під який можна підвести усіх жителів мегаполіса. Цим спільним знаменником в індустріальну епоху було виробництво, навколо якого виникали сучасні західні міста. Потім виробництво змінилося на споживання, яке все більше віртуалізується (не випадково ж сучасне суспільство називають і суспільством споживання, і інформаційним суспільством, що, врешті-решт, уможливило просування до ототожнення товару та інформації у віртуалізованому середовищі). Можна сказати, що відчуження як принципова характеристика суспільного виробництва, занурившись у специфічну атмосферу мегаполіса епохи Модерну, зберігає свою «кліматотворюючу» функцію до тепер.

Список використаних джерел

1. Августин Б. Про град Божий; [Електронний ресурс]. /Б.Августин. – М.: Орбіта, 1996. – 712 с. – Режим доступу до книги: http://www.librarium.orthodoxy.ru/orlov/o_avgust.htm
2. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т.Гоббс. – М.: Мысль, 1991. – 731 с.
3. Суходуб Т. Образ міста в контексті історії, філософії, культури/ Т.Суходуб// Культура города и право памяти. – К.: Парапан, 2005. – С.5-15.
4. Разинов Ю.А. Город-лабиринт: боли нашего времени. Ежегодник. Юбилейный выпуск / Ю.А.Разинов; [под общ.ред. С.А.Лишаева]. – Самара: Самар.гуманит.акад., 2009. – С. 120-129.

УДК 793.31

*Музальов Валерій Олексійович,
старший викладач Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ПІСЕННО-ТАНЦЮВАЛЬНА ПРИРОДА ЖАНРІВ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Дослідницька діяльність багатьох науковців сьогодні спрямована на пошук, вивчення, а головне, визначення національних рис українського народу. Є певні характерні ознаки нашої культури, які увійшли визначальними складовими у творчий "генофонд" українського народу, без яких не сприймається мистецтво, не відчувається національний колорит.

Одною із самих характерних рис українського мистецтва вчені визнають його музикальність, пісенність, танцювальність. Складно з'ясувати, де музика, як вид мистецтва, припиняє своє вживлення в художню тканину твору. Але іноді видова диференціація стає недоречною.

Вивчення творчості дохристиянського періоду переконливо доводить неповторність, строгу визначеність жанрових типів, скажімо **обрядових танців і наспівів**. Вони закріплювалися за певними ритуалами та часом виконання. Характерність танців і наспівів така, що ніхто не спутає мелодію весільного ладкання з колядкою, веснянку - з щедрівкою чи купальську мелодію зі жнивкою.

Значної своєрідності українські танці та пісні набувають вже з XIV ст., адже фольклор тісно пов'язаний із життєвими реаліями - це і особливості громадського побуту (об'єднання виробничі, професійні, молодіжні), громадських місць (церква, ярмарок, корчма), розваг (вечорниці, вулиця, посідки). Різноманітні форми побуту, а також досконалий вибір розваг і відпочинку створюють відповідні жанри позаобрядового музичного фольклору.

Саме у середовищі духовенства та дворянства створювалися українські церковні колядки, псалми, тут розспівувалися багатоголосо канти, і серед них треба шукати авторів безіменних українських романсів. Їх подальше життя проходило у спілкуванні з простим людом, від якого вони чули і засвоювали образи та інтонації української народної пісні. Так до XVIII ст. у жанрах музичного фольклору формується інтонаційна стилістика, в якій поєднано українські і західноєвропейські музичні течії.

Музикознавці аналізують церковну музику з точки зору законів середньовічного співу, що прийшли з Візантії, і стосовно її пісенного походження, що пов'язано як не з жанровим цитуванням, то з певним жанровим наслідуванням народних традицій¹; філологи звертаються до вивчення текстів, а це змушує по-іншому коментувати певні жанри церковної музики². Прибічники функціональної концепції жанру аналізують церковну музику як твори одного жанру, "вони побудовані за однією структурою, що визначається трьома функціями цього жанру (молитовністю, величальністю та повчальністю) з одного боку та специфікою аудиторії з іншого [2].

До XVII ст. професійне мистецтво мало традиції тільки церковного співу. Всі сили були спрямовані на створення хорової музики. Національно визначена українська музика періоду бароко має власне обличчя не тільки тому, що її діячі дотримувалися народних традицій, а й представляли їх на загальноєвропейському рівні. Саме українське бароко як стиль несе в собі національну рису.

Вокальна музика в Європі на початку XVII ст. - була представлена різними видами багатоголосі пісні. Європейські естетичні ідеї знайшли розуміння в певних жанрах української музики (у першу чергу в партесному концерті). Інтонаційна мова партесних творів має (поряд зі сталими формулами європейської музики) елементи старовинного розспіву, народних, переважно міських, пісень. Це псалми і канти. Їх складові елементи утворюють інтонаційне обличчя **української професійної музики**.

Жанр духовного концерту, характерний для музичного стилю періоду бароко створив нове явище, яке в духовній музиці пов'язує із класичним стилем. Саме у духовній музиці знайшли розуміння національні ознаки, багаті народні традиції тому, що українська духовна музика другої половини XVIII ст. була найдемократичнішою галуззю професійного музичного мистецтва, бо, виконуючись у церкві, доходила до найширшого слухача. Національні ознаки знайшли своє відображення в ній, на відміну від світської інструментальної музики.

М. Лисенко вважав прототипом і початком української опери вертеп. Існує думка, що вертеп виник із жанру шкільної драми: перша його дія має безпосередні зв'язки із хоровою музикою, на другій позначився вплив західноєвропейського фарсу. На цій основі відбувалася кристалізація із визначеною національною специфікою таких жанрів українського мистецтва, як опера і балет. "Традиції вертепу позначилися на подальшому розвитку українського музичного театру, на п'єсі І. Котляревського "Наталка Полтавка", на опері С. Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм" [4].

Скарбниця української музики, всієї художньої культури - це логічний шлях розвитку "від простого до складного, від малого до великого" [6], який побудований на танцювально-пісенній основі.

Список використаних джерел

1. Іваницький А.І. Українська музична фольклористика. - К.: Заповіт, 1997.
2. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня. - К., 1994.
3. Українське бароко та європейський контекст // ред. О.К.Федорчук. -К.: Наук. думка, 1991.
4. Корній Л.П. Історія української музики. Ч.2. - 1998.
5. Пятенко Л.М. Український кант у контексті світової культури: жанр, стиль.
6. Кошиць О. Про українську пісню й музику. - К.: Муз. Україна, 1993.

УДК 334.723

*Мурашко Ирина Александровна,
преподаватель кафедры экономической теории
Академии управления при Президенте Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь*

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И ЧАСТНОГО СЕКТОРА В СОХРАНЕНИИ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ: БЕЛОРУССКИЙ ОПЫТ

Многочисленные войны, а зачастую и время, разрушили многие объекты, которые представляют историко-культурную ценность для государства. Чтобы не потерять связь с

¹ Величезну цінність мали розробки здійснені у цьому напрямку ще у XIX ст. митрополитом Євгенієм, протоієреєм Д.Розумовським, В.Металловим, І.Вознесенським, пресвященним Порфирієм (Успенським). Ці автори стали основоположниками науки про давньоруський спів, що склався у церковно-музичних колах [8].

² Поділ за тематичним принципом пояснюється різними відмінностями у поезії або переконаннях, де сама різниця теми визначає поділ цих творів на піджанри [9].

историей, посмотреть самим и оставить в наследие нашим детям, необходимо реконструировать данные объекты.

Отсюда встает вопрос: как это сделать? Конечно, интерес государства в этом вопросе велик. Однако, нужны внушительные инвестиции. Где взять деньги государству, ведь говорят же «бюджет у государства – не резиновый». На помощь государству должен прийти частный сектор. Речь идет о партнерстве государства и частного сектора, обозначаемого обычно термином государственно-частное партнерство. Родоначальником данной формы взаимодействия государства и бизнеса стал бывший Премьер-министр Великобритании Дж. Мейджор (90-е годы прошлого века).

Вопросы взаимодействия «государство-бизнес» разрабатывались на протяжении нескольких столетий. Первый в истории совместный проект был организован во Франции в 1554г. (канал в долине Кроу города Салон-де-Прованс). С использованием механизма государственно-частного партнерства была построена знаменитая Эйфелева башня в Париже, а также Бруклинский мост в Нью-Йорке.

Государственно-частное партнерство в культуре – это форма деятельности государства и частного бизнеса с целью развития наиболее значимых объектов культуры и предоставление качественных туристических услуг обществу.

В Республике Беларусь официальным началом формирования института государственно-частного партнерства можно признать дату подписания Закона Республики Беларусь «О государственно-частном партнерстве» (30 декабря 2015 г. Закон был принят, вступил в силу 2 июля 2016 г); также законодательная база представлена Законом «О концессиях» и Законом «Об инвестициях».

В условиях недостаточного государственного финансирования исторических и культурных объектов ГЧП может стать реальным выходом из ситуации. Государство обеспечит условия для развития бизнеса, создаст документальную поддержку и памятник будет передан в аренду или доверительное управление.

Взаимодействие государства и частного сектора в процессе сохранения историко-культурного наследия может выражаться в следующем:

- проведение комплексных мероприятий по государственной охране, сохранению и реставрации объектов, имеющих историческую ценность;
- содержание и развитие инфраструктуры, которая обеспечит сохранность архивных, музейных и библиотечных фондов;
- осуществление необходимого контроля со стороны государства над сохранностью объектов культурного наследия при их передаче в собственность, владение, пользование или аренду;
- развитие инфраструктуры отрасли культуры, укрепление ее материально-технической базы.

Развитие взаимодействия государства и частного сектора в процессе сохранения историко-культурного наследия необходимо потому что, во-первых, сфера культуры требует серьезной финансовой поддержки, распространения новейших методов управления, перевооружения и модернизации системы обслуживания. Для решения задач недостаточно только бюджетных средств и средств страхования. Без финансовой поддержки частного бизнеса не обойтись.

Приведем пример: анализируя стоимость реконструкции музея «Замковый комплекс «Мир» в соотношении к общему объему выделенных средств на государственную программу «Замки Беларуси» обнаруживается явное несоответствие заявленного финансирования с задачами программы. Так, только одно финансирование реконструкции Мирского замка потребовало бы весь бюджет программы «Замки Беларуси». Из этого можно говорить о существенной нехватке средств для полноценной реализации программы «Замки Беларуси».

Во-вторых, приватизация культурных объектов не отвечает конституционным требованиям и может привести к отрицательным последствиям (социальным, экономическим и политическим). Сфера культуры, оставаясь под контролем государства, должна привлечь ресурсы субъектов предпринимательства. Этого можно достичь только используя механизм государственно-частного партнерства.

В-третьих, для успешной работы проектов в рамках ГЧП необходимо развивать правовую базу, упорядочить функции субъектов государственного управления. Так как проекты ГЧП в сфере культуры в основном являются проектами местного уровня, то инициатива должна исходить от органов местного управления.

В Республике Беларусь до настоящего времени не реализовано ни одного проекта ни в сфере культуры, ни в других сферах. Косвенно сюда можно отнести несколько

инвестпроектов, реализованных в Беларуси по инвестиционному законодательству (например, система платных дорог Beltoll), но отношения к сфере культуры они не имеют.

На территории Беларуси накоплена значительная потребность в организации ГЧП в области инвестиционных проектов для сохранения культурно-исторического наследия Беларуси.

Однако при этом непосредственно за счет инвестиционных средств реализуются всего один проект – консервация остатков стен, благоустройство территории парка с остатками стены замка Вишневецких (конец XVIII века), поселок Тельман Брагинского района.

Проанализировав список включенных объектов в программу «Замки Беларуси», необходимо заключить, что не включены в список финансирования еще более 50 замков и иных историко-культурных объектов Беларуси, что говорит о существенной потребности средств в данной сфере для сохранения и реконструкции всех объектов.

Привлечение частного капитала в низко рентабельную отрасль должно сопровождаться выгодными предложениями со стороны государства:

- сроки реализации проекта должны быть максимально длинными, для устойчивого возвращения вложенных средств;
- возможности использования дополнительных вариантов коммерциализации (бонусы);
- возможности льготного налогообложения.

Таким образом, реализация проектов в форме ГЧП с целью сохранения историко-культурного наследия крайне востребована, а сложившаяся практика не может свидетельствовать о высоком уровне привлечения в данное русло внебюджетных средств.

УДК 398.3(=161.2=161.1)(1–192)

*Олійник Наталія Петрівна,
аспірантка Харківської державної
академії культури, м. Харків, Україна*

ТРОЇЦЬКА І КУПАЛЬСЬКА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ПОКОРДОННЯ

У всіх східнослов'янських традиціях троїцько-купальський обрядовий комплекс посідає вагоме місце у календарному циклі. Він є різноманітним у виконанні обрядових дій і включає в себе багато компонентів і магічних дій.

У календарній обрядовості українців і росіян Троїцька і Купальська обрядовість, як і цикл Різдвяних свят, відігравала ключову роль. Саме на цей період припадає апогей розквіту природи, який за фазами сонця збігається з часом літнього сонцестояння. Він завжди сприймався у традиційній обрядовій культурі як та межа, після якої сонце повертало і розпочинало свій рух на зиму.

Трійцю і Купала у циклі весняно-літніх обрядових свят українців і росіян досліджували Т. О. Агапкіна, Л. М. Виноградова, М. Дикарьов, Ю. В. Климець, М.О. Максимович, В. К. Соколова, С. М. Толстая, М. І. Толстой, П. П. Чубинський та ін.

За традиційними віруваннями, на великі календарні свята, що визначають міжсезонні періоди, розмикається межа між світом живих і світом мертвих. Ймовірно звідси походять і поминальні дні та пошана померлих родичів і прохання послати гарну погоду для дозрівання хліба й городини, щоб зібрати багатий урожай. У ці дні також поминають самогубців, утоплеників і дітей, які померли нехрещеними. Із огляду на це, вони мали перевтілитись у русалок, «мавок», «нявок». У цей період вони вважалися вкрай небезпечними. Звідси й необхідність носити з собою оберегові трави: полин, любисток, часник. Під час засух ходили в поле, до кринички для викликання дощу. Цю обрядодію могли робити за церковними канонами або за народними звичаями.

Не зважаючи на те, що в українській традиції більш урочисто відзначали свято Купала, а в російській – Трійцю, структура цих свят має спільні риси і де в чому повторює основні моменти святкування, зокрема: виготовлення обрядових опудал чи ляльок і ходіння з ними вулицями села та святкування поза межами населеного пункту. На Трійцю в селах із російським населенням виготовляли *Кукушку*, а в українських селах на Купала виготовляли *Мариноньку*.

І Маринонька, і Кукушка побутували в трьох іпостасях: 1) прикрашена гілка дерева; 2) антропоморфна лялька; 3) ряджена дівчинка чи дівка. По закінченні святкування, Кукушка, так само як і Маринонька, підлягала ритуальному знищенню. На Слобожанщині Мариноньку топили у водоймі, розламували чи розривали і дуже рідко ховали (здійснювали

поховальний обряд). Кукушку кріпили на гілках дерева і залишали на декілька днів, а потім ховали, іноді топили. У деяких селах Кукушку закопували у землю, а через деякий час викопували, хрестили її, дівчата кумилися. При кумлінні обмінювалися хустками, намистом, хрестиками. По закінченні обряду Кукушку топили або ховали.

Обряд кумління, який виконували на Трійцю, широко відомий росіянам. В українців він практично відсутній, хоча, за відомостями, обряд був обов'язковим елементом на Зелені свята і в українців, але з часом випав із обрядового комплексу.

На Харківщині після потоплення Мариноньки і обрядової трапези діти розігрували обряд весілля. Обрядова трапеза неодмінно складалась із яєчні або варених яєць, обрядового вина (вишні товчені – Н. О.).

Культ рослинності на Зелену неділю в українців та росіян уважався основним. У ці дні гілками дерев і запашними травами уквітчували оселі, струшували долівку, збирали лікарські трави. Троїцько-купальська рослинність використовувалась як оберіг для самої людини, хати, господарського обійстя, городів, полів. Українські дівчата плели вінки, ходили в них цілий день і зберігали до наступного року, вважаючи їх рослинність цілющою, або за аналогією зі святом Купала, пускали їх на воду для ворожіння на майбутню долю. Таке ворожіння на вінках на Зелену неділю було скоріше винятком, аніж правилом, тому що основні обрядодії в українців відбувалися на Купала. На Харківщині до свята дівчата не лише плели собі вінки, а й із трави виготовляли хлопцям обрядові капелюхи.

В Україні скрізь палили вогнище, а потім перестрибували через нього з метою очищення. Уночі сміливці ходили в ліс шукати квітку папороті.

На Купала дослідники доводять ушанування нашими пращурами рослинності, води, вогню та антропоморфної ляльки.

У результаті перебування в експедиціях селами, де мешкають етнічні українці (Борисівський, Белгородський, Грайворонський, Шебекинський райони Белгородської області), мусимо зазначити, що в традиційній культурі українців широко побутувало свято Купала. Практично обрядові дії виконувалися ті ж, що і в селах Харківщини з деякими відмінностями. Зелена неділя святкувалася практично в тих же межах, що і в Україні, а саме: збирали лікарські трави, здійснювали обряди для викликання дощу при посухах.

Не зважаючи на щільне сусідство сіл із населенням українців і росіян, нам не вдалося записати, що в селах етнічних українців святкувався обряд «хрещення Кукушки» чи «похорону Кукушки». Це ж саме можна сказати про етнічних росіян. Їх традиції не фіксували обряди з Маринонькою на Купала, навіть у селах Харківщини, які існують з XVIII – XIX століття (с. Старовірівка Нововодолазького р-ну, с. Петровське Балаклійського р-ну, с. Руська Лозова Дергачівського р-ну, с. Берестовенька Красноградського р-ну, с. Введенка, с. Коробочкине Чугуївського р-ну та ін.). Це підтверджують і сучасні дослідники традиційної культури.

Із викладеного матеріалу можна зробити висновки, що у традиційній календарній обрядовості українсько-російського покордоння існували взаємовпливи у пісенних текстах, деяких обрядах, але троїцько-купальської обрядовості це не стосується. Увесь комплекс троїцько-купальської обрядовості був спрямований на добробут родини і продовження роду. Схожий за структурою комплекс обрядових дій українці виконували на Купала, а росіяни – на Трійцю.

УДК 787.6 (477)

*Павленко Леся Олександрівна,
аспірантка Київського національного
університету культури і мистецтв, м. Київ, Україна*

БАНДУРНЕ МИСТЕЦТВО В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІАЛОГОВІ СУЧАСНОСТІ

Принцип діалогічності культур в сучасному світ як спосіб їх існування є своєрідною культурною комунікацією, що виступає гарантом здійснення прогресивного розвитку численних етнічних спільнот та націй.

Сучасний діалог та взаємообмін культур, що існують в єдності та різноманітті, є складним процесом, в якому існують різні рівні взаємодій, які здійснюються за допомоги взаємопроникнення художніх і культурних цінностей, що складають основу для побудови моделей, в тому числі й музичної взаємодії. Механізмами здійснення такого процесу є інформаційний обмін, еміграційні процеси, загальні глобалізаційні тенденції.

Для сучасного глобалізованого світу принцип розвитку культур в діалозі є необхідною об'єктивною умовою для їх збагачення та збереження національної своєрідності. В мозаїці мультикультурного світу співпраця на основі культурного діалогу сприяє вихованню толерантності, взаєморозуміння, поваги до іншої культури, в той же час дає можливість ознайомлення з кращими набутками національних культур. Відбувається культурний обмін не лише на рівні культурних текстів, але й їх знаково-символічної природи. Саме в діалозі кристалізуються ідентифікаційні національні особливості кожної із культур. Принцип культурної взаємодії на основі діалогічності сприяє формуванню на рівні загальноцивілізаційної культури людства спільних культурних цінностей, які ґрунтуються на історичних ціннісних основах національних культур.

Взаємодія культур в форматі їх діалогу передбачає, насамперед, активну фазу взаємообміну і «культурного дотику», де кожна з них виступає рівним у правах суб'єктом даного процесу. Така взаємодія культур, особливо в умовах сьогодишнього нестійкого суспільно-політичного розвитку країн і світу загалом повинна сприяти «згладженню» цивілізаційних конфліктів, долаючи відмінності та несприйняття, що в підсумку дасть можливість віднаходити точки перетину для єднання.

Важливе значення в цьому аспекті відіграє музична культура кожного народу, що практично без перешкод є доступною і зрозумілою різним націям і народам. Сучасне бандурне мистецтво в палітрі української культури давно посіло місце своєрідного виразника національного культурного коду та ідентичності. Інструмент, котрий в ретроспективі має кілька столітню еволюцію розвитку, на сьогодні володіє невичерпними можливостями свого вдосконалення та сприйняття новітніх музичних тенденцій виконавства, адже, як наголошує О. Гук, природно сформований та відшліфований вокально-інструментальний синкретизм бандурного мистецтва на новому рівні сучасного осмислення складає неповторну його якість, що постає в нових перспективах розвитку бандурного мистецтва в контексті нового інструментального мислення» [1, 146].

Маючи своєю батьківщиною зародження Україну, мистецтво бандурної гри, разом з тим, в силу історичних обставин набуло поширення й відомості далеко поза межами Вітчизни, складаючи творчий доробок композиторів та виконавців української діаспори в різних куточках світу.

Перебуваючи в умовах інокультурного та іншоетнічного середовища, бандурне мистецтво залишалося не лише острівцем національної ментальності й культури, що протистояв асиміляції українців, але й інструментом налагодження культурного взаємообміну та діалогу, виходячи поза межі традиційної етно-національної моделі бандурної творчості. Завдяки унікальній тембровості звучання музиканти-бандуристи вбачали своїм завданням віднаходження способів здійснення синтезу різних музичних мов: не лише творчо переосмислюючи фольклорні жанри, але поєднуючи їх з новаторськими пошуками джазу, року, поп-музики [2].

Таким чином, поєднуючи творчі набути інших культур, бандурне мистецтва набуватиме нових барв і можливостей звучання, віднаходячи шлях до прихильників і слухачів інших культур і національностей. Адже, як слушно зазначає І. Резник, «бандура еволюціонувала за багатьма критеріями і на сьогодні може претендувати на свою належність до числа таких музичних інструментів ... яким доступні виконання творів широкого спектру: від фольклорного мелосу до зразків музичних творів світової класики різних епох, стилів, жанрів і форм, зрозуміло, з урахуванням відтінків її тембрової специфіки» [4, 72].

Зважаючи на особливі історичні витоки бандурного мистецтва, та його потенційні можливості до культурного діалогу в просторі сучасної культури відомий бандурист Р. Гриньків, вбачав можливим віднаходження спільного коду єднання культур саме в глибинних пластах культури, де можна знайти багато спільного, схожого з іншими культурами, те мультикультурне, яке формується не штучним, а природним шляхом [3, 65].

Таким чином, діалогічність як спосіб існування множинності культурного світу в умовах сьогодення має ґрунтуватися, перш за все, на духовних засадах національних культур, які, збагачуючись, вбирають в себе кращі здобутки інших культур, в той же час, доносячи іншим націям власні світоглядні та мистецькі особливості.

Список використаних джерел

1. Воронова Н. С. Мистецтво бандуристів у контексті мультикультуралізму / Н. С. Воронова // Наука. Релігія. Суспільство. – 2011. – № 2. – С.143–148.
2. Гук О. Тенденції розвитку сучасного бандурного мистецтва діаспори: за матеріалами наукових конференцій, фестивалів та курсів бандуристів [Електронний ресурс] / О. Гук. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nzlnma/2009_21/statti/04-Guk.pdf.

3. Ковалевська О. Скринька бандури / О. Ковалевська // Політик Hall. – 2007. – № 2 (март). – С.62–66.

4. Резник (Дружга) І. До проблеми технологічного мислення бандуриста в контексті сучасної музичної педагогіки / І. Резник (Дружга) // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – 2014. – Випуск 110. – С.171–182.

УДК 17.175:304.2

*Панталієнко Валентина Василівна,
доцент Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

МАСОВА КУЛЬТУРА І МОРАЛЬНИЙ СТАН СУСПІЛЬСТВА

У наш час відбувається багато змін – в економіці, політиці, мистецтві, моралі. З одного боку, це кардинальні зміни в соціально-економічній сфері, що отримали назву переходу від індустріального суспільства до постіндустріального, у тому числі підвищення ролі інформації та теоретичних знань. З іншого – не меншим трансформаціям піддається сфера духовної культури, виникає новий тип світогляду – зі своєю мораллю, нормами і способом поведінки.

Усі зміни, що відбувалися у минулому столітті завдяки науково-технічному прогресу, сприяли формуванню так званого масового суспільства.

За словами Х. Ортеги-і-Гассета, ХХ ст. – час мас, що вийшли на історичну арену [1]. Залучення мас до політичного і культурного життя вимагало створення ідеології та особливого способу культурного обслуговування найширших верств населення – масової культури. Масова культура стала предметом дослідження інших провідних філософів минулого століття – О. Шпенглера, К. Ясперса, П. Сорокіна та ін.

Масова культура посідає усе більш вагомий роль у культурному житті. Її основна соціальна функція – задовольняти за рахунок використання специфічних культурних форм масові культурні потреби. Більшість людей сприймає світ за допомогою стереотипів, які створюються засобами масової інформації, книжками, музикою, кіно, соціальними мережами. Масова культура дає можливість людині орієнтуватися у найбільш типових ситуаціях, дає той мінімум знань, що сприяє її соціалізації. Масова культура включає в себе й індустрію розваг, всі форми шоу-бізнесу.

Масова культура пропагує розважальність, насильство, жорстокість, секс, культ споживання; натомість відвертає людину від повсякденних проблем, змушує її вірити в пропагандистські міфи.

У наш час розширення інформаційних можливостей масова культура є одним із засобів маніпулювання масовою свідомістю. Ефективність використання маніпуляцій зростає в умовах ідейно-політичних криз, дезінтеграції всіх сторін суспільного життя і пов'язаного із цим соціальною дезорієнтацією людини [2; 115]. Сучасне маніпулювання масовою свідомістю (через ЗМІ, рекламу, індустрію моди, шоу-бізнес, ІТ-технології) дуже ефективно, бо здійснюється непомітно для об'єктів управління, не вимагає значних економічних витрат та жертв для встановлення контролю над суспільством.

Масова культура істотно впливає на моральний стан суспільства, у тому числі і вітчизняного. Масову культуру безспідставно звинувачують у поширенні алкоголізму, наркоманії, жорстокості, дикої забобонності, сексуальної розпущеності.

Долучення до стандартів масової культури починається з дитинства. Головну роль тут відіграє телебачення і комп'ютер, що дає можливість дітям гратися, вигадувати ігрові сюжети, спілкуватися віртуально. Захоплення комп'ютерними іграми веде до того, що дитина забуває про шкільні заняття, спілкування з рідними і друзями, єдиним улюбленим заняттям стає гра. Медицина нині ставить новий діагноз психічних відхилень – ігроманія.

Зараз, враховуючи поширення електронних комунікацій, говорять про «інформаційне суспільство», «інформаційну цивілізацію» [3; 34], «комп'ютерне покоління». Вважається, що сучасні засоби комунікації, ІТ-технології змушують людину активніше брати участь у суспільному житті, творити єдину світову цивілізацію.

Масова культура, скерована в необхідне русло, стає засобом, який дозволяє приховати від мас суперечності суспільства, відволікти їх від актуальних проблем сьогодення, зробити безрадісними, байдужими до людської долі.

У сучасному українському суспільстві однією з проблем є засилля зарубіжного масового культурного продукту, особливо російського, що переважає над вітчизняним. В

умовах сучасної ситуації, коли перед суспільством постали нові виклики і загрози, держава на законодавчому рівні вдається до розширення сфери використання державної мови. Йдеться про рішення Верховної Ради про запровадження для радіостанцій обов'язкових квот для української музики. Оскільки державною мовою є українська [4; 10], то логічно, що держава ухвалює рішення на її підтримку та захист, бореться з русифікацією населення. Особливо актуальними ці проблеми є для молодіжного середовища.

Таким чином, масова культура залишається характерним для сучасної культурної епохи явищем, що істотно впливає на моральний стан суспільства.

Список використаних джерел

1. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. М.: «Искусство», 1991. – 592 с.
2. Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття. Матеріали наук. конф. молодих вчених, 24-25 квітня 2007 р./Харк. держ. акад. культури; Відп. ред. С.В.Сищенко.– Х.: ХДАК, 2007. – 305с.
3. Колин К.К. Информационная цивилизация: будущее или реальность? // Библиотекосведение. – 2001. №1, с.34 – 43.
4. Конституція України //Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30.

УДК 398.3

Пузиренко Ярина Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна

ТЕХНІКА ОРИГАМІ ЯК ЗАСІБ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В арсеналі познавчальної роботи у вищих навчальних закладах існують різні види творчої діяльності. Це різноманітні гуртки, творчі колективи, клуби. Для студентів, які не охоплені цією роботою з різних причин, на нашу думку, корисним буде запропонувати для опанування техніку оригамі. Це традиційне японське мистецтво створення з паперу різноманітних фігурок (якихось предметів, істот, квіток тощо). Класичне оригамі складають руками із одного квадратного аркуша паперу без використання ножиць та клею, що передбачають інші техніки роботи з папером.

Можна спостерегти існування певного упередження щодо поширення саме у вищих навчальних закладах подібних видів діяльності, які вважаються чимось несерйозним, дитячим. Про ручну працю, зокрема вироби з паперу, школярі успішно забувають закінчивши початкову школу. Навіть діти, буває, не самотужки роблять подарунок мамі чи тату, а збирають кишенькові гроші, отримані від них же. Тому нинішня молодь не завжди привчена до рукомета. Студентам, наприклад, простіше замовити оголошення про своє свято в комп'ютерному центрі, ніж самим його намалювати, і при цьому не економляться ні кошти, ні час.

Рекомендувати оригамі для опанування студентами дозволяє чимало його переваг, порівняно з іншими творчими заняттями.

1. *Мінімальні фінансові витрати.*

2. *Доступність матеріалу.*

Фігурки складають із звичайного паперу. Тобто матеріал не вимагає значних коштів та пошуку, оскільки папір дешевий та доступний матеріал. Тим більше, що можна використовувати вторсировину (чернетки, прочитану поліграфічну продукцію, зокрема ту, яка безкоштовно поширюється з рекламною метою).

2. *Доступність устаткування.* Не потрібно спеціально облаштовувати робоче місце і застосовувати будь-які інструменти. Бажано, але не обов'язково, мати деякі допоміжні інструменти для підготовки паперу (ножиці, наприклад, щоб вирізати квадрат, зробити надрізи у техніці кирикомі оригамі) та його складання (лінійка для фіксування складок, клей для з'єднання деяких модулів у техніці кусудами).

3. *Мобільність.* З попередньої переваги випливає те, що організовувати заняття з оригамі можна практично будь-де. Спеціальне приміщення не потрібне. Також немає небезпеки пошкодження чи забруднення столів, в крайньому випадку можна обійтися навіть без них.

4. *Простота опанування.* Для занять оригамі не потрібно мати спеціальних знань та навичок. Залежно від складності фігурок, їх складати можуть і найменші діти.

5. *Помірні вимоги до інструкторів.* Звичайно, чим вищий рівень майстерності інструктора, тим краще. Але інструктором може бути практично кожен, хто опанував хоча б ази оригамі. Основна вимога – захопленість цією творчістю та комунікативні навички. Головне для інструктора – зацікавити студентів, дати їм поштовх для самостійної роботи та налагодити ефективну взаємодію у групі однодумців. І, зрозуміло ж, зуміти організувати таку творчу групу.

Наведені переваги стосуються, передусім, організаційних моментів, які безумовно важливі, але не основні. Адже оригамі відкриває широкі можливості для студентства і не тільки з погляду доступності.

З паперу у техніці оригамі роблять фігурки не просто для забави, а й речі утилітарного призначення, скажімо капелюх, пакетик, конверт, коробочку тощо. Можна зробити святкову листівку, наклеївши на картон пласкі фігурки оригамі. Чудові ялинкові прикраси у техніці кусудами нікого не залишать байдужим. Прекрасний спосіб висловити свою прихильність, приязнь до когось – подарувати власноруч складену «оригаминку». Такий подарунок нікого не поставить у незручне становище, скажімо, своєю вартістю, а от увагу і вмілі руки буде оцінено. Для студентів це дуже актуально, наприклад у день св. Валентина.

Оригамі можна використовувати для згуртування студентського колективу. Деякі фігурки кусудами складаються із 60 модулів. Ці модулі робити досить просто, але в однієї людини це займе дуже багато часу, а група справиться і за 15 хвилин.

Отже, займатись складанням різних фігурок оригамі для студентів – це весела та корисна справа, яка до того ж принесе задоволення та багато емоцій, сприятиме розвитку творчих здібностей та любові до ручної праці, допоможе зняти стрес.

УДК 008:7.04](477)"16/17"

*Піщанська Вікторія Миколаївна,
кандидат культурології, доцент,
доктор філософії (Ph D), доцент кафедри філософії освіти
Дніпропетровського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Дніпро, Україна*

СИМВОЛІЧНА СУТЬ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКОВОГО МИСТЕЦТВА XVII–XVIII СТ.

В українському мистецтві XVII–XVIII ст. складним та полісемічним є уособлений образ національного ідеалу козака – образ козака Мамає – живописно-архетиповий образ козацького мистецтва, який цікавить дослідників уже мало не декілька століть.

З точки зору особливостей духовної культури козацтва, слід наголосити на тому, що створений у межах діапазону українського бароко художній образ козака Мамає є репрезентативним щодо виявлення національного ідеалу. Завдяки своїй архетипово-символічній сутності, яка є доволі вагомою та простежується протягом всієї української етнокультурної історії, він став важливим чинником конституювання духовної картини світу козацької доби, окреслюючи релігійно-естетичну та комунікаційну стратегії світогляду бароко в Україні. Символічним у «Мамаєх» постає не лише архетипове, майже іконографічне зображення славного героя-козака. Художньо-естетичною своєрідністю символічних форм у мистецьких образах вирізняється той атрибутивно-сакральний антураж, без якого є неможливим, як відбиття козацької духовної суті, так і висвітлення релігійно-естетичного барокового мистецтва українського козацтва в цілому.

Незмінно наявними на типовій козацькій картині є розміщені водночас бандура, що постає духовним «символом козацької душі» й нерозлучною супутницею запорожця; а також кінь, який «символізував народну волю», та розлогий дуб – «його могутність». Важливими і, на наш погляд, означальними елементами іконографії народної картини «Козак Мамай» є зображення козацьких штофа і чарки, списа з прапорцем та деяких інших обов'язкових для козака предметів, що являють собою типовий набір атрибутів символіко-алегоричної характеристики національного ідеалу українського бароко. Ідентичні полісемічні символічні та композиційні елементи, наявні у народній картині, зустрічаємо і в інших творах сакрального малярства українського козацтва, зокрема, на козацьких барокових іконах.

Духовна культура українського козацтва, як і переважно вся українська культура XVII–XVIII ст., вирізняється, головним чином, своєю всеосяжною релігійністю, що уособлює її на тлі європейських культурних традицій цього періоду, які мали більш

секуляризований характер. Саме релігійно-сакральні засади складають ту основу ідеології українського бароко, яку Д. Чижевський вбачав, перш за все, у зверненні до символічного світогляду середніх віків, коли з одночасним засвоєнням духовних елементів ренесансу, певною мірою відбувалося повернення до Києворуського середньовіччя. Разом з тим Д. Чижевський підкреслював, що бароко не просто прийняло до себе стару середньовічну символіку, а й оживляло її новими думками.

Складна, насичена деталями архітектоніка народної картини «Козак Мамай» у її предметній образності, саме за рахунок великої кількості знакових елементів, створює унікально-цілісний образ, наповнений глибинним символічним навантаженням та ідеальним змістом. Завдяки уведений у композицію картини знаковій символіці, заснованій на сакральному та етнічному началах традиційної української культури, цей художній образ «ідеального козака» стає зрозумілим та доступним. Головне, образ козака Мамаєв сам перетворюється на символ національного ідеалу та, стаючи прозорим «знаком» наповнюється ідейно-естетичним смислом, відповідним мистецьким тенденціям XVII–XVIII ст. Барокова алегоричність та символічна багатозначність сповнюють козацьку народну картину більш глибинним світоглядним змістом, а сама її композиція і структура надає можливість окреслювати окремі якості та ознаки у цілісному образі «культурного героя».

Втім, якщо алегоричне наповнення мистецького образу козацької картини «Козак Мамай» є достатньо зрозумілим, то наявні у живописному творі символи як культурні коди залишаються майже недоступними для прямого розкодування. У зв'язку з цим застається неможливим дешифрування суті такого художнього символу звичайним розсудом без урахування загальної світоглядно-естетичної структури образу, від якого він є невід'ємним. Одночасно наявні у козацьких «Мамаєвах» культурні символи, зокрема традиційні, козацькі, архетипні, міфологічні та навіть й іконографічні, лише збагачують глибинний духовно-символічний зміст народної картини. А подібна тенденційність одночасного поєднання різної за культурним походженням символіки, що також спостерігається у козацькому іконописі XVII–XVIII ст., значно употужнює сакральну суть художнього образу Козака Мамаєв, перетвореного з часом у своєрідний національний ідеал українського мистецтва.

Художньо-цілісне вживання розмаїтої символіки було притаманним не лише різним живописним вираженням в духовній культурі українського козацтва, а й постало характерною ознакою практично усіх видів козацького мистецтва барокової доби. Рівно вшановуючи українські етнокультурні традиції, цілковито визнаючи догматичні засади православних вірувань та відчуючи мистецькі тенденції бароко, українське козацтво виявилось здатним у своїй творчості передати головне – її синкретичну сутність, єдність релігійного та естетичного, виражену в бароковому мистецтві у вигляді символів.

Знаково-символічне відтворення, яке є притаманним будь-якому художньому творові, в мистецтві українського козацтва є унікально особливим, бо набуває своєї виразності не лише за допомогою символів як кодів, а переважно засобом символічних образів, які є істинною мовою мистецтва.

УДК 008:316.722(477)

*Радзівський Віталій Олександрович,
кандидат культурології, доцент
Київського національного університету
культури і мистецтв, м. Київ, Україна*

СУБКУЛЬТУРНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ: ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИЙ ВИМІР

Ареал поширення носіїв та активних прихильників субкультур в Україні в 2010-2016 рр. охоплював не менше 30% її громадян. Сучасні вікові субкультури (крім старців), – є наслідком еволюції соціокультурних процесів у другій половині XX ст. і у XXI ст., тобто враховуючи модернізації й новації, ці субкультури є переважно модерними і постмодерними.

В Україні негативний досвід (хоча був не лише він) доби СРСР дає свої наслідки (зокрема, вуличне, дворове, підпарканне і квазітрудова виховання). На зміну традиційній селянській праці з щирою любов'ю, з передачею народних звичаїв і досвіду прийшли класові стереотипи, радянські денаціоналізовані «трудодрі», «обожнені» комуністичні «жахи» планів, самовіддача радянському монстру і жертви ударних п'ятирічок.

Традиційні (до XX ст.) субкультури впливали на соціум позитивно, латентно і завуальовано, нові субкультури (особливо з 50-60-х рр. XX ст.) впливають більш зухвало,

відкрито, агресивно. Пануючі сьогодні субкультури мають соціокультурне та громадянське значення для держав і всього світу.

Некоректно та неправильно порівнювати, наприклад, етнічні, регіональні й релігійні меншини з сексуальними (різні представники ЛГБТ). Окреми прояви постмодернізму не узгоджуються з традиціями і є неприродними, як «спів» глухонімого у опері чи опис багатобарвності світу сліпонародженим. За постмодерної парадигми субкультура часто «поглинає» культуру й постає потреба в розробці теорії надсубкультур. Субкультурна теорія деградації (далі – СТД) є частиною субкультурної теорії розвитку (далі – СТР). СТР – це двоєдина модернізована, розвинена і вдосконалена концепція (у контексті субкультурної теорії культури), яка складається з двох складових: субкультурної теорії прогресу (окремий її прояв – субкультурна теорія цивілізації) і субкультурної теорії регресу (окремий її прояв – субкультурна теорія деградації). Суть СТР зводиться до субкультурного чинника в історії і культурі, тобто певні субкультури (через їх якість, сутність, спрямованість, тенденції, конфігурації, кількість тощо) постають як важлива складова соціокультурного руху і розвитку. Коли домінують конструктивні, культуротворчі (наприклад, професійні) субкультури то відбувається розвиток субкультурної теорії прогресу (далі – СТП), а коли домінують деструктивні, то розвивається субкультурна теорія регресу (далі – СТРе).

Важливим проявом СТП є субкультурна теорія цивілізації (СТЦ), яка узгоджується з культуротворчими (у т.ч. державо- і правотворчими) конструктивними соціокультурними процесами, зокрема дифереціацією, варіативністю, розшируванням (професійне, класове та інші). Її антипод – субкультурна теорія деградації (СТД). Цивілізація – відносно молоде поняття, яке виникло тоді, коли відбулись культурні розподіли, спеціалізації, професіоналізації, урізноманітнення, навіть з прогресивними, природними лімінізацією й маргіналізацією як рухом і переходом до кращого, досконалішого тощо. Це створювало підстави для нового міркування про різні субкультури, потім про субкультурний аналіз. Визначальними стали не класово-формаційне розмежування та деформована стратифікація, а соціокультурне багатоманіття, розвиток культурного (у т.ч. субкультурного) поля, викрісталізоване у субутвореннях. Цивілізація стає наслідком ускладнення і розширення не лише соціальних відносин, а через культурну варіативність, диференціації, розвої і розпорошення при домінуванні позитивних субкультур. «Опонент» СТЦ у вигляді СТД прогресує за умов процесів розпаду, розщеплення, регресу, деконсолідації, розколу, роз'єднання, дроблення, розпаду у культурі й соціумі. Отже, доречно розділяти теорію субкультур як теоретичні узагальнення з питань різних субкультур і субкультурну теорію у єдиності субкультури як явища, у т.ч. як розвиток субкультури у контексті субкультурної теорії руху і розвитку через прогрес (СТП), включаючи СТЦ і регрес (СТРе), включаючи СТД.

Домінування негативних, деструктивних субкультур з їх руйнівними неприродними лімінізацією й маргіналізацією (їх проявів, зокрема, у вигляді групової агресії, конфліктів, війн, різних катастроф, соціокультурних занепадів тощо) сприяють зворотнім щодо позитивності СТЦ процесам. Так, анти- і контркультурники як внутрішні дестабілізатори відіграють важливу роль у СТД. Субкультура все частіше перероджується у анти- і контркультуру («неправильні» ідеали, моди, мови, символи, атрибути та умовно – субмистецтво, антимистецтво і контрмистецтво). Відбувається пост- і неоеволюція та контркультуризація (концепція агресивної еволюції субкультур, небезпечні субкультурні прориви і перспективи) культури. Інколи й повільно. СТЦ і СТД у складі СТР є чітким проявом прогресу і регресу, конструктивну і позитиву тощо.

Субкультурні аналіз і ретроспектива враховують різні (неревольюційні тощо) зрушення і те, що поступ буває не лише вперед, але і навпаки (регрес). Загальна ж теорія субкультур (у т.ч. субкультурна, а не маргінальна теорія цивілізації і культури) може вивчатись у історії, філософії, соціології, мистецтвознавстві і т.д. Доцільні культурологічні експертизи і оцінки як суспільних реалій, так й низки нормативно-правових актів. Конструктивне субкультуротворення підмінюється симулятивною заміною й нівелюванням цінностей, відбувається деструкція культури. Але навіть у природі є ієрархія і лад: вершина і долина, поверхня і дно, повітря, вода і земля, різні явища й нетотожні рівні, усталені образи і метафори (згадаємо навіть Ф. Ницше, Ж. Дерріда, У. Еко та ін.). За постпостмодернізму субкультури «розчиняються» і «урівнюються» у культурі (намагаючись насправді домінувати і «задавати свій тон»), втрачаючи природні для культури ієрархію, якість, сенс і зміст.

Саме нові субкультури (ще з 50-х рр. ХХ ст.), включаючи вікові, посприяли, спровокували і породили постмодерн як стиль і постмодернізм як систему, набір течій і

напрямів. Адже постмодерн і постмодернізм є у значній мірі наслідком розвитку субкультур й субкультуризації соціума і культури.

Соціальна і наукова реальність, культурологічний і філософський дискурси доводять неоднорідність субкультур. Якщо окремі – тяжіють, дають на мейнстрим, то інші – на периферії. Доречний і системоутворюючий субкультур у контексті рівнів їх маргіналізації (як певних практик) при дослідженні субкультур-акторів, а не окремі маргінальні ідеї нео- і квазіпансубкультурності. Окрема суміжна проблема – культурологічна маргінальність і маргінальна культурологія, адже субкультури навіть у їх звичайному сенсі (як групи) зможуть (частково) замінити сучасні спільноти як виразники нової культурної особливості й окремішності. Субкультурний чинник, – у т.ч. субідентифікація, – стає провідним, домінуючим у значній частини молоді, що закладає у суспільні процеси міну повільної дії.

Можливе деструктивне розпорошення суспільства, створення нових нетрадиційних ідентичностей як небезпечних альтернатив не лише для традиційних класів чи націй, релігій чи громад. Постає й проблема перетворення цивілізації у пост- і антилюдську з відповідними якостями (агресія, заперечення, незгода, паплюження, руйнація, знищення, егоцентризм тощо), тому антикультура – це антимейнстрим культури, а контркультура – контрмейнстрим. Маргінальна, екстернальна і лімінальна (суміжні, близькі, дотичні, але різні, відмінні) культурології, близькі субкультурології. Має оформитись й «субкультурна антропологія», – яка як культурологічна і субкультурна естетики, – звучить дивно, але у цьому є логіка. У кожного прошарку і групі можлива периферія та маргінальність, є й маргінали маргіналів та периферія периферії й варто брати до уваги їх відсотки відносно свого і чужого середовища. Ці відокремлені або віддалені маргінали і периферії теж своєрідні «порохові бочки». Це загальносвітові виклики і небезпечні тенденції на які людство змушене буде відповісти у XXI сторіччі.

У цьому контексті, як варіант – трансформація ідеалів нових субкультур до старої (суб)культурної домінанти – у напрямі від деструктивного до культуротворчого (до неперехідних цінностей як «надкультурної» основи) і навпаки – постають й нові (пост)медичні, (пост)психічні, (пост)біологічні та деякі інші питання. Суттєво відповісти: «що є найважливішим (дорожчим, фундаментальним, значущим тощо) для носія субкультури (ширше – для людини і людства) – субкультурні відхилення чи загальнолюдські пріоритети?». СТР постає у загальнолюдському, всепланетарному вимірі.

Посттрадиційний характер нових форм культури і соціальності, у т.ч. нові форми спільності представлені строкатими субкультурами і субкультуризованими стилями й все частіше, згідно з СТД, демонструють потенції до руйнації та є проявом деструкції. Тому важливо популяризувати не сумнівні новації, а відстоювати споконвічні, традиційні українські цінності, знати українську історію і культуру, вболівати за Україну.

УДК 78.071(495)

*Рудий Роман Антонович,
доцент Національного університету
біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
Іванець Марія,
менеджер корпорації «Міст-Карпати», м. Чикаго, США
Костів Богдан,
Президент Міжнародного об'єднання «Українська свобода, м. Прага, Чехія*

АРІОН МЕТІМНЕЙСЬКИЙ ЯК ЗРАЗОК ГРЕЦЬКОГО МУЗИКАНТА

Сучасні умови соціально-економічної кризи, які призвели до зубожіння основних морально-естетичних чинників життєдіяльності людини, гостро й актуально поставили проблему відродження духовної культури, розвитку морального й духовного здоров'я молоді. Одним із джерел виховання почуттів піднесеного й прекрасного, що з давніх-давен зумовлювало розвиток і саморозвиток людини, є спів – плідне підґрунтя формування емоційно-чуттєвої та ціннісно-мотиваційної сфер людини. Сучасна молодь чує багато співу, проте часто на неї виплескується потік антихудожнього мистецтва, розважально-комерційної та гедоністично спрямованої продукції. Ми ж пропонуємо опановувати спів на кращих зразках як вітчизняного, так і світового хорового мистецтва, аби виробити в молоді „імунітет” проти агресивної масової поп-культури, запобігти її духовній „всеїдності”, утраті ціннісних орієнтирів тощо.

Будь-яке навчання повинно починатися з вивчення витоків, тому і ми часто звертаємося до витоків світового мистецтва, як от згадуючи і вивчаючи грецьку музику, одним із представників якої є Аріон Метімнейський - грецький ліричний поет, співак з Метімни (кінець VII — початок VI ст. до н. е.).

Народжений на острові Лесбос, він багато подорожував, уславився своїми піснями і врешті прийняв запрошення коринфського тирана Періандра оселитися в місті Коринф. За переказами, він був схожий на міфічного Орфея, який зачаровував своїми піснями не лише людей, але й тварин. Так, посланий Періандром до Сицилії й Італії, він здобув у Таренті нагороду на змаганнях поетів.

За описом Геродота, на зворотному шляху з Таренте, моряки замислили вбити Аріона та вкрати багаті призи, які він віз додому. Аріону був даний вибір між самогубством з належним похованням на суші та викиненням у море на загибель. Жоден з варіантів не приваблював Аріона, тому він попросив дозволу заспівати останню пісню, щоб виграти час.

Граючи на кіфарі, Аріон заспівав хвалу Аполлону, і його пісня привабила навкруги корабля дельфінів. В кінці пісні Аріон кинувся в море, але один з дельфінів врятував йому життя і поніс його в безпечне місце до святилища Посейдона на мисі Танарон. Коли він дістався суші, прагнучи знову вирушити у подорож, він забув повернути дельфіна назад у море, і той там загинув. Він розповів про свої нещастя Періандру, тирану Коринфа, який наказав поховати дельфіна і звести йому пам'ятник.

Незадовго після цього Періандр почув про те, що корабель, на якому плив Аріон, був занесений до берегів Коринфа під час шторму. Він наказав екіпажу стати перед ним і запитав про Аріона, але усі відповіли, що той помер і що вони поховали його. Тиран же зажадав, щоб команда поклялася в цьому перед пам'ятником Дельфіну. Через це він доручив Аріонові сховатися у пам'ятнику дельфінові на наступний ранок одягненим саме так, як він був, коли кинувся у море. Коли тиран привів моряків туди і наказав їм клястися духові дельфіна, Аріон вийшов з пам'ятника. Дивуючись, яким божеством той був врятований, моряки мовчали. Тиран наказав їх розп'ясти за брехню. Пізніше Аполлон, через майстерність гри Аріона на кіфарі, надав йому та дельфінові місце серед зірок.

Головною заслугою Аріона було те, що він створив новий ліричний жанр — дифірамб — хорову пісню в діалогічній формі, — з яким пов'язане походження античної трагедії. Дифірамбом Аріон назвав гімн на честь бога Діоніса, якому він надав досконалої художньої форми. Дифірамбічний хор Аріона складався з 50 хореутів, відтоді це число стало традиційним. Аріону приписується також поділ хору на два півхори, кожен з яких по черзі виконував пісенні строфи й антистрофи, супроводжуючи їх певними рухами під акомпанемент флейти, пізніше — кіфари. А оскільки культ Діоніса був культом «страждаючого бога» (він помирав у муках і відроджувався), то дифірамб після обробки його Аріоном почав звучати як серйозний, урочистий і скорботний заспів, який нагадував первісну трагедію.

І хоча дифірамб оспівував подвиги і діяння лише одного Діоніса, що обмежувало дальший розвиток гімну, але цю ваду було незабаром подолано — і сюжетами дифірамба поступово стають різні історії про легендарних героїв — напівбогів, напівлюдей, а згодом відбувається перехід до зображення і простих смертних, які діють поруч з героями.

Подібна трансформація хору відбилася на характері первісної трагедії. Хор сатирів надавав їй жвавого й веселого вигляду, а Аріон, по суті, перетворив трагедію на серйозну п'єсу. Таке новаторство, не сподобалося тим, для кого культ Діоніса був чи не найголовнішим, тому, щоб зберегти жанр, у якому драматурги інтуїтивно відчували великі можливості, разом із трагедіями у вистави почали включати і п'єси, хор у яких складався з сатирів. Так від трагедії «відпаростився» новий драматичний жанр — сатирівська драма, а культ Діоніса, зокрема його весела астина, сприяв появі ще одного драматичного жанру — комедії.

Так одна людина змогла зробити чималий внесок у музичне і театральне мистецтво, що, звичайно, є зразком для багатьох прийдешніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Античная музыкальная эстетика. Вступительный очерк и собрание текстов профессора А. Ф. Лосева. М. Государственное музыкальное издательство, 1960. - 304 с.
2. Соколова А.В. Теорія та практика формування дитячої хорової культури у Східній Україні (20 –80 роки XX ст.) дис. доктора пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / А.В. Соколова. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2014. – 517 с.

Садовенко Світлана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доктор філософії (PhD),
старший науковий співробітник, доцент,
завідувач кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

ЦІННІСНА СФЕРА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

В Україні у перші десятиліття ХХІ століття науковий дискурс у сфері культури все більшого значення надає регіональній проблематиці. Відбувається формування нових поглядів на художню культуру локальних топосів (давньогрец. τόπος – «місце») – окремих регіонів, що володіють своєрідними рисами й особливостями регіонального культурного розвитку.

Мета – розгляд та актуалізація проблем збереження ціннісної сфери української народної художньої культури та культурно-історичних цінностей регіонів України.

Цінності сучасної людини, включеної у процес формування «образу майбутнього», відрізняються зниженням ролі духовних пріоритетів стосовно *гратуляційних* (віншувальних), *гедоністичних* (від грец. ἡδονή – задоволення) і *економічних*. Виключення складають *когнітивні* цінності, що мають пріоритет у нового покоління інтелектуальної еліти в умовах інформаційного суспільства.

Цей ряд можна продовжити посиленням фрагментації, множинності на тлі цивілізаційної глобалізації; невдоволення сьогоденням; орієнтацією в більшому ступені на особисті інтереси і переживання, посиленням егоїстичних тенденцій, індиферентності у відношенні до Іншого; трансформацією світоглядних пріоритетів у напрямку до космополітизму, позаетнічного, плюралістичного, ірраціонального бачення світу під впливом постмодерністських настроїв. Іцхак Адізес справедливо наголошував: «Зростання економіки подібне до стихійного лиха, воно знищує все довкола: воду, повітря, землю. Я упевнений, що ми вимірюватимемо успіх не економічним зростанням, а *змінюю людських цінностей*. .... Економічне зростання як таке не потрібне. У нас в США ніхто не вмирає з голоду, навпаки, голодують, аби стати здоровими» [1].

У сучасній кризовій ситуації, що супроводжується втратою регулятивних і контролюючих функцій культури, якими вона володіла в період позитивної стабільності, підсилюється роль народної художньої культури, що століттями орієнтувала поведінку, спрямовувала діяльність, налагоджувала взаємовідносини між людьми і, пройшовши кризу віки, залишається актуальною у сьогодення. Проблеми збереження аксіосфери української народної художньої та формування сучасної культури, питання способу життя населення мають стати об'єднуючим фактором через отримання інформації. У час високих технологій одним із засобів отримання інформації є реклама, яка сьогодні частково перебирає на себе роль ретранслятора національних особливостей. Тому в основу надання інформації, в підґрунтя реклами варто закладати ментальні особливості народу з опорою на традиційну аксіосферу культури локальних топосів та всієї країни в цілому, а також їх історико-культурні бренди.

Ю. Лотман зазначав, що «будь-яка руйнація культури відбувається як знищення пам'яті, стирання текстів, забуття зв'язків» [2, 230]. Відтак цінності є сутністю суспільного буття. Вони охоплюють психосоматичні і соціокультурні спрямованості соціуму, переплітаючись емоційно та інтелектуально. Ціннісна сфера (аксіосфера) є директивною, яка дозволяє людям і суспільству орієнтуватися в особливостях історичної пам'яті, оточуючому сучасному світі, піднімати і будувати його. Культурні цінності та регіональні історико-культурні бренди, які є своєрідними візитівками кожного регіону, демонструють очевидну наявність традиційної аксіосфери художньої, у тому числі й народної, культури локальних топосів сучасної України. Зокрема, *історичними особливостями* Сумщини є те, що це східна частина історичного регіону Слобожанщини. Частина Сумщини у ХVII-ХVIII ст. входила до складу Гетьманщини. Глухів на початку ХVIII ст. був столицею Гетьманської України, батьківщиною багатьох видатних діячів світової та української музичної культури.

Історико-культурні «бренди»: Крелевецькі рушники; «Конотопська відьма» (за повістю Г. Квітки-Основ'яненка); «Глухівські асамблеї» – мистецький фестиваль; «Сумщина – партизанський край» (тут діяв загін С. Ковпака). *Етнокультурна характеристика:*

Сумщина – майже моноетнічний регіон (українці – 86%, росіяни – 13%); в містах проживають представники багатьох інших етнічних меншин. *Яскраві постаті, пов'язані з регіоном*: композитори Дмитро Бортнянський, Максим Березовський; поети Павло Грабовський, Олександр Олесь; поет, історик і етнограф Пантелеймон Куліш; письменники Григорій Квітка-Основ'яненко, Микола Хвильовий, Іван Багряний, Платон Воронько; педагог Антон Макаренко; співак Борис Гмиря; художники Антон Лосенко, Григорій Нарбут; скульптор і кінорежисер Іван Кавалерідзе; гетьмани Іван Скоропадський, Данило Апостол, Кирило Розумовський; меценати і цукрозаводчики Терещенки, Харитоненки, кобзарі Остап Вересай, Єгор Мовчан.

Найхарактерніші культурно-мистецькі явища: Міжнародні фестивалі органної музики «Органум» і «Бах-фест» (м.Суми); Літературно-мистецький фестиваль «Кролевецькі рушники»; Фестиваль мистецтв «Боромля»; Фестиваль духової музики «Сурми України»; Фестиваль дитячого та молодіжного кіно «Кришталеві джерела»; Фестиваль сільського мистецтва «Мистецькі береги Ворскли». *Найхарактерніші зразки історико-культурної спадщини*: Монастирські ансамблі (Мовченський, Сафронівський, Глинський монастирі); Анастасіївський собор, Спасо-Преображенський храм та інші пам'ятки архітектури м. Глухова; Історико-культурний заповідник «Посулля»; Троїцький собор, Воскресенська та Іллінська церкви, Спасо-Преображенський собор у місті Суми; Свято-Троїцький Охтирський монастир та Покровський кафедральний собор (м. Охтирка). Про регіональні культурні цінності Донецької, Львівської, Закарпатської, Вінницької областей було подано матеріал у попередніх наших публікаціях [3, 69–70].

Таким чином, погляд на культуру регіонів, виявлення традиційної аксіосфери культури локальних топосів України з позиції їх базового архетипу, ментальності дозволяє краще зрозуміти, як працює колективна психологія країни, зокрема, які традиції зберігаються, а нововведення легко приймаються, а що, так би мовити, «вибраковується». Сучасна культура, вибудовуючись на засадах співвідношення духовності і матеріальної забезпеченості, усе більш стає соціумом споживання і породжує не просто homo creator – людину що діє, творчу людину, але споживаючу. Відтак домінуючою цінністю економічного і соціального, а також культурного розвитку цивілізації з'являється принцип матеріальної корисності. Актуалізація утилітарних цінностей на тлі традиціоналізму означає створення нових аксіологічних і етичних імперативів, що, виводять на задній план традиційні регулятори культури. У культурологічних термінах це можна визначити як феномен роздвоєння вектора культури: одна його частина як і раніше спрямована до традиційних абсолютних, трансцендентних змістів, а інша повертається до змістів утилітарних, відносних, іманентних. У результаті в культурі одночасно співіснують два належні образи, що породжують подвійний стандарт поведінки: за схемами традиціоналізму і новацій. Зміна аксіологічних ідеалів приводить до переоцінки цінностей у сучасній культурі. Термін «цінність» набуває нового змісту, трактується як користь, щось вигідне для сучасної людини, її діяльності й існування.

Усе вищесказане свідчить про актуальність культурологічної рецепції аксіосфери української народної художньої культури, важливість якої обумовлена необхідністю збереження і відтворення її ролі й місця в новій соціокультурній ситуації в Україні. Збереження традиційної аксіосфери української народної художньої культури у локальних топосах в умовах глобалізації має бути однією з важливих функцій держави. У перспективі розмаїття зв'язків і сфер у своїй сукупності можуть проявитися як єдиний, цілісний процес нового рівня, у тому числі, появі нового типу художньої культури, який, як важлива складова духовної культури, може стати (і вже стає) потужним перетворюючим фактором змін в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Адизес И.К. Бедные, но счастливые / Ицхак Калдерон Адизес // rabota.ru 22 января 2009.– [Электронный ресурс] – [Режим доступа] : http://www.rabota.ru/soiskateljam/tehniki/bednye_no_schastlivye.html#tgh
2. Лотман Ю.М. Проблема византийского влияния на русскую культуру в типологическом освещении / Юрий Михайлович Лотман // Византия и Русь. – М.: Наука, 1989. – С. 227–231.
3. Садовенко С.М. Традиційна аксіосфера культури локальних топосів України: збереження в добу глобалізації / Світлана Миколаївна Садовенко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: [Наук. журнал]. – К.: Міленіум, 2014. — № 2. — 320 с. — С. 66–71.

*Сауріна Ольга Іванівна,
старший викладач кафедри культурології,
Міхно Інеса,
аспірантка кафедри економічної кібернетики,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ТАНЦЮВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ГРЕЦІЇ

Танець, як ніякий інший вид мистецтва, розкриває душу народу, його природний темперамент. У Греції істотно різняться материкові і острівні танці.

До материковим відносяться танці Македонії, Центральної Греції, Пелопоннесу. У західній Македонії в залежності від мелодії, ритму і малюнка танцю виділяються дві категорії. Одна характерна для південних і західних районів Олімпу і нагадує стиль фессалійських танців, а інша поширена в рівнинних і міських районах Піерії, Берії, Наус, Козані, Касторьї і Флорини, набуваючи в кожній місцевості свій локальний характер.

У регіонах центральної Македонії більший інтерес є до ритміці танцю під впливом Балканських народностей. Тут ми зустрічаємо ритми волинки, місцевий тип хасапіко і танці трьох. У цій місцевості крім місцевого населення проживають переселенці з узбережжя Чорного моря (Понтос), зі східної Румелії, Македонії і Влахія. Всі ці народності внесли свій колорит, свої манери в місцеві традиційні танці. Незважаючи на неоднорідність походження, жителі Македонії зуміли зберегти сформувався протягом століть загальний діалект і традиції. Наприклад, саракатсани виконують найчастіше танець трьох, тсаміко і весільні танці.

У піснях, які супроводжують танці, часто йдеться про життя і подвиги клефтов (партизан в роки турецького панування). Треба відзначити також місцеві танці Аргіта, південного гірського району Фессалії. Ці танці називають «закритими», це своєрідний вид тсаміко в повільному темпі з важкими рухами, в яких явно проглядається вплив народних танців Епірського області (північний регіон Греції). У танцях жителів району Пеліона очевидно вплив ритмів народних танців з островів Егейського моря, що межують з Македонією, тому тут сформувалися загальні форми ритміки, музики і танцю. Місце кожного танцюриста строго визначено, і багато танці виконуються без інструментального супроводу.

Характерним для материкових танців є те, що головний танцюрист веде всю танцювальну групу і може навіть вносити невеликі зміни на свій розсуд в строго певний малюнок танцю. У руці він тримає хустку, яким розмахує відповідно ритму музики, одночасно подаючи потрібні знаки іншим танцюристам. У деяких танцях (наприклад, в волинці, душко, боемца) провідний танцюрист веде групу по схемі лабіринту. Такі танці несуть в собі елементи наслідування древнім обрядам, де танцюристи зображували перехід від життя до смерті, захист живих від мертвих, мертвих від злих невидимих духів і ін.

Острівні танці, зокрема островів Егейського моря, є груповими танцями з переважанням елемента відкритого або закритого кільця. Паралельно присутній і концепція солістів, танцюючих кожен окремо (земпекіко) або в парі (бали). Ритм танцюючої пари швидкий, живий і веселий, на противагу повільного ритму групи.

Особливістю острівних танців басейну Егейського моря є легкість рухів, ковзання на колінах, низькі стрибки солістів і взагалі багатство і різноманітність форм рухів. Все це контрастує з материковими танцями, які характеризуються важкими, динамічними рухами, що виконуються твердими кроками з великими виходами, повільними глибокими присіданнями і несподіваними вертикальними стрибками.

Природно, і в виконанні острівних танців є свої місцеві відмінності. Наприклад, танець сушта виповнюється важко і строго на о. Карпатос, легко, з стрибками на Родосі і в спокійному ритмі на о. Цими.

Сіртакі (з грец дотик.) - Це популярний танець грецького походження. Однак, незважаючи на широко поширену думку, це етнічний грецький танець. Він був створений тільки в 1964 році для фільму «Грек Зорба» з поєднання повільних і швидких версій хасапіко (Насáріkos, Часáріkos), старовинного танцю гільдії м'ясників.

Чому було обрано саме таке поєднання здавалося б різних версій танцю? За сюжетом Ентоні Куїнн повинен був танцювати на березі, але буквально перед зйомками він зламав ногу. Тому він придумав танець з незвичайним ковзаючим кроком і попросив композитора Мікіса Теодоракіса скласти мелодію танцю з двох частин - (syrtos швидкої) і (pidikhtós

повільної). Коли режисер запитав актора чи це народний грецький танець - він не розгубився і на ходу придумав назву «сіртакі» (що співзвучно критському народному танцю «сіртос») і відповів - «Так, звичайно це народний танець. Мене навчив йому місцевий грек ». І хто б міг подумати, що сіртакі стане однією з культурних пам'яток Греції.

Дуже популярний танець - «Зейбекіко»: в даний час його танцюють і на сімейних святах, і в тавернах. Танець одиночний, чоловічий, що вимагає лише невеликого простору навколо. Рухи дуже нагадують руху п'яної людини. Є навіть «кульбіт», коли танцюрист з положення сидячи захоплює наповнену чарку зубами без допомоги рук, з підлоги, і, піднімаючись, випиває вміст, потім ставить її назад. У старі часи ставлення до танцю було іншим. «Зейбекіко» привезли з собою греки-репатріанти, які приїхали з Туреччини до Греції після 1922 року під час «обміну народами». Спочатку це був танець скорботи і вирази сумних почуттів. Танцюючи з допомогою пластики тіла як би «оплакував» смерть, нездійснені мрії, втрату коханої, демонструючи ідею, що справжній чоловік не соромиться показати свою біль. «Зейбекіко» не надає хоробрість, - говорилося в народі. - .. Але людина повинна бути хоробрим, щоб танцювати його. Жінкам заборонялося виконувати цей танець.

Побачити, як хороший танцюрист виконує зейбекіко, - значить побачити Грецію, яка має в танці свою біль і радість, смуток і нестримну веселість, все упереміш. Не можна змусити грека танцювати зейбекіко - він зробить це тільки в тому випадку, якщо струни його душі звучать в унісон з надривної мелодією, піднімають з дна серця почуття, які не можна виразити словами, можна тільки виплеснути в танці.

У той час, поки один з компанії танцює зейбекіко, інші сідають навпочіпки в круг і плескають в лодощі в такт музиці - підбадьорюють. Іноді ще починають бити тарілки - напівлегендарний звичай, що відживає свій вік в пристойних місцях, оскільки греки, захопившись, можуть перебити весь посуд.

Популярні понтіїські танці (традиційні танці Понта (Чорноморського узбережжя)). Відомо близько 100 різновидів понтіїських танців. Спочатку кожен тип танцю був пов'язаний з конкретним географічним місцем на Чорноморському узбережжі (в Понтос). Велика кількість і різноманітність танців було пов'язано з особливостями місцевості: наявність гір Понтіїські Альпи (по-турецьки «Догові Караденіз Dağları»), що поділяли всю територію на гірську і прибережну частини, велика кількість річок і джерел ускладнювало і обмежувало спілкування жителів різних областей між собою.

За географічною ознакою понтіїські танці поділяються на західні (міста Синоп, Самсун) і східні (міста Кerasун, Трапезунда,) Карс. Також розрізняють гірські танці (Аргируполи, райони Матсука) і рівнинні (Трапезунда і сурма). Вирішальну роль у формуванні понтіїської музики і танцю зіграли вплив давньогрецьких, візантійських, російських і турецьких елементів культури.

Після катастрофи в Малій Азії і обміну населенням між Грецією і Туреччиною в 1922-1923 рр. почуття патріотизму і солідарності об'єднало всіх понтіїських греків і привело до формування загальної культурної ідентичності. Це відбилося і на культурі танцю: склалися танці, що увібрали основні риси всіх видів понтіїських танців.

Найбільш відомі понтийские танці - це військовий танець сірка, який багато хто пов'язує з давнім танцем пірріхіон, і танець пітсак або танець з ножами. Найвідоміший і значний понтийський танець - пірріхіон (танець вогню), що є культурною спадщиною Древньої Греції. Його танцювали курить, афіняни на Панафінеях, жителями Лаконії на Діоскур. Греки Чорноморського узбережжя зберегли цей танець до наших днів.

На території України є велика грецька діаспора, яка теж має свою культуру та особливості.

Список використаних джерел

1. Грік ру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.greek.ru/>
2. Наташа Деспи. Танцюють ли греки «Сиртаки» и что такое «Зейбекико»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shkolazhizni.ru/culture/articles/43500/>
3. Моя Греція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elramd.com/>
4. Танци народов мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.4dancing.ru/>

*Сидоренко Ірина Григорівна,
кандидат філософських наук, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ: ВІД ПЕРВІСНОСТІ ДО ФЕНОМЕНУ „ГРЕЦЬКОГО ДИВА”

Удосконалення виробничої діяльності та активізація людської психіки поступово призвели до трансформації усталеного тисячоліттями укладу життя первісного суспільства. Рух від первісності до більш складних форм культури можна простежити на розвитку художнього мислення та художньої творчості. Цей процес детально описав філософ, культуролог М.С. Каган [1], до доробку якого ми звернемося у даних тезах.

Перший шлях виходу з первісності характерний для скотарських племен, що вели кочовий спосіб життя. Як зауважує М.С. Каган, у цьому типі культури не могла виникнути монументальна архітектура – житло та культові споруди кочевників мали бути мобільними, скульптура – дрібною, частиною ювелірного та прикладного мистецтва. Такий спосіб виробництва мав стабільну примітивну технологію та не стимулював інтелектуальну діяльність, тому ця культура не дала ні наукового пізнання, ні писемності. Життя скотарів-кочевників надто залежало від природних сил: міфологія та культ цих народів мають зооморфний характер [1, 460].

Другий шлях виходу з первісності складається на Сході у народів-землеробів тих районів, де були сприятливі умови для вирощування злаків на великих посівних площах. Така праця вимагала осідлого способу життя та зумовлювала будівництво великих міст-центрів цивілізаційних процесів.

Більш складний, ніж у скотарів, процес виробництва вимагав не лише міфологічного, а й об'єктивно-істинного пізнання природи, що вилилося у формування низки наук, а згодом і способів зберігання знань та передачі їх з покоління до покоління – писемності.

Міфологія народів Близького та Далекого Сходу обожествляла не тварин, а сили природи: сонце, воду, повітря, землю. Тому орнаментальні мотиви у цих регіонах «флороморфні» та суто геометричні, абстрактні, оскільки природні стихії неможливо зобразити, їх можна лише уявити символічно.

Скульптура та архітектура прагнули до монументальних форм, здатних адекватно втілити релігійний та політичний піднесений духовний зміст. Загальним для всіх східних народів було прагнення втілити у формах храмів, пірамід, скульптур ідеї вічності, непохитності. Тому провідне місце у культурах народів-землеробів займають просторово-пластичні мистецтва.

Разом з тим естетичне переживання почало виходити за межі релігійного – східне мистецтво свідчать, що предметами художньої фіксації стають вже позаміфологічні, позаполітичні, буденно-побутові сюжети та звичайні люди – воїни, музиканти, танцівниці, ремісники, їх звичайне життя та інтимні переживання.

Саме на цьому щабелі історичного розвитку художньої культури народжується новий жанр образотворчого мистецтва – портрет. Народження портретного жанру відобразило становлення особистості як такої, що позитивно оцінюється суспільством, як унікальність [1, 462].

Третій шлях переходу від первісності до цивілізації відрізняється від попередніх тим, що основою буття тут виявляється не споживче, а виробниче господарство, тобто ремесло. Такий тип культури склався у Давній Греції, де не було умов ні для скотарства, ні для поливного землеробства. Тому міста-носії цього типу культури принципово відрізнялися від давньосхідних міст: це були «поліси», «міста-держави», що концентрували ремісниче виробництво та морську торгівлю. Саме на основі ремісничого виробництва розвивається наукова думка, філософія, освіта, спорт, художня діяльність.

Надбання давніх греків часто називають «грецьким дивом». Цей феномен має раціональне пояснення. Лише ремесло, що стало домінантою культури технічно розвиненої, створювало стимули та реальні умови для безперервного та нічим не обмеженого розвитку людського інтелекту, розуму, мислення. Вперше в історії людина усвідомила свою силу – силу Майстра, здатного створювати [1, 464]. Відбувся антропоцентричний рух свідомості: «Багато у природі сил, але немає сильніших за людину!», «Людина є мірилом усіх речей».

Радикально змінилася міфологія – вперше в історії світової культури божества набули суто людської подоби, позбувшись тваринних голів та тулубів. Боги явилися, як люди, але

ідеально прекрасні істоти. Було підірвано самі засади міфологічної свідомості та закріпленого у ній типу культури. Греція стала батьківщиною світської філософії, широкого спектру наук про природу, суспільство, людину.

Сократ заснував теоретичну дисципліну – етику, започаткувавши історію філософського пізнання особистості; грецькі драматурги, започаткувавши історію театального мистецтва, виконували те саме завдання.

Естетична орієнтація діяльності стала активно визначати характер не лише художників, але й майстрів усіх «техне». Краса стала визначальною силою, у тому числі у гімнастиці, у мовному спілкуванні (риторика стала важливою галуззю естетичної думки). В античній художній культурі зародилися жанри романа та повісті, у яких головними персонажами є реальні люди, а не боги та герої.

Отже, реміснича діяльність стимулювала роботу людського інтелекту, вимагаючи удосконалення техніки та технології, розвитку науки, філософії, вільного від канонів мистецтва. На думку М.С. Кагана, ці сили подолали інерційність традиційної культури, підготували її заміну культурою особистісно-креативного типу [1, 466].

Список використаних джерел

1. Каган М.С. Эстетика как философская наука. – СПб., ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 544 с.

УДК 37.013

***Стецик Василь Миколайович,**
студент 1 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник – Лаута Олена Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
рибодокористування України, м. Київ, Україна.*

УКРАЇНА І ГРЕЦІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ДІАЛОГУ ДВОХ КУЛЬТУР

Відносини між Україною та Грецією мають глибокі корені співробітництва і, якщо можна так висловитися, взаємодії українського і грецького народів. Гарні відносини між цими країнами склалися у всіх сферах. Сьогоднішнє завдання – сприяти подальшому розкриттю величезного потенціалу, який існує в політичній, економічній, гуманітарній та культурній сферах. В рамках двостороннього політичного діалогу за останні роки відбулося кілька дуже важливих офіційних зустрічей. Наприклад, державний візит Президента України в жовтні минулого року, в рамках якого відбулися зустрічі в Афінах з Президентом Греції Каролосом Папуліасом, тодішнім Прем'єром Георгіосом Папандреу, лідером офіційної опозиції і нинішнім Прем'єр-міністром Греції Антонісом Самарасом, а також відбувся Бізнес-форум за участю українських та грецьких бізнесменів. Під час згаданих переговорів, зокрема, було підтверджено бажання активізувати співпрацю з широкого кола питань [2].

Для України Греція є одним з найважливіших торговельно-економічних партнерів в регіоні Південних Балкан та Східного Середземномор'я. А це означає, що одним із пріоритетів розвитку наших відносин, особливо в період глибокої економічної кризи, є розширення взаємовигідних торговельно-економічних зв'язків, створення сприятливих умов для залучення грецьких інвестицій в українську економіку і розширення зовнішньоторговельних контактів між суб'єктами підприємницької діяльності наших країн.

Україна і Греція домовилися про створення поромного сполучення між двома країнами. Про це заявив міністр інфраструктури України Володимир Омелян. Як зазначається, поромне сполучення має високий торгово-економічний потенціал України та Греції. Так, в останні роки товарообіг між Україною і Китаєм, країнами Перської затоки, країнами Скандинавії значно виріс. Міністр підкреслив, що у 2020 році Україна може збільшити експорт зернових культур у два рази, тому необхідно збільшувати кількість інфраструктурних об'єктів України створювати нові транспортні коридори [1].

Взагалі, в останні роки торговельно-економічні відносини України та Греції розвивалися досить динамічно. Торговий оборот між нашими країнами стабільно збільшується. Винятком був, зрозуміло, тільки кризовий 2009 рік. Статистичні дані свідчать про поступове відновлення докризового рівня. Так, у 2014 році товарообіг товарами та послугами між нашими країнами склав 532 млн. дол. США, збільшившись на 43% порівняно

з 2013 роком. У першому кварталі поточного року товарообіг склав 94 млн. дол. США. Думаю, що існують значні можливості для збільшення торгівлі між нашими країнами. Україна зацікавлена в розширенні збуту в Грецію своєї продукції машинобудування, високотехнологічних товарів. Греція могла б збільшити поставки в Україну таких товарів як оливкову олію, вино, фрукти, овочі [3].

На жаль, на сьогоднішній день між Україною і Грецією не існує двосторонньої угоди, яка регулювала б порядок пенсійного страхування громадян України, які проживають в Греції. Важливим аспектом подальшого розвитку двосторонніх відносин є необхідність підписання міжурядової угоди між Україною та Грецькою Республікою про соціальне забезпечення.

Крім того, Пенсійний Фонд та інші компетентні відомства України розробляють нормативно-правові акти щодо визначення механізму виплати пенсій громадянам в країнах, з якими не укладені міждержавні договори з пенсійного забезпечення, зокрема, Грецією.

Станом на сьогодні законодавством України (згідно статті 12 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»), передбачена можливість для громадян України, які припинили виплату пенсійних внесків в Україні у зв'язку з тимчасовим або постійним виїздом в Грецію, виробляти відповідні перерахунки в Пенсійний фонд України шляхом добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування для подальшого розпорядження своїми пенсійними заощадженнями в Україні після досягнення пенсійного віку, але без акумуляції страхового стажу. Це питання має велике значення, і уряд України розробляє механізм її ефективного вирішення.

Список використаних джерел

1. Украина и Греция имеют значительный потенциал для развития сотрудничества – посол Георгиос Георгунтзос // Режим доступа: <http://www.teztour.ua/news/detail/news/16.html>
2. Украину и Грецию объединяет общее прошлое. Но есть ли у них общее будущее? // Режим доступа: <http://www.companion.ua/articles/content?id=6910>
Украине отступать некуда. Позади Греция // Режим доступа: <http://dialogs.org.ua/ru/periodic/page25623.html>

УДК 130.2

Столяр Марина Борисівна,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та культурології
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ПОСТІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС АНТИЧНОСТІ ЗА ФІЛОСОФСЬКО-ЕПІЧНИМ ТВОРОМ С.В. ПРОЛЕЄВА «ЄЛЕНА ПРЕКРАСНА: ТРАГЕДІЯ КРАСИ»

Анотація. В статті аналізується філософсько-епічний твір С. Пролеєва «Єлена прекрасна: трагедія краси» як взірць герменевтичного підходу до античної культури. Йдеться про актуальність античності як одного із життєдайних джерел сучасної європейської культури. Виокремлюються універсальні проблеми людського буття, розкриті на матеріалі сучасної філософської міфопоетики; робляться спроби знайти в тексті книги алюзії на стародавні артефакти.

Ключові слова: антична культура, антична трагедія, герменевтика, філософський епос, проблема війни і миру, сенс життя.

Аннотация. В статье анализируется философско-эпическое произведение С. Пролеева «Елена прекрасная: трагедия красоты» в качестве образца герменевтического подхода к рассмотрению античной культуры. Говорится об актуальности античности как одного из творческих источников современной европейской культуры. Выделяются универсальные проблемы человеческого бытия, раскрытые на материале философской мифопоэтики: делаются попытки найти в тексте книги аллюзии на древние артефакты.

Ключевые слова: античная культура, античная трагедия, герменевтика, философский эпос, проблема войны и мира, смысл жизни.

Annotation. S. V. Proleev's philosophic epos «Helen the Beautiful: the Tragedy of Beauty» as the example of the hermeneutic approach to the antique culture is under analysis in this article. The author underlines the actuality of the Antiquity as one of the sources of the modern European

culture. The universal problems of human being are pointed out: the resolve of these problems is based upon the material of the modern philosophic mythopoetics. The author of the article makes attempt to find in the text of the book the allusions to the ancient artifacts, to discover the creative sense of philosophic myth and to reveal "existentials" of human life – of the childhood, of the youth, of the maturity and of the old age. Using the ideas of Stesichore's palinode and developing the version of Empedocle's tragedy «Helen», S. V. Proleev underlines cruelty and absurdity of Trojan war.

Due to S. V. Proleev's interpretation the antique tragedy becomes the point of crossing of many collisions – the fate and the free choice, the pride and the humility, the real heroism and the perverted variants of it, the mind and the limits of its power. Moreover the tragedy of the beauty is the main idea of the philosophical epos.

Overcoming the limitation of the antique stories about Helen the Beautiful, S. V. Proleev interprets the image of Helen in both «apophatic» and «cataphatic» ways and proclaims the new type of hero and the new values. This new interpretation is the opposition to the ancient historic tendency of gnostic godding of Helen. S. V. Proleev proposes the unused potential of the myth about the most beautiful woman. It is interesting, that his interpretation bears some resemblance to the Old Testament story about the beautiful Joseph.

Key words: the antique culture, the antique tragedy, the hermeneutics, the philosophic epos, the problem of war and peace, the sense of life.

В українській культурі від найдавніших часів до сьогодні дуже важливе місце посідає античність. Термінологічно, сюжетно-образно, пластично, асоціативно античність постійно виявляє свою присутність в якості непересічного досвіду, предмета споглядання, мудрого наставника, цікавого співбесідника та джерела творчого натхнення. Актуальність нашої роботи викликано, перш за все, необхідністю постійного переосмисленого відтворення здобутків античної культури, а по-друге – потребою поглибленого вивчення різноманітних форм інтерпретації античності в артефактах національної культури. Подібна робота протистоїть культурно-історичній ентропії, внаслідок якої тексти іншої доби (хоч би й в перекладі) стають закритими навіть для «освічених» людей. Як пише С. Пролеєв у вступі до друку одного із фрагментів своєї книги «Єлена прекрасна: трагедія краси», питання про подолання величезної історичної дистанції, що відділяє нас від античності – це питання розуміння актуальності минулого. Історія перевіряється герменевтикою [Див.: 9, с. 194]. Музейне відношення до античності має бути доповненим практиками її перекладу на мову сучасної культури [Див.: 9, с. 196]. Вихід книги С.В. Пролеєва «Єлена прекрасна» – це, на наш погляд, поява знакового тексту, що поєднує багаторічні авторські розвідки античності із філософською міфопоетикою. При цьому здійснюється як долучення до джерел античної культури (міфології, релігії, філософії, науки, історії, побуту тощо), так і художньо-культурологічна адаптація відповідного матеріалу до можливостей сучасного реципієнта.

Хочеться зазначити, що книга Сергія Пролеєва – це також певне розуміння причин сучасної кризи філософії та одна з можливих відповідей небайдужої до долі філософії людини на виклик, що ставить буття цієї сфери на межі виживання. Йдеться про збагачення філософії стилістично та змістовно різноманітними практиками, що знімають відчуження філософії в сучасному суспільстві. Автор книги, безумовно, є спадкоємцем герменевтично-феноменологічної течії європейської філософії та наразі цей раціоналізм спускається з вершин елітної, подекуди категоріально переважаної філософії та робить крок на зустріч всім, хто прагне не готових відповідей, але повноцінного мислення; хто розуміє філософію не як сукупність завчених та забутих за непотрібністю тез, а як творчий дискурс, в межах якого вирішуються найважливіші проблеми людського буття. Тобто не тільки за змістом, але й за діалогічною формою книга С. Пролеєва є значною мірою частиною того досвіду філософування, який був характерним для античного дискурсу. Не випадково своє публічне життя вона розпочала в аудіоформаті (що, до речі, відповідає примату усного слова в античній культурі над письмовим). Причому озвучив текст сам автор, що є дуже цінним для розуміння аутентичних акцентів та першого «прочитання» цього багаторівневого в змістовному плані твору.

Метою цієї роботи є аналіз герменевтичного діалогу з античною культурою в межах книги С.Пролеєва «Єлена прекрасна: трагедія краси». Своїми завданнями ми маємо виявлення основних аспектів автентичності та актуальності відповідного інтертексту.

Дослідниця античного інтертексту української літератури О. Гальчук напрямками інтеріоризації відповідних сенсів в українську культуру називає 1) перекладацьку, 2) художню та 3) науково-критичну традиції осмислення культурного та духовного досвіду Стародавніх Греції та Риму [2, с. 83]. Не випадково перекладацька діяльність стоїть на першому місці: тільки на поверхні, в якості готового результату така діяльність є виключно

перекладом, – фактично ж вона об'єднує і інші напрямки роботи з античністю. «Українські перекладачі» – це традиційний «бренд» нашої культури як взагалі, так і зокрема, коли йдеться саме про античність. Достатньо назвати такі імена як Борис Тен (М.В. Хомичевський), А. О. Содомора, Й. Кобів, Д. Коваль-Гнатів, В. Ставнюк, О. Кислюк, У. Головач, А. Тихолаз та інші.

Науково-критичну традицію в сучасному українському дискурсі представлено роботами Б. Баглай-Соляник, В. Башманівського, К. Буслаєвої, О. Вишневської, О. Гальчук, А. Демченко, Т. Іванюхи, М. Майстренко, М. Мандеса, П. Мірошніченко, Ю. Микитенко, Н. Мочернюк, В. Папушиної, В. Пащенко, Н. Пащенко, Г. Підлісної, О. Турган, Т. Шевчук та інших дослідників, які мають своїм предметом як саму літературну спадщину античності, так і відповідну традицію в художніх рецепціях українських письменників та поетів (Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Миколи Зерова, Дмитра Загула, Святослава Гординського та інші).

Якщо ж йдеться про широкий, культурний контекст, то до вже названих напрямків необхідно додати філософські та культурологічні рефлексії відносно, перш за все, впливів античності на вітчизняну культуру на різних етапах її розвитку. В цьому руслі ми можемо спиратися на роботи А. Бичко, І. Валявко, Т. Голіченко, Т. Кононенка, С. Кримського, В. Малахова, О. Матюхіної, О. Олександрової, М. Поповича, С. Пролєєва, С. Ушакова, С. Шевцова та інші.

Книга С. В. Пролєєва «Єлена прекрасна: трагедія краси» є унікальним в сучасній культурі поєднанням філософського, наукового та художньо-міфологічного дискурсів на основі троянського циклу міфів (та їх античних інтерпретацій). Йдеться про пост-історичний епічний твір, в якому присутні всі пласти людського буття, починаючи від побуту і закінчуючи філософією та релігією. При цьому кожне слово, подія, предмет, топос, думка, що зустрічаються в книзі, мають під собою вагоме підґрунтя. Вони є результатом багаторічної систематизуючої та філософсько-інтерпретаційної роботи автора з античними текстами.

Наприклад, в часи античності не існувало чітких синхронічно-діахронічних узгоджень між різними міфами. Натомість, автор відтворив картину всіх подій троянської війни та існуючих версій цих подій саме в контексті єдиного хронотопу.

При цьому читач усвідомлює чимало несподіваних фактів міфічних подій, що підважують усталені стереотипи. Зокрема, що Єлені на час захоплення Трої було близько 50 років, а коли її вкрав Тесеї – лише 12-13 (самому Тесею на той час за п'ятдесят; також він не міг брати участь у поході аргонавтів, бо був тоді немовлям); що так само підлітком був Ахілл (15 років), коли пішов на Трою (це був перший похід, тоді як другий, про який оповідає «Іліада», розпочався лише 10 років по тому); що майже всі ахейські герої – переможці! – або загинули, або стали вигнанцями з рідних міст (цим утворюється суворе тло осуду війни) тощо. Все це, звісно, не фантазії автора, а відомі дані міфологічної традиції, які, однак, зазвичай залишаються поза увагою. Сумлінно слідуючи джерелам, С. Пролєєв водночас створює оригінальну версію розгортання подій війни, в межах яких є місце навіть детективній історії. В ній читачу (слухачу) пропонується розплутати досить складну комбінацію тем боротьби за владу, сепаратних переговорів, помсти, зради, жадібності, підступності та пристрасного кохання. Як на мене, дві глави «Книги Одиссея» – «Лазутчик» та «Паламед» могли б розростися до окремої історії в популярному на сьогодні жанрі детективу [8, с. 200–213].

Треба підкреслити, що авторські варіації на тему троянської війни не відриваються у польоті фантазії від античної основи. В кожному з неймовірних, на перший погляд, поворотів сюжету автор може послатися на певне античне першоджерело. Так, версію щодо двійника Єлени пов'язано з відомим фактом палінодії Стесіхора [10]. Поет Стесіхор дуже негативно відізвався про Єлену як про підступну зрадницю свого чоловіка та основну причину жадливої війни. Після цього він раптово осліп. Поет почав благати богів, і тоді уві сні йому предстала Єлена, яка пояснила причину такого покарання. Тоді Стесіхор написав палінодію, тобто зречення: він відмовлявся від своїх слів та стверджував, що насправді Єлена ніколи не зраджувала чоловікові та взагалі не була у Трої. Війна йшла через створений богами з ефіру двійник, а справжня Єлена під час війни перебувала в Єгипті. Як свідчить легенда, після закінчення «покаянної» поеми на честь Єлени поет прозрів. Посилання на цей факт можна прочитати в діалозі «Федр» Платона [7, 243 а-в]. Пізніше на основі такого ж сюжету створює трагедію «Єлена» античний трагік Евріпід, який принципово змінює деякі ціннісні акценти в античній культурі [11]. Зокрема саме він у новій оптиці показує жіночу долю. Інша гіпотеза автора – відносно тактичних ідей Паріса, його методів виховання коней та відкинutoї військовою радою пропозиції використовувати у війні кінноту. Ця гіпотеза теж

спирається на стародавні артефакти, зокрема найдавніший у світі трактат хурритського автора про тренінг коней «Кіккулі з країни Мітанні» (XIV ст. до н.е.) [5].

Текст книги переконливо свідчить про власний досвід життя автора в античності, що поєднує герменевтичне вживання в античну культуру із осмисленням універсальних людських ситуацій та проблем. Майже в кожному образі перед нами постає людина в інтер'єрі стародавності, але сутнісно ми відчуваємо її близькість. З цього боку книга постає філософською енциклопедією «екзистенціалів» дитинства, юнацтва, зрілості та старості [8, сс. 13-14, 16-17, 29-30, 45-47, 163-166, 278-279]. В діалозі Єлени з Протеєм звучить підсумок всіх авторських роздумів щодо особливостей людського віку. Особливо мене вразив фрагмент, в якому йдеться про старість: наразі людина у розквіті творчих сил демонструє рідку емпатію у стан сутінок людського життя:

*«И старость вся –
в умении себя сосредоточить
на лучшем,
хоть бы от него
остались крохи,
жалкие частицы
того, что некогда беспечно расточал.
Поменьше сожалеть и о недугах думать –
они и без того возьмут себе свое.
И не ленишься –
каждодневный труд над слабостью,
превозмогая немощь.
Не только прошлым жить –
и новое встречать.
Всегда, и в миг последний,
есть шанс для радости.
Удел прискорбнейший –
до смерти умереть»* [8, с. 165].

Коли наводиш цитату з книги, відчуваєш щось схоже на провину перед її автором. Справа полягає в тім, що адекватною одиницею цитування наразі може бути тільки ціла глава, а не окреме речення чи навіть абзац. Це дуже рідка якість книги – я би позначила її як інтелектуальну цілісність та рівномірність тексту, коли певне поняття чи образ складаються зі змісту всієї глави таким чином, що практично неможливо щось виділити як більш вдале, а від чогось іншого абстрагуватися як від другорядного. Наразі демонструє себе пряма залежність легкості сприйняття реципієнта не тільки від творчого натхнення автора, але й від його важкої праці: «Когда нас покидает Муза, приходит ее брат суровый – Труд» [8, с. 277]

Особлива тема для обговорення – міфопоетика книги. Перед нами філософсько-психологічний міф, тобто міф, який є філософічним з раціоналістичної точки зору та психологічно достовірним. Мене особисто вразили дві філософсько-міфологічні «замальовки». Перша – це картина буття від Хаосу до втрати Кроносом влади. Також дуже виразним є опис гераклітівського світогляду, в якому постає картина буття, субстанцією якої виступає вогонь як божественна енергія. Останній образ-поняття С. Пролесєв вписує в сюжет загибелі Трої, поєднуючи з образами велетенської пожежі, в якій було знищено велике місто. Завершується цей фрагмент оптимістичною есхатологічною картиною: «Бог возвратит к Себе все гибнущее – смерть поправ, спасет. То будет торжество огня, в который обратится весь горестный, на части и частицы разделенный хладный мир» [8, с. 240].

Якщо традиція філософських міфів пішла ще від Гесіода та Апулея, то взірцем глибокої психологізації міфу для автора, можливо, слугував роман Т. Манна «Йосип та його брати». Вплив останнього твору відчувається не тільки в психологізації нарративу, але й в духовній інтерпретації краси та деяких паралелів сюжету. Психологічно переконливо звучить версія автора, який «насправді» мотив міг з'явитися у Паріса бажати кохання найпрекраснішої з жінок. Автор по своєму витлумачує відомий факт поведінки Одиссея, коли він плигає з корабля на щит під час висадки ахейців під Троєю. Взагалі образ Одиссея є одним з найбільш психологічно виписаних. Особливої виразності наразі додає конфлікт хитромудрого Одиссея з іншим грецьким мудрецем – Паламедом (до речі – Гомер про нього чомусь не згадує). Паламед свого часу поклав перед биком, що орав поле, маленького сина Одиссея. Виразним антивоєнним символом в тій ситуації була поведінка Одиссея та його пісня: «Увидели на пашне Одиссея. Он шел по полю за обычным плугом, но что за странность – в упряжи его огромный бык и старая ослица! А сам он засеивает пашню не зернами отборными, как принято от века, а жгучей солью! И при этом песню поет нелепую:

*Сила и глупость вместе идут,
В упряжке одной.
Горькой судьбы борозду
Вздорно ведут –
То прямо, то вкось.
Раны земли засыпаем
Едкою солью.
Чтобы неложно узнали –
Жизнь – только тлен» [8, с. 178–179].*

Автор широко використовує потенціал «візуальності» складних, багаторівневих в змістовному плані образів твору. І при цьому книга втягає читача в захоплююче цікавий інтелектуальний дискурс пошуків, порівнянь, паралелей, алюзій, загадок та спроб їх відгадати. Зокрема підкреслено виразними є паралелі між поховальними іграми на честь Патрокла, зображеними в «Іліаді» Гомера, та поховальними іграми на честь царевича Олександра (Паріса). Опису останніх ігор присвячено шість глав «Єлени» з «Книги Паріса» – «Ігри», «Гектор», «Горлінки», «Чаша», «Деїфоб» і «Бик». Привертає увагу, що кидання спису у Гомера виступає останнім, а С. Пролєєв саме з нього розпочинає ігри. Зрозуміло, що така альтернатива виникла в наслідок скорочення Гомером опису ігор за рахунок саме цього виду змагань, в якому переможця (Агамемнона) було визнано апріорі:

*«Знаємо, сину Атреїв, що ти перевищуєш інших
Силою й вмінням далеко закинути спис довготінний.
Отже, бери нагороду оцю й до човнів крутобоких
З нею іди» [4, 890–893].*

Ситуація «замовчування» змісту змагання із кидання спису у Гомера дає можливість автору «Єлени» реконструювати перебіг цієї частини поховальних ігор. Треба визнати, що С. Пролєєв зробив це не тільки переконливо з історичної точки зору, але й дуже виразно в сенсі художнього змісту образів героїв, їх психології. Яскравий акцент в цій картині проставляють фарби: «Там, где копьё поражало щит семикоженный, прочный, юноша... вмиг подбежав, отмечал яркою желтою охрою след острия... Вскоре как раны, желтой сочащейся кровью, щит весь усеяли метки» [8, с. 92–93]. Читачу передається хвилювання народу: «Громко, восторженно ахнул, будто один, весь народ. Вслед за тем возглас распался на хор приветственных криков» [8, с. 93]. Здається, що змагання дійшло до своєї кульмінаційної крапки, але в цей момент відбувається неочікуване: «Быстро промчалось – копьё ли? Парис? – и, щит сокрушая, пронзило круг медноокрасный. Мощноразящий удар прямо по центру пришелся, сверху обрушась на Гектора пику, прочно вошедшую в щит... Пало копьё Приаида в пыль у щита. В прахе бессильно лежало...» [8, с. 95].

В Гомера надмірна пишнота поховальних ігор на честь Патрокла (чисельні дари не тільки переможцям, але й переможеним; людські жертвоприношення тощо) є екзальтованим виразом Ахіллом його горя з приводу загибелі друга. Що ж до ігор на честь Олександра в описі С. Пролєєва, то вони позбавлені надмірності, людських жертв і, відповідно, описуються такими, якими вони найчастіше і були в рецепції сучасних дослідників [6, с. 464].

Також алюзією на гомерівські ігри є фрагмент з «Книги пристрасті», який ми читаємо в главі «Діомед». Цей фрагмент, перегукуючись із Іліадою, дає деякі «пояснення» перемоги Діомеда у змаганні колісниць. Діомед, за версією автора, був закоханий в Єлену, та вона не підділася своїй слабкості щодо нього. Останні слова спартанської цариці Діомеду були: «Пусть этот пламень на твоих доспехах горит неугасимо» (йшлося про полум'яне кохання Діомеда) [8, с. 145]. Наразі автор дає своє пояснення загадкового гомерівського епітету обладунків Діомеду, на якому було видно ніби полум'яний відблиск.

В Гомера йдеться лише про один рік Троянської війни та про повернення Одиссея, натомість автор «Єлени» систематизує практично всю відому нам інформацію відносно Троянської війни та долі тих її героїв, які є дотичними своїми долями із життям Єлени. Відповідно текст складається із шести книг – «Книги Леди», «Книги Тесея», «Книги Паріса», «Книги Одиссея» та «Книги Менелая», змістовним центром яких є «Книга пристрастів», що фактично є книгою Єлени. Автор зробив виняток для назви цієї книги, щоб у читача не склалося помилкове враження, ніби тільки одна книга присвячена Єлені, тоді як весь текст має образ найпрекраснішої з жінок за центральний.

Найбільш глибоко, з моєї точки зору, в книзі пов'язано долі Тесея та Єлени: саме Тесеєм отримав нелегке завдання від богів знайти найпрекраснішу. Автору книги випадає нелегке завдання разом із Тесеєм не просто знайти найпрекраснішу, але й пояснити свій вибір. І він справляється з цим. Дивлячись на Єлену пролєєвський Тесеєм відчув не захват і не

потяг, а *трепет*; все найкраще, що було приховано в ньому, відкрилося в якусь мить. Є ще один герой, який, здається, розуміє Єлену краще за інших: коли Одиссею кажуть, що Єлена втекла з Парісом, він у це не вірить і каже, що така поведінка не відповідає її естwu [8, с.175]. Що ж до Менелая, то його сповнене щастя життя з Єленою перетворюється на безглуздий мотлох марноти: війну за двійника коханої жінки. Навіть тоді, коли Менелай зустрічає в Єгипті справжню Єлену, він не може відмовитися від примарного сенсу власного псевдо-героїзму і залишає все так, як є. Тобто дискусія Менелая та Агамемнона, що відбулася на початку твору (глава «Брати» з «Книги Тесея») закінчується перемогою Агамемнона. В житті Менелая влада виявляє себе важливішою за любов.

Якщо в античних джерелах, особливо у Гомера, Єлена постає як своєрідна «пляма замовчування», автор наповнює цей образ найглибшим змістом та ставить у центр епосу не тільки «апофатично», але й «катафатично». Образ Єлени виступає ствердженням нового типу героя, нових цінностей; своєрідним пророцтвом щодо сенсу людського життя, яке приходить на зміну античності. Тобто «Єлена» – це твір, який виражає не тільки саму античну культуру, але й її внутрішню тенденцію, напрямок її подальшої трансформації. А трагедія краси виявляється трагедією нерозкритого, незрозумілого античності пророцтва про любов як джерело та сенс життя. При цьому автор розвиває саму ту тенденцію у розвитку образу Єлени, яка не знайшла свого продовження. Відповідно для автора неприйнятним є обоження Єлени, тобто той історичний напрямок розвитку палінодії Стесіхора, що знайшов своє втілення у вченнях гностичних сект.

Ще декілька слів хочеться сказати щодо побажань до нового видання книги, бо першим виданням створення цього твору, як нам здається, не повинно завершуватися. Без коментарів текст залишається закритим відносно численних античних алюзій та тих наукових доробок, що приховано за зовнішньо прозорим текстом. Зрозуміло, що в книзі не відображено і сюжетно-психологічні колізії, які поставали перед автором під час написання твору. Результат поглинув складний та змістовно цінний рух до цього результату. Як на мене, інтрига самого процесу творчості також вимагає свого хоча б часткового відтворення в коментарях до тексту. І завершити цю статтю, яка, скоріше, запрошує до діалогу про книгу С. Пролеєва, ніж розкриває зміст самої книги, я хочу словами відомого українського дослідника античної культури, перекладача Андрія Содомори. Линучи думкою сторінками книги, ми по суті «зустрінемося вже не з міфічними героями, а із звичайними, якими вони є, людьми – на дорозі вже й не до Афін, а просто до людської оселі, де у пошані ... Мудрість» [1].

Список використаних джерел

1. Андрій Содомора // Режим доступу: <http://maysterni.com/user.php?id=3342> (5.05.2016)
2. Гальчук О. Античний інтертекст української літератури: теоретичні аспекти / О. Гальчук // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. – 2012. – Вип. 20. – Ч.І. – С. 82–88.
3. Головач У.В. Актуальні проблеми перекладу і коментування грецької філософської прози з погляду специфіки жанру/ У.В.Головач // Режим доступу: <http://philologv.knu.ua/files/librarv/stud-ling/stud-ling-8/40.ndf> (10.05.2016)
4. Гомер. Іліада / Переклад Бориса Тена / Гомер // Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/homer_iliad_ua.htm (11.05.2016)
5. Ковалевская В.Б. Конь и всадник (пути и судьбы)/ В.Б. Ковалевская // Режим доступу: <http://coollib.net/b/298634/read> (11.05.2016)
6. Кюизень Ж. Странствия Улисса / Ж. Кюизень. – М.: Вече, 2008. – 480 с.
7. Платон. Федр / Платон. Сочинения. В трех т. – Пер с древнегреч. под. общ. ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. Вступит. статья А.Ф. Лосева. – М.: Мысль, 1970. – Т. 2. – С. 157–222.
8. Пролеев С. Елена прекрасная: трагедия красоты / С.Пролеев. – К.: Дух і Літера, 2015. – 288с. (аудіоверсія у відкритому доступі за посиланням: <http://www.ex.ua/100566805?r=3454>).
9. Пролеев С.В. Перелагая античность: к вопросу о герменевтическом преодолении исторической лисанпии / С.В. Пролеев // Докса. – № 2 (24). – 2015. – С.194 – 201.
10. Стесихор. Материал Википелии – свободной энциклопедии / Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стесихор> (4.05.2016).
11. Еврипил. Елена / Еврипид. Трагедии. – Т.2 / Пер. с древнегреч. И. Анненского. – М.: Искусство, 1980. – С. 65–144.

References:

1. Andriv Sodomora // Available at: <http://mavsterni.com/user.php?id=3342> (5.05.2016)
2. Gal'chuk O. Antichniv intertekst ukraïnskoï literaturi: teoretichni aspekti. Visnik L'vivs'kogo universitetu. Seriya: Inozemni movi, 2012, Vip. 20, Ch. I, pp. 82–88.

3. Golovach U.V. Aktual'ni problemi nerekladu i komentuvannva grets'koï filosof's'koï prozi z noglvadu spetsifiki zhanru. Available at: <http://philology.knu.ua/files/library/stud-ling/stud-ling-8/40.ndf> (accessed 10.05.2016)
4. Gomer. Iliada / Pereklad Borisa Tena. Available at: http://www.ae-lib.org.ua/texts/homer_iliad_ua.htm (accessed 11.05.2016)
5. Kovalevskaya V.B. Kon' i vsadnik (puti i sud'by). Available at: <http://coolib.net/b/298634/read> (accessed 11.05.2016)
6. Kvuizen'e Zh. Stranstviva Ulissa / Zh. Kvuizen'e. M.: Veche. 2008. 480 n.
7. Platon. Fedr / Platon. Sochineniya. V trekh t. – Per s drevnegrech. pod. obshch. red. A.F. Loseva i V.F. Asmusa. Vstunit. stat'va A.F. Loseva. – M.: Mysl'. 1970. T. 2. pp. 157–222.
8. Proleev S. Elena prekrasnaya: tragediya krasotv. K.: Dukh i Litera, 2015, 288 p. Available at: <http://www.ex.ua/100566805?r=3454> (accessed 11.05.2016).
9. Proleev S.V. Perelagava antichnost': k voprosu o germeneticheskom preodolenii istoricheskoy distantsii / S.V. Proleev // Doksa. № 2 (24). 2015. pp. 194 – 201.
10. Stesikhor. Material Vikinedii – svobodnov entsiklopedii. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Stesikhor> (accessed 4.05.2016).
11. Evripid. Tragedii. T.2 / Per. s drevnegrech. I. Annenskogo. M.: Iskusstvo, 1980, pp. 65–144.

УДК 304.4

***Сторожук Світлана Володимирівна,**
доктор філософських наук, доцент, доцент
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Невирішеність проблеми національної консолідації сучасного українського населення й можливість втілення, спекулятивних ідеологічних програм для його деструкції значною мірою обумовлена відсутністю загальної державної політики у сфері культури, яка сприятиме формуванню нової, відповідної сучасним політичним реаліям різновиду культури, а саме національної культури. Її становлення в Україні, зумовлене не тільки відсутністю чіткої політичної програми чи цілеспрямованої державної політики в сфері культури, але, насамперед, тими складнощами, що виникають при визначенні меж та змісту поняття «національна культура». Без уваги на це, в сучасному інтелектуальному дискурсі, у висвітленні цього питання є константи, які сьогодні вже не викликають жодного сумніву. Так, наприклад, один з найвідоміших речників європейського модернізму – Е. Гелнер, доводить, що формування національної культури є результатом опозиції аграрного та індустріального суспільства, внаслідок якої сформований не тільки національний принцип, але й національна держава.

Вказаний підхід не тільки не безперспективний, але й соціокультурних умовах буття українського суспільства набуває стратегічного значення. Адже, в європейському інтелектуальному дискурсі, ще в середині ХХ ст. чітко утвердилася думка про те, що аграрне суспільство породжує політичні утворення або менші, або набагато більші від культурних розмежувань. Це, на думку Х. Ортеги-і-Гассета, зумовлено тим, що «хлібороб ще живе, як рослина. Його буття, коли він думає, відчуває і бажає, зберігає ту дрімотну апатію, в якій живе рослина» [4], а тому він живе у відповідності до природних законів та звичаю, не актуалізуючи значення громадянських законів та державних кордонів. Він живе у Всесвіті, «полі» (Х. Ортеги-і-Гассет), а тому консолідується переважно з найближчим оточенням, родичами. Саме в цей період, зауважує Е. Гелнер, високі культури або великі традиції стають видатними, важливими і в певному, але особливому сенсі панівними, навіть не зважаючи на те, що «вони не змогли нав'язати себе всім чи навіть більшості населення» [1, с. 161]. Як відомо, соціально-культурне життя «в аграрному суспільстві було різноманітним, не було ні спонуки, ні засобів для виникнення ширших культурно однорідних спільнот. До появи націй люди усвідомлювали себе належними до общини, племені, поселення тощо. Не існувало єдиної культури, яка б об'єднувала навіть культурно споріднені племена в культурну спільноту» [2, с. 13].

Населення домодерних державних утворень мало чітку ієрархічну структуру (станову стратифікацію). Різні верстви належали до принципово відмінних культурних середовищ: з одного боку, тут розвивається аристократична та дворянська культура, а з іншого – культура простолюду. Ці культури ніколи не стикалися, вони існували як два непов'язані чи навіть

паралельні світи. Показово, що в той час як дворянська культура була універсальною й існувала над політичними кордонами, культура селян локалізується в межах певної провінції.

В певний історичний період аграрне суспільство вичерпало свій економічний, політичний, культурний та духовний потенціал. Реформація та індустріалізація сформували нову, «штучну» (Е. Гелнер) людину. Вона вже не могла жити й функціонувати в природному середовищі й, виходячи із системи традиційних культурних зв'язків (аграрного суспільства) потребувала нового середовища – всезагальної (національної) культури. Формування останньої забезпечували, з одного боку, стандартизована освіта, а з іншого – національна за змістом держава. Остання, вважається національною (або нацією-державою) тому, що її структурним і функціональним імперативом виступає єдиний комунікаційний простір і однорідний простір управління. Їх формування забезпечує спільність культури. Внаслідок цього, найважливішим елементом внутрішньої політики будь-якого європейського уряду епохи Модерн став процес націотворення – перетворення різнорідного в культурному відношенні населення в однорідну націю.

Становлення національної культури відбувалося не самовільно. Вона формується як результат свідомої й організованої діяльності політичної та культурної еліти. Остання, в силу різних, часто навіть цілком прагматичних причин, усвідомлюючи необхідність культурної єдності відшукувала в історичному минулому ті елементи культури, які забезпечуючи культурну гомогенність, сприятимуть консолідації суспільства. Конструювання національної культури відбувалося на ґрунті етнокультурної різноманітності аграрного суспільства. Культурна еліта, виокремлювала певні етнокультурні явища та елементи (релігія, міфи, легенди, діалекти, стереотипи тощо, й перетворювала їх та підносила до рівня загальнозначимих [2, с. 13].

Використовуючи засоби стандартизованої освіти, культурна еліта формує культурно гомогенну національну державу, а отже й націю. Там, де весь або майже весь круг даної культури охоплений однією політичною організацією і де, всередині її, є місце для однієї панівної культури, там утворюється нація. Остання, за твердженням Е. Гелнера, формується тоді, коли людей «об'єднує одна культура, яка у свою чергу, означає систему ідей, знаків, зв'язків, способів поведінки та спілкування» [1, с. 160].

Отже, модерністи (насамперед, Е. Гелнер) розглядають націю як культурну єдність, яка формується на основі релігії, мови, системи моральних понять, спільності побуту, мистецтва, літератури, однак ніколи не зводиться до них. Адже, за слушним зауваженням В. Межуєва, ці атомарні риси, можуть бути як загальнолюдськими так і специфічними, а тому тільки своєрідність їх синтезу може лежати в основі національної культури [3]. Відзначимо, що вказаний синтез постає результатом свідомої дії еліти, й будучи тісно пов'язаним з етнокультурним ядром, може спрацьовувати навіть там, де для консолідації суспільства та його лояльності до державних інститутів не вистачає економічної підоснови. Іншими словами, формування національної культури завжди пов'язане з утвердженням національної історії та міфу, які проникаючи в підсвідомість народу, часто консолідують його більше ніж діяльність еліти, що яскраво засвідчує український процес націєтворення.

Список використаних джерел

1. Гелнер Е. Нації та націоналізм / Е. Гелнер // Націоналізм: [антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий ; літ.ред. Л. Білик]. – [2-ге вид. перероб. і доп.] – К. : Смолоскип, 2000. – С. 156-169.
2. Лісовий В. Культура, ідеологія, політика: збірка есеїв / В. Лісовий. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 352 с.
3. Межуев В. Национальная культура как явление и понятие [Электронный ресурс] / В. Межуев // ЧЕТЫРЕ ПЕРА: Независимый общественно-политический портал Воронежа. – Режим доступа: <http://4pera.ru/news/analytics>
4. Ортега-и-Гассет Х. Бунт мас [Електронний ресурс] / Х. Ортега-и-Гассет. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset__masa__ua.htm#13

*Терещенко-Кайдан Лілія Володимирівна,
кандидат мистецтвознавства,
доктор філософії (Ph. D),
докторант, професор Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна*

ФОРМУЛА «Я» «АРТАДОКСΗΣ» «ІНШИЙ» – ЯСКРАВИЙ ВИРАЗНИК СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ (ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ)

Відповіддю на запитання провідних філософів-культурологів України «Чи не боїшся говорити словами духовності й змінювати формулу сучасного діалогу з «Я» – «ІНШИЙ» на «Я» «АРТАДОКСΗΣ» «ІНШИЙ»?» стала практична розвідка, що здійснювалася з 5 по 17 липня 2016 р. на території республіки Греція.

При дослідженні культурного діалогу між Україною та Грецією нами було введено до наукового обігу новий варіант формули сучасного культурного діалогу де Сакральне (ортодоксальне) є Третім у діалозі сучасних України та Греції, усвідомленого як поле взаємодії Я та Іншого. Це виводить дослідження з історіографічної в релігійно-культурологічну царину, формуючи перетин смислу та знаку, позначника та позначуваного.

Для дослідження було обрано групу науковців різних сфер діяльності, від культурологів, мистецтвознавців, філологів до дипломатів та представників технічних наук. Науковці мали різний віковий ценз (від 26 до 53 років) та релігійні переконання та погляди (від яскраво виявлених (навіть агресивних) атеїстів до представників різних віросповідань, (християни (православні) та мусульмани). Окремою групою для дослідження була молодь, що потрапила до розвідки у складі світського студентського хорового колективу.

Тобто, з одного боку є певна група українців, що не мають прямого відношення до релігії, мають різний віковий ценз та різне ставлення до релігії, духовності, церкви. З іншого боку є Україна – країна, що об'єднує всіх цих суб'єктів під спільною назвою, а відповідно й ставленням зворотної сторони «представники української делегації» й Греція – православна країна, що приймала делегацію і має яскраво виражені, самобутні православні традиції.

Маючи окреслену вище картину спробуємо дослідити дію формули «я» «Артадоксής» «інший» на конкретних прикладах.

Відразу наголошуємо, для дослідження та будови формули Артадоксής а не Sacrum обрано тому, що ми маємо справу з яскраво вираженою, конкретною релігійною одиницею – православ'ям. Це відразу спрямовує дослідження на конкретні культурні та мистецькі цінності та культурно-релігійні аспекти. Тобто питання античної культури, котра в Греції постійно присутня поруч з православною і має величезний вплив на його формування та розвиток, розглядатися не буде. Sacrum для дослідження представлений у вузькому, конкретному напрямі, у вигляді Артадоксής'у, тобто безпосередньо православ'я.

Під час відрядження до Греції на шляху до місця постійного перебування в цій країні, агресивно налаштована частина науковців-атеїстів чинила всілякі перепони щодо відвідування православних святинь і взагалі відштовхувала навіть можливість духовного, ортодоксального спілкування. На меті цих суб'єктів був шопінг, відпочинок, налагодження культурних зв'язків для майбутніх подорожей.

Інша частина делегації, що вихована на фанатичних паломницьких поїздках до Греції, наполягала на виключно православній програмі маршруту з відвідуванням всіх церков, монастирів, поклонінням іконам та мощам святих. На меті цих суб'єктів було задоволення власних релігійних потреб та почуттів.

Третя частина групи, що складалася з представників інших віросповідань та нейтрально налаштованої молоді, сприймала з зацікавленістю все, що пропонували їм під час подорожі.

Греція, що прийняла до себе таку різну на погляди українську делегацію, задовольнила абсолютно всі бажання, вгамувала пристрасті й повела культурний діалог в чіткому, прийнятному для всіх сторін напрямку.

Відбулась багатоденна бесіда, де один слухав іншого, а другий давав можливість висловитися третьому. На березі і в церквах, монастирях Греції звучав український спів. Це й духовна музика, й народна пісня, й всілякі світські жанри. Звучали наукові доповіді, а у повітрі відчувалася спорідненість та єдність думок, почуттів, душ. Були такі моменти, коли греки відчували себе українцями, а українці – греками і, навіть мовний бар'єр не ставав на заваді. Атеїсти перестали боятися православного храму, води доторкнулися до ортодоксального, сакрального, і це ненав'язливе спілкування з красою та величчю грецького

духовного світу, де штучно створені святині тісно переплелися з неповторним природним ландшафтом, призвело до того, що закриті досі душі, відкрилися для спілкування, впустили до себе духовні паростки.

Мусульмани, представники інших релігійних конфесій та поглядів, почали брати благословення у православних священників, а полонники-фанати вгамували свої пристрасті. Прийшла повна рівновага та злагода. А в основі цього лежить Артадоксής і розумне ставлення до людей.

На цій мінімоделі сучасного суспільства, бо делегація представляла країну в мініатюрі, можна зробити висновок: так, дійсно, формула «я», «Артадоксής», «інший» працює. І можливо саме їй доведеться рятувати сучасний, хаотичний, заляканий світ.

УДК 78.03:7.071.1(477)"17 / 18 "

*Тилик Ігор Володимирович,
кандидат мистецтвознавства, доцент
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ, Україна*

МУЗИЧНО-СТИЛЬОВИЙ СИНТЕЗ В ТВОРЧОСТІ АРТЕМІЯ ВЕДЕЛЯ

Артемій Лук'янович Ведель (Ведельський) (1767 – 1808) належить до плеяди славетних українських композиторів, імена яких золотими літерами вкарбовані в історію національної та світової музичної культури. Поряд з творчістю його видатних сучасників, зокрема М. Березовського, Д. Бортнянського, С. Дегтярьова, мистецька спадщина А. Веделя формує цілком оригінальний і, водночас, унікальний музично-стильовий феномен, в якому багатогранно віддзеркалилися різноманітні аспекти оточуючого життя, втілилися авторські роздуми і переживання.

Цьому неабияк сприяло те, що еволюція індивідуального стилю А. Веделя розгорталася на перетині контрастних культурно-стильових ареалів, уособлених, з одного боку, інтонаційно-лексичним спектром відживаючих на той час ренесансно-барокових традицій, а з іншого, – арсеналом виражальних засобів, притаманних класицистсько-сентименталістському та, частково, передромантичному напрямкам розвитку зарубіжної та вітчизняної музики останньої чверті XVIII ст.

Вказана обставина апіорі прогнозує оригінальну специфіку веделівського художнього світосприйняття, типологічно спрямованого на активне застосування актуальних елементів тогочасної професійно-композиційної техніки, втім водночас, світоглядно спорідненого з ментально-образною атмосферою попередньої епохи, ретроспективний зв'язок з якою, є однією з визначальних формант індивідуального творчого стилю митця [3].

У зв'язку з цим, характерно, що, до сфери мистецьких запитів митця потрапляє, здебільшого, лише той спектр виражальних засобів, який асоціюється в його художній уяві з рисами рідної української культури, трактуючись ним відповідно до всотаних ще з дитинства мистецьких стереотипів

В цьому контексті, показово, що А. Ведель уникає прямого цитування народно-пісенних мелодій, обмежуючись використанням універсально-типологічних фольклорних елементів, актуалізованих в площині інтонаційної сфери популярних українських пісень, романсів та псалм, знайомих йому з дитинства, зокрема таких, як «Їхав козак за Дунай» (тріо «Покаянія отверзі мі двери»); «Ой не ходи, Грицю» (концерти №3), частина з Літургії Св. Іоанна Златоустого № 2 («Да исполнятся уста наша»); лірницька псалма «Про правду» («На ріках Вавилонських» до-мінор) тощо [3].

Органічна спорідненість художнього мислення А. Веделя з актуальним інтонаційно-семантичним тезаурусом своєї доби постає тим мистецьким підґрунтям, на основі якого відбувається індивідуальне «перекодування» композитором різноманітних жанрово-стильових елементів.

З огляду на це, видається симптоматичним, що мелодизм А. Веделя не обмежується рамками якогось певного хронотопічного ареалу. Глибоко вкорінений в інтонаційний світ традиційного українського побуту, він, водночас, інтерактивно розімкнений на творчу асиміляцію універсально-типологічних елементів, що функціонували в різних площинах тогочасного європейського професійного музичного мистецтва. Будучи індивідуально переосмисленими в творчості митця, вони постають вже не чимось чужорідно-екзотичним, а набувають виразно національного, суто «веделівського» забарвлення.

Констатуючи цю особливість, Т. Гусарчук визначає спільну рису притаманну мелодичному стилю А. Веделя. На думку дослідниці, її можна охарактеризувати як

«...геніальну здатність композитора створити музичний образ, адекватний словесному змісту. І ось ця дивовижна інтонаційна чуйність і мелодична винахідливість Веделя простежуються завжди і всюди, незалежно від того, чуємо ми власне Веделя чи «гібрид» Веделя з Моцартом або, скажімо з Сарті» [2, с. 94].

Яскравою ілюстрацією наведеного спостереження, можна вважати початкову тему з II ч. концерту № 3 «Доколі, Господи, забудеши мя» (т.т.:50–56 / [1, с.73]), в якій простежується оригінальний стильовий синтез традиційних рис українського думно-псалмового мелосу з інтонаційно-семантичним сегментом, типологічно спорідненим з темою популярної вже на той час в європейському та вітчизняному культурному середовищі клавірної фантазії В. А. Моцарта (ре-мінор) /К.397/.

Аналогічні ознаки музично-стильового синтезу вчуваються і в багатьох інших творах А. Веделя, зокрема, зокрема, в концерті №1 «В молитвах неусипающую Богородицю», концерті № 11 «Боже, законопреступниці восташа на мя», частині з Всенічної «От юності моя», «Херувимській» з Літургії Св. Іоанна Златоустого № 2 (з автографу) та ін.

Наявність вказаних проявів засвідчує високий ступінь насиченості композиційної лексики митця загальноновідомими інтонаційними елементами¹, які, в залежності від контексту переінтонування на певний стильовий прообраз, набували в творчості А. Веделя роль своєрідних посередників, а іноді й адаптерів, в процесі налагодження інтерактивної взаємодії між слуховим досвідом різних суспільних верств та поколінь [3, с.150].

Викладені міркування переконують у тому, що однією з важливих складових творчого методу композитора був відбір універсально-типологічних інтонаційно-лексичних елементів, які, в процесі музично-стильового синтезу, були здатні сформулювати в свідомості потенційного слухача спектр чітко визначених образно-семантичних асоціацій, відповідних творчому задуму композитора. Їх поліваріантна взаємодія окреслює співвідношення між окремими жанрово-стильовими параметрами індивідуального мистецького простору митця та відповідними проявами тогочасного музичного побуту.

Список використаних джерел

1. Веделі Артемій. Духовні твори / А. Веделі; [упор. М. Гобдич, Т. Гусарчук, муз. та заг. ред. М. Гобдича вступ. ст. Т. Гусарчук.]. – [Партитура]. – К.: Бібліотека хору «Київ», 2007. – 452 с.

2. Гусарчук Т. В. Хоровое наследие А. Л. Веделя : (стилевые и текстологические проблемы): дис. ... канд. искусствоведения : спец 17.00.02 музыкальное искусство / Гусарчук Т. В. : Киевская гос. Консерватория им. П. И. Чайковского. – К., 1992. – 203 с. – [прилож. 205–283 с.].

3. Тилик І. В. Творчість Артемія Веделя в контексті культурно-мистецького та духовного життя України другої половини XVIII століття.: дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 теорія й історія культури / Тилик І. В. Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2013. –207с.

УДК 792.096

*Тищенко Ірина Вікторівна,
аспірантка кафедри історії і теорії культури
факультету культурології,
викладач кафедри майстерності актора
факультету театрального мистецтва
Харківської державної академії культури, м. Харків, Україна*

ДАВНЬОГРЕЦЬКА МІФОЛОГІЯ В РАДІОМИСТЕЦТВІ

Чільне місце в творчому доробку фонду українського радіо посіла літературна спадщина давньогрецьких драматургів Софокла, Аристофана, Есхіла, Евріпіда, Аристотеля. Побутова драма, що виникла в IV ст. до н. е. або «новоаттична комедія», як її згодом нарекли, набула нового звучання в XX ст., зокрема, в галузі радіовистави.

За часи існування радіомистецтво стало одним із провідних і дієвих засобів поширення та популяризації добутоків художньої культури в маси. Завдяки характерним йому

¹ До таких універсальних елементів належать, зокрема, інтонаційно-стильові засоби, відповідні панегірично-прославному класицистському забарвленню, притаманному більшості творів Дж. Сарті, Б. Галуппі, Д. Бортияньського. Втілюючи в собі святково-парадний колорит, притаманний духу «катерининської» доби вони здійснюють в творчості А. Веделя функцію своєрідної соціальної емблематики, засвідчуючи відповідність його індивідуального стилю домінуючим естетичним смакам тогочасної аристократичної аудиторії [3].

виразним засобом, радіослухач має можливість не лише познайомитися з новими творами, але й осягнути культуру багатьох країн, пізнати світоглядні уявлення інших народів. Яскравим прикладом була робота драматургічного сектору Всесоюзного радіо, який готував до ефіру як літературні, літературно-музичні, так і драматургічні твори. П'єси видатних письменників, що успішно пройшли апробацію сценою, поступово знаходили нові форми втілення на радіохвилях.

Плідна робота звукорежисера, акторів-читців, режисера монтажу, операторів ефіру та інших спеціалістів забезпечила якісний рівень радіовистав, здатних розкрити перед слухачем багату музичну і літературну культуру Давньої Греції. Так, популярністю у слухачської аудиторії користувалася радіовистава «Геракл та авгієві стайні», поставлена за п'єсою швейцарського письменника Фридриха Дюрренматта в 1954 р. Вона збереглася в архівах радіофонду.

На початку ХХІ ст. радіовистава почала втрачати популярність через свою комерційну непривабливість (доходи на її створення не компенсують витрат). Саме тому на заміну їй приходять як різновид радіомистецтва аудіокнига. Як аудіоформатний продукт, вона затребуваніша й частіше користується попитом. Сучасний слухач за допомогою представлених новітніми технологіями гаджетів, має можливість завантажити на свій програвач необхідний аудіотрек і прослухати у будь-який зручний для себе час.

У порівнянні з радіовиставою аудіокнига помітно програє за музичним, шумовим, а іноді й виконавським втіленням. Утім, популярність аудіокниги сприяє активізації уваги з боку відомих діячів культури, що значно підвищує рейтинг прослуховування «необробленого» літературного матеріалу. Наприклад, видатна сучасна актриса Ада Роговцева зробила аудіозапис драматичної поеми Лесі Українки «Орґія», в сюжеті якої фігурують персонажі давньогрецької міфології.

В реаліях сьогодення озвучений А. Роговцевою твір звучить як філософія національної гідності й честі. Отже, відтворення міфологічних текстів Давньої Греції не тільки в кінематографі, на сцені, а й у аудіоформаті, має не аби-який попит, сприяючи як елементарному ознайомленню, так і моральному вихованню масового слухача.

УДК 792:94(38)

*Тітенко Наталія Миколаївна,
старший викладач,*

*Мелікова Ніна Володимирівна,
асистент,*

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ, Україна*

ПОХОДЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕАТРУ В ДРЕВНІЙ ГРЕЦІЇ

Театр у Греції був справжньою школою виховання людини і громадянина, морального формування особистості. Він користувався винятковою любов'ю мас, ставив і вирішував найважливіші актуальні проблеми (зокрема, взаємини особистості й роду, індивіда і держави, людини і природи тощо).

Походження давньогрецького театру безперервно пов'язане з культовими діями, особливо дифірамби на честь бога Діоніса (вмираючого і воскресаючого, покровителя рослинного світу, виноробства та вина). Специфіка культових свят на честь Діоніса визначила і походження назв жанрів античного театру - *трагедії* і *комедії* (у перекладі термінів "пісня козлів" і "пісня пустотливого натовпу").

Феспід був першим афінським трагічним поетом, і перша постановка його трагедії відбулася навесні 534 р. до н.е. на святі Великих Діонісій. Цей рік за традицією прийнято вважати роком народження світового театру.

Давньогрецькі театри ("театрон" - місця для глядачів) будувалися під відкритим небом, з урахуванням рельєфу місцевості, але тим не менше володіли досконалою акустикою. Вони мали підковоподібну чи овальну форму і відрізнялися великими розмірами (театр в Мегаполісі, наприклад, вміщав до 44 тисяч глядачів).

Театр у Греції був державною установою, і організацію театральних вистав брала на себе сама держава, призначаючи для цих цілей спеціальних людей. З міської казни виділялися спеціальні театральні субсидії (теориком) для малозабезпечених громадян. Відвідувати театр мали право усі вільні афіняни, а також приїжджі. Жінок і підлітків не допускали на комедії. Драми ставили на трьох святах на честь Діоніса: Малих або

Сільських Діонісіях (у грудні - у січні); Ленеях (у січні - лютому); Великих або Міських Діонісіях (у березні - квітні).

Драматичні вистави проходили як змагання драматургів. У них брали участь три трагічних і комічних поети. Кожен з трагіків повинен представити по чотири п'єси: три трагедії і одну сатинову драму (це весела п'єса на міфологічний сюжет з хором, що складається із сатирів). Три трагедії, пов'язані єдністю сюжету, складали трилогію, після неї і ставили сатинову драму. Трилогія і сатинова драма складали *тетралогію*. Змагання тривали три дні. Щодня з ранку грали три трагедії і одну сатиновську драму. Під вечір виконували комедію одного з комічних поетів.

Драматурги одержували хор від *архонта*, але всі витрати, пов'язані з навчанням хору, брали на себе багаті співгромадяни (*хорег*).

Хорег повинен був організувати хор на свої гроші, виготовити для нього костюми. Для драматичних змагань шість хорегів: три - для тетралогій і три - комедій. У хорегі обирали любителів театру, в яких недоліку в ту епоху не відчували. Вважалося, що хорегі, актори і члени хору знаходяться під особливим заступництвом божеств. Всі вони на час підготовки до драматургічних змагань звільнялися навіть від військової служби.

Судили на змаганні особливі виборні особи. Для переможців драматургів були встановлені три нагороди. Драматург, який посідав третє місце, вважався переможеним. Крім гонорару, драматург одержував від держави в якості нагороди вінок із плюща. На частку хорегів, які підготували хор для драматургів випадала велика честь. Такий хорег мав право спорудити пам'ятник в ознаменування своєї перемоги. На цьому пам'ятнику писали час представлення, ім'я переможця-драматурга, назву його п'єси, а також ім'я хорега. Результати змагань вносилися у *Дидаскал*, який зберігався в державному архіві Афін.

Характерною особливістю грецького театру класичної епохи були неодмінна присутність хору, що складався в трагедії спочатку з 12, потім - з 15 чоловік. Хор ("ідеалізований глядач") виражав ставлення народу до зображуваних подій. До Есхіла на сцені діяли хор, його ватажок - *корифей* і один актор, вперше введений *Феспидом* і виконує кілька ролей. Есхіл ввів другого, а Софокл - третього актора.

Свого вищого вираження театральне мистецтво досягло у творчості трьох великих трагіків - Есхіла, Софокла, Еврипіда - і комедіографа Аристофана.

Історія античного театру містить немало суперечностей, певних неточностей. Але античний театр має велике загальнокультурне значення. За доби античності різні види мистецтв були в тісному взаємозв'язку. Первісний мистецький синкретизм з особливою силою проявився саме у театральному мистецтві, яке поєднало у собі живопис і архітектуру, хореографію і музику, міміку і декламацію. Отже, театральне мистецтво - результат спільних творчих зусиль драматурга, актора, режисера, художника-декоратора, музиканта. У тому, що драма демонструє закладені в ній великі можливості емоційного та естетичного впливу тільки в синтезі з іншими видами мистецтва, полягає найважливіша особливість її як літературного роду. З плином часу всі ці види мистецтв диференціювались і утворили окремі мистецтва.

УДК: 27-34 : 130.2

*Чумаченко Марина Олександрівна,
аспірантка Харківської державної академії культури,
м. Харків, Україна*

СВІТЛО І ТЕМРЯВА ЯК СИМВОЛИ КОНСТРУЮВАННЯ «ТРАВМОВАНОГО СУБ'ЄКТА» В АГІОГРАФІЧНОМУ МІФІ

Для християнської духовної традиції характерне утвердження ідеї мучеництва як особливої аскетичної практики. В агіографічному наративі в площині онтологічних координат означені вектори спрямування в напрямі інтенцій до теомізації особистості. Необхідність партиципації з Ісусом Христом та сходження до святості в патристичній та агіографічній духовній спадщині візуалізується в мученицькому подвигу.

Діалектика християнського мучеництва пов'язана з питанням травмованого суб'єкта та роллю світла і темряви як смисло-символічних, онтологічних конструктів та кореляторів нумінозного поля в якому він знаходиться.

Кожен суб'єкт в перспективі може отримати досвід травми. Це пов'язано з двома паралельними дискусійними філософськими екзегезами. По-перше, питання апріорності існування в людині зла (темряви), а, по-друге, унеможливлення ведення духовної боротьби з профанним виміром та темрявою, яка є уособленням інфернальних сил. Діалектика дуальної

дійсності зображена Р. Бернетом наступним чином: «Травмований суб'єкт знаходиться під надмірним тиском. Він розривається між двома протилежними імперативами: 1) засвоїти чуже; 2) відсторонитися для того, щоб убезпечити та зберегти те, що властиве йому самому».

Гріхопадіння детонує розщеплення свідомості суб'єкта за якої виникає ситуація синхронної причетності до двох бінарних макросвітів. А саме, сакрального, праведного, які репрезентовані в символічній палітрі похідних світла, сакрального та профанного, інфернального представлених в аксіоманіфестантах темряві, мороці та ін. Тимчасове відречення від християнської віри, відступ від шляху духовного вдосконалення, сприйняття різного роду спокус мирського існування, оман диявола та підвладних йому сил, з одного боку, та духовна рефлексія (усвідомлення, переживання, осмислення), з іншого, слугують підґрунтям для виникнення досвіду травми. В поданому контексті ідентифікація суб'єкта з міфопоетичним, символічним елементом нумінозного континууму темрявою ототожнюється з втратою суб'єктивної ідентичності і, як наслідок, травмуючої події.

Потреба «відродження» приналежності до християнської ойкумени, пошуки альтернативного шляху покаяння провокує «онтологічний гамбіт», що знаходить свій вияв в фізичній смерті (мученицький подвиг в ім'я Бога) як противага духовній загибелі.

Травма в житіях святих ілюструє відречення від свого гедонізованого «Я» та нарцисизму, які заковані в символічній матриці агіографічного наративу в смислотворчій одиниці темряві. Р. Бернет виділяє дві основоположні особливості травми, які він визначає як витіснення та відторгнення. В життєписі святих подвижників в градаційну лінійку характеристик травми слід ввести, в даному випадку, остаточне подолання та як наслідок якісну зміну буттєвого статусу суб'єкта зі смертного в безсмертний. Проте тотальне подолання травми уможливується за умови мук і смерті заради християнської віри.

В житіях святих репрезентована поетапність духовного поступу в умовах травмованої особистості: реакція (ототожнення себе з темрявою як символом гріховності) → відповідь (саморефлексія через трансцендування, просвітлення) → акт (мученицький подвиг). Усвідомлення деструкції свого духовного ядра як наслідок «травматичного» досвіду, провокує безапеляційність стосовно подальшого буттєвого спрямування. З текстів життєпису святих подвижників слідує, що лише мученицький подвиг гарантує подолання наслідків травми, а відтак повернення світла як символу причетності до божественного.

Отже, світло і темрява в агіографічній літературі є специфічними формантами смислоутвору, пов'язаних з досвідом травми та темпоральними точками – теперішнє, в якому травма – реалія, в якій знаходиться суб'єкт та майбутнє, де мученицький подвиг є шляхом подолання травми та отримання вічного світла, блаженства. Міфопоетичні, аксіологічні та метафоричні потенції світла і темряви слугують своєрідними виразниками духовного буття травмованої особистості.

УДК 7.033.2:82-34(470)

*Шкіль Світлана Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

ДЖЕРЕЛА ТРАДИЦІЙНИХ РОСІЙСЬКИХ НАРАТИВІВ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Вивчаючи російське сьогодення, неможливо не звертати увагу на всю багатогранність історичного та культурного минулого Росії. Пройшовши унікальний історичний шлях, російська культура увібрала в себе одразу декілька культурних моделей. Будучи культурою міметичною, вона запозичила певні психологічні особливості культур, що мали той чи інший вплив на процес формування російського колективного несвідомого. Дослідження традиційних російських релігійних і світських наративів потребує якісно нової методології. У рамках даної публікації автор пропонує застосувати методологію таких українських дослідників, як О. Донченко та Ю. Романенко, що базується на використанні психоаналітичної традиції К.Г. Юнга по відношенню до дослідження антропологічного та історичного матеріалу. Використовуючи юнгіанську традицію, Донченко та Романенко дослідили феноменологію візантійського мислення, класифікували базові архетипи візантійської культури, окреслили напрямки впливу візантизму на формування російського соціокультурного бекграунду. При формуванні теоретичної бази даного дослідження також були використані праці Анджєя Валіцького, Ігоря Немчинова, Андрія Окари.

Візантійська імперія являла собою унікальне цивілізаційне утворення, що одночасно поєднувало в собі багаж еллінської мудрості, римської правової системи, бюрократичної керівної моделі та східного деспотизму. Однак, ще одним важливим фактором візантійського буття було протиставлення себе варварському Заходу. Досліджуючи психологічне підґрунтя цього феномену, Романенко та Донченко, спираючись на юнгіанську традицію, у рамках своєї монографії сформулювали цікаву теорію, згідно з якою протистояння між візантійським Сходом і варварським Заходом несе відбиток гендерної дихотомії, що актуалізувалася в архетипах чоловічого та жіночого начал (інь та ян). У цій архетипічній моделі Захід уособлює активне, руйнівне, домінуюче чоловіче начало, у той час, як Схід постає пасивним, екзекутивним жіночим началом, головною функцією якого є збереження [3, с. 121]. Спираючись на подібне тлумачення, дослідники стверджують, що формування «жіночої» психологічної моделі у візантизмі відбулося під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Історія Візантії – це історія руху від процвітання до занепаду, історія з періодичними сплесками культурного відродження. Протягом всього свого існування тисячолітня імперія поступово втрачала території, тонула у вирі внутрішніх суспільно-політичних негараздів, ставала жертвою іноземних інтервенцій. Така історична атмосфера стала запорукою формування саме «жіночого» психотипу візантійців. Постійне почуття нестабільності (як зовнішньої, так і внутрішньої) викликало стан постійного стресу та вплинуло на розвиток таких важливих особливостей візантійської ментальності, як екзекутивність, консерватизм, ізоляціонізм, схильність до споглядання та естетизації. Душею візантійського буття була східна версія християнства – православ'я. Саме воно абсорбувало в себе всі культурні здобутки Східної римської імперії та психологічні особливості її мешканців. Але й релігійне життя багато в чому несло відбитки візантійської психологічної «жіночності». Остання виражалася у нехарактерній для Заходу контрастності буття, що одночасно поєднувала неймовірного рівня жорстокість і тонкий естетизм, які існували на фоні всепоглинаючої екзистенційної пасивності, здатності підкорюватися будь-яким зовнішнім обставинам. Таке світосприйняття сформувало характерні особливості православ'я, яке завдяки візантійському впливу поширилося у більшості країн Східної Європи та в свою чергу вплинуло на місцеві культури, у тому числі і російську. Східне християнство, що несло на собі відбиток візантійської соціокультурної дійсності, мало такі нетипові для активного західного психотипу риси, як: відсторонене ставлення до будь-яких життєвих подій, схильність до релігійної естетизації та характерну для всього візантизму двозначність, що виражалася у розриві між словами та діями.

Екзекутивна візантійська психокультура сформувала не лише характерні риси східного християнства, а й унікальний інтегральний тип суб'єкта, характерними особливостями якого були одночасна учнівська залежність від культури та перебування у стані постійної зачарованості. Цей суб'єкт став своєрідною іконою, що у подальшому транслювалася в будь-якій зараженій візантизмом культурі через її постійне копіювання. У рамках спільної монографії Романенко та Донченко вивели деякі особливості цього суб'єкта, що втілювався в образі вічно юного, інфантильного маргінала, який живе чистим сьогоденнями, не вірить в успіх чесно́ї праці, зате довіряє злочину, бо в ньому дуалізм між твариною та дитиною Божою доведено до граничної точки, цей суб'єкт виправдовує відсутність елементарної моралі естетичним максималізмом, який є достатньо «простим та задушевним», щоб закрити очі навіть на страждання близьких, не бачити за деревами лісу, ставити гру у життя вище за саме життя.

Звісно, що вищезгаданий інтегральний тип візантійської культури не міг існувати у вакуумі, він видозмінював дійсність, наповнюючи її архетипами, породженими його психологічними особливостями. Романенко та Донченко виявили п'ятнадцять базових архетипів візантійської психокультури, серед яких деякі виглядають цікавими в світлі дослідження російських традиційних наративів. Більшість дослідників традиційної російської культури з легкістю впізнають візантійські за походженням архетипи «вічного учня», «звеличення юродивого», «домінування уречевленого над процесуальним», «тотожності істини і влади», «ідеалізації старовини» та деякі інші. Як буде видно далі, ці психологічні кліше доволі сильно вплинуть на формування російського світобачення, пройдуть крізь віки та міцно закріпляться у несвідомому не лише росіян, а й деяких інших східнослов'янських народів.

